

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

ГУМАНИТАРДЫК ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК
ИЛИМДЕР БӨЛҮМҮ

Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

«ЭЛ АДАБИЯТЫ» СЕРИЯСЫ

САНАТ, НАСААТ ЫРЛАРЫ

19-ТОМ

Академик Абдылдажан Акматалиевдин
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр:

Абдылдажан Акматалиев, Нуржан Нарынбаева,
Тойчубек кызы Жазгүл

БИШКЕК
«ПРИНТ-ЭКСПРЕСС» – 2016

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
С 18

Кыргыз Республикасында 2014–2020-жылдары мамлекеттик тилди өнүктүрүүнүн жана тил саясатын өркүндөтүүнүн улуттук программасы боюнча Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгынын (2014-ж. 2-июнь, № 119) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомунун (2015-ж. 6-апрель, № 151) негизинде жарык көрдү.

Басмага Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институтунун Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынды.

Р е д к е н е ш:

<i>Äei äðäëää Ä.Ä.</i>	<i>İ öñäää Ñ.Æ.</i>
<i>Ääääçëää Ñ.</i>	<i>ÑääÜeġä Ö.</i>
<i>Æäeġ äeġää Ä.Æ.</i>	<i>Öġeðġġ äëäää Ê.Ö.</i>
<i>İ äðaçÜeġä Ö.</i>	<i>Yðëäääää Ä.Y.</i>

Р е ц е н з е н т т е р: – филология илимдеринин кандидаттары *К.Ибраимов, Г.Оророва*

С 18 **Санат, насаат ырлары. 19-том.** / Баш сөзүн жазган *Р.З.Кыдырбаева, Т.Танаев.* Түз.: *А. Акматалиев, Н. О. Нарынбаева, Тойчубек кызы Жазгүл.* – Б.: «Принт-экспресс», 2016. – 472 б. («Эл адабияты» сериясы)

ISBN 978-9967-12-587-2

Бул жыйнакка кыргыз элинин оозеки казынасындагы санат, насаат ырларынын эл ичине кенири таркаган үлгүлөрү кирди.

Жыйнак мугалимдерге, студенттерге, окуучуларга жана жалпы окурмандарга арналат.

С 4702300200-16

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5

ISBN 978-9967-12-587-2

© КР УИА, 2016
© «Принт-экспресс», 2016



ТҮЗҮҮЧҮЛӨРДӨН

«Эл адабияты» сериясына кирген санат-насаат жыйнагын бир нече булактардан топтоштурдук. Бул биринчиден, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер Академиясы «Манас» борборуна тиешелүү кол жазмалар фонду, экинчиси – Ош мамлекеттик университетинин кол жазма фонду, үчүнчүсү К.Жусупов түзгөн Кыргыз поэзиясынын антологиясынан акындардын (Асанкайгы, Токтогул, Тоголок Молдо, Барпы, Калык, Осмонкул ж.б) термелери (Б., «Сорос», 1999), төртүнчүсү – 1973-жылы «Илим» басмасынан чыккан Кыргыз элинин санат-насаат жана терме ырлары аттуу Т.Абдыракунов түзгөн жыйнак болду. Аталган жыйнак деле Кыргыз улуттук Илимдер академиясынын Кол жазма корунан алынып түзүлгөн. Санат темасындагы тексттер ар жылдары Кыргызстандын түндүк (Тянь-Шань, Кемин, Талас), түштүк аймактарынан Ы.Абдыракманов, А.Тайгүрөңов, С.Закиров, Б.Кебекова, С.Байходжаев, К.Рысалиев, Анара Токомбаева жана башка фольклорчулар тарабынан илимий экспедиция учурунда жыйналып алынган.

Кол жазма корунан алынган материалдар мүмкүн болушунча тематикалык бөлүктөргө: элдик дүйнөтанымдын санат термеси, билим санаты, эмгек санаты, жигттер мүнөзү тууралуу терме, аялдар санаты деп ажыратылды. Арийне, мындай бөлүштүрүү аракетин болжолдуу (шарттуу), себеби, фольклордун синкреттүү табиятына ылайык эл поэзия чыгармачылыгында бир теманын эле ичинде ар башка ой жүгүртүүлөр стихиялуу түрдө айтылып кете берет. Санат, терме – «санап», «терип» айтуу, же дүйнө-

өмүрдүн маңызын аңдап-билип, терип-тепчип ырдоо деген маанини камтып келгендиктен, мындай тексттерди жазма адабияттын илимий эрежелерине шыкап киргизүү калпыс иш, андыктан мазмуну – санат, формасы – терме деп жиктештирүү алкагына дагы анча сыйбайт.

Айрым бир санаттардын бир нече вариациялары ар башка аймактан, ар кыл маалымдоочулардан жазылып алынган. Оозеки адабияттагы кайталоолор табигый көрүнүш, асыресе, айтылуу төкмө, чечендердин канаттуу саптары эл оозунда таркап, санаттардын ичине сиңип кеткен, андыктан биз аларды да киргиздик. Санат-насаат жанрларына түндүк, түштүк диалекттин өзгөчөлүктөрү, бөтөнчө өзбек, тажик тилдеринин таасири астында кыргыз адабий тилинин нормаларына (фонетикалык, стилистикалык ж. б.) сыйбаган айрым сөздөр өзгөрүүсүз басылып, тиешелүү учурларда түшүндүрмө берилди. Булар диний темадагы санаттарда көбүрөөк учурайт. Оңдолбой, өзгөрүүсүз берилген сөздөр, мисалы: байда-туурасы; пайда, бенде-пенде, саңа-сага, эзиңден-эсиңден, бусулган-бузулган ж. б. Кол жазма корунан киргизилген айрым материалдарда маалымат берүүчүнүн аты-жөнү көрсөтүлбөй калган, андай тексттер сакталып турган папканын тек инвентар номурлары берилди.





БАШ СӨЗ

Санат, насааттар лирика жанрынын түрүнө киргени менен анын башка түрлөрүнөн (дин, сүйүү, балдар, эмгек, арман, кошок ырларынан) санат насаат ырлары дүйнөтаанымдык ой жүгүртүүлөрү менен айырмаланып турат, бул ырларда нускалык үгүт, үлгү ойлор күчтүү, андыктан алар кеңири берилет.

Аталган элдик лирикалардын ичинен философиялык лирика кыргыз эл оозеки чыгармачылыгында өтө кеңири жайылып, аларды жаратуучулар, аткаруучулар, өнүктүрүп сактоочулар эл ичиндеги белгилүү чыгармачылык жөндөмгө ээ болгондор – ырчылар, төкмөлөр, турмуштук мол тажрыйбага ээ нускалуу карыялар, сандыргалуу энелер, тагдыры кызыктуу белгилүү инсандар болгон. Философиялык лириканын азыктанган булактары – учкул сөздөр, акылман ойлор, учкул афоризм, макал, ылакаптар болуп, аларды чыныгы поэзиянын көркөм ыргагына – төкмөлүк өнөрдүн күчүндө кадимки элдик салт ырларына айланyp: «Санат», «Насаат», «Терме», «үлгү», «Нуска» формаларын пайда кылган. Бул көркөм формалар кыргыз фольклорунун тарыхында лексикалык мааниси жагынан бири-бирине табигый жактан айкалышып, элдик философияны түздөн-түз алып жүргөн жана анын милдетин так аткарган, өз алдынча толук калыптанган бир жанрдын түбөлүктүү өмүрүнө жол ачкан. Мындай элдик дүйнөтаанымдын уюткулуу көз караштары эпостордо, элдик поэмаларда, санжырада, жөө жомоктордо, тамсилдерде жана жалпы лириканын башка жанрларында синкреттешип кеткен.

Сөз турпатынын көркөмдүгү менен ички мазмуну айкалышкан бул поэтикалык көркөм чыгармачылыктын түпкү табиятында – элдик дүйнөтаанымдын, нускалуу жүрүм-турум заң-мыйзамдарынын, этнографиянын, этнопедагогиканын предмети боло турган кыргыздардын кылымдардан келе жаткан көз караштары орун алган. Дидактикалык поэзиянын бул түрлөрүнө санат, насаат, терме, үлгү, үгүт, нускалар кирет.

«Санат» – кыргыздын төл сөзү кадимки сүйлөө кептеринде ооздон төгүлгөн, туруктуу формадагы акылман сөз айкалыштарынан турган учкул сөздөрдүн, макал, ылакап түрүндөгү элдик философиянын адабий формага айланган бир түрү.

*Башта десең санаттан,
Башынан айтып берейин (Элден)
Ырчылар ырдап отурса,
Санаттын чери жазылат (Барпы)
Ырдагандын баарысы,
Санат болот турбайбы (Т.Молдо)
Сакалын кардай агартып,
Санат ырды көп айтып (Элден)
Күн жүгүрүк канатты айт,
Күйгөн элде санатты айт (Элден)*

«Насаат» (насыят) – кыргыз тили кабыл алган араб сөзү. Насааттын араб тилинен кирип, кыргыздын төл сөзү «санатка» синонимдеш колдонулуп, эки компоненти маанилеш кош сөздүн ролун аткарып, кыргыз фольклорундагы дидактикалык поэзиянын бир түрүн аныктайт, алар бири-биринен ажырабаган түгөйлөш сапатка ээ.

«Терме» – ар түрдүү темага арналган адабий импровизация, терме дидактикалык, таалим тарбиялык мааниде айтылуучу оозеки поэзиялык чыгарма¹. «Терме» – турмуштагы кездешүүчү ар түрдүү окуялардын,

¹ Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү. – Фрунзе, 1969, 451-б.

кубулуштардын адамга керектүүсүн тандоо, пайдасы жогун ылгап, жараксызын алып таштоо, бөлүштүрүү, айырмалоо. Экинчи мааниси элге сиңген акылмандыкты, санат, насаат маанисин камтыган учкул сөздөрдү тандап, чөйрөгө, социалдык шартка ылайыктап, жүрүм-турумдагы жакшы, жаман көрүнүштөрдү салыштырып, аңсезимге төкмөчүлүктүн күчү аркылуу жеткирет, угуучу андан өз алдынча корутунду чыгарат, жашоосунда пайдаланат. «Санат» менен «Насаат» түгөйлүү салыштыруудан азыктанат, ырчылык өнөрдүн ажарын ачып, көркөмдүк сапатын жакшыртат.

Насаатымды ыр менен,
Терме кылып айтамын (Токтогул)
Тегинди айтып беремин,
Терме ырдан кеп айтып (Элден)

«Үлгү» – акыл-насаат айтуу, тарбиялуу болууга чакыруу маанисиндеги айтылган ырлар. Үлгүнүн кеңири таралышы адамдын жеке жүрүш-турушу, ички рухий байлыгынын санаты, бирөөгө жасаган мамилеси, кыял-жоругу. Кыргыздарда бул терменин санат-насаат, термелер менен аралаш колдонулуп, кыргыз адабиятынын тарыхында акындар тарабынан өнүктүрүлгөн дидактикалык поэзиянын дагы бир түрүнө жатат.

Жайлоонун көркү кымызда,
Кишинин көркү ырыста.
Намыс үчүн жоо сайган,
Баатырдын көркү урушта (Токтогул)

«Үгүт» – үгүт жүргүзүү, жакшы жакка үндөө. Бирчылар менен жазгыч акындардын жеке чыгармачылыгында кеңири жолуккан, мезгилдин талабына ылайык саясаттоо, үгүттөө маанисин жогору койгон дидактикалык поэзиянын бир формасы.

«Нуска» – «Акылдуунун сөзү кыска, айта салса нуска» (макал), «улуусуз нуска болбойт» (ылакап), «насаат», «санат», «үлгү» сөздөрдүн синоними ката-

ры, элдик акылмандыкты, ымандуулукту, нускаларды туюндуруучу көркөм форма. Ошентип, кыргыз тилиндеги «санат», «насаат», «терме», «үгүт», «үлгү», «нуска» сөздөрдүн сырткы аталышы да, ички логикалык туюнтмасы да бири-бирине үндөшүп, өз ара тыгыз айкалышып, тарыхый жактан өнүгүшү болсун, коомдук-социалдык жактан аткарган милдети болсун бирдей укук жүктөлүп, бир жанрдын табиятына бириккен, тектеш жакын маанилеш түрү десек болот. «Санат», «насаат», «терме», «үгүт», «үлгү» терминдери ар бири өз алдынча туруп, бир маанидеги ырдын жекече аталышын туюнтат. Ошол эле аталыштар башка поэтикалык түркүмдөргө биригип, нечендеген сериялык варианттардагы жалпылык тематикада салааланып жолугат, башка аталыштагы терминдер болгону менен алардын ар бир омонимдик түзүлүшүндө бир багыттагы философиялык, этикалык, педагогикалык көз караштар өз ара айкалышып чагылдырылат. Элдик афоризмдердин, макал-ылакаптардын, учкул сөздөрдүн, нускалардын рифмаланышы төкмө өнөрдүн күчүнө баш ийип, элдик поэзиянын толук көркөмдүк сапатын сактаган, лирикадагы өзгөчө жанрдын моралдык тематикадагы бир түркүмүн жараткан.

*Кулундун көркү желеде,
Куруттун көркү середе.
Тондун көркү көбөдө,
Жыгачтын көркү мөмөдө.
Күлүктүн көркү сагакта,
Сулуунун көркү тамакта¹.*

Келтирилген термелердин ар бир сабы өзүнчө бөлүнгөн ылакап, туруктуу түрмөктөр, алар бири-бирине дал келген рифмалык түгөйлөрүнө ыңгайланып, төкмөлүк өнөргө баш ийип, дидактикалык идеяны даңазалап, кадимки элдик ырлардын салтында поэти-

¹ Кыргыз злинин санат-насыят жана терме ырлары. Түзгөн Т. Абдыракунов. – Фрунзе, 1973, 129-6.

калык өмүрүн улантты. Санат-насаат термелерди жаратуучулар, өнүктүрүүчүлөр жана элдин сүймөнчүлүгүнө жеткиргендер негизинен төкмө ырчылар, ошондуктан аларды элде «нускоочу» ырчы деген ардактуу наам менен даңазалап урматтаган. Ырчылык өнөрдүн атактуу өкүлдөрү Токтогул, Жеңижок, Эшмамбет, Барпы, Коргол, Алымкул, Осмонкул, Чалагыз, Бала ырчы Сыдыктын акындык жүзү, чыгармачылык даңкын эл арасына санат-насаат, термелерди жаратуу менен белгилүү болгон. Ырчылык өнөрү легендага айланган Кет Бука, Асан Кайгы, Токтогул ырчы, Толубай сынчылардын айрым мурастары толугу менен санат-насаат үлгүсүндө бизге келип жеткен. Санат-насаат, терме-ырчылардын жашашы дүйнөлүк адабияттын тарыхында дидактикалык поэзиянын катарына кошулуу менен чыгыш элдеринин байыртан келе жаткан улуу ойчулдарынын, акындарынын чыгармачылыгында касыда, рубаи, бейттер, газал орунду ээлесе, кыргыз адабиятынын жазма тарыхына түздөн-түз тиешелүү Жусуп Баласагындын «Кут алчу билим», Ахмед Яссавинин «Хикметтери» поэзиянын философиялык жанрынын башаттарынан.

Түрк элдеринин фольклорунда дидактикалык философиялык поэзия: казактарда – «толгау», «терма», «шешендик сөздөр»; каракалпактарда – «терме»; өзбектерде – «бакшылардын термелери; татарларда – «аталар сөзү», «айтымдар»; уйгурлардагы – «бейттер» деп аталат.

Кыргыз фольклорундагы «санат», «насаат», «үгүт», «терме», «үлгү» жана «нуска» түрдүн ичинен элдик поэзиянын өнүгүү темпинде «термелердин» үлүшү кеңири, анткени импровизациянын поэтикалык күчү менен кишиликтин курактык сапаттары, үй-бүлөдөгү иерархиялык эрежелер, этикалык принциптер, ошондой эле бийик философиялык ой толгоолор параллелизмдин мыйзамында терилет, жамандык менен жакшылык категориясы таразаланат кыргыз фольклору менен акындар чыгармачылыгында майда лирикалык формадан тартып эпикалык көлөмгө чейин өсүп же-

тилген термелерди учуратууга болот. Тоголок Молдонун «Кедейлерге насаат» поэмасы, Райкандын «Жинди суу», «Жер жөнүндөгү термеси», Какен Алмазбековдун «Кызыл туу кыргыз кыздары», «Терме сабак» жана Байдылданын термелерин санап өтсөк болот.

Коомдук аң-сезимдин «мораль», «философия», «педагогика» формаларын кыргыздын мурдатан колдонулуп келаткан сөздөрүндө чечмелегенде «санат», «нуска», «насаат», «адеп», «ыман», «үлгү», «осуят» түшүнүгүндө туюндурушат жана турмуштук зарылдыкта так-таасын урунат.

Бүткүл адамзат башынан кечирген моралдын эрежелери ар бир элде түрлүү формаларда, ыкмаларда, жол-жоболордо жашоосун улантса, кыргыздарда санат-насаат, терме, нускаларда, макал, ылакаптарда өз жолун тапкан, алардын бүткүл түзүлүшүндө толук уялаган, түбөлүктүү өмүрүн кечирген.

Адал жүргүн, арам болбо,
Сакы болуп, сараң болбо,
Жакшылыкты билип туруп,
Түшпөгүлө жаман жолго.
Жамандын да жаманы бар,
Чаманын да чамасы бар.

..
Жигит таап сырдаш болгун,
Адамын таап иштеш болгун.
Душманыңа сыр билдирбей,
Жакшыларга жолдош болгун¹.

Моралдын негизги категориялары – жамандык менен жакшылык, эгоизм менен гуманизм санат-насаат менен термелердин негизин, өзөгүн түзүп, акыл менен акылсыздыктын чегин ажыратып отурат.

Акыл деген алтынбы,
Алтынды тапкан акылбы,

¹ Кыргыз элинин санат-насыят, терме ырлары. – Фрунзе, 1973, 27-б.

*Акылды уткан өмүрүң,
Арт жагыңда калсынбы.
Өмүр асыл баарынан,
Өмүргө акыл байланган,
Өмүрдүн үйү тируулук,
Өмүр кетет өлсө жан...¹*

Адамдын жогорку жетишкени – акыл, жашоонун улуулугу – акыл, бардык жеңиштер, ийгиликтер акылга байланган, адам акылы менен даңкталат, баркталат, кийинки муундар сыйлайт, акыл жөнөкөй элдин түшүнүгүндө алтындын наркы менен бааланат.

Кыргыздын тарыхында реалдуу турмуш чындыгын анализдей алган акылман философтору, жүрүштүрүштүн эрежелерин тартипке салган моралист-акылчылары, элдик тарбияны таркаткан насаатчы-педагогу, турмуштук тажрыйбаны сактоочу карыялары, сөз өнөрүн жогору көтөргөн ырчы-акындары, чукугандай сөз тапкан чечендери, эл тарыхын чечмелеген санжырачылары, чыгармачылыктын бийик сересине жеткен манасчылары жашап өткөндүгү уламыш, аңыздарда, макал, ылакаптарда тарыхый маалыматтарда айтылат. Андайларга – «караңгыда көз тапкан, капилеттен сөз тапкан» акылман насаатчы Бакай карыя, өлбөстүктүн духун алып жүргөн Олуя ата менен Умай эне, чечендик өнөрдүн кеңешчиси Жээренче Чечен менен Акыл Карачач, ыйманды акылы менен теңеген Апенди менен Кожо Насирдин, Алдар Көсөө, сынчылыктын көзүн билген Толубай менен Сынчы, ырчылык өнөрдүн легендасына айланган Асан Кайгы, Кет Бука, Токтогул акындар кыргыз элинин философтору, акылмандары болушкан. Элдик философтордун акыл казынасында – «Сөздүн көркү – канат», «Эл – акылсыз болбойт, көл – казсыз болбойт», «Кылыч – курал эмес, акыл – курал», «Жаш – улук эмес, акыл – улук», «Ачууну акыл жеңет», «Адамдын көркү – акыл», «Акыл байлыгы –

¹ Ошол эле китеп, 38-б.

азбас байлык» сыяктуу макалдар чыныгы элдик акылдын улуулугун даңазалайт. Санат, насаат, термелердин көркөм дүйнөсүндө кыргыздар башынан өткөргөн кандай гана ачуу чындык болбосун баарын өз ичине толук сиңирип алып, аларды башынан аягына чейин анализге алат, чечмелейт, териштирет, ошондуктан бул жанрды белгилүү бир системага түшкөн идеялык тематикага ажыратып, төгөрөгү төп келген ички жанрдык түрлөргө бөлүштүрүү көптөгөн кыйынчылыкты туудурат, анткени моралдын эрежелери эбегейсиз. Бирок болжолдуу түрдө санат-насаат термелердин турмуштук аткарган функцияларын төмөндөгүдөй багыттарга ажыратууга болор эле:

1. Жакшылык, жамандык сапаттар жөнүндөгү санат-насаат термелер;

2. Гумандуулук, мекенчилдик, достук жөнүндөгү санат-насаат термелер;

3. Аялдар, эркектер мүнөзү; жашты, өмүр-куракты тескөөчү санат-насаат термелер;

4. Идеология, саясат, дин, коомдук түзүлүш жөнүндөгү санат-насаат термелер.

Санат-насаат термелердин негизинде моралдын түпкү табиятын түзгөн жакшылык менен жамандык категориялар жанаша жашап, объективдүү адамдын реалдуу образы конкреттүү салыштыруулар аркылуу трактовкаланат. Жакшылык сапаттарга – «жакшы адам», «акылдуу жигит», «жакшы уул», «жакшы аял», «жакшы кыз», «уздук-усталык», «баатырдык», «азаматтык», «эрдик», «ишмердик», кирсе; жамандык сапаттарга – «жаман адам», «начар жигит», «жаман аял», «акылсыздык», «коркоктук», «жалакайлык», «жалкоолук», «зөөкүрдүк», «чыккынчылык», «душмандык» же «теңсиз дүйнө» түшүнүктөрү ылайыкташат.

*Жакшы кызга жаман кыз,
Багы менен теңелет,
Жакшы эрге жаман эр,*

*Малы менен теңелет,
Жакшы атка жаман ат,
Жалы менен теңелет¹.*

.....
*Жакшыга жаман жете албайт,
Жарышкан менен өтө албайт.*

.....
*Ар буюмдун наркы бар,
Жакшы менен жамандын,
Ортосунда наркы бар².*

Баатырдык эпостордон баштап легендаларда, уламыштарда, дастандарда, макал-ылакаптарда, санат-насаат, термелерде дайыма патриотизмдин духу жаңырган. Патриоттуулуктун чеги эл үчүн кашык канын, тирүү жанын, керек болсо өз жанын курмандыкка чалууга даяр турганы – Манас, Семетей, Курманбек, Эр Төштүк, Эр Табылды, Жаныш-Байыш, Жаңыл Мырза сыяктуу баатырлардын жекече каармандыгы күбө болот.

Элдин мекенчил идеялары санат-насаат, термелердин салттык түзүлүшүндө, мазмунунда кеңири орун алган:

*Баатырдын кыйын жүрөгү,
Октон кайра тартпаган.
Баатырдыктын белгиси,
Элин жоодон сактаган.
Кайра качпай душмандан,
Берген антын актаган³.*

Келтирилген үлгүлөрдө адамды өз Ата Мекенин, элин баалоодо, таанып-билүүдө, аралаш жашоого, жеке турмушту бириктирип тыгыз байланыштырууга үндөйт, ага чакырат.

¹ Кыргыз элинин санат-насыят, терме ырлары. – Фрунзе, 1973, 53-бет.

² Ошондо... 194-бет.

³ Ошол эле китепте: 38-бет.

Санат-насаат, термелердин арасында гуманизмдин идеялары – жашоонун максаты, бакытты жаратуу, изги жашап өтүүгө умтулуу, – улууларды урматтоо, кичүүлөрдү ызааттоо, оң сапаттарды ардактоо принциптери уялаган.

*Дөөлөт деген чоң байлык,
Дөөрүк киши наадандык.
Акылдуунун бир сөзү,
Айткан сайын бир тайлык.*

.. .. .
*Адамдын баркын билбеген,
Жиндиликтин белгиси.
Эртели кеч сыйлашуу,
Таттуулуктун белгиси¹.*

Санат-насаат, термелердеги достук идеяларда адамгерчилик, теңдик, сыйлоо, марттык, жолдоштук, коргоо, сактоо, тегиз мамиле жасоого үндөйт.

*Өз элиң эмес жат элди,
Билип жүрсөң жигиттик.
Келсе мейман үйүңө,
Күлүп чыксаң жигиттик.
Тууган менен душманга,
Тең көрүнсөң жигиттик (Элден)*

Аял менен эркектин ортосундагы түбөлүктүү сүйүү сезими, үй-бүлө куруу, бала тарбиялоо, эриш-аркак өмүр сүрүү, жакшылык менен жамандыкка биргелешип чыдоо талабы санат-насаат, термелерде өзгөчө орунду ээлейт.

*Эки жакшы баш кошсо,
Олжо болот турбайбы,
Эки жаман баш кошсо,
Жаңжал курат турбайбы².*

¹ Кыргыз элинин санат-насыят терме ырлары. – Фрунзе. 1973, 107-бет.

² Кыргыз элинин санат-насыят терме ырлары. – Фрунзе, 1973, 222-бет.

Ал эми «жаман катын», «жакшы катын», «жакшы кыз», «жаман кыз», «жакшы эркек», «жаман эркек», «жакшы жигит», «жаман жигит» аттуу ачыкка чыккан моралдык принциптер аталган жанрдын негизги тематикасына айланган.

*Жакшы катын жайдары,
Ачык болот кабагы.*

.. .. .
*Жаман катын алганча,
Жаныңды сактап бойдок жүр.*

.. .. .
*Жигиттердин жакшысы,
Аялы менен ынтымак.*

.. .. .
*Акылы начар жигиттин,
Кабагынан каш кетет,
Казанынан аш кетет¹.*

Санат-насаат, термелердеги моралдык принциптин аялдарга басымдуулугу байкалат, анткени аялдар – үйдүн куту, ааламга адам алып келген эне, мээримдүү жан, жакшылыктын ээси, сулуулуктун, назиктиктин, боорукерликтин символу, турмуштун туткасы, баардык ийгиликтердин жаратуучусу. Аялдарга мүнөздүү терс сапаттарга – акылсыз, митаам, орой, жалкоо, карамүртөз, урушчаак, оолукма, долу, өзүмчүл, ичи тар, тартынчаак сыяктуу психологиялык мүнөз ылайыкташат.

*Жаман болсо алганың,
Жалыңга жанды салганың.
Жалган дүйнө жүзүндө,
Жакында кетпейт арманың².*

Кыргыздарда адамдын басып өткөн турмуш жолун мезгилдик этаптарга ажыратып, ар бир курактын иштей турган талабы, мөөнөтү, кызматы, акы-

¹ Ошондо...126-бет.

² Ошондо...131-бет.

лына жараша ыңгайлаштырып, чечмеленип, ошол ар бир куракта эмнелерди аткарууга милдеткер экендиги насаатталат:

Эки жашка келгенде,
Бйлап турган балалык,
Жыйырмага келгенде,
Жылоолонгон балалык.
Кырка жашың келгенде,
Кыя салат балалык.
.. .. .
Сексенге жашың барганда,
Серпе албайсың бутуңду.
Жүзгө жашың келгенде,
Сүзүлгөнүң билбейсиң¹.

Кырк жашка чейинки куракты «балалык», элүүлөргө чейин «жигиттик», анан «эр ортону» жана «бактылуу карылык» өңдүү жаш сүрүштүрүү элдин калың катмарына терең сиңип, психологиялык аң-сезимине өзгөчө из калтырган турмуштук тажрыйбада насаатталган көрүнүш. Санат, насааттарда дин темасына да арналган саптар аз эмес:

Беш күн өтөр бул дүйнө,
Бейиштин жайы ал дүйнө.
Жалгандын жайы бул дүйнө,
Жалганаар жайың а дүйнө².

Диндик идеологиянын түшүндүрмөсүндө адамдын жашоо доорун эки мезгилге бөлүп – «жарыкчылык дүйнө» адамдардын тирүү мезгили, ал жалган, максатсыз, убактылуу «жалган дүйнө» экенин саясаттайт, «түбөлүктүү дүйнө» – жыргал таба турган доорун «ал жакта» күтөт деп өлгөндөн кийинки доорду мактап даңазалайт, пендечиликти «тигил дүйнөнүн» жыргалына чакырып үндөйт.

¹ Кыргыз элинин санат-насыят терме ырлары. – Фрунзе, 1973, 158-бет.

² КРУИАнын кол жазмалар фондусу. – Инв. № 1860, 11-бет.

«Санат», «насаат», «терме», «үгүт», «үлгү», «нуска» сөздөрдүн өтмө мааниси менен бул түркүмдөгү ырлардын негизги дагы бир турмуштук багыты кыргыздын тарбиялоо максаттагы көз караштары орун алган. Тарбиялоонун, билим берүүнүн жүгүн элдин өзүндө иштелген салт-санааларында, үрп-адаттарда, фольклордук чыгармаларда элдик моралда, улуулардын басып өткөн бай турмуштук тажрыйбасы аркылуу байып, жайылып, сакталып келген.

Санат-насаат термелердеги орчундуу орун ээлеген, сезимден түнөк таап уялаган элдик тарбиянын булактарына – жакшылык менен жамандыктын чегин ажыратуу, акылмандуулуктун беделин көтөрүү, аруулукту сактоо, жерин сүйүп, элин ардактоо, кооздукту баалап суктана билүү, терс сапаттардан качуу, эмгекти барктоо жатат.

*Башта десең санатты,
Башынан айтып берейин,
Бала-бакыра, кыз-кыркын,
Жашынан айтып берейин¹.*

Адептүүлүктүн принцибин элдик тарбиянын усулдарында ыйык сакталып, кыздарга, балдарга белгилүү акыл айтуу менен санат сөздөрдүн маанисин өз турмушунда туура пайдаланууга үгүттөйт.

*Билимсиз миңден болгуча,
Билерман бирөө болсочу,
Дүйнөгө бекер келгенче
Жаралбаган болсочу² –*

деген салыштыруулар миңдеген акылсыз, билимсиз, сабатсыз адамга караганда бир акылдуунун, билимдүүнүн артыкчылыгы жогору тураарын, турмушка максат койбой жашаганча жер кезип тентип кетүү же жашабай коюуга үндөйт. Элдик тарбиянын санат,

¹ Кыргыз элинин санат-насыят терме ырлары. – Фрунзе, 1973, 16-бет.

² Ошондо...38-б.

термелердеги терең тамырланган, андан пайда болгон өзөктүн маңызында – эл тарабынан сындалган, тажрыйбадан баркталган моралдын негизги категориясы жакшылык менен жамандык коомдук психологиянын мүнөздөрүндө ылайыкталып, массанын акыл жөндөмүндө таразаланат. Элдик педагогиканы жаратып, өнүктүрүп, байытуучулар – элдик педагогдор: ырчылар, чечендер, манасчы-жомокчулар, насаатчылар, акылмандар, карыялар болгон.

Акындык өнөрдүн чыгармачылык тарыхында санат-насаат, терме, ырларды жаратуунун атайын калыптанган мектеби жаралган. Элдин акылчысы, насаатчысы, нускоочусу, кеңешчиси болгон элдик акындар учкул сөздөрдү, афоризмдерди, макал-ылакаптарды, акылман-ойлорду, санат-насаат, терме ырлардын эстетикалык деңгээлинде кайрадан иштетип, өркүндөтүп, жаштарга таалим-тарбия берүүдө акылды, көркөм өнөрдү айкалыштырып, элдик тарбиянын түбөлүктүүлүгүн сактап калган.

Демек, элдик философияны жаратып, байытып, сактап, өнүктүрүп келүүгө санат-насаат, терме ырлар, макал, ылакаптар жандүйнөдөгү көөнөрбөс рухий казыналык ролун аткарып, жашоого түнөк тапкан уясы болгонун белгилөөгө болот.

Р.З. Кыдырбаева, Т. Танаев





**САНАТ,
НАСААТ
БҮРЛАРЫ**



САНАТ, НАСААТ ЫРЛАРЫ

САНАТ*

Алтын менен күмүштү,
Зергер үчүн жаратты,
Аркар менен кулжаны,
Атып эрмек кылсын деп,
Мерген үчүн жаратты.
Акын Алтай булбулду,
Аңгеме салып жүрсүн деп,
Сиздер үчүн жаратты.
Сиздей асыл каухарды,
Биздер үчүн жаратты

[Инов. №645. 2-дептер].

ДҮНҮЙӨ*

Дүнүйө кызыл кырчын талдайсын,
Дүнүйө токсонго чыккан чалдайсын.
Шекер менен балдайсын
Бал татыган талдайсын.
Келеринде дүнүйө
Терезелүү айнексин,
Кетеринде дүнүйө
Суу койсо да токтобос,
Түбү түшкөн чайнексин.
Келеринде дүнүйө
Казандагы майдайсын,
Кетеринде дүнүйө
Какшып калган сайдайсын.

Келеринде дүнүйө
Кысыр эмди тайдайсын,
Кетеринде дүнүйө
Суу акпаган сайдайсын.
Келеринде дүнүйө
Тийип турган айдайсын,
Кетеринде дүнүйө
Ала курт жеген тайдайсын.
Келеринде дүнүйө
Тийип турган күндөйсүн,
Кетеринде дүнүйө
Талаада калган жүндөйсүн.
Келеринде дүнүйө
Булуттан тийген күндөйсүн,
Кетеринде дүнүйө
Карангы түшкөн түндөйсүн.
Ойно жигит күнүндө,
Дүнүйө, ойрон кылат бир күндө.
Жырга жигит күнүндө,
Жылас кылат бир күндө.
Тамаша кылгын күнүндө
Талаада калат бир күндө.
Байкагын жигит күнүндө.
Дүнүйө, баркың кетер бир күндө.
Баткан айдай дүнүйө
Сен дүнүйө жетесин,
Талаага таштап кетесин.
Сен дүнүйө бармансын
Аңтарылган жалгансын,
Ишенбеймин дүнүйө
Ата-энени алгансын,
Армандуу дүнүйө жалгансын.
Келеринде дүнүйө
Агып турган булаксын.
Кетеринде дүнүйө
Бит баскан жаман улаксын.
Жарды дүнүйө экенсин,
Кетеринде дүнүйө
Жалап катын экенсин.

Келеринде дүнүйө
Жылаажындуу кыргыйсын,
Кетеринде дүнүйө
Куурулуп калган ширисин.
Келеринде дүнүйө
Жабык бою жардайсын.
Кетеринде дүнүйө
Жете албаган зардайсын.
Келеринде дүнүйө
Адам жетпес зардайсын,
Кетеринде дүнүйө
Тоголонгон тоодойсун.
Опасыз жалган беп-бекер
Алышкан доорон бир кетер.
Азазилиң бир күнү,
Аманат жаның жетелер.
Жыйырма беш жашыңдын,
Жыргалына ким жетер.
Кылсаң кесир текебер,
Кысасыңды жер берер.
Кылган ишиң жакпаса,
Кыяматта бир келер

[Инв. №542. 6-денгер. 90-95-бб.]

* * *

Байыркы эл ырларынан
Отко жаккан бадамдай,
Жайнап бир пас айтамын.
Жан казандын ашындай,
Кайнап бир пас айтамын.
Көк нардын кызыл жүлүндөй
Кайнап бир пас айтамын,
Токойдогу булбулдай,
Сайрап бир пас айтамын.
Ырдайм мына шундайдан
Инсап тилейм кудайдан.
Айтамын кеп шундайдан

Аныктап тилейм кудайдан.
Жерде болот сыр деген
Эриккенде адамда,
Эрмек болот ыр деген.
Мечитте болот сыр деген,
Мааниде болот ыр деген.
Короодо болот кой деген
Кудай сүйгөн бенденин,
Бир максаты той деген.
Тузда болот кен деген
Турпакта болот ден деген.
Жазда ачылат күн деген
Жаннаттан чыгат үр деген.
Ылайды Тажик күл деген
Шаада болот пил деген.
Чымойдон келет туз деген
Чырайлуу болот кыз деген,
Аны март жигит издеген.
Сүйлөгөн кеби сиз деген
Эчкини чычаң чек деген,
Шарт бачасын бек деген.
Кыргызда болот эт деген,
Кымызга кошуп көп жеген.
Сөөк жеймин деп келсе,
Итти эшикке кет деген.
Тизесин жерге бүктөгөн
Төөнү ойсул чөк деген,
Дүнүйө жүгүн жүктөгөн.
Кенептен болот жип деген,
Кечеси кабат ит деген,
Басып жүргөн жөөнү,
Балтырын бурдап тиштеген.
Кекчилде болот зит деген
Жетимде болот бит деген.
Бетинен ар ким жектеген
Сайда болот тал деген.
Элинде жаман бар болсо
Аябай башка сал деген.
Койду Чолпон ийирген

Короосуна кийирген.
Жылкыны Камбар сугарган
Зулпукар согуп чыгарган.
Белде болот кур деген
Бетте болот нур деген.
Жаманда болот чыр деген
Шайырда болот ыр деген.
Ак арпа жер семирсе,
Аттын чери жазылат.
Балбанга түшсө белсенип,
Марттын чери жазылат.
Бача ойносо бакырып
Сарттын чери жазылат.
Кыз-келиндер чогулса
Булактын чери жазылат,
Аш, маараке – той болсо
Мингени жакшы ат болсо,
Чабендестер чак болсо
Улактын чери жазылат.
Майданга түшсө белсенип
Баатырдын чери жазылат.
Төрт тогосун көтөрүп
Айылга барса салпактап,
Катындын чери жазылат.
А, маараке топ болсо
Ырчынын чери жазылат.
Күлүктү көрүп кубанып
Сынчынын чери жазылат.
Өлгөндө дооран олжо алып
Молдонун чери жазылат.
Көчөгө түшүп салдырса
Коргонун чери жазылат.
Чоң мечитти ээлетсе
Эшендин чери жазылат.
Эл чогулуп топ болсо
Эрегишкен док болсо,
Чечендин чери жазылат.
От жакалай олтурса
Кара аякка жарманы,

Кардына куюп толтурса
Бечелдин чери жазылат.
Ар кимдин малын алдаса
Кырчангы байтал калдаса,
Уурунун чери жазылат.
Булбул сайрап таңшыса
Мундуунун чери жазылат.
Эл эскиртет өлбөгөн
Эчтеме билбейт көрбөгөн,
Калк эскиртет өлбөгөн,
Каада билбейт көрбөгөн.
Ак буудай сепсе жерде бар,
Адам ата сөөгү,
Упа болуп көрдө бар,
Кайракы буудай чөлдө бар,
Каз, өрдөк деген көлдө бар.
Адис мерген андыган,
Аркар, кулжа төрдө бар

[Инов. №30 (223). 5-7-бб.].

БИЛИМ САНАТЫ

Эски мектеп баласы менен жаңы мектеп баласынын талашканы*

Жаңы мектеп баласы:

Жолдошум кайдан жол болсун.
Жолуң шыдыр оң болсун.
Кай мектепке окуйсун,
Маркечилик колдосун.

Эски мектеп баласы:

Мен жайымды сага айтам,
Дин мусулман көңүлүм.
Маркс деген немецти,
Билген эмес өмүрүм.

Жаңы мектеп баласы:

Марксти сен билбесең,
Акыл сенде аздыгы.

Кедей өкмөт жардыга,
Жол көрсөткөн баштыгы.

Эски мектеп баласы:

Усулу жадит сен окуп,
Мени бурба алдамчы.
Өзүң туруп мусулман,
Капирге болбо жардамчы.

Жаңы мектеп баласы:

Айткан сөздүн маанисин,
Акылың жок билбейсиң.
Даңгырлаган жол турса,
Көзүң көрүп кирбейсиң.

Эски мектеп баласы:

Чолок кийим кийинип,
Төрө болуп калгандай.
Даңгыр дейсиң дозокту,
Бейишке чыгып баргандай.

Жаңы мектеп баласы:

Араптын сөзү куранды,
Маанисин билбей жат кылып.
Табийгатты кудай деп,
Жүрөсүң көңүл бат калып.

Эски мектеп баласы:

Жан түшүнбөс жок сөздү,
Табийгат деп айтасың.
Куран кудай сөзү го,
Сен күнөөгө батасың.

Жаңы мектеп баласы:

Табигатты түшүнбөй,
Сен кудай деп айтасың.
Табигат менен таанышсаң,
Өзгөрүштү байкайсың.

Эски мектеп баласы:

Тааныбайсың кудайды,
Каапыр болдуң сен бала.
Куран окуп кудай де,
Саган болбос эч пала.

Жаңы мектеп баласы:

Табигат болсо өзгөрүш,

Бүтүн дүнүйө заттары.
Чогултуп айтып келгенде,
Жансыз жандуу аттары.

Эски мектеп баласы:

Жан-жаныбар баарысын,
Муну кай зат жаратты.
Мусулман капир ажырап,
Кай себептен таратты.

Жаны мектеп баласы:

Мусулман менен капырдын,
Баш атасы бир болгон.
Айланып заман өзгөрүп,
Орус маданияттуу эл болгон.

Эски мектеп баласы:

Түп атасы бир болсо,
Динди капир тааныбайт.
Мусулман менен капирдин,
Баркын абдан ачыбайт.

Жаны мектеп баласы:

Окуулу калык болгондон,
Коркподо капыр кудайдан.
Таш куласа тоо көчүп,
Мусулман динди тутту бу жайдан.

Эски мектеп баласы:

Жалган дүнүйө капирге,
Берген падыша кудайым.
Мусулмандык дин тутсаң,
Көрөрсүң жаннат¹ убайын.

Жаны мектеп баласы:

Кудай кылса адилдик,
Бендени кылат барабар.
Мындай дебе жолдошум,
Китебинде чала бар.

Эски мектеп баласы:

Жалганчы рахат капырга,
Берген экен китепти.
Мусулманда асап бар,
Шонуң үчүн мейнетте.

¹ *Жаннат* – бейиш.

Жаңы мектеп баласы:

Токтот жолдош акылың,
Ишенбе арап сөзүнө.
Авал бекемден алып акылды,
Көрсөтчү элдин көзүнө.

Эски мектеп баласы:

Китепте ошондой айтылган,
Китептен алдым бу сөздү.
Курандан окуп жат кылдым,
Талдырып жүрүп оң көздү.

Жаңы мектеп баласы:

Мындай дебе жолдошум,
Уят болуп каласың.
Араптын сөзүн сен таза,
Кайдан билип аласың.

Эски мектеп баласы:

Орус жазган китепке,
Ишенесиң сен кандай.
Курандын сөзүн жат кылдым,
Мага дагы жол шондой.

Жаңы мектеп баласы:

Ишенгеним оруска,
Бирге жашайт калалаш.
Таза билдим орус тил,
Жүргөн үчүн аралаш.

Эски мектеп баласы:

Ишенем кудай сөзүнө,
Билген үчүн китептен.
Шонуң үчүн айтамын,
Куран кармап чын кептен.

Жаңы мектеп баласы:

Ишенем китеп барына,
Көргөнүң жок арапты.
Элге жайып жүрөсүң,
Сен жалгандык талапты.

Эски мектеп баласы:

Рас айткан сөздөрүң,
Көргөнүм жок арапты.

Мен курандан үйрөндүм,
Жиберген кудай талапты.

Жаңы мектеп баласы:

Билим десең туура сөз,
Оку жаңы мектепке.
Жалгандыктан качарсың,
Сүйлөбөстөн көп кепке.

Эски мектеп баласы:

Анык жаңы мектебин,
Туура болсо окуюн.
Чын сөздөрдү билдирсе,
Барайын бурбай мен моюн.

Жаңы мектеп баласы:

Барып жолдош окусаң,
Көрбөгөндү көрөсүң.
Окуу билсе бир башың,
Жашап жүрүп өлөсүң.

Эски мектеп баласы:

Рас болсо ушу сөз,
Бердим сага дилимди.
Саясат жакка берейин,
Сүйлөгөн кызыл тилимди.

Жаңы мектеп баласы:

Саясатты билерсин,
Ленин, Маркс баштыгың.
Байкап сүйлөп жүрөрсүң,
Кала берет жаштыгың.

Эски мектеп баласы:

Келе жолдош экөөбүз,
Кол кармашып көрөлү.
Өзгөрүшкө жан берип,
Кедейлер үчүн өлөлү.

Жаңы мектеп баласы:

Интернационал окуйлу,
Үчүнчүсү бу заман.
Оңолсун заман ошондой,
Жүрөлүк ойноп биз аман

[Инев. №26(219). 96-102-б.].

Окуучу жаштарга*
Ээ балалар көзүң ач,
Наадантыктан алыс кач.
Мындай тендик заманда,
Илим окуп нурлар чач.
Оозуң ачып нур жатпа,
Окусаң жеттиң муратка.
Окумасаң каларсын,
Акыр түбү уятка.
Никелей залим жеңилген,
Азаттык турмуш кеңилген.
Батрак кедей күнү го,
Бечара адам семирген.
Ээ балалар ойлогун,
Окубастан койбогун.
Сабагыңды жат кылып,
Келечек күндү болжогун.
Жаш балдар жаның аманда,
Таяр бол келер заманга.
Караңгыдан чыксаңчы,
Заманың келди камалба.
Уктабай энди көзүңдү ач,
Өтүп кетер кайран жаш.
Адам болсун аш билип,
Кор болбостон азис баш.
Айланып заман келгенде,
Кендик Совет бергенде.
Караңгыдан чыксаңчы,
Акыл жыйнап тергенде.
Чырак алып жарык кыл,
Алым окуп таарык кыл.
Жаш балалар сен окуп,
Дарыя илим карык кыл.
Байкасаң заман салалар,
Аракет кыл балалар.
Маданият бар болсо,
Түзөлө баштайт калаалар.

Күчүн тартат күнүндүн,
Кубаты бар илимдин.
Эчен илим сен билсен,
Арманы болбос тилиндин.
Түрлүү-түрлүү заманда,
Караңгыга камалба.
Окубастан сен ойноп,
Обу жок ишке жамалба.
Уктап жатпа үйүндө,
Илим билбей сүйүнбө.
Мектептен алгын тарбия,
Жамандык түшпөй күйүнө.
Оку өзүң жатпагын,
Жаш чагыңда жатпагын.
Жашыңда билсең илимди,
Талаага кетпес тапканың.
Ойлосом илим кен болот,
Кеп сүйлөсөң эм болот.
Топ ичине келгенде,
Окуусуз адам жем болот.
Байкасам илим кен болот,
Адамга аяк тил болот.
Илимсиздик айынан,
Акыл табай¹ зил болот.
Жарыктыкка сен чыксаң,
Кыссалардан сен уксаң.
Буга окшогон мисалдан,
Жазып кеткен миң токсон.
Мектеп менен таанышсаң,
Китеп менен алышсаң.
Кыссага жакшы түшүнүп,
Кыйналбастан жарышсаң.
Мисиндей болуп,
Маанисин билсең жемиштин.
Таяр болуп жашыңда,
Өтүлүп алсаң ар аштын.
Ныксырап уктап жатпагын,

¹ *Табай* – таппай.

Өнөрлүү жайга каттагын.
Шайтандык ишке алданып,
Акылыңды сатпагын.
Мойнун бурба өнөргө,
Тартынба алыс жөнөөргө.
Жаш чагында өнөр бил,
Акыл жетет өнөргө.
Салам айт улуу кичүүгө,
Өнөр бил түбүн чечүүгө.
Алтымыштан ашкан соң,
Айныдың мие эзүүгө.
Байкагын жылыш күнүндүн,
Баркын билгин илимдин.
Жаш кесинде сен окуп,
Катасын түсө тилиндин.
Миндирбе шайтан моюнга,
Кызыкпа жаштар оюнга.
Уктап жатпай үйүндө,
Аракет кыл сонунга.
Жаш чагында илим бил,
Жатык элдин тилин бил.
Жаш муундар жатыгып,
Тарбиялуу жолго кир.
Талдан чыккан чууктай,
Кирсиз мие жаш муун.
Жашыңда билсең илимди,
Жатыгаарсың сен сонун.
Он эки акыл толгон чак,
Мие таса болгон чак.
Көкүрөккө чогулаар,
Окуп турган бул сабак.
Жаш чагында көнөсүн,
Жакшы жаман көрөсүн.
Карысаң кайдан окудун,
Ойлонуп жүрүп өлөөрсүн.
Акылман болсоң илимдин,
Оокат болбойт күнүмдүк.
Окуй албай болосуң,
Карыган соң өлүмдүн,

Илим билсең эр болдун,
Кара кулак шер болдун.
Жашыңда билсең сен илим,
Көрүнө алтын зер болдун.
Кулагыңды саласың,
Кумдай куюп аласың.
Жашыңда оку жаш балдар,
Чылк ырыска каласың.
Жакшы өткөр күнүңдү,
Жашыңда билиш илимди,
Жакшы жолго саласың,
Жатык кылып тилиңди.
Окуп, окуп илим бил,
Окуп ана тилин бил.
Өзгөрүш жолго түшүнүп,
Тарбия алып жолго кир.
Окуучу жаштар сен ойло,
Жаш чагыңда көнөсүң.
Карысаң кайдан окудуң,
Кайгырып жүрүп өлөсүң.
Арман кылып кетесиң,
Азыкына өмүр өтөсүң.
Алың барда өнөр бил,
Аракет кылсаң жетерсиң.
Каба болуп карысаң,
Кайгырасың арысаң.
Жаш кезде билбей илимди,
Армандуу болуп зарласаң.
Ойлосом өмүр өтөсүң,
Аттанып мейман кетесиң.
Жаш кезиңде илим бил,
Карылыкка жетесиң.
Башыңда мие чагыңда,
Окуй көргүн жаш балдар,
Мектептин кара жагыңда.
Калем алып колуна,
Аракет кыл жаныңа.
Окуй берсең жашыңда,
Кетээр ишин оңуна.

Мен айтамын бу сөздү,
Таба албадым жаш кезди.
Айныбастан окуй көр,
Аламан кылбай үч эсти.
Мен айтам сөздүн болгонун,
Жыйырма акыл толгонун.
Жарабас жаштар бу ишин,
Оюнга кызык болгонун.
Окуп кайдан көндүрдүн,
Эч келбеген тилинди.
Элүүдөн ашып кеткенде,
Кыласың кабыл дилинди.
Бирөө айтып бербесе,
Ариби тилиң келбесе.
Алтымышка барганда,
Болосуң анык денгесе.
Ойлосоң окуу жагынан,
Окуй көр жаш чагыңдан,
Тилебе дүнүйө багыңдан,
Билерсиң жаш чагыңдан.
Жаш чуукту бурасан,
Жакшыла маани сурасан.
Уядан алган балапан,
Үндөөгө келет куласан.
Кулун-той көнөт үйрөтсөн,
Байлаган жипсиз жандоого.
Какпаш кайдан кайрылды,
Жаштар көнөт алдоого.
Картаң тилди ич¹ албай,
Карысаң сөздү сүйө албай.
Элүүдө кайдан окудун,
Мектепке барып уялбай.
Алмадай жүзүн саргайып,
Кара көзүң алайып.
Оку деп жүрүп өлүп кет,
Мектепке басып баратып.
Сабыр түбү сары алтын,

¹ Ич-эч.

Санабай билген кымбатын.
Азап тартсаң көнөрсүң,
Зарыккандын урматын.
Көрүнө айтсам көргөнүн,
Илимдин айтсам мен жөнүн.
Уруу албас байлык го,
Өзүң мен кошо өлкөнүн.
Илим күчү дегдетер,
Өзүң менен бир кетер.
Өлгөнчө кошо жүрөт ко,
Башка дүнүйө деп бекер.
Илишиң болсо сөз табар,
Кайда жүрсөң жай даяр.
Жашыңда билсең илимди,
Жакшы өтөсүң сен салкар.
Азада кылып жаныңды,
Абалгы алган зарыңды.
Калк агартып отурсаң,
Аябай чачып баарыңды.
Карысаң кайран жаныңды,
Кетиресиң алыңды.
Кейип жүрүп өтөсүң,
Жоготконсуп зарыңды.
Окуур чагың өткөндө,
Бир талай жаш кеткенде,
Арманың кайдан арыды.
Карылыкка жеткенде.
Дүнүйөгө тойбойсун,
Илгерки күндү ойлойсун.
Илимсиз мисал таба албай,
Башыңа акыл койбойсун.
Акыл менен турасын,
Баладай болуп оолукпай.
Илим билсең жашыңда,
Акылың турат толуктай.
Карасаң мие толгондой,
Кайраты болуп комдонбой.
Кубаты менен илимдин,
Жүрөсүң мастай ойгонбой.

Жашында билген илимин,
Кайраты болоор тилиндин.
Илим билсең сен толо,
Душманы болоор жининдин.
Кысталган жерде колдогон,
Көрүнө илим жолдоштук.
Ойлосоң илим жагынан,
Алысыраак жан достук.
Акыл менен ойлогон,
Түн жарымына олтурган,
Илимдүүгө ким жетет,
Айныга миени толтурган.
Эски менен жаңыдан,
Кабардар болот баарынан.
Китеп көрүп которуп,
Айтат сөздү жанынан.
Жабыр тарттык абалда,
Жагым болсоң чабалга.
Жарыктыкка чыксанчы,
Карангыга камалба.
Абалда көргөн көп азап,
Көкүрөккө чогулган.
Жантыксыз кыргыз калкын,
Илимсиздик не кылган.
Иштетип алган булуңду,
Унутпа кедей зулумду.
Алы чакка кул кылган,
Тамга салып уулуңду.
Тебелетип тештирген,
Өпкө боорун эстирген.
Зулум өкмөт Никелей,
Жал куйругун кестирген,
Окусаң кайтар мээнетин

[Инв. №26(219) 8-21-б.]

Окуу*

Жаш улан оку тоспоюн,
Замандын түрүн козгоюн.
Замана келди оңолуп,
Барабар болду баарысы,
Баары бирдей оңолуп.
«Кимсиң сен?» деп тергебей,
Зулумчулук жоголуп.
Мажилисти ачкыла!
Баары кедей чогулуп.
Караңгы кыргыз жалчысы,
Мажилиске келгиле,
Билим, өнөр билгиле.
Билим, өнөр адамдык,
Калсын бизден наадандык.
Байкап турсак башкалар,
Өнөр менен асманга,
Куштай болуп учканы.
Кеме жасап суу менен,
Балыктай болуп сызганы.
Өнөрдүн баары окууда,
Оку кыргыз сен дагы.
От араба, паровоз,
Айрыплан, телграм,
Баарын билген адамзат.
Окуу менен сураган,
Өнөр, билим жогунан.
Казак, кыргыз куураган,
Кабары жок булардан.
Билмек турсун буларды,
Ойлобой жаштар сен да өтүң.
Кайгыга салып башыңды,
Карып жаштар анда өтүң,
Кызыкпастан ишине,
Балаңды бер мектепке.
Малай салып жибербе,
Жаш чагыңда кишиге.

Өзгөрүшкө туш келет,
Окуп-окуп иш билет.
Ар кыл заман башынан,
Акыл менен өткөрөт.
Бирөөгө алып барасың,
Малай кылып саласың.
Өз баланды кул кылып,
Он беш тыйын аласың.
Шору кайнап жаш бала,
Акылы жетпей качканга.
Мектепке басып баралбай,
Айласы кетет азганда.
Арсан менен сарсанда,
Адам болбой жалганда.
Картайган соң болоду,
Акыры түбү арманда.
Балага шылтоо табылат,
Атага наалат дабылат.
Окубадым деп айтып,
Ойлонуп бала жабыгат.
Калем билбейт тең эмес,
Караса элден кем эмес.
Окушка бербей баланы,
Коюш түк да эп эмес.
Арман кылса сөзү жок,
Көрөйүн десе көзү жок.
Караңгы анык болгон соң,
Ичи күйөт кызыл чок.
Окуп калгын яшында,
Ойлонуп бир башыңа.
Илимди билсең топтому,
Чырагың жанат кашыңа.
Илим билсең бир башка,
Сый сыбатта болосун.
Жарды да болсоң урматта,
Кабалыгың жоесун.
Кадырдуу болуп окуудан,
Капалык көрбөй чогуудан.
Тартынбай сүйлөп турасың,

Ойлонбостон коркуудан.
Ойлосоң болбой буш башың,
Кадыр кылып душманың,
Кара жерде камайды,
Макал кылып жазганың.
Көрүнө айтсам көзүнө,
Илим билсең өзүнө,
Жарды-байлык билинбей,
Урмат кылар жүзүнө.
Эчен сөз жазган тарыхта,
Жаш кезде оку зарыкпа.
Чырак алган немедей,
Шооланды чачып калыкка.
Эриккенди коёсун,
Эки көздүү болосун,
Макал китеп сен окуп,
Капалыгың жоесуң.
Албайды эки нааданды,
Бир окумуш адамга.
Шондо дагы чыкпайды,
Сен кыдырсаң заманда.
Көздү адам кымбатым,
Айттым сөздүн кылбатын.
Жаралат экен дүнүйөдө,
Артык болуп бир затын.
Туюк жол болсо он кабат.
Эки көздү жол табат.
Жок болсо колдо илишин,
Кара күчүң аманат.
Караңгы заман кайда бар,
Илим билсең айла бар.
Жашыңда окуп сен келсең,
Акырында байда бар.
Эки адамга бир адам,
Бербесе оку билгенден.
Окуш үчүн мектепке,
Эрикпе басып келгенден.
Неге десең көзү жок,
Табып сүйлөөр сөзү жок.

Жазайын десе кат билбейт,
Байкап көрсөң кол чолок.
Ойло жолдош ким билет,
Жол табарга акыл жок.
Көрүнө ойло жаш балдар,
Илимден башка жакын жок.
Барабарсың алтынга,
Илим билсең калкыңда.
Урматташып өзүңдү,
Алып жүрөт салкыңда.
Байкасаң илим жагынан,
Баркың болот элине.
Жашыңда оку жолдоштор,
Айтамын сөздү кимиңе.
Бүтүн инсан ойлогун,
Оокат үчүн дубана.
Талаага кетпес мейнетин,
Окууга болгон убара.
Жатсаң уктап үйүңдө,
Өзү келбейт дүнүйө.
Окуу билбей адамзат,
Эч иш келбейт жөнүнө.
Айрыпылан асманда,
Учуп жүрөт күүлөшүп.
Тилграм болсо ничке жип,
Кулакка кулак сүйлөшүп.
Иленин көбү илимде,
Замбирек менен топ алган.
Карасын көрбөй,
Душмандын ок алган.
Тең бүлдүрүп деңизди,
Өрдөктөй кылып сүздүрүп.
Баракот күчү илимден,
Деңиздерди бүтүрүп.
Акылга адам кенелген,
Бары жогу илимден.
Өнөр билүү тарабын,
Байка жаштар дилиңден.
Акылга дыйкан болосун,

Сагат кылып көңүлдү.
Кайгысыз болуп жашайсын.
Адашпай жолуң табасын,
Армансыз жанды багасын.
Акыл менен сен ойлоп,
Билесиң ак мен карасын.
Кетирбей жаштар алыңды,
Карып кылбай жаныңды.
Илим үчүн зарып кылгын,
Арганча болсо малыңды.
Караба дүнүйө көзүнө,
Кулак салсаң сөзүмө.
Доло билсең илимди,
Жардамчы сенин өзүнө.
Жол көрсөтөр чырагың,
Кабалык жазар кыягың.
Бил сен жаштар илимди,
Учтуу болор туягың.
Урматтуу кылар өзүңдү,
Өткүр кылар сөзүңдү.
Кысалардан кабардар,
Кылар сенин өзүңдү.
Тилин албай далайдын,
Илим үчүн саргайып,
Асылы бар азаптын,
Ачылар бир күн кабагың.
Кымбат үчүн кыйналган,
Татымы жок арзандын.
Саргайып мээнет сен кылсаң,
Байдасы көп айткандын.
Жылдан жылга жыл бетер,
Тим жүргөнүң бепбекер.
Аракетсиз сен жүрсөң,
Асмандан жылып күн өтөр.
Адамдын көп арманы,
Күн билбейт жылганы.
Жылышы бар өмүрдүн,
Жарабас жаштар турганы.
Жаш чагында арийне,

Аракет кыл илимге.
Мектепке барып окуй көр,
Акылың болсо дилинде.
Акылың болсо алганың,
Илимдүү жайга барганың.
Жалганда жаштар калбайды,
Бир сыйрадай арманың

[Инов. №26(219)].

* * *

Орусча окугандарга*

Малды коюп башты бак
Башың барда билим тап.
Илим, билим болбосо
Сенин атың занталак.
Боло калса карагым
Ичи, тышы тазарса
Шондо тунук ап-аппак.
Караңгылык себептен
Эринесиң катүгүн,
Эртерек өзүн туруудан.
Күлкү кылган орустар
Казак, кыргыз баласын,
Түлкүгө бүркүт салгансың.
Капкан салып ийинге
Суур, түлкү алгансың.
Арттырарга илим жок
Артта шонтип калгансың.
Көп самбирек, плимот
Жоого атар куралы.
Иштин баары окууда
Окуудан чыгат бу дагы,
Окуу өнөр тамыры.
Алга карай жүргүн деп
Эзилген кедей жалчыга,
Тизилип турат бу дагы.
Шол тизилген план мен

Окуу кыргыз сен дагы,
Окуу-билим азыгы.
Билим ырыс казыгы,
Ошондон деп айтылган.
Карылардан макал бар,
Билбесе аны неге айтты?
Абайлачы, жаранлар
Окуу, билим жогунан
Казак, кыргыз баласы,
Кең дүнүйөң болгон тар.
Кара калмак, какоолго
Тамак үчүн болдун зар
Окуу өнөр сарасы,
Окуу кыргыз баласы.
Арта калган мурунтан,
Жалпы уруу алачы.
Окуу, өнөр билбесен
Колдо дөөлөт жок болсо
Кор болуп, куурап жүрөсүн.
Толо тамак кылалбай
Айылдан карыш жылалбай,
Азапты тартып күйөрсүн.
Тобо кылса бай кылат
Бейишке чыкса бай чыгат.
Окуу, билим үйрөнсөн
Жок нерсени бар кылат.
Казак, кыргыз жалчысы
Кой баккан менен бок куйган,
Байлардын малай, жалчысы
Ошону жакшы биледи
Жан багалбай жүрөдү.
Молдолор айткан жорукка
Ушулар кайдан минеди.
Кор болосуз, окуусуз
Акырет деп жүргөндөр.
Кызыл тилде сөөк жок
Тилин албай молдонун,
Алга карай талпынгын

[№26(219)].

* * *

Кайгы

**Билимсиз минден болгончо,
Билерман бирөө болсончу!
Бийлигин баштан кеткенче
Оболдон айбан болсончу.
Дүйнеге бекер келгенче,
Жаралбаган болсончу.
Жаралсан да наадандан,
Саналбаган болсончу.
Токсон толук, кырк чилде,
Тоң эритер болсончу.
Толгон айдын бетиндей,
Кириң кетер болсончу.
Толукшуп, толук күнүн тууп,
Бет жылытар болсончу.
Жаркырап жарык күн чыгып,
Эт жылытар болсончу.
Акылсыз алтоо болгончо,
Акылман бирөө болсончу.
Наадандыкта жүргөнчө,
Тируүлөй сени көмсөчү.
Атадан алтоо болгончо,
Энеден экөө болсончу.
Эненден жалгыз болгончо,
Эриксиз жаным өлсөнчү.
Ардаксыз адам болгончо,
Атаксыз айбан болсончу.
Азуусуз даван болгончо,
Арбаксыз дөө болсончу.
Жетесиз жетөө болгончо,
Жеткилең бирөө болсончу.
Жетелетип жүрбестен,
Жерге желим болсончу**

[Инв. №43. 4-5-б.]

* * *

Билим жөнүндө (1)

Биринчи сабак карата,
Билимдин баары тарыхта.
Билип алсак биз муну,
Алып чыгат жарыкка.

Кызыл бир тазыл гүл жайнап,
Бутагында куш сайрап.
Билим үчүн тырышат,
Жүрөгүндө от жайнап.

Жайлоонун жашыл гүлдөрү,
Ыргалбайбы бүрлөрү.
Советтик шайыр жаштары,
Бактыда өсүп гүлдөдү (2).

* * *

Окутпай койбо баланды
Билимсизден сөз чыкпайт,
Миң күнү минсе жоргого.
Туюкка таштап баланды
Тумшугунду шорлобо.
Окутпай коюп баланды,
Орой деп аны кордобо.
Баланды алба мектептен
Маселе чыгат китептен.

* * *

Биринчи тилек кылыңар
Пирден каргыш албаска.
Экинчи тилек кылыңар
Энеден жетим калбаска.
үчүнчү тилек кылыңар
үшкүрүп жүйө басбаска.
Төртүнчү тилек кылыңар
Балаңар тактан түшпөскө.
Бешинчи тилек кылыңар

Белсенип жоодон кайтпаска.
Алтынчы тилек кылыңар
Айдар көкүл жаш бото,
Атадан жетим калбаска.
Жетинчи тилек кылыңар
Женеге жер көз болбоско.
Сегизинчи тилек кылыңар
Серпилип үйдөн чыкпаска.
Тогузунчу тилек кылыңар
Жай саратан ысыкта
Тоңкоюп орок орбоско.
Онунчу тилек кылыңар
Онтоп бир оору болбоско.
Жолду керте басбаса
Жоргону арман кылбаңар.
Чакырганда келбесе
Молдону арман кылбаңар.
Чапканыңды кесбесе
Полотту арман кылбаңар.
Коңшуң жакшы болбосо
Нолокту¹ арман кылбаңар.
Тилини чайнап сүйлөсө
Чеченди арман кылбаңар.
От боюдан кетпеген
Печелди арман кылбаңар.
Бірдын бизде кени бар
Ыргып чыгат жаныбар.
Чачып кеткен жолума
Карматып кеткен колума.
Мойнума куржун салынып
Тилеп алган эмесмин.
Төгүлүп жаткан жериден
Шилеп алган эмесмин.
Таразага таш коюп
Тартып алган эмесмин.
Чөнтөгүмдөн пул берип

¹ Эчтекеде жок адам, онок.

Сатып алган эмесмин.
Шайтандын лилла сөзүнө

Алча-дияр бир болот,
Айтса көңүл кир болот.
Алча-дияр экидир
Наркы жолдон беркидир.
Алча-дияр үч болот
Адамзатта күч болот.
Алча-дияр төрт болот
Ушак сөзү көп болсо,
Эки тууган урушуп
Орто жери өрт болот.
Алча-дияр беш болот
Беш убак намаз окуса,
Аманат жанга эш болот.
Алча-дияр алтыдыр
Жигит жүрмөк калкадыр.
Алча-дияр жетидир
Азарын тарткан жетимдир.
Алча-дияр сегиздир
Эчки туумак эгиздир.
Алча-дияр тогуздур
Тегирмен бузмак богуздур.
Алча-дияр он болот
Байлар кийген тон болот,
Чөнтөйүндө сом болот.
Алча-дияр он бирдир
Аябай кийсең тон кирдир.
Алча-дияр он эки
Ак жүгөрү шор эки.
Алча-дияр он сегиз
Чарбаларда мал семиз.
Алча-дияр жыйырма
Жоргону минсең сыдырма,
Жолуксаң кожей Кызырга

[Инов. №644. 1-дептер. 39-46-бб.].

Биринчи тилек тилеңер,
Бирин ойрон болбоско
«Экинчи тилек тилеңер,
Энеден жетим калбаска
үчүнчү тилек тилеңер,
үйүң ойрон болбоско
Төртүнчү тилек тилеңер,
Төрөнөр таксыз калбаска
Бешинчи тилек тилеңер,
Бегин тактан тайбаска
Алтынчы тилек тилеңер,
Аса-муса колго алып
Ата деп ыйлап калбаска.
Кудурет улук кудайым
Немээни зор жараткан.
Момунду зор жараткан
Момундарга кулпенде
Өлүмдү зор жараткан.
Өлүм деген нерсени
Учтуу кылып жараткан,
Качканына койбостон
Күчтүү кылып жараткан.
Заар менен айтарга
Азаны болбойт өлүмдүн.
Аш кайнатып ичерге
Казаны болбойт өлүмдүн.
Уулу ыйлап келгенде
Шүк деп коёт өлүмү.
Өлүм эрди өксүтөт
Көкүрөгүн көксүтөт.
Жорго жолду арбытат.
Жокчулук эрди карытат,
Жок болуп жолуң ачылбайт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй
Малың арзан сатылбайт.
Аттууга жөө жеталбайт,
Экөөгө бирөө бата албайт,

Жокчулук өзү зор кыйын
Жолойдун пейлин кылбасаң,
Жабыгып үйдөн чыкпасаң,
Жолукпайт сага бир тыйын.
Жардылык өзү зор кыйын,
Жапандын пейлин кылбасаң,
Жабыгып үйдөн чыкпасаң,
Жаныңа түшпөйт бир кыйын.
Аргымакты арык деп
Жолго таштап кетпенер.
Азамат эрди карып деп
Журтка таштап кетпенер

[Инов. №5032 А. 71-73-бб.]

* * *

Туйгунун учса колуңдан
Тууруна конбойт ал кайтып.
Арыса тулпар этинен
Алмагы кыйын жал кайтып.
Колуңдан дөөлөт тайган соң,
Келмеги кыйын мал кайтып.
«Келе» деп келсе бересең
Кетер жүзүң саргайтып.
Алгыр болсо кушунду
Алып келип казга сал.
Акылың болсо азамат
Аштык айдап, баккын мал.
Айдай келге ишенбей
Бастырып барып көзүң сал,
Калаалуу коргон бузулса
Калаа болбойт ал кайтып.
Карыганда жашарбайт,
Кемпир менен чал кайтып,
Алгыр болсо тайганың
Алтындан алып, каргы так.
Алалбаса түлкүнү
Айлансын аштан, башка чап.

Асырар тууган жок болсо
Акылың менен жатка жак.
Эсерден элүү бакканча
Элпектен издеп бирди бак.
Күлүк болсо тайганың
Күмүштөн алып каргы так
Күйөр тууган жок болсо
Күлкүң менен жатка жак.
Келеринде дүнүйө
Тийип турган айдайсың.
Кетеринде дүнүйө
Суу акпаган сайдайсың.
Келеринде дүнүйө
Чыгып турган күндөйсүң.
Кетеринде дүнүйө
Чыгарып салган күлдөйсүң.
Келеринде дүнүйө
Терезелүү айнексин.
Кетеринде дүнүйө
Түбү түшкөн чайнексин.
Келеринде дүнүйө
Тигип койгон чатырсың.
Кетеринде дүнүйө
Кыянаттуу капырсың.
Сөзүң терме зыркырап
Сууда жүргөн кеме ошол.
Кенеш айтса кер кылбас
Ага-иниң менен таттуу бол.
Бий болосуң, бай болсоң
Эгем дөөлөт берсе мол.
Бул сөзүмдү укпасаң
Кете бергин мына жол.
Эрге келет бир кезек
Эрге кезек келгенде,
Эки күлүк ат байлайт,
Ага-иниси бар байлайт.
Жерге кезек бир келет
Жерге кезек келгенде,
Байчечекей гүл жайнайт.

Бакка кезек келгенде
Башына булбул куш сайрайт.
Сартка келет бир кезек
Сартка кезек келгенде,
Самооруна чай кайнайт.
Калкка келет бир кезек
Калкка кезек келгенде,
Баарлашып мактанат.
Жат душмандан сактанат
Дөөлөттүү болуп калк олот.
Торун жайган адамдан
Закымдап баары онолот.
Өткөн өмүр өтөдү,
Ажал бир күн жетеди.
Ошентип жүрүп шум жалган
Таштап акыр кетеди.
Таштап бир күн кеткенде,
Жерди казып чуңкурлап
Бизге жазаар кепени

[*Инв. №43(237)*]

* * *

Чабар камчы сойлотуп,
Ининди алган бул өлүм.
Өзүндөн мурун камынган,
Ач жолборстой чамынган,
Аганды алган бул өлүм.
Алгыр кушуң мүлүшкөр,
Алып кетип казга сал.
Акылың болсо азамат,
Аштык айдап баккын мал.
Айдай кенге ишенбей,
Бастырып барып көзүң сал.
Калалуу коргон бузулса,
Калаа болбойт ал кайтып,
Карыганда жашарбайт,
Кемпир менен чал кайтып.

Иттин көөнү капканда,
Арамза көөнү жакканда.
Сакынын көөнү сайылда,
Сапсаңдаган катындын,
Беш токочун көтөрүп,
Изат дарты айылда.
Сопунун көөнүн азанда,
Соргоктун көөнү казанда,
Баштын көөнү калканда,
Балдардын көөнү талканда.
Чечилбеген доо болсо,
Чечендин көөнү жазылат.
Дангыраган жол болсо,
Бечелдин көөнү жазылат.
Өргө өгүз жүгүрбөйт,
Өлгөн адам тирилбейт.
Келеринде дүнүйө бу
Тигип койгон чатырсың.
Кетеринде дүнүйө бу
Кыянаттуу капырсын.
Эрге келет бир кезек,
Эрге кезек келгенде,
Эки күлүк ат байлайт!
Ага-иниси бар байлайт.
Жерге кезек бир келет,
Жерге кезек келгенде,
Байчечекей гүл жайнайт.
Бакка кезек келгенде,
Башына булбул гүл сайрайт.
Сартка келет бир кезек,
Сартка кезек келгенде,
Самоорунда чай кайнайт.
Калкка келет бир кезек,
Барлашып мактанат,
Жат душмандан сактанат

[Инв.. №542. 6-8-дентер].

Өзөктөн күйгөн өрт жаман,
Өзүндөн чыккан жат жаман.
Кыядан өтпөй бакырса,
Кыйлатта болсоңор жаман.

Кылыктуу болсо кыйшандап,
Сулуу да болсо жар жаман.
Ар максаттан аксаткан,
Айыкпас оору дарт жаман.

Ашык болуп жетпесек,
Азыркы заман биз жаман.
Ашыктарды айырган,
Кыргызда бүткөн салт жаман.

Мүдүрүлбөй баспаса,
Жорго да болсо ат жаман.
Мезгилинде жетпесе,
Алыска жазган кат жаман.

Ою жесе кызыгып,
Иштебей жүргөн жан жаман.
Көпчүлүктүн ичинде,
Абийирин төккөн мас жаман.

Көркүн бузса ак беттин,
Жамалма койгон кол жаман.
Баркына жетпес акындын,
Илгери өткөн таз жаман.

Бактылуубуз биз азыр,
Карачы кандай кең заман.
Жалганды чынга айлантып,
Айтылып жаткан ыр жаман.

Азыр деле жок эмес,
Калыңга кеткен кыз жаман.

Өз ордун жөндөп таба-албай,
Турмушун бузган жаш жаман.

Талпынып колдон учпаса,
Табына келбес куш жаман.
Бардык элди кыйгырткан,
Уурулук кылган кол жаман.

Жалганды чынга айланткан,
Тили ширин чоң жаман.
Дүрбөлөң салып элдерге,
Дүйнөдө күйсө ат жаман.

Жандырам деген ал отту,
Кээ бир элде баш жаман.
Баарынан да туугандар,
Керегинде жок жаман

[Инв. № 644].

* * *

Айтсам айтып берейин,
Жарымы төгүн, жарымы чын.
Жакшылардын көөнү үчүн,
Теңи жалган теңи чын.
Теңтуштардын көөнү үчүн,
Келиштирип айтпаса,
Ырдан кыйын көрбөдүм.
Кечээгү таап кечпесе,
Суудан кыйын көрбөдүм,
Эгем деген эч калбайт,
Эр таппаган кеч калбайт.

Берем десе бекилбейт,
Бел байласа чечилбейт.
Бар болбой малың чечилбейт,
Жок болбой жолуң ачылбайт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,

Малың арзан сатылбайт.
Ат адамдын канаты,
Көз адамдын чырагы.
Дөөлөт бетти кызартат,
Парзант колду узартат.
Кар эресе суу болот,
Карыса сакал куу болот.
Жашында берсин мээнетти,
Карыганда берсин дөөлөттү.
Пияда¹ кыр кыйын,
Билбегенге ыр кыйын.
Байлап бир койсо кете албайт,
Уну жоктун күнү жок,
Уулу жоктун мууну жок.
Кызды мээнет чырмаса,
Атасынын төрүндө,
Көп отуруп кор болот.
Тузду мээнет чырмаса,
Заркы чыгып шар болот.
Атты мээнет чырмаса,
Аягындан басынат.
Төөнү мээнет чырмаса,
Котур болуп кашынат.
Байды мээнет чырмаса,
Эшигине мейман келгенде,
Ашканага жашынат,
Жорго жолдун парманы,
Жокчулук элдин арманы.
Жорго жолду арбытат,
Жокчулук эрди карытат.
Туяны сындуу көрсөткөн,
Мойнундагы жондору.
Мылтыкты сындуу көрсөткөн,
Ичидеги ок-дары.
Байды ката сүйлөткөн,
Короодогу малдары.

¹ *Пияда* – жөө.

Кудайым берген пенденин,
Ынтымак болот балдары.
Анжыян, Алай көп каттап,
Соодагер табат пайданы.
Алыскы жерге жүгүрүп,
Аргымак өлөт байгени.
Жамандар бузат мардани,
Акындар оройт салданы,
Аксакал алат камани.

Суудун болот балыгы,
Айдын болот жарыгы.
Ай он беште жык толот,
Кыз он беште дык болот.
Мөмөсү бышкан шок болот,
Мөмөсүн алып жей албай,
Жүргөн сакал дат болот.
Бу дүнүйө аманат,
Бир сапар аткан түн калат.
Тар дүнүйө аманат,
Карыяр өткөн күн калат.

Ташканак дүнүйө, бу дүнүйө,
Ташып кетет оо дүнүйө.
Аманат дүнүйө, бу дүнүйө,
Алып кетет оо дүнүйө.

Чымчык учса чый калат,
Чын дүнүйө ким калат.
Өрдөк учса көл калат,
Албай да дүнүйө ким калат.
Кешик ичпей кор дүйнө,
Тирилигин зор дүнүйө.
Баш ырыскы зор дөөлөт,
Жакшы катын алганың.
Убактысы чак болот,
Жаман катың алганың.
Күлкүлүгү дат болот,

Жаман катын алгыча,
Жабарига калгыча.
Мойнунду толгоп бойдок жүр,
Өзүндү гүлдөй кылып ойноп күл.
Арпа менен буудайды,
Алыштырып ырдайлы.
Жакшы менен жаманды
Салыштырып ырдайлы.
Карап турса турунар,
Катасы болсо ырымдын,
Как башыма урунар.
Көрүп турса турунар,
Көөнүңөргө жакпаса,
Көктөп мени урунар.
Ырсайып күлдү дебенер,
Ой отурган жакшылар.
Ырың курсун дебенер.
Сабак баштап мен өзүм.
Аялдан айтып беремин,
Ойлонушуп калбанар,
Ой олтурган жакшылар.
Бизди ырдайт экен деп,
Ойунарга албанар.
Эң адамдын жаманы,
Пасык болот турбайбы.
Аялдардын жаманы,
Сасык болот турбайбы.
Аялдардын жаманы,
Жарти өнөрүм ашык деп,
Шилекейин куюлтуп,
Пошкаш¹ болот турбайбы.
Аялдардын жаманы,
Ит үргөн жакка жүгүрөт.
Аялдардын жаманы,
Үйүнө мейман келгенде,

¹Пошкаш – жарды.

Өз-өзүнө бакырат.
Күйгүзө албай отунун,
үйлөй берет турбайбы.
Алды аркасын карабай,
Сүйлөй берет турбайбы

[Инв. №644. 4-денгер].

* * *

Жарымы жалган, жарымы чын,
Жакшылардын көөнү үчүн.
Тени жалган, тени чын,
Тентуштардын көөнү үчүн.

Ырда десең ырдайын,
Кыр-кырдын башын кырлайын.
Кызыл тону, жез оймак,
Кыздардан кошуп ырдайын.

Жарды бойлоп эл качат,
Какшанып ырдап жүрбөсөң.
Жакшылардын аты өчөт.

Сууну бойлоп эл көчөт,
Суктанып ырдап жүрбөсөң.
Сулуулардын аты өчөт,
Себетке салган жүзүмдөй

Сепкилин айдын жүзүндөй.
Табакка салган жүзүмдөй,
Тамагың айдын жүзүндөй.

Жалгандан жалгыз сен деймин,
Сен болбосоң бул жерге,
Жалынса да келбеймин.

Көрсөм деп сени дегдеймин,
Сен болбосоң бул жерге,
Көтөрсө да келбеймин.

Алкымың аппак көрүнгөн,
Чыкпайсың такыр көңүлдөн.
Алкымыңдын актыгы,
Айдан беле бөлүнгөн.

Катар-катар учкандар,
Казды көрдүм асмандан.
Каздай мойнун көтөргөн,
Сизди көрдүм баскандан.
Туура-туура учкандан,
Турнаны көрдүм асмандан.
Турнадай мойнун көтөргөн,
Сизди көрдүм баскандан.

Талапты коюп оң бетке,
Тартиптүү өскөн баласыз.
Таштаймын зоодон боюмду,
Дөргөйүмдө каласыз.

Упаны коюп оң бетке,
Урматтуу өскөн баласыз.
Урамын зоодон боюмду,
Убалында каласыз

[Инв. №644. 1-дөптөр].

* * *

Көкүрөгү көрбөсө,
Көз көрүүдө не пайда?
Өскөн элиң көрбөсө,
Өзгөрүүдөн не пайда?
Өнөр, илим билбесен,
Өргө уруудан не пайда?
Окубасаң каларсың
Адам уулу ар сайда.
Окуш, билим өткөн чак
Журттан озуп ар жайда.
Наадандыкта жуурулган

Казак, кыргыз ар сайда.
Көлгө көпүрө болгондой,
Көтөрүмдүү жан кайда?
Жалган, чынды текшербей,
Көңүл, көзү бир тайда.
Журт дөөлөтүн күзөтпөс,
Адам болсо не пайда?
Арак, бозо бир тойдо,
Душман чапса элинди,
Ажыратар жок ойдо.
Куру кайрат баш жарат,
Жабдык, жарак жок бойдо.
Журтуңду бүт жорлогон,
Эшен, кожо, жок молдо.
Күйөт, күйөт жалын чок,
Күйгөн менен алың жок.
Күйгөндүн түбү күл болор,
Сабыр кылсам көңүл ток.
Ат минебиз талаа жок,
Алыс чабар чама жок.
Акыл, билим өнөр тап,
«Ай» кишиликтүү саны жок

[Инва. №43(232).].

* * *

Жалгыз болсоң чоогоол бол,
Жат жанынан түнүлсүн.
Жарды болсоң жоомарт бол,
Бай малынан түнүлсүн!
Эңкейгенге эңкейгин,
Башың жерге тийгенче,
Атаңдан калган кул эмес.
Какайганга какайгын,
Башың көккө тийгенче,
Байгамдын уулу эмес

[Инва. №645. 2-денгер].

* * *

Атадан алтоо туудум деп,
Чомочонду¹ көтөрбө!
Чомочонду көтөрсөн,
Жигиттер, ошону кудай өтөрбү?
Насыя-борчту² көтөрбө,
Насыя-борчту көтөрсөн,
Айлыңдан дооң кетерби?
Анталатып шаштырса,
Чач, кирпичиң жетерби?
Колдо барлар берерби,
Козголбой уйкуң келерби,
Тегин айтпайм тегинди,
Аныктап уккун кебимди,
Айдасаң аштык-эгинди,
Карыган атаң кан болот,
Санаасы куунак сан болот.
Көнүлү куунак көп болот,
Жалчы салган жарыбайт,
Малай салган марыбайт,
Мойнуңда борчуң жок болсо,
Жайы-кышы мингенге,
Жигиттер, жалгыз атың арыбайт.

* * *

Аргымак байлап не керек,
Артынан куугун жеткен соң.
Агайын-тууган не керек,
Андышып күндө өткөн соң.
Эки жакшы баш кошсо,
Эртеден кечке сүйлөшүп,
Соога³ болот турбайбы.
Эки жаман баш кошсо,

¹ Чомочо – боюнду, кадыр-баркынды деген мааниде.

² Борч – карыз, бересе.

³ Соога же соогат – чабуулдан же анчылыктан түшкөн олжо, берилүүчү белек. Текстте эки башка сөз бир маани катары берилип жатат. Туурасы: соога – эрмек, көңүл алаксытуу.

Эртеден кечке дөөрүшүп,
Коога¹ болот турбайбы.
Ачпай буудан арыбайт,
Арам пейил жарыбайт,
Акындар сөзгө талыбайт.
Чырпык өзүн тал ойлойт,
Чымчык өзүн жан ойлойт.
Чымчык өзүн эр ойлойт,
Наадан өзүн шер ойлойт.

* * *

Чындап ажал келген соң,
Чыкса эле кирбес жан кайтып.
Колундан дөөлөт кеткен соң,
Келмеги кымбат мал кайтып.
Чынары сынып калса да,
Чырпыгы өсөр тал кайтып.
Кара коргон нураса²,
Калаа болбос ал кайтып.
Туурдан учса туйгун куш,
Кайрылып конбос ал кайтып.
Келегин десе бересен,
Кезертер жанды саргайтып.
Өткөн өмүр жашарбас,
Алтымышта чал кайтып.

* * *

Ала албаса шумкарын,
Бөпүлөөдөн не пайда?
Алдында атың болбосо,
Минсе чатың толбосо,
Айылга барып не пайда?
Эри сүйбөс катынга,
Эндик, упа не пайда?
Эт желиндүү боз койго,
Эгиз козу не пайда?

¹ *Коога* – чыр, чатак, уруш, жанжал деген иран сөзү.

² *Нураса* – ураса, куласа деген сөз.

Жамачылуу чапанга,
Ашка, тойго кийбесе,
Жылуулугу не пайда?
Алганың жаман болгон соң,
Теңтуштардын ичинде,
Аркырап беттен алган соң,
Сулуулугу не пайда?
Калыстыгың болбосо,
Акымдигиң не пайда?
Кайрылуу жоомарт болбосо,
Калың малың не пайда?
Ден соолугуң болбосо,
Теңселишиң не пайда?
Ойноп-күлүп жыргабай
Жигиттигиң не пайда?
Асыл жаның кеткен соң,
Теңиң бизге не пайда?
Акылы бар, азамат,
Аркы-берки ойлонуп,
Адилет болчу бул жайда.
Тең, табигат бар болсо,
Эң авалы жан жакшы,
Тирүүлүктө мал жакшы,
Мүнүшкөргө куш жакшы,
Уктасаң жатып түн жакшы,
Оокат кылсаң күн жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Аземдүү жорго ат жакшы.
Билбес наадан туугандан,
Билеселүү жат жакшы.
үйүндө бекер жатканча,
үйрөнсөң билим кат жакшы.
Сарандык кылган бакылдан¹
Сакылык кылган март жакшы.
Баркыңды билбес баатырдан,
Мамиле чыккан сарт² жакшы.

¹ *Бакыл* – сараң, ичи тар.

² *Сарт* – соодагер, алып сатар деген мааниде.

Кесепет жаман катындан,
Келте ооруган дарт жакшы.
Мөмөсү жок дарактан,
Жапай чыккан тал жакшы.
Биздин көчмөн калкына,
Чарба баккан мал жакшы.
Тамчы тамган боз үйдөн,
Дубалдан соккон там жакшы.
Башыңа келсе жалгыздык,
Бакырчылык кам жакшы.
Бара жеген бийлерден,
Тарп жеген аң жакшы.

Сыйларыңа эл жакшы,
Дыйкандарга жер жакшы.
Каз-өрдөккө көл жакшы,
Кадырын тапкан эр жигит,
Кары-жашка тең жакшы.

* * *

Арманы болор мергендин.
Алганы болор бергендин.
Күнөөсү болор күлгөндүн,
Күйүтү болор өлгөндүн.
Адамдын көркү чүпүрөк,
Агач көркү жапырак.
Өзөндүн көркү тал болот,
Өлгөндүн көркү жар болот,
Тирүүнүн көркү мал болот.

– Акелер ат кумары не болот?
Эр кумары не болот?
– Ат кумарын сурасан,
Арпа менен туз болот.
Эр кумарын сурасан,
Алман тайган, кыраан куш,
Кара сөз айым, сулуу кыз,
Асынсаң мылтык, атсаң түз,
Ак далыңдын айнеги.

Атса аманат жандын эрмеги,
Адамдын болоор көөнү куш.

Айыл консоң байларга,
Бир тырмагың маларга.
Айыл консоң чеченге,
Кебиң түйнүн чечерге.
Айыл консоң айгакка.
Мүдүрүлтөр тайгакка.
Үркөр айдын жолдошу,
Үч аркар таңдын болжошу.
Толгон тоонун закымы,
Торгой – куштун акыны,
Булбул куштун мырзасы,
Буудайык – куштун төрөсү.
Ай төгөрөк, сабы жок,
Арык жылдыз табы жок.
Өгөөдөн бүлөө өткөн жок,
Экөөгө бирөө жеткен жок.
Өткөн ишке бушман жок,
Өлүмдөн кыйын душман жок.

Эрге келет бир кезек,
Жерге келет бир кезек,
Бакка келет бир кезек.
Эрге кезек келгенде,
Эжиден күлүк ат байлайт.
Жерге кезек келгенде –
Байчечекей гүл жайнайт.
Бакка кезек келгенде –
Башына булбул куш сайрайт.
Эрден сыймык кеткенде –
Бир иши келбей оңунан,
Ботодой көзү куп жайнайт.
Кыя кечпей жол болбойт,
Кыя бычпай тон болбойт.
Саратан жайдын ыштыгы,
Сарамжал эрдин кыштыгы.
Көпүрө көлдүн бурагы,

Көз адамдын чырагы.
Түйүнү бирге жибектин,
Түтүнү башка билектин.
Саны бирге санаттын,
Өңү кызыл манаттын.

Чөпкө бергис такыр бар,
Байга бергис жакыр бар,
Өгөөгө бергис бүлөө бар,
Элүүгө бергис бирөө бар,
Атка бергис кунан бар,
Кызга бергис жубан бар.

Өткөн өмүр, кеткен күн,
Кайрылып келбейт чакырса.
Өлгөндөн соң угулбайт,
Көрдө жатып бакырса.
Жан-жаныбар кутулбас,
Ажал жетип азгырса.
Жигит болот алмаз курч,
Жамандык көрүп жышылса.
Акыры чыкпай эч калбас,
Акыйкат ишти жашырса.
Кишиге киши кул эмес,
Өнөр – билим ашынса.
Жигитти кудай атканы,
Кошоматка баш урса.

Төгүлбөй дөөлөт тура албас,
Артылып каны ташыса.
Күнү калбас башкага,
Илим менен таш урса.
Ыкыбал кетер кишиден,
Эчкиге төөчөн жашынса.
Адамдан акыл чыгабы,
Кайраты кетип жашыса.
Болбой койбос каткалаң,
Борошолоп күн жааса.
Адилдик кетсе улуктан,

Элге, журтка бир казаа.
Адам шору арылбас,
Иши оңолбой кошу оосо.
Өлөр эчки койчуга,
Кайта-кайта кашынса.

Мисалы, акыр күн болор,
Күн жоголсо чыкпастан,
Айдың кетип жарыгы,
Капкарангы түн болор.
Жылдыздын өчсө чырагы,
Дүнүйө жүзү не болор?
Борошолоп күн жааса,
Бороон, шамал, жер болор.
Жан-жаныбар айбандар,
Жүрө албастан тел болор.
Дүнүйө жүзү чайкалса,
Ашуусу муздап бел болор.
Таштай катып дүнүйө,
Такыр өлүп уу болор.
Жылдызга жылдыз урунуп,
Кагылышып кум болор.
Жаан жаап токтоосуз,
Дүйнө жүзү сел болор.
Бүтүн дүйнө калкылдап,
Толкунданган көл болор.
Күн чыкпаса жаркырап,
Кандай дүйнө эл болор?
Акыл жарык, шоола нур,
Окуп алсаң нурга нур,
Акыл кетсе башындан,
Мандайында шор болор.

Ачуу жүрөк не болор?
Ачуулууда акыл жок,
Кылган иши кер болор.
Ачуу душман акыл дос.
Ачуу түбү кем болор.

Кетсе айлыңдан ынтымак,
Жигит башы тел болор.
Кызыл жибек кырмызы,
Баркы кетип жүн болор.
Кайгы түшсө башына,
Күнүн кара түн болор.
Алтын капка калааңыз,
Күтүлбөсө чым болор.
Бакты келсе жигитке,
Жалган сөзү чын болор.
Чалакайым, жарым эс,
Чатак жүрүп тим болор.
Адам акын жебегин,
Жүрөгүнө чер болор.
Бакты тайса жигиттен,
Баары сөзү чыр болор.
Тентек болсо үй-бүлөн,
Тиричилик көр болор.
Тең адилдик кылбаса,
Теги жүрүп кор болор.
Терстеп жүрген жигиттин,
Темингиден шор болор.

Жорго жолдун барманы,
Жокчулук эрдин арманы.
Саратан жайдын ысыгы,
Сарамжал эрдин кызыгы.
Жакшылык келбейт жамандан,
Кеп кутулбайт чеченден,
Мээнет кетпейт бечелден.

Туура терек жыгылса,
Туйгун жаның өткөн соң,
Туушкан ыйлап не пайда?
Кара терек жыгылса,
Калган терек не пайда?
Кайран жаның кеткен соң,
Карындаш ыйлап не пайда?

Сылык деген эмине?
Сылык болгун дегеле.
Сыймык сынган чегедек
Сынса кирбейт эбине.

Акыл деген айлалуу,
Азап деген залалдуу.
Эгиз болсо эмгегин
Эрдин тийбейт паанайы.

Дөөлөт деген чоң байлык,
Дөөрүк киши наадандык.
Акылдуунун бир сөзү,
Айткан сайын бир тайлык.
Күлүк чыгат жылкыдан,
Күзгүдөй тунук буудандан.
Ачуу деген арам иш,
Ажыратат туугандан.

Акыл деген алтынбы,
Алтынды тапкан акылбы.
Акылду уткан өмүрүн.
Арт жагында калсынбы?

Өмүр асыл баарыдан,
Өмүргө акыл байланган.
Өмүрдүн үйү тирүүлүк,
Өмүр кетет экен өлсө жан.

Сулуу деген сырдаган,
Суук деген тондурган.
Сырдаган сулуу эмес ко,
Сылык сөздүү кумпайдан.
Тондурган суук эмес ко,

Тобосу жок ургандан,
Булбул муунду эритет,
Бул адамды семиртет.
Ажал оору келгенде,

Асыл жанды кейитет.
Саргарса кайгы аралаш,
Санаа өмүр кемитет.

Той акылын табуучу,
Туйгун тууган чечендер,
Жоону сайып алуучу,
Жолборс жүрөк эрендер.
Арбайып артта калуучу,
Айласыз тууган бечелдер.

Баатырлардын кыйын жүрөгү,
Октон кайра тартпаган.
Улуктун кыйын дүмөгү,
Убададан кайтпаган.

Шумкарың алгыр болбосо,
Тырмагы ийри кулаалы.
Тулпарың күлүк болбосо,
Дунгулдан¹ артпайт бу дагы.

Өмүрдү бекер койбосо,
Он сегиз, отуз курагы.
Ок жыландай толгонсо,
Жигиттин алган ынагы.

* * *

Ышкырбай шамал козголбойт,
Чаң тополоң боз болбойт.
Айрандай жакшы аш болбойт,
Кымыздай суусун кандырбайт.
Шамал жерди кууратат,
Оору эрди кургатат.
Санаа эрди саргайтат,
Сап² жигитти муңайтат.
Доо эрди өксүтөт,

¹ *Дунгул* – жаман ат.

² *Сап* – жокчулук, кедейчилик деген мааниде.

Көкүрөгүн көксүтөт.
Баатыр болмок маңдайдан,
Чечен болмок тандайдан.
Өкүм болмок өзүндөн,
Сынык болмок сөзүндөн.
Эки ат минген кеч калбайт,
Элдүү түлкү ачка өлбөйт,
Кыяны кыялай жортпой жол болбойт,
Кыз албай жалгыз көбөйбөйт.

Жакшы адамдын белгиси,
Жалпыга бирдей калыста.
Жаман санаа душманга,
Жан аябайт намыста.
Жол азыгың камдап ал,
Жолоочу жүрсөң алыска,
Жакшы санаа тентушка,
Жаман сөзгө барышпа.
Бермегиң болсо бирөөгө,
«Бересем жок» деп танышпа.
Алың келбейт баратса,
Аныгын айткын калыска.
Бербеген сараң адамдан,
Төшөлтө жакшы жүктөсөн,
Төө ылайык көчкөнгө.
Куурай жаксаң үзбөй жак,
Күймөгү кыйын өчкөндө.

Жарамдуу жалгыз эр чыкса,
Жалгыз татыйт бүт элге.
Жамандык кетсе өзүндөн,
Башкадан көрүп күчөнбө.
Колундан келсе азамат,
Конушунду түзөндө.
Адилет болот эр жигит,
Айыл-апа жүрөт күтөрдө.
Текебер кылат кай бирөө,
Тендиктен үмүт үзөрдө.
Эл бийлөөчү азамат,

Элинди бирден таратпа.
Элинде болсо ынтымак,
Эки жагың канат да.
Акылыңды оодарып,
Алдырып ийбе аракка,
Кызыгып өзүң үйрөнгүн
Кылыч, мылтык жаракка.
Жаш өмүрдү өткөрбө,
Жайдары жүрүп шаракта.
Кишиликтүү азамат,
Кириптер болбо камакка.
Окуучулар, кулак сал,
Окуп жаткан сабакка.

Арык ат минип жол жүрсөң,
Аста жүргүн кыймылда.
Намыс кылбай түшө кал,
Өөдө менен ылдыйда.
Жаман болот жантык жол,
Көңүл берип сөз уккун,
Көпчүлүктүн жыйында.
Кызыгы болбойт жаштыктын,
Кырктан ашкан кырында.

Таалайга нелер туш келбейт,
Тандабай ичкин тамакты.
Үйдө, тышта болосун,
Үйрөнүп алгын жамакты,
Баштаган ишти бүтүп ал,
Башкага болбой алагды.

Акылың болсо, эр жигит,
Акыры сүйбө тарапты.
Жатык болгун, таштап кой,
Төрө пейил адатты.

Азыраак чыккан чыгымга,
Азамат болсоң күйүнбө.
Бекер олжо табылса,

Пенделик кылып сүйүнбө.
Эмгексиз бекер тапкандын,
Эсеби болот түбүндө.
Бересенди камдап жүр,
«Бер» деп келсе күч келбе.
Жат жана жакын карабайт.
Жамандык башка түшкөндө.
Жоого аттансаң бел байла,
Жолдош болбос коркокко.
Ишинди бузуп албагын,
Иштетем деп чоркокко.
Эч оокатың болбосо,
Эгин айда ортокко.
Майы кетет арыктап,
Мал түнөтсөң тоңгокко.
Иче берет тим эле,
Бере берсең соргокко.
Этиеттеп жер айда,
Эгин чыкпайт шордокко.
Оокат кылат жеткилең,
Ойдогудай болмокко.

Оной менен онолбойт,
Оошун кыштак тамыңдан.
Коңултактап каласын,
Кошунаң көчсө жаныңдан.
Ажалы жок ооруга,
Себеп болот дарыдан,
Өйдөлөбөйт далайга,
Өтө ачыгып-арыган.
Баарын бирдей тең санайт,
Нускалуу жакшы карыган.
Толуп жатса бар дебейт,
Ниети бузук тарыган.
Элге шүмшүк атыгат,
Ушак айткан баарынан.
Ууру кылган адамдан,
Уга албадым жарыган.
Артык дебе алтынды,

Ак буудайдын данынан,
Таалайына жараша,
Табылса кийип, ичкениң.
Кошуна, тентуш, эл жүрөт,
Колунда болсо тизгиниң.
Жолуң жолдо жакшынын,
Жолоюна түшкүнүң.
Жанына пайда келтирген,
Жакшыдан тентуш күткүнүң.
Жарым ай жолдош болбогун,
Жамандан күдөр үзгүнүң.

Элүүдөн жашың өткөндө,
Эңилериң ойлогун.
Эл оозуна сөз болуп,
Жеңилериң ойлогун.
Алтымышта ар нерсе,
Кас болорун ойлогун.
Ар ким айтып ар нерсе,
Пас болорун ойлогун.

Жетимишке барганда,
Өзүңө жеме коесун.
Жеңилип уул, кызына,
Жек көрүнчү болосун.

Сексенге жашың барганда,
Серее албайсың бутунду.
Сергек болсо балдарың,
Сезимге сактайт кутунду.

Токсонго жашың барганда,
Томпоюп үйдө жатасын.
Тоорулуп ажал башыңды
Тон-шаймалың катасын.

Жүзгө жашың барганда
Сүзүлгөнүң билбейсин.

Жүзүмдүн шагы ийилип,
Үзүлгөнүн билбейсиң.

Биринчи тилек тилеңер,
Бириң¹ ойрон болбоско.
Экинчи тилек тилеңер,
Энеден жетим калбаска.

Үчүнчү тилек тилеңер,
Үйүң ойрон болбоско.
Алтынчы тилек тилеңер.
Аса-муса колго алып,
Ата деп ыйлап калбаска.

Өлүм деген нерсени,
Учтуу кылып жараткан.
Качканына койбостон,
Күчтүү кылып жараткан.
Шаани менен айтарга,
Азаны болбойт өлүмдүн.
Аш кайнатып ичерге.
Казаны болбойт өлүмдүн.

Уулу ыйлап келгенде,
Шүк деп коет өлүмдү.
Өлүм эрди өксүтөт,
Көкүрөгүн көксүтөт.
Жорго жолду арбытат,
Жокчулук эрди карытат.
Жок болуп жолуң ачылбайт,
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.

Жокулук өзү зор кыйын,
Жолойдун пейлин кылбасаң.
Жобанып² үйдөн чыкпасаң,
Жолукпайт сага бир тыйын.

¹ Бирин-бириң да, эч кимиң деген мааниде.

² *Жобанып* – үмүттөнүп, кубанып.

Жардылык өзү зор кыйын,
Жапандын¹ пейлин кылбасаң,
Жобаныш үйдөн чыкпасаң,
Жаныңа түшпөйт бир тыйын.

Илебиме нас тартып²,
Акыл эске неш тартып,
Азапка түшкөн бул башым.
Дарыя болот көз жашым.
Бирдап айтып берейин,

Бир четинен аралап.
Ындыстан алыс куш келет,
Бир жакшыга бир жаман,
Себеп менен туш келет.
Он эки айда жыл келет,
Айтам десем, калайык,
Ар сабактын башынан,
Албан түрлүү ыр келет.
Айтпайм десем калайык,
Көөнүңөргө кир келет.

Эски, көөнө³ дүйнөнү,
Эстүү пенде ап кетет⁴.
Этегине сап⁵ кетет.
Катыш көөнө дүйнөнү,
Кайыр кылса ап кетет.
Кап-куржунга сап кетет.
Өзүнө койбо бинаны⁶
Башына үйбө кунани⁷
Малым-малым дебепер,
Малың талаа чымчыгы.

¹ Жапаң – жапайы, тентимиш, кыдырмыш.

² Нас тартып – Эрдиме насыбай салып.

³ Көөнө – эски-үскү кийим-кече жана майда-барат буюмдар.

⁴ Ап кетти – «алып кетти» деген сөздүн кыскарткан түрү.

⁵ Сап – «салып» деген сөздүн кыскарган түрү.

⁶ Бина – күнөө деген сөздүн синоними.

⁷ Куна – күнөө.

Үйүм-үйүм дебенер,
Үйүн талдын чырпыгы.
Күчүм бар деп кубанба,
Күчүң кетер бир күнү.
Саар менен турмак парз,
Сууну көздөй басмак парз,
Бети-колун жуумамак парз.

Шамал жерди кургатат,
Дөөлөт эрди жыргатат,
Өлүм эрди жыргатат,
Чучугунду муздатат.
Саратан чөптү катырат,
Зоолордо улар чакырат.
Ооматы¹ келсе байлыгың,
Коркконсуп элден жашырат.
Үйүнө келсе бир мейман,
Табагың таппай шашылат.
Элинде айып бар болсо,
Шерменде кылбай жашырат.

Жары келсе жай алган,
Бечара келсе бел алган.
Мусапыр келсе буксаган,
Олуя март байкаган,
Жерден айтып берейин.
Кыямат кылыч белинде,
Курч болот найза колунда.
Чарайнасы боорунда,
Олут чайкар соорунда.
Кылычы кынга батпаган,
Жоо дегенде жатпаган,
Эрден айтып берейин.
Калемдей кашы чийилген,
Кайкалап бели ийилген,
Колунда кайчы жез оймок,
Уздан айтып берейин.

¹ *Ооматы* – иши илгери кеткен, иши онолгон.

Эгизге чыккан кайындай,
Аргымак аттын тайындай.
Энеси боюн өстүргөн,
Богогу салык мойну кез,
Кош анарын күйгүзгөн,
Кептер моюн дутар бел.
Минген аттың кыл канат,
Кийген тонун үч кабат.
Атаң төөсүн иштетип,
Азамат эрлер пул табат.

* * *

Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой жолуң ачылбайт,
Башына мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Чырмаган мээнет кетпесе,
Чындап ажал жетпесе,
Баш жаздыктан тартылбайт.
Баш жаздыктан кеткенде,
Бар оокатың татыбайт.
Тил күрмөөдөн өткөндө,
Тириктигин табылбайт.
Эки көзүң жумулса,
Көргөн күнүң татыбайт.
Жан алкымга келгенде,
Бар оокатың табылбайт.
Буудайдан тилиң бурулуп,
Нур чырайың куурулуп.
Жамгырдай жашың төгүлүп,
Бедендерин сөгүлүп.
Акырет жайга барганда,
Чымындай жаның куурулуп.
Өтө ширин көрүнөт,
Кайыр кылып кол менен,
Актан ажал жеткенде,
Кары дебей, жаш дебей,
Кете берет жол менен.
Акыреттин кербени,

Акыры болот арманы.
Кештер жана дүнүйө,
Өтүп кетип баратат.
Бири учса бири конуп,
Өтүп кетип баратат.
Ажал жетип күн бүткөн,
Өлүп кетип баратат.
Кайыр кылып кол менен,
Акыретте табалбай,
Акыры болот арманы.
Такасы болот жоргонун,
Таалими болот молдонун.
Акылы болот пенденин,
Сообабы болот селденин.
Короо толбой кой болбойт,
Боолу шумкар жоголбойт.
Эгем эки кылбаса,
Пенденин пейли оңолбойт.
Жалгыз жыгач үч болбойт,
Ыкыбалы келбесе.
Журт башкарып бий болбойт,
Жолборстон туулган шер болот.
Шердей белдүү эл болот.
Жамбынын баары ак болот,
Жандарда сулуу арс болот.
Ак көңүл адам март болот,
Такабур адам дат болот.
Кушту учурган пар болот,
Эрди учурган зар болот.
Куш жаманын сурасаң,
Кулалы менен сар болот.
Кыргыйым салдым кыр менен,
Кыз баласы сыр менен.
Алпурушуп тең ойноп,
Өтүп кетсем кыз менен,
Өмүрүң өтсүн эр жигит,
Бир кара көз жар менен.
Кештердин мойну көк болот,
Кемпирдин жары жок болот.

Кыргыздын мойну көк болот:
Кыз баласы көп болот.
Мандайлашып келгенде,
Жүрөк күйүп өрт болот.

* * *

Өткөн бир менен кеткенди айт,
Мурадыга жеткенди айт.
Эки жакшы бириксе,
Ала-Тов менен Кара-Тов
Биргелешип калгандай.
Эки жаман бириксе,
Ителги менен таандай,
Жем талашып калгандай.
Ала-Товду кар басып,
Кара-Тов какшап калгандай.
Эки жаман бир өлсө,
Ителгиси итейип,
Тааны тарап кеткендей,
Бар мактанса табылат,
Жок мактанса чабылат.
Белинде пулун болвосо,
«Мен» дегенин бекар гап.
Алдында атың болвосо,
Той тамаша күндөрү,
Дегдегенин бекар гап.
Жорго бир жолдун пармани,
Жокчулук эрдин арманы.
Жоргобуз жолду арвытат,
Жокчулук эрди карытат.
Жол адашкан жаш болот,
Жолдо жалгыз адамдын,
Жобогону нас болот.
Түктүү айбан чарс болот,
Кабактын көркү каш болот.
Жаманга довлат жар болсо,
Көтөрө албай мас болот.
Санаты улук салданин,
Ар кылы болот панданин,

Акылы жок тентектин,
Катыны бийлеп баш болот.
Алма баш бедөө ат деген,
Ачык айтпайт жат деген,
Өлтүрбөйт тууган өз деген.
Он сегиз миң ааламдын,
Чырагы эки көз деген.
Дүкөндө болот пөз деген,
Чымтайдан келет туз деген,
Чырайлуу болот кыз деген.
Асила кептин тазасы,
Адамкерчилик сиз деген.

Карарган тоонун боорунда,
Карчыга куштун уясы.
Сандаган малды семирткен,
Кара жердин гиясы.
Акылдуу чечен адамдын,
Толу болот миясы.
Аттувга жөө жете албайт,
Дарди күчтүү жата албайт.
Кайраттуунун астынан,
Каршы душман өтө албайт.
Тувра жүргөн азамат,
Туугандан алыс кете албайт.
Тууганыңды жаман деп,
Душманына качпагын.
Жолдошунду жаман деп,
Абийиринди ачагын.
Эсиң болсо жигиттер,
Капа кылып тилдевей,
Кайрыла жүр жетимге,
Өтүп кеткен ишиндин,
Артынан бекер өкүнбө.
Көтөрүлүп көп сүйлөп,
Учураба кесирге.
Сөз айтса жооп бербеген,
Арамдыктын белгиси.
Колунда дүнүйө болбосо,

Чабалдыктын белгиси.
Аялың алса бетинден,
Адамдын келет өлгүсү.

Жаман катын курусун,
Жакшы эрини кул кылат.
Аш кылса үстүн кыл кылат,
Айтса гапти албастан,
Адамды бир пул кылат.
Арам-алал иш кылып,
Ичсең көвнүң кир кылат.
Салган болот кабагын,
Оромолун кыйырып.
Ачып алат уялвай,
Кир басып калган тамагын.
Жаман катын курусун,
Аптада жувайт башыны,
Арувлап кылвайт ашыны.
Көйнөктөрү семтиреп,
Асып коюп казанын,
Айылга кетет тентиреп.
Жаман катын курусун,
Көрсөң көңүл кир кылат.
Ондой жаман балитти,
Санатка салып ыр кылат.
Жаман катын курусун,
Көзү өлүңкү көр кабак,
Түртмө, түндүк, үймө жүк,
Тугра таман, тулга бет,
Шышырып койвойт үйүнү.
Туткан үйү топ тополон,
Ар жерде жатат чачылып.

Тугру болсо ниетин,
Тулпар минип ойнойсун.
Кыңыр болсо ниетин,
Кыяматка тойбойсун.
Калыс болсо ниетин,
Карчыга салып ойнойсун.

Калтыс болсо ниетин,
Карыганча тойвойсун.
Ат чабат эрлер барлыктан,
Той кылат эрлер тоглуктан.
Тосуп жүрөт көп эрлер
Колунда малы жоглуктан.
Куш асманда, тор жерде,
Мехнат кылып иштесең,
Кудайым берет ар жерде,
Түктүв айван чарс болот,
Жаманга довлат бир келсе,
Көтөрө албай мас болот.
Кабактын көркү каш болот,
Жолдо эриккен адамдын,
Жованганы нас болот.
Жаманга дөвлөт келгенде,
Көтөрө албай мас болот.
Жакшынын бири адалат,
Жамандын бари ар савлет.
Айтып берем силерге,
Адат болгон биздерге.
Ырдап берем силерге,
Ырасми болгон биздерге.
Жармы жалган жармы чын,
Жакшылардын көвнү үчүн.
Теңи жалган теңи чын,
Теңтуштардын көвнү үчүн.
Аз деп арман кылбаңар,
Узак деп уктап албаңар.
Жаман деп жатып албаңар,
Кумдан качкан коёндой,
Чакан айтып берейин.
Машинеден чыккандай,
Майин айтып берейин,
Күлүктүн күндө табы бар,
Улуктун тилла, шабы бар.
Аргумактын тайы бар,
Ак бараңдын сайы бар.
Кичиктин катта зору бар,

Аттууга асти жете албайт,
Пияланын шору бар.
Жигиттин черин тараткан,
Сай жүгүрүк ат болот.
Молдонун черин тараткан,
Ала кагаз хат болот.
Устанын черин таркаткан,
Кара темир дат болот.
Каатырдын чердин таркаткан,
Мандайлашкан жоо болот.
Мергендин черин таркаткан,
Бети сыйка зоо болот.
Койчунун черин таркаткан,
Короо толгон кой болот.
Ырчынын черин таркаткан,
Тоотмек салган той болот.
Той маарака болгондо,
Атты чаап байга алсаң,
Аттын чери жазылат.
Жыбыратып окусаң,
Хаттын чери жазылат.
Чабандаздар бириксе,
Улакта чери жазылат.
Кыз-жубандар бириксе,
Булакта чери жазылат.
Жамандын көөнү жатмакта,
Мергендин көөнү атмакта.
Сопунун көөнү азанда,
Соргоктун көөнү казанда.
Дарди күчтүү жата албайт,
Гайраттуунун астыдан,
Каршы душман өтө албайт.
Тувру жүргөн азамат,
Туугандан алыс кете албайт.
Эсиң болсо жигиттер.
Тууганыңды жамандап,
Душманыңа качпагын.
Жолдошунду жамандап,
Абийриңи ачпагын.

Көп гыдырша журтума,
Алтындай сөзүм чачкамын.
Көкүрөктө ырымдын,
Ачкычын бурап ачкамын.
Эң эле жыргал эмеспи,
Дүнүядан жыргап өтүүгө,
Эсин болсо жигиттер,
Тамаша кылба жыртандап,
Эри өлгөн аял жесирге.
Уяты бар адамдын,
Нуру болот бетинде.
Алдап айтса бир бузук,
Алдоосуна эсирбе.
Жалган жерден сот болуп,
Ак жерден кесилбе.
Өлөндүү жерде саз болот,
Өлчөмдүү кең дарыяга,
Өрдөк менен каз конот.
Акылы бар адамдын,
Убадасы түз болот.
Өткөрө сүйлөп гап айтсаң,
Өлгүчө кектеп унутпай,
Өз тууганың кас болот.
Ушакчы болгон жигиттин,
Урматы болбойт элиге.
Уурдап гапти ташыган,
Уяты чыгат бетиге.
Ушундай шүмшүк болчу деп,
Жолотпойт элдин четиге.
Туура сүйлөп, түз жүрсөн
Кадырың болот халкына.
Жайдары жигит болчу деп,
Ыракмат айтат артына.
Одоно сүйлөп гап айткан,
Обу жок адам көп болот.
Орунсуз сөзгө көп кирип,
Ошончо журтка гап болот.
Тувра жүрбөй кыйшандап,
Туугандан алыс чет болот.

Кыз кыялдуу кылтындап,
Жакшы ат камчы салдырбайт.
Жакшы адамдын белгиси,
Көңүлүндү калтырбайт.
Сыртындан түзөп гап айтып,
Душманга сырың алдырбайт.
Жакшы көргөн жолдошун,
Жамандык ишке бардырбайт.
Жакшы аялдын белгиси,
Жайдары болот кишиге.
Хызматын эрте бүтүрөт,
Баа жеткис ишиге.
Адамдын пейли берилет,
Ар күнү кирет түшүнө,
Кадырың билбес аял бар,
Карангы күндүн түнүдөй.
Кылыгы кыймат жакшынын,
Калтардын мербет жүнүндөй.
Карагат көзү мөлтүрөп,
Кашы жайдын гүлүндөй.
Аста айтып сылык сөз,
Жүргөнү сонун билинбей.
Күлүктүн болот белгиси,
Пайгеден чыгат сүрөтпөй.
Жакшы аялдын белгиси,
Колдогу шумкар түлөктөй.
Ар мүчөсү келишкен,
Тартып койгон сүрөттөй.
Алганың жаман жолукса,
Кулак салбайт сөзүнө.
Куюлтуп айтып берейин,
Кулак сал, балдар, кебиме.
Пейли бузук кишиге,
Ички сырың айтпагын!
Алты саның соо болсо,
Бекер карап жатпагын.
Атаң тентек болсо да,
Акылын ойго сактагын.
Насаатымы ыр менен,

Терме кылып айтканым.
Харыганда сүйлөтүп,
Алжытпасын адамды.
Каласың балдар зыянга,
Жолдош кылсаң нааданды.
Айыктырбай ырбатат,
Болор-болбос жаранды.
Андай жаман адамдар,
Бөөшсүнүп сыртыңдан,
Байкап жүрөт чаманды.
Көз карашы бузулуп,
Түзүк айтпайт саламды.
Сөз айтсаң жуап бербеген,
Арамдыктын белгиси.
Чогулган топко барвасың,
Жамандыктын белгиси.
Колунда дуняң болбосо,
Чабалдыктын белгиси.
Аялың алса бетинден,
Адамдын келет өлгүсү.
Бууданы чыгып, пайге алса,
Ат ээси сүйүнөт.
Күлүктүн болот белгиси,
Жер тандабай жүгүрөт.
Эки душман беттешсе,
Коркоктор жандан түңүлөт.
Өкүм конок кондурса,
Айылдын баары бүлүнөт.
Жайловнун көркү ачылат,
Жайылып жаткан мал менен.
Сулуwnун көркү гал менен,
Торгой сайрайт уктабай,
Агарган шоола таң менен.
Булбулдун көркү ачылат.
Буралган кырчын тал менен.
Жигиттин көркү ачылат,
Айнектей сулуw жар менен.
Күлүктүн көркү ачылат,
Суутуп чапсаң тер менен.

Аялдын иши эр менен,
Өтүп кеткен өмүрүн,
Айланып кайта келбеген,
Жигиттердин жакшысы,
Жаман ишти жөндөгөн.
Акылы жок боз балдар,
Насаатка көнбөгөн.
Эсен келет алыстан,
Ажалы жетип өлбөгөн.
Жалама зоого жараткан,
Эчки-теке гайберен.
Чубашып басса жарашкан,
Туянын көркү нар менен.
Чилденин көркү ачылат,
Агарган суук кар менен,
Айылдын көркү ачылат,
Көк шибер майдан саз менен.
Дария көркү ачылат,
Айланган өрдөк газ менен.
Кубалашмак ойносо,
Баланын көркү тай менен.
Кабаттап үйлөр салынса,
Шаардын көркү там менен.
Салкындын тиет пайдасы,
Саратан ысык жай менен.
Кандай адам иче албайт,
Чайдын көркү нан менен.
Касал кетпейт бечелден,
Гап кутулбайт чеченден.
Мурушкер салат бүркүтүн,
Агытып кошо тайганын.
Кууп жөнөйт артыдан,
Көрөмүн деп алганын.
Кызыгы кыйын бүргүттүн,
Камчы кылат балдагын.
Чаап жүрүп байкабайт,
Атынын чарчап калганын.
Тапка келбес бүргүттү,
Жалгыз барып салбагын.

Ачуу келсе качырып,
Арманда болуп калбагын.
Ат үстүдөн алдырып,
Акылыдан тайбагын.
Көрүнгөнгө мактанып,
Көтөрүлүп калбагын,
Кыз алган жарды жаман деп,
Акылың болсо чанбагын.
Оң колуңун ачууну,
Сол колуң менен кармагын.
Теңтуштардын ичинде,
Адашпай тилим сайрагын.
Банданын бардыр арманы,
Айып этпе теңтуштар,
Сөзүмдө бардыр жалганы.
Эсимде барбы келирге,
Эрмекмин ырдап берерге,
Ядымда барбы келирге,
Яншанып ырдап берерге.
Отурган азиз туугандар,
Эртеден кечке ырдамасам,
Наар го болбойт сиздерге.

Айткан сөзүн жок дебей,
Кадырлагын баарыңар.
Ай айланып, жыл өтсө,
Саламат болсун жаныңар.
Дасторхонун жайылып,
Кеңири болсун наныңар.
Кээ бир, кээ бир адамдар,
Акылы пас наадандар.
Зарылтпасын кудайым,
Кем акыл жаман нааданга.
Кейпи курсун андайдын,
Кесири тиет адамга.
Жакшы адамдын пейили,
Чаар таштай кең болот,
Бардык элге тең болот.
Шерик болсоң андайга.

Бузулган ишин оңдолот.
Жакшыга жакын баргыла,
Жабышып колун алгыла.
Айтканыны макул деп,
Колунду куушур алдыга.
Билгичтик менен иш кылсаң,
Пайдасы тийет жалпыга.
Эсептешпе дос менен,
Кол кармашып өткүчө,
Ынабаттык зор менен.
Айлама көлдө казы бар,
Ак жүрөгү мазгы бар,
Ар кандай иштин сазы бар.
Уул тууган катындын,
Эриге кыйла назы бар.
Канаты кайкы шумкардын,
Туягы жазы тулпардын,
Белгилүү кызмат кылбасаң,
Пейли катык улуктун,
Пулу кымбат күлүктүн,
Белге чалган белдиктей,
Медети бар туугандын,
Кыя тартып суурсаң,
Кылоову бар кылычтын.
Кызыл чеке мушташсаң,
Чыгымы бар уруштун.
Эгиниң көркү жер менен,
Тойдун көркү эл менен.
Аскасы асман тиреген,
Ашуунун көркү бел менен.
Токтолбой тойдо ырдаса,
Таанылуу болот ырчынын,
Белдин көркүн кыр берет,
Токтовой толук ырдасаң,
Тойдун көркүн ыр берет.
Келиштире ырдасаң,
Күндүн көркүн жер берет.
Кийсе кийим жарашкан,
Ашык чүкө талашкан.

Жат адамды көргөндө,
Таң калышып карашкан,
Балдар келди бул тойго.
Ак батамды берем деп,
Таягын алып элендеп,
Жакшы бала төрөн деп,
Тоюн барып көрөм деп,
Ак сакалын маңкайтып,
Чалдар да келди бул тойго.
Көк чепкенин көйкөлтүп,
Кемпирлер келди бул тойго.
Күлө, күлө назданып,
Сулувлар келди бул тойго.
Эл башкарган акылман,
Улуулар келди бул тойго.
Эки бети анардай.
Нурлуулар келди буя тойго.
Асманда булут тор болот,
Арслан оозу зор болот.
Зордун таги кор болот.
Он жашаган тулпардын
Он эки түлөк шумкардын,
Дагы арманы бар бекен?
Аттын пири Бабахан,
Алкынтып минип бараткан,
Куш төрөсү Сулайман,
Жамы куштун баарысы,
Ындыстан карап бараткан.
Атандын малын жоо чаппайт.
Алтыннан эгер ат басса,
Алтынын ал да отко жок.
Атандын малын жоо чапса,
Бел байлашкан доско чап.
Дос күлүгүн берет дейт,
Дос күлүгүн бервесе,
Өзөндүү жерге тил бүтөт,
Өлвөгөн жанга мал бүтөт.
Мал бүткөнчө эс кетет,
Эшикте келген дос кетет.

Асман жерге консочу,
Адамзат өлвөс болсочу.
Аяк башың бир тутам,
Бууп койвос болсочу.
Алты адаста сув менен,
Жууп койбос болсочу.
Карай жөлөк, карай куш,
Парыны жулуп, боорун жейт.
Кара жер сендей бахыл жок,
Жан бүткөндүн баарын жеп,
Асман жерге консочу.
Адамзат өлбөс болсочу.
Карай терек жыгылса,
Каршы путак не пайда?
Кайран башың өткөндө,
Катының ыйлайт байпайда.
Узун терек жыгылса,
Уч путагы не пайда?
Урматтуу башың өткөндө,
Уулуң ыйлайт байпайда.
Өрдөк учса көл калат,
Өлүмдөн качып ким калат?
Чымчык учса чий калат,
Чыңырып качып ким калат?

* * *

Ырдаса десең ырдайын,
Ырым жок деп турбайын.
Ырдын башы ыраба,
Ырды менден сураба.
Чайдөштөгү чайга окшоп,
Кайнап ырдап берейин.
Күрүч менен түрмөктү,
Алыштырып ырдайын.
Жакшы менен жаманды,
Салыштырып ырдайын.
Жакшы деп жатып албаңар,
Узак деп уктап калбаңар.
Жаман катын алгыча,

Жанды азапка салгыча,
Мойнунду толгоп бойдок жүр.
Маргалаңдай шаарда,
Боз бала болуп ойноп жүр.
Катын алсаң кайдан ал?
Таги нарктуу жайдан ал.
Кылыгы менен сөзүгө,
Кылып берет өзүгө.
Кудай алсын жаманды,
Курбаны болсун жакшынын,
Алмадай камыр аш кылат.
Азил тайпа гап менен,
Адамдын көөнүн хош кылат.
Жийдедей камыр аш кылат,
Жигиттин көөнүн хош кылат.
Кудай алсын жаманды,
Аш кыл десе нан кылат.
Орто жерин күйгүзүп,
Тегерек четин хам кылат.
Ону жеген жигиттер,
Осура жүрү гаң кылат.
Курбаны болсун жакшынын,
Булгары кылат терини,
Мурза кылат эрини.
Кудай алсын жаманды,
Калдырак кылат терини.
Аптада жыртып бир көйнөк,
Карыздар кылат эрини,
Курбаны болсун якшынын,
Эр талаага жөнөөрдө,
Артына кармап мингизет,
Тонуну салып кийгизет.
Кудай алсын жаманды,
Эр талаага жөнөөрдө,
Хуржун десе кап берет,
Кудай маңа берди деп,
Ашханага дап берет.
Ашханадан таппаса,
Кайтып чыгат гулдуюп,

Ашхананын кийинен,
Сууруп чыгат көмөчүн.
Чачышып кетип тулгага,
Тартып алат өңөчүн.
Тил сүйлөсө баладай,
Катындын кал-кал жакшысы.
Жаман кыял пейли жок.
Жаман айтпай эриге,
Жакшы болот элиге.
Андай катын жолукса,
Аябай берип ашыны,
Азиз кылат ар жерге,
Алганынын башыны.
Кара токум, ак тердик,
Жасап коет атыны.

Айылга басып балпактап,
Аягы турат шалтактап.
Талаага басып балпактап,
Табагы турат шалтактап.
Кой саганда челеги,
Белчесинен бок болот.
Насаат айтсаң чаңырып,
Үйдөн качса жок болот.

Бала туудум деп коет,
Багалы эрим деп коет.
Баштыктагы талканын,
Бурдуккандай жеп коет.
Аштык ал деп кап берет,
Аш жасаса чак берет.
Аттанып эри кеткен соң,
Ашкана көздөй дап берет.
Көк инек сүтүн иритет,
Көйнөктөрүн чиритет.
Ириген сүтүн уютат,
Сары суусун куюлтат.

Сокудай камыр жуурат,
Ортодон кылын суурат.

Аш кыл десе нан кылат,
Орто жерин кам кылат.
Татыгы жок көп сүйлөйт,
Ак самындай көбүрөт.
Жаман катын албанар,
Жарды кылып өлтүрөт.
Куржун бер десе кап берет,
Каяша айтып дап берет.
Жип эш десе бош эшет,
Осурагы жер тешет.

Күйшөбөй арпа жеп турат,
Көп жаман сөз деп турат.
Актабай арпа жеп турат.
Абийирсиз сөз деп турат.
үйгө конок келгенде,
Нан барды десе ун жок дейт.
Унун түгүл календер,
Жарты тыйын пул жок дейт.

Мокок бычак алгыча,
Тиштеп жегин тойгуча.
Жаман катын алгыча,
Бойдок жүргүн өлгүчө.

Жакшы катын жоодурап,
Жарык болот кабагы.
Эл турганда чыр салып,
Эзелде урбайт баланы.
Айнектей кылып таптаза,
Агартып турат караны.
Ойлоп көрсөң бул аял,
үйүндүн куттуу чырагы.

Кыз баланын жакшысы,
Жаңы куйган жамбыдай.
Канча салса калыңды,
Качпай туруп алгыдай.

Кыз баланын жаманы,
Жазгы конгон коноктой.
Эрмек болот айылга,
Эскиден калган жомоктой.

Жигит жакшы, кыз жакшы,
Мүнүшкөргө куш жакшы.
Тамактын даамын келтирип,
Таттуу кылган туз жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Алчактаган ат жакшы.
Билимсиз жаман туугандан,
Билеселүү жат жакшы.

Кесирлүү жаман катындан,
Келте оору дарт жакшы.
Сараң кыял жигиттен,
Салакалуу карт жакшы.

Тырышып турган бакылдан,
Берешелүү март жакшы.
Тамчы тамган боз үйдөн,
Чалмадан салган там жакшы.

Атты мээнет чырмаса,
Аягынан басынат.
Эчкини мээнет чырмаса,
Котур болуп кашынат.
Байды мээнет чырмаса,
Мейман келсе жашынат.

Баланы мээнет чырмаса,
Күн жылымдап жаз болот.

Бакылды мээнет чырмаса,
Дөөлөтүнө мас болот.
Ханды мээнет чырмаса,
Өз элине кас болот.

Кызды мээнет чырмаса,
Эр албай коюп кор болот.
Катынды мээнет чырмаса,
Каяша сүйлөп зор болот.

Сууну кечсең мурун кеч,
Кийин калсаң жол тайгак.
Ууру кылсаң жалгыз кыл,
Экөөң болсоң бири айгак.
Заман кысып жазалап,
Кедейлер калды карайлап.
Же малы жок, оокат жок,
Кедейдин аты томаяк.
Кармап берип бир-бирин,
Алып жүрөт тай-тайлап.
Малай жүрсөң малдууга,
Аты жоктой байкалат.
Жолмо-жол ачка балдарын,
Багалбай жүрөт баш чайкап.

Өзөндүү сууга тал бүтөт,
Өлбөгөн кулга мал бүтөт.
Мал бүткөнчө иш өтөт,
Агайындап дос өтөт.
Айланып күн, жыл, ай өтөт,
Өлбөгөн жанга мал бүтөт.
Бар-жок күнүң тараза,
Өлчөп баасын көрсөтөт.
Жаман күндөн жакшылык,
Кайрат кылсаң төрөлөт.
Адал эмгек баатырга,
Жандуу, жансыз жүгүнөт.

Кырчын, кырчын, кырчын тал,
Кырчын талга жалкың сал.
Жылкың миңге жеткенде,
Кыз балага сөйкө сал.
Кыз баланын сөйкөсү,
Тайдан болот турбайбы.

Кулун тайдын ширеси,
Талдан болот турбайбы.
Талаалап кырды кыштабай,
Талдан алар пайда жок.
Карабасаң малынды,
Малдан алар тай да жок.

Туура кулак байлабай,
Тукумун арбын айдабай,
Маласын майда бастырбай,
Арыгын терең чаптырбай,
Топосун калың чыгарбай,
Бир жайда эки-үч сугарбай,
Дыйкансынган жигитке.

Бышылуу жаткан дан кайда?
Кокоюп колдон түшүрбөй,
Ооздон ойбой кетирбей,
Туландуу жерге туудурбай,
Кышында кагын¹ куудурбай.
Көзүнүн шорун агызбай,
Чобурун ылгап багызбай,
Чарбасынган жигитке,
Багылуу жаткан мал кайда?

Ураанын бийик чакырбай,
Урушуп четин жапырбай,
Өрттөй көзү жайнабай,
Өлүмгө башын байлабай,
Эрдемсинген жигитке,
Женилүү жаткан жоо кайда?

Кирпичин бышык куйдурбай,
Жыгачын арбын жыйдырбай,

¹ *Кагын* – кышында карын шамал айдап, агып кеткен жер, кышкысын андай жерлерге мал жайышат.

Мээнетке белин байлабай,
Бозоргон чөлдү жайлабай,
Устасынган жигитке,
Салынуу жаткан там кайда?

* * *

Тил албаган балаңыз,
Бел ашпаган арыктай.
Бараласаң жүгүрбөс,
Оору болгон табыштай.
Өз баласын билбесе,
Өз атасы карыштай,
Көңүлү тынч адамдар,
Сууда жүргөн балыктай.
Борумдуу түз боз бала,
Булу кымбат асылдай.
Боз баланын жакшысы,
Мазар болгон чынардай.

* * *

Күлүктү күлүк дебе минбеген соң,
Асылды асыл дебе кийбеген соң,
Сулууга суктанбагын сүйбөгөн соң,
Жаманга жалынбагын билбеген соң,
Анын пайдасы кысылганда тийбеген соң.

* * *

Кээ бир жигит келберсийт,
Кээ бири билбесе да эрдесийт.
Кең көкүрөк жоон өпкө,
Кейитет жанды билбес иш.
Эчен кыйын эрендер,
Ээлигип жоого тийгендер,
Чыгат түрдүү кишиден,
Чиренип кийим кийгендер.
Тайыса такты башынан,
Таштайт окуш эрендер.
Булбул муун эритет,

Бул¹ кишини семиртет.
Ажал оору келгенде,
Асыл жанды кейитет.
Саргарса кайгы аралаш,
Санаа өмүр кемитет.
Топ акылын табуучу,
Туйгун туулган чечендер.
Жоону сайып алуучу.
Жолборс жүрөк нечендер,
Арбайып артта калуучу,
Айласыз туулган бечелдер.
Улук болмок акылда,
Анын сүрөөнү болсо артында,
Калыс болуп элине,
Кайрылса ыраак жакынга,
Жолу болбойт жигиттин.

* * *

Жолдош болсо бакылга²
Баатырдын кыйын жүрөгү,
Октон кайра тартпаган,
Эрдик белги ошондо.
Жоого каршы аттанган,
Улуктун кыйын дүмөгү,
Убададан кайтпаган.

Эки жакшы баш кошсо,
Кеби асманга чыкпайбы,
Эки жаман баш кошсо,
Чаңы асманга чыкпайбы.
Эки жакшы бириксе,
Ноода болот турбайбы,
Эки жаман бириксе,
Коога болот турбайбы.
Эчки-теке кийиктер

¹ Бул – пул деген түндүк диалектилик өзгөчөлүгү.

² Бакыл – бакыр, сүткор.

Тоода болот турбайбы,
Казы ылачын баласы
Зоода болот турбайбы.
Көчмөндүү элет төрдө бар,
Өзүбек-сарттар чөлдө бар,
Өрдөк-чүрөк көлдө бар,
Өлгөндөр жатат көрдө бар.
Ырашкер болсо айылың,
Меймандос болсун зайыбың,
Кечүү берсин дарыян
Кенешкор болсун карыян.
Эки ат минген кеч калбайт,
Элдүү түлкү ач калбайт.
Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой төшүң ачылбайт,
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт,
Чок-чок жылдыз чок жылдыз
Айдын көркү турбайбы.
Бадырайган көп айыл
Малдын көркү турбайбы.
Бай баласы манкайып,
Белине бото курчанат.
Бейиши боло адамдын,
Эки бетин нур кылат.
Атты минсең асыйдан,
Такалабай таш басат.
Тонду кийсең жакадан,
Чып-чырга боюң бек болот.
Аялды алсаң нарктуудан
Айлана басып жам тартат.
Жаман катын алсаңар,
Артылтып камчы салсаңар
Беттен алып ыркырайт,
Тамам боюң дүркүрөйт.
Жакшы катын алсаңар,
Булгары кылат терисин
Мырза кылат эрисин.
Ашкана көздөй топ бечет.

Баш жуукучун кемирет,
Байталдай болуп семирет.
Аш кыл десе нан кылат,
Орто жерин кам кылат.
Көмөчүн күндө кемирет,
Күптөй болуп семирет.
Баладай камыр жуурат,
Балдарын бөйдөй куурат.
Оймогу менен оркойтуп,
Ортодон кылын суурат.
Баласын төргө чычырат,
Байтөбөт деп чыкырат.
Айт-айт десең жүздү айтам,
Ак саман убак күздү айтам.
Кагыраган кара чөл,
Кайракы бышкан жерди айтам.
Баяналуу күн тууса,
Канат жасап камчы уруп,
Намыз алган эрди айтам.
Жүгүрүктөн тайганды айт,
Жүгүрүп жетип сайганды айт.
Минсең ат жанбас буракты айт,
Алсаң катын ынакты айт.
Карадан төрө тууганды айт,
Качырып жоону кууганды айт.
Араласаң мөмөлүү жыгач даракты айт.
Сүйсөң эркек бала чыракты айт.
Өйдө болмок өзүндөн
Өктө болмок сөзүндөн,
Адырмак тоону оттогон,
Аркардын мойнун ок кесет,
Аркардай мойнун бураган,
Азамат колун жок кесет,
Будурмак тоону оттогон
Бугунун мойнун ок кесет,
Бугудай мойнун толгогон,
Мырзанын колун жок кесет.
Бул эле байдын балдары
Буралып чыккан талга окшойт.

Бечеранын балдары
Куу сирке баскан тайга окшойт.
Оозумду керейин,
Ондоп айтып берейин,
Жаагымды керейин,
Жамап айтып берейин.
Жазы жаак жабак тил
Жаңылып эле мен кетсем,
Жаагың сынгыр дебегин.
Сүйрү жаак сүттүү тил,
Сүрдөп эле мен кетсем
Сүбөөң сынгыр дебегин.
Эгей, Шыгай жакшылар,
Узун өзөк карылар,
Топ жакшысы барынар,
Эчки маарайт улак сал,
Мен айтайын кулак сал.
Тегерек түндүк төөнүкү
Төрт булуң саба бээники,
Кызыл өтүк кыздыкы,
Кынама жорго бээники.
Бирди минсең жорго мин
Кылтылдасын астыңда,
Бирди кийсең торко кий,
Жылтылдасын үстүңдө.
Бир чайнасаң май чайна.
Бултулдасын оозуңда.
Жакын конгун байларга,
Оозу мурдун майлаарга,
Жакын конгун бийлерге,
Адил кебиң сүйлөргө.
Бай уулунда манат бар,
Бий уулунда жигит дээр,
Эски дептер санат бар.
Эр өлтүрүп кун турткан
Илгеркиден адат бар.
Байкерчилик көп кылсаң,
Байыры тиет турбайбы,
О, дүйнөгө барганда,

Кайыры тиет турбайбы.
Жаманга кызмат көп кылсаң,
Капасы тиет турбайбы,
Карыга кызмат көп кылсаң,
Батасы тиет турбайбы.
Улакты баксаң жакшылап,
Серке болот турбайбы.
Байдын болпоч балдары
Койнунан наны кетпеген,
Эрке болот турбайбы.
Айрынын кошмок нары бар
Ашык жарга жетпеген,
Кембагал эрдин зары бар.
Улуктун кетте зору бар,
Каздырып койгон ору бар.
Бирин экөө болбогон,
Жалгыздардын шору бар.
Коломтонун кору бар,
Кембагалдын башында
Кой тойгондой шору бар.
Ортон колум оркойтуп
Орокчу болот кембагал.
Баш бармагын балтайтып
Басаган болот кембагал.
Булбулдун мукам үнү бар,
Тайлактын түзү жүнү бар.
Ар кесиптин бири бар,
Кош өгүздүн пайы бар.
Колуң менен мал берсен,
О дүйнөдө жайы бар

[Инв. №43(232)].

**Камгак учат жел менен,
Кар бузулат сел менен,
Айт-айт десең муну айтам,
Ак эркечче чуратам,
Ак буладай булатам,
Адамдын баарын кубантам.**

Жамандын ичи күйгөндөй,
Жакшынын ичи сүйгөндөй.
Жарым акыл боз балдар,
Калар бизден үйрөнбөй.
Төөнү мээнет чырмаса,
Котур болуп кашынат.
Момунду мээнет чырмаса,
Ууру болуп ашынат.
Ыранды мээнет чырмаса,
Талкы чыгып саз болот.
Келинди мээнет чырмаса,
Кайнене менен кас болот.
Кербенди мээнет чырмаса,
Жатак болот төөсү.
Жакшыны мээнет чырма,
Айлын жектеп асылат.
Айлын бөлүп ийген соң,
Ошондон кийин басылат.
Жигитти мээнет чырмаса,
Көпкүлөң тартып мас болот.
Малынын барын түгөтүп,
Арак менен тарапка.
Көп катылам деп жүрүп,
Маанайы ошондон кийин пас болот.

Чынар терек жыгылса,
Чырпыгы калар, тал кайтып.
Кара дөбөт картайса,
Короого үрбөйт ал кайтып.
Колундан дөөлөт бир тайса,
Келмеги кыйын мал кайтып.
Келе деп келсе доо жаман,
Кейитет жанды саргайтып.
Алтымыштан ашкан соң,
Жашарбайт экен чал кайтып.
Туйгун учса туурунан,
Конмогу кыйын ал кайтып.
Көкүрөктөн чыккан жан,
Тирилбейт экен бул кайтып.

* * *

Сылык деген эмине?
Сылык болгун дегеле.
Сыймык сынган чегедек
Сынса кирбейт эбине.

Акыл деген айлалуу,
Азап деген залалдуу.
Эгиз болсо эмгегин
Эрдин тийбейт паанайы.

Дөөлөт деген чоң байлык,
Дөөрүк киши наадандык.
Акылдуунун бир сөзү,
Айткан сайын бир тайлык.

Күлүк чыгат жылкыдан,
Күзгүдөй тунук буудандан.
Ачуу деген арам иш,
Ажыратат туугандан.

Акыл деген алтынбы,
Алтынды тапкан акылбы.
Акылды уткан өмүрүн,
Арт жагында калсынбы?

Өмүр асыл баарыдан,
Өмүргө акыл байланган.
Өмүрдүн үйү тирүүлүк,
Өмүр кетет экен өлсө жан.

Сулуу деген сырдаган,
Суук деген тондурган.
Сырдаган сулуу эмес ко,
Сылык сөздүү кумпайдан.
Тондурган суук эмес ко,
Тобосу жок ургандан.

Булбул муунду эритет,
Бул адамды семиртет.

Ажал оору келгенде,
Асыл жанды кейитет.

Саргарса кайты аралаш,
Санаа өмүр кемитет.
Жоону сайып алуучу,
Жолборс жүрөк эрендер.
Арбайып артта калуучу,
Айласыз тууган бечелдер.

Баатырдын кыйын жүрөгү,
Октон кайра тартпаган.
Улуктун кыйын дүмөгү,
Убададан кайтпаган.

Шумкар алы болбосо,
Тырмагы ийри кулалы.
Тулпарың күлүк болбосо,
Дунгулдан¹ артпайт бу дагы.

Өмүрдү бекер койбосо,
Он сегиз, отуз курагы.
Ок жыландай толгонсо,
Жигиттин алган ынагы.

* * *

**Жабдыктап минсең жакшы атты,
Жашыңда сүрсөң максатты,
Көрсөң дүйнө далайды,
Жайлап өтсөң Алайды,
Улуу Алай чыга жайласаң,
Анжыянга кыштасаң,
Кайырдигер мейманды
Кан уулундай куштасаң,
Кас санаган душманды,
Как төбөгө муштасаң.
Чымбайда² болот туз деген,**

¹ *Дунгул* – каман ат

² *Чымбайда* – Өзгөндүн түштүк-чыгыш жагында, жайлоого кетүүчү жолдо түз чыга турган жердин аты

Чырайлуу болот кыз деген.
Сандыкта болот сом деген,
Бокчодо¹ болот тон деген.
Короодо болот кой деген,
Кең Коконду көгөрткөн,
Сары талаа сай деген.
Пенде заттын мингени,
Кырмачы буудан тай деген.
Улуу тоого чыккамын,
Ушул турган сөзүмдү,
Уламадан уккамын.
Ала-Тоого чыккамын.
Айтып турган сөзүмдү,
Акундардан уккамын.
Барча момун² ойлосоң,
Элинде дөөлөт көп болсо,
Эгиздин оту жошулат.
Элинде жакшың бар болсо,
Эсепке башың кошулат.
Калкында дөөлөт көп болсо,
Капталдан оту жошулат.
Калкында дөөлөт болбосо,
Капталдын оту жошулат.
Калкында дөөлөт болбосо,
Капталдын оту жошулбайт.
Калкындан жакшы чыкпаса,
Катарга башың кошулбайт.
Башың барда мал дөөлөт,
Бар болгонун зор дөөлөт.
Тилиң барда тил дөөлөт,
Тиричилик зор дөөлөт.
Баш барда келет мейманың,
Баш жаздыктан тайган соң,
Баары калат жыйганың.
Көз барда келет мейманың,

¹ *Бокчо* – жакшы, адеми кийимдерди ичине ороп сактай турган сокмо таардан жасалган үй буюму

² *Барча момун* – калайык, көпчүлүк

Көз жумулуп кеткен соң,
Көрүнбөй калат жыйганың.
Кеткенден кийин келмек жок,
Бир жаныңа эрмек жок,
Баргандан кийин кайтмак жок,
Калганга дува айтмак жок.
Боз топурак танабыз¹,
Каза бүтүп күн бүтсө,
Боз топурак астына,
Жатып калат каллабыз²
Ноктолу башка бир өлүм,
Көнбөйбүзбү, адамзат,
Ажал жетип, күн бүтсө,
Өлбөйбүзбү, адамзат.
Адам заат өлгөндө
Алты каса³ суу менен
Жууп коет турбайбы.
Алты кара бөз менен
Бууп коет турбайбы.
Алты кетмен топурак,
Айван оет турбайбы.
Алты азамат көтөрүп,
Жайга коет турбайбы.

Жетем заат өлгөндө
Жети кетмен топурак
Айван оет турбайбы.
Жети азамат көтөрүп,
Жайга коет турбайбы.
Куш келипсиз, баарыңар,
Аз гана айтып коюпмун,
Кушубак болуп калыңар.

¹ *Танабыз* – денебиз (өлгөндөн кийин денебиз боз топуракка айланат деген мааниде)

² *Каллабыз* – башыбыз

³ *Алды каса* – чоң чыны

Аскар, аскар, аскар тоо,
Аскар тоодон суу акса,
Аягы келип чат болот.
Эр жигиттен мал тайса,
Кой кайтарып кул болот,

Анын катыны күң болот.
Алтын күрөк сабы жок,
Жалындын чоктой табы жок.
Жылан жылат буту жок,
Бейкайрат эрдин шуту¹ жок,
Өткөн күндө санат жок,
Өтө кызыл манат жок,
Кара суу кайтып аккан жок,
Кайыпты койдой баккан жок,
Мурункудан калган жок,
Сыйырга жүгөн салган жок.

* * *

Эрге келет бир нөөмөт²,
Жерге келет бир нөөмөт.
Эрге нөөмөт келгенде,
Элиртип күлүк ат байлайт.
Жерге нөөмөт келгенде,
Көк чымырап гүл жайнайт.
Эки акын бир турса,
Ала зоо менен кара зоо,
Айкалышып тургандай.
Эки акындын бири өлсө,
Ала зоону кар басып,
Кара зоо какшып калгандай.
Эки акын бир турса,
Күкүк менен сейнеги,
Үн алышып тургандай.
Эки акын бир өлсө,
Сейнеги секин жаткандай,

¹ *Шуту жок* – тамашасы, сергектиги жок

² *Нөөмөт* – учуру, доору келгенде.

Күкүктүн доошу каткандай.
Өтөрсүн дүйнө кетерсин,
Арманда дүйнө бекерсин,
Ноктолуу башка бир өлүм,
Көөбөтүнө көнөбүз.

Адамды дөөлөт мас кылат,
Акылды шайтан азгырат,
Агайын менен кас кылат.
Алганың жаман бир болсо,
Арманың айтып куурайсын.

* * *

Шамал жерди кургатат,
Дөөлөт эрди жыргатат.
Өлүм эрди сыздатат,
Чучугунду муздатат.
Сары атан чөптү катырат,
Зоолордо улар чакырат.
Оомады¹ келсе байлыгың,
Коркконсуп элден жашырат.
үйүнө келсе бир мейман,
Табагын таппай шашылат.
Жашыңда оку илимди,
Жакуттай көзүң ачылат.
Бнтымак болсо бир тууган,
Башкалар кантип батынат.
Элинде айып бар болсо,
Шерменде кылбай жашырат.

Тайды бакса ат болот,
Алганы жаман чыкканда,
Азамат жигит пант² болот.
Амандашаар тууганы,
Алыска кетип жат болот.

Коргондун көркү коо болот,
Жаман менен достошсоң,

¹ *Оомады* – иши илгери кеткен, иши онолгон.

² *Пант* – убара болот, мазеси түгөнөт.

Акыры түбү доо болот.
Этегинде жоо болот,
Жүк көтөргөн лөк болот,
Иээлү жигит сүйлөсө,
Түшүнүп чоркок тек болот.

Жакшыда көрктүү эрк болот,
Жаралып сөзү эп болот.
Жайында кирген суу болот,
Башынан арбак ургандын,
Аркасында чуу болот.
Куяндун күчү жел болот,
Ынтымагы бар болсо,
Душман да сага эл болот.
Тууганы болсо ынтымак,
Жанылбай чечен шер болот.

* * *

Абайлаган адамга,
Ачуусу кандай арактын?
Асманга куш учабы,
Чалгыны болбой канаттын.
Ичине сүт куябы,
Жыртыгы болсо табактын.
Ардактап адам ичеби,
Болбосо даамы тамактын.
Арыкта суу жайылса,
Ажалы ошол чабактын.
Мааниси кандай байкайсың,
Акындар айткан сабактын.
Көркөмү жакшы көрүнөт,
Бир жазылган барактын.
Атметкеси¹ беш болот,
Жакшы окуган сабактын.
Чыкмагы кыйын ордуна,
Үйрөнүп келген адаттын.
Күлүктүгүн ким билет,

¹ *Атметке* – оценка (баа).

Үртүгү бар кара аттын?
Бак-дарагы болбосо,
Башына булбул конобу?
Бакты-дөөлөт болбосо,
Байбиче жыргап оңобу?
Коркоктор женип душманды,
Эл баатыры болобу?
Суу куюлбай сай-сайдан,
Чалкайып көл толобу?

Көпчүлүк сүйүп укпаса,
Ырчынын чыкпайт обону.
Айрыкча адам өлгөндө,
Молдонун тойбойт обору¹
Алкы бузук адамга,
Бергендин тийбейт собобу.
Өз үйүндөй башкарып
Жамандын билет коногу,
Кейитип коет алганын,
Жай билбес аял оногу²
Алыс жолду кыскартат,
Акындын айткан жомогу.
Акындыгы жок болсо,
Ар түрлүү сөздөн ырдайбы.
Акылы жок адамдар,
Ичпей-жебей жыйнайды.
Жайнап алган оокаттын
Ыраатын көрүп жыргайбы.
Көбөйтөм деп күнүгө,
Кара жанын кыйнайды.
Андай акмак сүткорду,
Ардактап адам сыйлайбы.
Абдан акмак экен деп,
Айыл-апа ушак кылбайбы.
Алды-берди кыла албай,
Андайлар айланага сынбайбы.

¹ *Обору* – каалоосу, тилеги, алкы.

² *Оногу* – алиги, тиги.

Акыл айтсаң акмакка,
Айткан сөздү тындайбы?

Жаман менен жакшыны,
Ажыратып тындайбы.
Үйүнөн сыйлап чай бербейт,
Коркутпаса мындайды.
Саяпкери болбосо,
Сайбуудан күлүк чыгабы.
Ынтымагы болбосо,
Душманын ал эл жырабы.
Ынтымак болсо элинде,
Душманын жыкпай тынабы.
Ар нерсени иштеп кал,
Өтө электе убагы.
Эки буту эмеспи,
Эр жигиттин бурагы.
Эки көзү эмеспи,
Адамдын айнек чырагы.
Бардык сөздү угузган,
Адамдын эки кулагы.
Акындардан табылат,
Ар түрлүү сөздүн булагы.
Күнүчүлөйт кыргыйга,
Күйкө менен кулаалы,
Аткарылбай калабы,
Акылмандын буланы¹?

Жакшы-жаман болбосо,
Буюмду адам тандайбы?
Бардык колго тийгенин,
Тандабай эле албайбы?
Калемпир, пыяс, мурчтардын,
Таттуулугу балдайбы?
Убадасы жок адам,
Айткан сөзүн танбайбы.
Кошоматчы болбосо,

¹ Булан – план, максат.

Кошулуп адам жандайбы?
Арыктан аккан майда муз,
Калкактап аккан селдейби?
Акылмандар алсызды,
Ашепке айтып алдайбы?
Көлчүк суулар болбосо,
Көлбөктөп бака чардайбы?
Абайлап байкап көрсөнөр,
Аз менен көп бирдейби.
Айырмасы бардыгын,
Адамдын баары билбейби,
Ал десе асты албастан,
Көп жагын эл сүйбөйбү,
Жетпей калса тендикке,
Аз алгандай күйбөйбү.
Жаман сөздү ар адам,
Көнүлүнө түйбөйбү?
Алкы бузук адамдар,
Азгырыкка кирбейби.
Азгырылып олтуруп,
Айыпка башын ийбейби.
Кебетесин кулундун,
Кеби менен кийбейби.
Энчисине бөлүнүп,
Он-он беш жылкы тийбейби.
Акылсыз андай жамандар,
Башкарып элди бийлейби?
Акындыгы бар адам,
Ар түрлүү сөздү чийбейби¹?
Кыш болгондо жайкыдай,
Жадырап чөптөр гүлдөйбү?
Жашылданып бак-дарак,
Мөмөлөр байлап бүрдөйбү?
Түнкүсүн айдын жарыгы,
Байкап көрсөк күндөйбү?
Баатырлыгы бар адам,
Душманынан сүрдөйбү?

¹ *Чийбейби* – жазбайбы деген мааниде.

Жибек, кебез, кенептер,
Байкасаңар жүндөйбү.
Акындар кызык сөз айтса,
Адамдын баары күлбөйбү.

* * *

Сылык болгун дегеле,
Сыймык сынган чегедек,
Сыймык деген эми не?
Сынса кирбейт эбине.
Акыл деген айлалуу,
Азап деген залалдуу.
Эгиз болсо эмгегин,
Эрдин тийбейт жардамы.
Сулуу деген сырдаган.
Суук деген тондурган,
Сырдаган сулуу эмес го,
Сылык сөздү кумпайдан.
Шумкарың алгыр болбосо,
Тырмагы ийри кулаалы.
Думбулдан¹ артпайт бу дагы.
Тулпарың күлүк болбосо,
Өмүрдү бекер койбосо,
Он сегиз, он тогуз курагы,
Ок жыландай толгонсо,
Жигиттин алган курагы,
Кээ бир жигит келберсийт,
Кээ бири эчтеке билбесе да эрдемсийт:
Кең көкүрөк жоон өпкө,
Кейитет жан билбес иш.
Эчен кыйын эрендер,
Ээлигип жоого тийгендер.
Чыгат түрдүү кишиден,
Чиренип кийим кийгендер.
Тайыса такты башынан,
Таштайт окуш эрендер.

¹ Думбул – жылкынын кашаны

Булбул муун эритет,
Бул¹ кишини семиртет.
Ажал оору келгенде,
Асыл жанды кейитет.
Саргарса кайгы аралаш,
Санаа өмүр кемитет.
Топ акылын табуучу,
Туйгун туулган чечендер.
Жоону сайып алуучу,
Жолборс жүрөк нечендер.
Арбайып артта калуучу,
Айласыз туулган бечелдер.
Улук болмок акылда,
Анын сүрөөнү болсо артында,
Калыс болуп элине,
Кайрылса ыраак жакынга.
Жолу болбойт жигиттин,
Жолдош болсо бакылга²
Баатырдын кыйын жүрөгү,
Октон кайра тартпаган,
Эрдик белги ошондо.

* * *

Айтышкан сөздү аткарбас,
Бошондуктун белгиси.
Ашепке³ сүйлөп кеп айткан,
Осолдуктун белгиси.
Ардактап ойноп күлбөйбү,
Эки бирдей тең киши.
Бирөөнү бирөө сүйбөсө,
Кайдан келсин бергиси.
Алдында жорго ат болсо,
Адамдын келбейт желгиси.
Айтышкан сөздөн жанабы,
Акылы бар эр киши?

¹ Бул – пул деген сөздүн түндүк диалектилик өзгөчөлүгү.

² Бакыл – бакыр, сүткор

³ Ашепке – ошибка – ката, жаңылыш сүйлөө.

Ар түрлүү шылтоо көп таңыш,
Жалкоолуктун белгиси.
Алыстап туруш жолобой,
Чалпоолуктун белгиси.
Жүйөөлү сөзгө жыгылбас,
Тыраакынын белгиси.
Ишенишүү сыртынан,
Сынакынын белгиси.
Айттырбай туруп сыр билген,
Кыраакынын белгиси.
Жетишпей жүрүш сарланып,
Ыраакынын белгиси.
Бет алышкан душманын,
Ар кимдин келет жеңгиси.
Көңүлү сүйгөн жер болсо,
Кимдин келбейт келгиси.
Ооруп жүрүш онтолоп,
Кеселдиктин белгиси.
Орду менен сөз айтыш,
Чечендиктин белгиси.
Убада сөзүн унутуу,
Эсерликтин белгиси.
Айылды андып кыдыруу,
Бекерликтин белгиси.
Айтылган сырды жашыруу,
Бекемдиктин белгиси.
Эп келтирип сөз айтуу,
Акындыктын белгиси.
Эркелеп буюм сурашуу,
Жакындыктын белгиси.
Меймандан качып жашынуу,
Бакылдыктын белгиси.
Сөз сүйлөсө адашпай,
Таасындыктын белгиси.
Кадырлуу болсо айлына,
Асылдыктын белгиси.
Душманын жеңсе талкалап,
Баатырлыктын белгиси.
Душмандан кайра качабы,

Акылы бар эр киши.
Бет алган адам жыгылса,
Балбандыктын белгиси.
Эңкейтип аттан оодарса,
Алгандыктын белгиси.
Кылган ишке карганса,
Тангандыктын белгиси.
Сакал-чачы агарса,
Каргандыктын белгиси.
Ашепке сүйлөп калп айтыш,
Жалгандыктын белгиси.
Эңкейип басса ал-күчтөн,
Тайгандыктын белгиси.
Оройлонуп урушуу,
Айбандыктын белгиси.
Элине жакса мүнөзү,
Жакшылыктын белгиси.
Эл кыдырып жин окуш,
Бакшылыктын белгиси.
Кол көтөрдөн жыгылыш,
Азчылыктын белгиси.
Жалген жерден күбө өтүш,
Касчылыктын белгиси.
Арак ичип жыгылса,
Масчылыктын белгиси.
Айбыкпай ойноп күлүшүү,
Жашчылыктын белгиси,
Жаздыр-жайдыр жут болуш,
Каатчылыктын белгиси.
Бир айыл эки бөлүнсө,
Жаатчылыктын белгиси.
Эчки, теке, кулжа атыш,
Мергендиктин белгиси,
Усталык кылса күмүшкө,
Зергерликтин белгиси.
Бет алган душман ыкталса,
Жеңгендиктин белгиси.
Жармачтарга карашуу,
Бергендиктин белгиси.

Баатырлыктын белгиси
Элин жоодон сактаган.
Кайра качпай душмандан,
Берген антын актаган.
Акмакчылык белгиси –
Ата-энесин бакпаган.
Ата-энебиз эмеспи –
Алгыр куштай таптаган.
Эмгекчи элдин белгиси –
Бекер карап жатпаган.
Акылмандын белгиси –
Өрнөктүү ишти баштаган.
Калбааттыктын белгиси
Калдаландап шашпаган.
Кашандыктын белгиси –
Камчыланса баспаган.
Кайраттуунун белгиси
Кайгыга өнү азбаган.
Мергендиктин белгиси –
Бет алып атса жазбаган.
Капалыктын белгиси –
Жарылып кабак ачпаган.
Ачка өлүштүр деген бар,
Бир тоодон тоону астаган.
Берекенин белгиси,
Бекитип тамак катпаган.
Береке болсо айылда,
Эч ким өлбөйт ачкадан.
Тар кийимдин белгиси,
Кийип көрсө батпаган.
Кездеменин белгиси,
Келиштирип баттаган.
Акмактыктын белгиси,
Жолдошун жолго таштаган.
Көйрөндүктүн белгиси,
Өзүн өзү мактаган.
Узун түндүн белгиси,
Жакында таң атпаган.
Мыктылыктын белгиси,

Башкага айлын сатпаган.
Ушунун көбү менде бар,
Кайсыныма мактанам.
Кайрат кылып кайгырбай,
Кабагым ачып шаттанам.
Адамды сыйлоо адамча,
Билгиликтин белгиси.
Адамдын баркын билбеген,
Жиндиликтин белгиси.
Тоюна тою уланса,
Ийгиликтин белгиси.
Эртели-кеч сырлашуу,
Таттуулуктун белгиси.
Ичпей-жебей мал күтүү,
Катуулуктун белгиси.
Калем алып кат жазуу,
Молдолуктун белгиси.
Чайпалып жүрсө минген ат,
Жорголотуктун белгиси.
Таяк, балдак, протез,
Чолоктордун белгиси.
Зыңкыйып туруп сый көрүү,
Коноктордун белгиси.
Эски сөздөн айтылыш,
Жомоктордун белгиси.
Насаат айтыш балдарга,
Карылыктын белгиси.
Айыктырыш оорудан,
Дарылыктын белгиси.
Кайра качыш душмандан,
Коркоктуктун белгиси.
Эт туураса кол чалыш,
Чоркоктуктун белгиси.
Адам көрсө жашынуу,
Качкандыктын белгиси.
Энтелеп жүрүш делөөрүп,
Шашкандыктын белгиси.
Эстеп күлүш өзүнчө,
Тамашалуу кызыкка,

Баткандыктын белгиси.
Даамын билиш тамактын,
Таткандыктын белгиси.
Арыктаса өчүнөн,
Азгандыктын белгиси.
Ашуу ашса жөө-жалаң,
Баскандыктын белгиси.
Айыбын айтыш бирөөнүн,
Абийир ачкандыктын белгиси.
Ар түрлүү кызык сөз табуу,
Жазгандыктын белгиси.

* * *

Өткөн өмүр, кеткен күн,
Кайрылып келбейт чакырса.
Өлгөндөн соң угулбайт,
Көрдө жатып бакырса.
Жан-жаныбар кутулбас,
Ажал жетип азгырса.
Жигит болот алмас курч,
Жамандык көрүп жышылса,
Акыры чыкпай эч калбас,
Акыйкат ишти жашырса,
Кишиге киши кул эмес,
Өнөр – билим ашынса.
Жигитти кудай атканы,
Кошоматка баш урса.

* * *

Төгүлбөй дөөлөт тура албас,
Артылып каны ташыса.
Күнүң калбас башкага,
Илим менен таш урса.
Ыкыбал кетер кишиден,
Эчкиге төөчөн жашынса.
Адамдан акыл чыгабы,
Кайраты кетип жашыса.
Болбос койбос каткалаң,
Борошолоп күн жааса,

Адилдик кетсе улуктан,
Элге, журтка бир казаа,
Адам шору арылбас,
Иши оңолбой, кошу оосо.
Өлөр эчки койчуга,
Кайта, кайта кашынса.

Чечинбестен суу кечет,
Эр башына күн түшсө.
Ооздук менен суу ичет,
Ат башына күн түшсө.
Билгенге бир аз керек сөз,
Терең ойлоп караса,
Түрткөн менен көрөбү,
Тескери, терс санаса,
Кеменгерге кез болсо,
Кыла койбос тамаша.
Ала жүрөр таштабай,
Улуу жолго жараса.

Салмак сала сөз жаздым,
Тендеп көрөр тараза.
Тетигине жете албас,
Чукул ойлоп караса.
Терең ойлоп текшерер,
Илим-билим баласы,
Сөзүм кетсе бош болуп,
Таба албасмын арачы.

* * *

Ынтымагың бар болсо,
Ар жерден намыс аласың.
Башкадан келген душманга,
Батырып найза маласың,
Ынтымагың бар болсо,
Мусапыр келсе багасың,
Сөздү сылык чыгарсың,
Кимге да болсо жагасың.

Ынтымагың бар болсо,
Ордунду таап коносун.
Алыстагы душманга,
Айбатың шандуу болосун.
Ынтымагың болбосо,
Ач бөрүдөй улуйсун,
Алдырып жатка куруйсун.

Ынтымагың болбосо,
Душманга туткун болосун.
Ачылбай көзүң оесун.
Ынтымагың болбосо,
Таранчыдай торуйсун,
Жаңжалды кууп коруйсун.
Ынтымагың болбосо,
Тарп болосун душманга.
Таланат ээрчип жүргөнүн.
Каласың катуу пушманга¹
Ынтымагың болбосо,
Өз жашыңды билбейсиң.
Чекеден келген душманга,
Кошоматтап сүйлөйсүң.
Тууганыңды жамандап,
Душманга бетиң ачасың.
Ырыскыңды түгөтүп,
Алыскыга чачасың.
Ынтымагың бар болсо,
Толуп турган айдайсың.
Жагымдуу кебиң балдайсың.
Тууганды туура сүйөсүң.
Бикирлешпей душманга,
Бир көңүлдө жүрөсүң.
Абалап учкан шумкардай,
Качканга ченгел саласың.
Качам десе ырыскың,
Жылдырбай кармап аласың.
Ынтымагың бар болсо,

¹ *Пушманга* – бушайманда, кайгыда.

Өзүндөн чыккан жакшыны,
Өзгөчө көөнүң сүйөсүн.
Айтканын эки кылбастан,
Көтөрмөлөп жүрөсүн.
Ынтымагың бар болсо,
Түлөйсүң жазгы кунандай.
Ынтымак кетсе элинден,
Бекинесиң душмандан,
Бүркүтөн качкан улардай.
Айтканың болот кош жүздүү,
Эрден чыккан жубандай.
Сагызган талап тарп кылып,
Кырчангы атты куугандай.
Куйругуң өспөйт узарып,
Турумтай чымчык жулгандай.
Жүргүлө, балдар, ынтымак,
Напсинден кетип булганбай.
Ынтымагың бар болсо,
Кеңешесиң жат кандай.
Душман келсе бек карма,
Карышкыр баскан капкандай

**ЖОЛБУН ИТ ТАМСИЛИНИН АЛДЫНДАГЫ
КОШУМЧА КАРА ЫРЛАР
САНАТ АРАЛАШ КАРА ЫРЛАР**

* * *

Алтын сары жез сары,
Коло сары мис сары.
Кошулуптур мисалы.
Байкап көрсөң буларды,
Барыда окшош кубары.
Саргарганды алтын деп,
Санаңа келдиң жез алдың.
Билбестиктен мис алдың.
Кошуп алдың колону,
Кылбаттап кырк жыл сактасаң.
Кыпындай табы болобу,

Үй деп барып кирипсиз.
Үйүлүү жаткан топурак,
Үстүндө күмбөз молону.
Үч нече күн сактасан
үзүрү анын болобу.
Өзүң кирдин, өзүң чык,
Өлүктүн неси куурады.
Жамандарга жанашсаң,
Жайы ушундай болоду.
Жамандарга жанашпа,
Жакының менен алдашпа,
Алтын башка, жез башка,
Акыл башка сөз башка.
Атилес башка, бөз башка,
Аңдап көргүн буларды,
Бактылуу менен байлашпа.
Таалайлуу менен талашпа,
Ырыскы деп айланып,
Ыйманыңдан адашпа.
Калар барча жыйганың,
Кадиксиз жолдош ыйманың.
Акылың болсо напси өлтүр,
Шайтандын мойнун кыйганың.
Сагымбайың сүйлөсүн,
Шариятка сынганың.
Төрө менен каралар,
Төгөрөгүн караңар.
Манап менен букара,
Байкап көргүн буларды.
Башы кара буту айры,
Барыда окшош кусары.
Адамдын булар адамы,
Арасында көп болор,
Айбан түрлүү нааданы.
Ишиң түшпөй абалы,
Аңдап көргүн сен аны.
Ыракмат толсо асман көк,
Ташка жамгыр жааса көп,
Өнөрбү таштан бир тал чөп.

Не себептен өнбөдү,
Суу өтүшкө көнбөдү.
Катуулукка кубанды,
Кайкыйган бойдон кур калды.
Качан көрсөң баягы таш,
Кадимкидей турганы.
Кырк күн жамгыр жааса да,
Кылайып ташка жугабы?
Кыйкырып жатып сөз айтсаң,
Бей акыл бенде угабы.
Кудай акыл бербесе,
Куруп акыл бербесе,
Куруп калсын ал бенде.
Андан кенедей кеңеш чыгабы,
Жүз нааданды жыйнасаң,
Жүр бирге деп кыйнасаң,
Бир даанага албагын,
Жүдөп өлүп калсам да.
Бакыл десе барбаймын,
Миң сөз айтып бир сөздү,
Накыл кылып кармаймайн.
Андасаң кыйын бул заман,
Ар иш кылсаң ойлоп кыл,
Артында кылба бушайман.
Береке берсе бей дарман
Бендеде жоктур бей арман.
Жоругу жолбун ишке окшош,
Жолборсмун деп кээ наадан,
Колунан кокон бул өнбөй,
Жоомартмын дейт кээ жаман

[Сагымбай]

* * *

Макалдаткан кара ырлар
Дыйкандын карды ток болот,
Сулуунун бети ак болот.
Султандын жайы дак болот,
Мекеге барган бенделер,

Бир күнөөдөн сап болот.
Күндө сулуу кучкандын,
Бир өмүрү кем болот.
Барса байды жамандай,
Барса байдан табылат.
Келсе байды жамандай,
Келсе байдан табылат.
Барса буюм табылбайт,
Баштагыдай заман жок,
Издесе буюм табылбайт.
Илгеркидей буюм жок,
Ашыгып барып не таптың,
Алакандай жер таптың.
Темине барып не таптың,
Теменедей жер таптың.
Бир кедей бар көрбөс кедей,
Оокат кылууну билбес кедей.
Бир кедей бар кылбас кедей,
Мас болор үйдө олтуруп,
Тамчы тамган боз үйдөн,
Баткактан салган там үйдө.
Пара жеген улуктан,
Куру жеген аш өйдө.
Кумдан аккан куу булак,
А да куят тегизге.
Таштан аккан таш булак,
А да куят тегизге.
Атадан артык тууса да,
А да кирет негизге.
Кулдан кутура тууду деп,
Сүйүнбөнөр жигиттер,
А да кетет негизге.
Жамандан жакшы тууду деп,
Сүйүнбөнөр жигиттер,
А да кетет негизге.
Элиң ыраак көчкөндө,
Күчүктүн ичи бүлкүлдөйт.
Эл чогулуп келгенде,

Бучуктун ичи бүлкүлдөйт.
Бай мактанса табылар,
Сабасынын кору бар.
Жок мактанса чабылар,
Мандайында калың шору бар.
Көчкөндөн көлүк артар,
Өлгөндөн катын артар.
Бу куруган чымын жан,
Кайда барып жай табат.
Узун куйрук сагызган,
Кыска куйрук добушкан.
Карап турбайт туушкан,
Ат башына күн түшсө,
Ооздугу менен суу ичер.
Эр башына күн түшсө,
Өтүгү менен суу кечер.
Жүктөп төөнү көрбөгөн,
Көчтө күлүк өлтүрөт.
Ат минбеген ат минсе,
Атын чаап өлтүрөт.
Жалгыз болсоң чоогоол бол,
Жат жанынан түнүлсүн.
Жарды болсоң жоомарт бол,
Бай малынан түнүлсүн.
Эңкейгенге эңкейгин,
Башың жерге тийгенче,
Атаңдан калган кул эмес,
Какайганга какайгын,
Башың көккө тийгенче
Пайгамбардын уулу эмес.
Шакылдаган катынды,
Кыз бергенде көрөмүн.
Бакылдаган текени,
Суу кечкенде көрөмүн.

Жамандан жакшы тууса күтөр аны,
Жакшыдан жаман тууса нетер аны.
Жаманга жалпандаба малы бар деп,
Эшекти бага көрбө жалы бар деп.

Душманды кудай урсун табалаган,
Кутулбайт көптөн коен камалаган.
Калкы кыйшык болгондун каны турбайт,
Кор болбойт өз акылын чамалаган.

* * *

Жокчулук

Бисмилла деп жалбарып,
Жат айтайын алданы.
Алсыз кылып ар жандан,
Жараттың жоктон бөндени.
Азгырган шайтан адамды,
Олосу жок жалганы.
Кирленип убайым жеп,
Бир алданын салганы.
А, зарлаткан дүнүйө ай,
Жараткандын парманы.
Бу баштаган тамсилим,
Жокчулуктун арманы,
Ойлосом дүнүйө жалганын,
Жараттың жоктон бар кылып,
Жасаган жапар жалгыз ак.
Жокчулуктун зарпынан,
Зарланамын ар убак,
Ырайым кылгын кудайым,
Алым начар ушул чак.
Жок болсо да өлөт колуңда,
Жок экен дарман боюңдан.
Чыгарбасам арманым,
Жокчулук чыкпадың менин оюмдан.
Кыскарттың жоктук кийимимди,
Киши келген учурда,
Келтиресиң сыйымды.
Таштан тайбас кезимде,
Талмырсыттың белимди.
Берсеңчи ал турганда,
Жигиттиң заман башымда.
Азабың өттү жокчулук,

Жыйырма төрт жашымда.
Ойлоп турсам шондой көп,
Келбейт экен кашыңа.
Кыскарттын жоктук кебимди,
Кези келген убактыңда.
Кейитпечи зээнимди,
Асыл кебим ыр кылып,
Акын кылдың жокчулук,
Алдым, жуттум зулумга,
Жакын кылдың жокчулук.
Бирөөдөн алсам бере албай,
Калтаң кылдың жокчулук.
Таштан тайбас кезимде,
Жалтак кылдың жокчулук.
Бир сөзүмдү көп кылып,
Бабыр кылдың жокчулук.
Маанайымды пас кылып,
Жабыр кылдың жокчулук.
Куу башымды кийирип,
Алсыз кылдың жокчулук.
Катуу өттү азарын
Калп сөзүмдү чын кылып.
Кайратымды кетирип,
Канатымды сындырып,
Жаман менен жакшыга,
Жалооруттуң өзүмдү.
Уятымды кетирип,
Жалганчы кылдың сөзүмдү.
Кемчил кылып сүйлөргө,
Кетирдиң бекер кебимди.
Кези келген убакта,
Кестин жоктук демимди.
Таштан катуу кезимде,
Талмоорсуттуң белимди,
Кыскарттын жоктук колумду.
Жокчулукка сүйөнтпөй,
Ачкайсың алла жолумду.
Жокчулук сенин дартыңдан,
Алагды болду акылым,

Алыстап барат жакыным.
Жокчулук деп зарлаган
Молдо Кашкар акының.
Бересең келсе артыңдан,
Жер тиктейсиң бере албай,
Жокчулуктун дартынан.
Жан сактоого жаратпай,
Бир тыйындын артынан.
Алдантасың жокчулук,
Бечараны бир койго,
Жалдантасың жокчулук.
Жакшы наркка каратпай,
Бир тыйындын артынан,
Алдантасың жокчулук.
Жатсам санаа тынчым жок,
Өң аздырдың жокчулук.
Турсам минер атым жок,
Жөө бастырдың жокчулук.
Кыймылдарга дарман жок,
Калтыраттың жокчулук.
Бассам муунум бошотуп,
Шалдыраттың жокчулук.
Жипсиз байлап сомсойтуп,
Жалдыраттың жокчулук.
Бир сөзүмдү жүйөөгө,
Жаман жакшы баркымды,
Билгизбейсиң жокчулук.
Оо, жокчулук бей опо,
Кор кыласың күнүндө,
Дени соо адамга,
Эч нерсе эмес дүнүйө.
Карамайлап күнүгө,
Жокчулуктун арманы,
Билгенге болсун бир тарых.
Ар нерсе болсо убактыңда,
Сүйлөгүүчү мен карып.
Айланып дооран келбесе,
Мүдөөмө жетпей дариха,

Арманда бир күн өлөм бейм.
Эми кудай берерби,
Бейил салар ишиме.
Дайрылар дарман менде жок,
Карып мискин кишиге.
Чыдабай жаздым жокчулук,
Азарың түшүп эсеме.
Ырайым кылгын кебиме,
Кубат бир алла дениме.
Кантейин алла жазакорун,
Соолук бергин дениме.
Ой опосуз дүнүйө,
Көнүлүмдү жанды кыясың,
Күнөкөр кылып адамды,
Жамандык иштен тыясың.

* * *

Кат жазганы карындаш,
Нелерди көрбөйт карып баш,
Секетпай сени санасам,
Акылым айран болдум мас.
Туйгун учса ордунаң,
Туурга конбойт ал кайтып.
Арыса тулпар этинен,
Алмагы кыйын жал кайтып.
Бересең келсе жигиттер,
Кейитет жанды саргайтып.
Калалуу коргон бузулса,
Калаасы болбойт ал кайтып.
Өткөн өмүр жашарбай,
.....чал кайтып.
Аргымак аттын жакшысы,
Акырын оттоп көп жуушайт.
Азамат эрдин жакшысы,
Акырын сүйлөп көп тыншайт

[М. Түлөкабыл]

* * *

ТЕРМЕ

(1-түрү)

Чырпыгы сынса талынан¹,
Чынар болбойт тал кайтып.
Кетсе дөөлөт колундан,
Келмеги кыйын мал кайтып.
Чымын жан чыкса чыр этип,
Чырмалып келбейт ал кайтып.

Каз, өрдөгү болбосо.
Айдың чалкар көл карып.
Эл жайылып конбосо,
Бетегелүү бел карып.
Акылдаш жене болбосо,
Бойго жеткен кыз карып.
Курбалдашы болбосо,
Карыя болот тез карып.

Ак ирим турса чалчыкка,
Айланып учуп куу конбойт.
Ак кар баспай тоо башын,
Ак дайра тунук суу болбойт.

Көк ирим турса чалчыкка,
Көкөлөп учуп куу конбойт.
Көк муз баспай тоо башын,
Көк кашка тунук суу болбойт.
Аркары болбой зоо болбойт,
Адыры болбой тоо болбойт,
Акылы бузук азамат,
Акыры жүрүп оң болбойт.

¹ Терме, насаат, санаттын мындан аркы түрлөрү: Кыргыз элинин санат-насыят жана терме ырлары аттуу жыйнактан тандалып алынды. Түзгөн Т.Абдыракунов. – Ф.: Илим, 1973

* * *

ТЕРМЕ

(2-түрү)

Айтышкан сөздү аткарбоо,
Бошондуктун белгиси.
Ашепке сүйлөп, калп айткан,
Осолдуктун белгиси.
Алында жорго ат болсо,
Адамдын келбейт желгиси.
Айтышкан сөздөн жазабы,
Акылы бар эр киши.
Бет алышкан душманын,
Ар кимдин келет жеңгиси.
Ооруп жүрүш онтолоп,
Кеселдиктин белгиси.
Орду менен сөз айтыш,
Чечендиктин белгиси.
Убада сөзүн унутуу,
Эсердиктин белгиси.
Айылдан айыл кыдыруу
Бекердиктин белгиси.
Айтылган сырды жашыруу,
Бекемдиктин белгиси.
Эп келтирип сөз айтуу,
Акындыктын белгиси.
Эркелеп буюм сурашуу
Жакындыктын белгиси.
Меймандан качып жашынуу,
Бакырдыктын белгиси.
Сөз сүйлөсө адашпоо,
Таасындыктын белгиси.
Душманын жеңсе талкалап,
Баатырдыктын белгиси.
Душмандан кайра качабы,
Акылы бар эр киши.
Беттешкен адам жыгылса,

Балбандыктын белгиси.
Кылган ишке карганса,
Тангандыктын белгиси.
Сакал, чачы агаруу.
Каргандыктын белгиси.
Оройлонуп урушуу
Айбандыктын белгиси.
Элин жоодон сактаган,
Кайра качпай душмандан,
Берген антын актаган,
Баатырдыктын белгиси.
Өрнөктүү иш баштаган,
Акылмандын белгиси.
Камчыланса баспаган,
Кашандыктын белгиси.
Кайгыга өнү азбаган,
Кайраттуунун белгиси.
Бет алып атса жазбаган,
Мергендиктин белгиси.
Жолдошун жолго таштаган,
Акмактыктын белгиси.
Өзүн-өзү мактаган,
Көйрөндүктүн белгиси.

* * *

ТЕРМЕ

(3-түрү)

Дүйнөгө бекер келгенче,
Жаралбаган болсончу.
Жаралсаң да наадандан,
Саналбаган болсончу.
Ардаксыз адам болгончо,
Атаксыз айбан болсончу.
Ашуусуз дабан болгончо,
Арбаксыз дөбө болсончу.

Жетесиз жетөө болгончо,
Жеткилең бирөө болсоңчу.
Жетелетип жүрбөстөн,
Жерге желим болсоңчу.

* * *

ТЕРМЕ

(4-түрү)

Куу найзага сыр жакшы,
Кулак салып тыңшасаң,
Кужулу эрге ыр жакшы.
Ак найзага сыр жакшы,
Азамат эрге ыр жакшы.
Бек аттанбай кол болбойт
Бейсаат күнү жол болбойт.
Качканды коюп кууганды айт,
Качырып найза сунганды айт
Күн тийбей улан суулабайт,
Өлбөй бир пенде куурабайт.
Карагай башы куу болот
Атадан калган бир жетим
Ата ордуна туу болот.
Өрт койбоңор саманга,
Жакшыны бербе жаманга,
Жакшыны берсең жаманга
Асыл бир жаны кор болот.
Актаса тарык жок болот
Нар баласы лөк болот.
Жакшы катын жадырап
Ачык болот кабагы.
Акак койгон эмедей
Аппак болот тамагы.
Кийим согуп түр кылат,
Кирген бир үйүн гүл кылат.
Кажары согуп түл кылат,

Кармаган үйүн гүл кылат.
Жаман бир катын белгиси
Аш кыл десең нан кылат,
Орто бир жерин кам кылат.

* * *

ТЕРМЕ

(5-түрү)

Ат башына күн түшсө,
Ооздугу менен суу ичер.
Эр башына күн түшсө,
Өтүгү менен суу кечер.
Жаман катын алганча,
Бойдок жүргүн өлгөнчө.
Мокок бычак алганча,
Тиштеп жегин тойгончо.

* * *

ТЕРМЕ

(6-түрү)

Ырда десең, ырда айтам
Ар санаттан бирди айтам.
Аттууну коюп, жөөнү айтам,
Арбак конгон дөөнү айтам.
Катар-катар лөктү айтам,
Калп айтпаган төштү айтам.
Кызаргандын баарысы
Манат болот турбайбы.
Кылган иштин баарысы
Адат болот турбайбы.
Ырдагандын баарысы
Санат болот турбайбы.
Көкүрөк чечен болбосо,

Көзү көрүп не кылат?
Жан кыйналат дебесен,
Жардылыктан ким өлөт?
Булбулдун мукам үнү бар,
Тайлактын таза жүнү бар.
Боло турган азамат,
Болоттон кылыч байланып,
Жоого тийсе, сүрү бар.
Тамды тешкен уурунун
Сабы кыска чоту бар.
Боло турган жигиттин
Жүрөгүндө оту бар.
Аргымактын азганы –
Аркы-терки басканы.
Азаматтын азганы –
Көчкөндө жөө басканы.
Аргымакта жал жок деп,
Албай жоого таштап кетпеңер!
Азаматта мал жок деп,
Жолго таштап кетпеңер!
Өзөндүү сууга тал бүтөт,
Өлбөгөн кулга мал бүтөт.
Мал бүткөнчө эс кетет,
Ага-ини деп дос кетет.
Жаман атың ууга мин,
Түнөп калган уйга мин,
Чанач алып сууга мин.
Ишенимдүү жакшы атың
Көтөрүлгөн тууга мин.
Кулак тунган чууга мин.
Ажалың чындап жетер да,
Ажалың чындап жетпесе,
Азабыңдан куткарып,
Алып чыгып кетер да.
Ат качаган болгон соң,
Аштан, тойдон калган соң,
Күлүктүгү не пайда?
Алганың сулуу болгон соң!
Аркырап беттен алган соң,

Сулуулугу не пайда-?
Этекти кессең жең болбойт.
Жеке тамчы сел болбойт
Жалгыз аттан чаң чыкпайт,
Жар бөгөлсө суу чыкпайт.
Жапаң-жапаң кар жааса,
Жаш куурай башын көтөрбөйт.
Жаман эрден мал тайса,
Жаздыктан башын көтөрбөйт.
Ак чаңгыл тоонун этегин
Адис мерген кийиктейт,
Алганы жакшы жолукса,
Азамат үнү бийиктейт.
Кара кулак ат кимде жок,
Жүгүрбөсө тайча жок.
Ага-тууган кимде жок,
Сыйлашпаса жатча жок.
Алтындуу эр ак кабак,
Атты жоор кылган соң,
Алтынын алып отко жак.
Соода кылба сүткорго
Айып конбо анткорго.
Карагай башы куу болот,
Кар эрисе суу болот.
Ат жоорутмак – тердиктен,
Найза саймак – эрдиктен,
Аскар-аскар-аскар тоо,
Аягы барып чап болот.
Атадан алтоо туулса да,
Сыйлашпасаң, жат болот,
Теректин түбү тыт болот,
Жаман киши кырс болот.
Каарына алганда,
Ак жайдын күнү жут болот.
Ак бөкөн келип жыгылат,
Алдын казып ордосо,
Ак шумкар келип илинет
Саятчы жолун торгосо.
Душманына кор болот,

Өз тууганын кордосо.
Ийри жыгач түз болот,
Тезге салып оңдосо,
Бул дүйнөдө не карып?
Алынбаган бөз карып.
Айтылбаган сөз карып.
Эл жакалай конбосо,
Бетегелүү бел карып,
Каз өрдөгү болбосо,
Айдың чалкар көл карып.
Мурадын таап албаса,
Ким да болсо, ал карып.
Улук адил болбосо,
Убара болот эл карып.
Айтып жүрөм ар кимге
Аңгеме кылып мен барып.
Эмилдин башы кар болот,
Эрикпей айтсаң кыр болот.
Жалтандын башы зоо болот,
Жаман менен дос болсоң,
Акыры бир күн доо болот.
Жакшы менен дос болсоң,
Өлгүчөктү коштошот.
Жаман менен дос болсоң,
Баягымды бергин деп,
Эки айдан кийин мушташат.
Арым-арым жүгүрсө,
Аттын чери жазылат.
Күрпөң-күрпөң жүгүрсө,
Күлүктүн чери жазылат.
Күндө үч убак күбүсө,
Мүлктүн чери жазылат.
Бүтүн шилтеп басканда,
Бечелдин чери жазылат.
Мандайлашып айтышса,
Чечендин чери жазылат.
Толтура буудай салганда,
Кампанын чери жазылат.
Карангы түндө шоодурап,

Чырактын чери жазылат.
Топ этип жерге түшкөндө,
Жампанын чери жазылат.
Анча мынча мал күтсө,
Бакырдын чери жазылат.
Көзү көрүп басканда,
Сокурдун чери жазылат,
Жакшы санат укканда,
Кулактын чери жазылат.
Саралалуу көп жылкы
Жайнап келип суу ичсе,
Булактын чери жазылат.
Балдыздары келгенде,
Күйөөнүн чери ачылат.
Аны көрүп турганда,
Бирөөнүн чери жазылат.
Келе деп келсе бересен,
Кейитет жанды саргайтып,
Чырпыгың сынса талыңан
Чынар болбойт ал кайтып.
Чындап ажал келген соң,
Чыккан жан келбейт ал кайтып.
Өткөн өмүр – качкан куш,
Колуңа келбейт ал кайтып.
Туйгунуң качса колуңан,
Тууруңа конбойт ал кайтып.
Тузду мээнет чырмаса,
Даамы чыгып, шор болот.
Жаманды мээнет чырмаса,
Жакшы менен кас болот.
Кырчын айтат талмын деп,
Кемер айтат жармын деп.
Чымчык айтат кушмун деп,
Чырпык айтат талмын деп,
Мүлктү жыйсаң, мылтык жый,
Жоого алдырбайт талаадан.
Малды баксаң, койду бак,
Колуң кетпес чарадан.
Итти баксаң сырттан бак,

Кой алдырбайт короодон.
Мылтыктан тез ажал жок,
Тырнактай эле жарасы.
Булбулдан чечен бир куш жок,
Бармактай эле карасы.
Жакшы болсо катының,
Табыла берет акылың,
Куусанда, кетпейт жакының.
Жаман болсо катының,
Кете берет акылың,
Чакырсаң, келбейт жакының.
Келинің жаман болгон соң,
Итиң ичкен аш мен тең.
Уулун жаман болгон соң,
Апийим жеген мас мен тең
Мокок бычак алганча,
Тиштеп жегин тойгончо.
Жаман катын алганча,
Бойдок өткүн өлгөнчө.
Атан төө мас болсо,
Тайлак менен дос болот,
Жаман киши мас болсо,
Жакыны менен кас болот.
Экөөгө бирөө баталбайт,
Атууга жөө жеталбайт.
Жамгыр жаап сел келсе,
Жаз да болсо, кыш мен тең.
Бетинен бедер кеткен соң,
Кымкап да болсо, бөз мен тең.
Кадырман болгон зайыбың,
Картайса да кыз мен тең.

* * *

САНАТ

(1-түрү)

Кар эресе суу болот,
Карыса сакал куу болот.
Кудай алган жамандар,
Шүүдүрүм албай суу болот.
Кан тактыдан тайган соң,
Каныкейлер тул болот.
Атасы жакшы айттырбайт,
Сөөгү жакшы сөктүрбөйт.
Жетелүү күлүк шыркырайт,
Жетесизге кеп айтсан,
Беттен алып ыркырайт.
Ашуусу бийик дабандын,
Айтканы суук жамандын.
Кечүүсү терең дабандын,
Кеби суук жамандын.
Эт желиндүү боз койго,
Эгиз козу не пайда.
Эри сүйбөс катынга
Упа, эндик не пайда

* * *

САНАТ

(2-түрү)

Чаң созулат тамандан,
Жакшылык келбейт жамандан.
Булбулдун мукам үнү бар,
Тайлактын таза жүнү бар.
Боло турган азамат,
Болоттон кылыч байланып,
Жоого тийсе сүрү бар.
Тамды тешкен уурунун
Сабы кыска чоту бар.

Боло турган жигиттин
Жүрөгүндө оту бар.
Кара кулак ат кимде жок,
Жүгүрбөсө тайча жок.
Ага-тууган кимде жок
Сыйлашпаса жатча жок.

Чырпыгың сынса талыңдан,
Чынар болбойт ал кайтып
Чындап ажал келген соң,
Чыккан жан келбейт ал кайтып.
Өткөн өмүр, качкан куш,
Колуңа келбейт ал кайтып,
Туйгунуң качса колуңан,
Тууруңа конбойт ал кайтып.
Жакшы уулдун башына
Ырыс менен кенч ойнойт.
Жаман уулдун башына
Келтек менен камчы ойнойт.

Атан төө мас болсо
Тайлак менен дос болот.
Жаман киши мас болсо,
Жакыны менен кас болот.
Уста менен дос болсоң,
Нар кескенин аларсың.
Ууру менен дос болсоң,
Бир балаага калаарсың.
Эркелетип сүйөргө,
Эркек бала болбосо,
Кулагы туюк нез мен тең.
Акылы жок боз бала,
Соо да болсо мас мен тең.
Кайыры жок байларын,
Кабакта жаткан таш мен тең.

* * *

САНАТ

(3-түрү)

Ышкырбай шамал козголбойт,
Чаң тополоң боз болбойт.
Айрандай жакшы аш болбойт,
Кымыздай суусун кандырбайт
Шамал жерди кургатат
Оору эрди кууратат.
Санаа эрди саргайтат,
Санаа жигитти муңайтат.
Доо эрди өксүтөт
Көкүрөгүн көксүтөт
Баатыр болмок маңдайдан,
Чечен болмок тандайдан.

* * *

САНАТ

(4-түрү)

Кызаргандын баарысы,
Манат болот турбайбы.
Кылган иштин баарысы,
— Адат-болот турбайбы.
Ырдагандын баарысы,
Санат болот турбайбы.
Жакшыларга айтпаган,
Алтын кавхар сөз карып,
Күрпөң, күрпөң жүгүрсө,
Күлүктүн чери жазылат,
Күндө үч убак күбүсө,
Мүлктүн чери жазылат,
Маңдайлашып айтышса.
Чечендин чери жазылат.
Толтура буудай салганда,
Кампанын чери жазылат.

Жакшы санат укканда,
Кулактын чери жазылат.
Аттууга жөө жете албайт,
Жаман адам жакшыга,
Кебин түзөп айта албайт.
Айыбы чыккан жигиттин,
Узун бою пас болот.
Жаман болор жигиттер
Жакынына кас болот.

* * *

САНАТ

(5-түрү)

Жаркырап жайнап эр жигит,
Жалпыга үлгү бер жигит.
Элиндин көөнүн калтырба,
Эл менен эрсиң эр жигит.
Даражаң жетсе асманга,
Артылып түшсө дастанга.
Көкүрөгүң көтөрүп,
Жеке өзүм деп мактанба,
Кутулбайсың мээнеттен
Куру бекер качсаң да,
Сабыр менен токтоткун.
Жыргалды өзүң ачсаң да
Бирөөнөн жаман сөз уксаң,
Пейлинди бузуп бастанба.
Түйүнүң чечет экен деп,
Тил билбеске даттанба.
Чечендин көркү кеп менен
Жоокердин көркү чеп менен,
Нускаңды ташта артыңдан.
Атагың чыгат көп менен.

* * *

САНАТ

(6-түрү)

Аргымактын азганы
Аркы, терки басканы.
Азаматтын азганы
Көчкөндө жөө басканы.
Аргымакты арык деп,
Жолго таштап кетпенер,
Азаматты карып деп,
Жоого таштап кетпенер.
Аргымактын баласы
Аз гана оттоп, көп жуушайт.
Азаматтын баласы
Аз гана сүйлөп, көп тыңшайт.
Жетелүү шумкар баласы
Саркыт койбой, жем жебейт.
Жетеси жок жамандар
Өзү тойбой көл дебейт.
Аргымак байлап не керек
Артынан кууган жеткен соң?
Агайын-тууган не керек
Аңдышып күндө өткөн соң?
Эки жакшы баш кошсо,
Эртеден кечке сүйлөшүп,
Соога болот турбайбы?
Ачпай буудан арыбайт,
Арам пейил жарыбайт.
Акындар сөзгө талыбайт.
Чырпык өзүн тал ойлойт,
Чымын өзүн жан ойлойт.
Чымчык өзүн эр ойлойт,
Наадан өзүн шер ойлойт.
Алганың жаман болгон соң,
Тентуштардын ичинде
Аркырап беттен алган соң,
Сулуулугу не пайда?
Ден соолугуң болбосо,

Теңселишип не пайда?
Ойноп-күлүп жыргабай,
Жигиттигин не пайда?
Жигиттерге кыз жакшы,
Мүнүшкөргө куш жакшы,
Уктасаң жатып түн жакшы,
Оокат кылсаң күн жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Аземдүү жорго ат жакшы.
Билбес наадан туугандай,
Билеселүү жат жакшы.
Үйүндө бекер жатканча,
Үйрөнсөң билим кат жакшы.
Тамчы тамган боз үйдөн,
Дубалдан соккон там жакшы.
Башыңа келсе жалгыздык,
Бакырчылык кам жакшы.
Зулумдардан ажырап,
Орустан алдык билимди.
Акылман улуу эл экен,
Адилети билинди.
Абийир алам десенер,
Ак нээт бол соолукта
Арданбагын эмгектен,
Алдамчы болуп оолукпа.
Акысын жесең бирөөнүн,
Алыска узап барбайсың.
Өмүргө зыян келтирет,
Өзүңдү өзүң жалмайсың.
Арамдык кылбай ак жүрсөң,
Ар кырсыкка барбайсың.
Илим алып иш кылсаң,
Ачтан өлүп калбайсың.
Бузук иш бууйт колунду,
Бузасың ачык жолунду.
Бактыңды кара түн басып,
Башыңа жабат тонунду.
Эстүүмүн деп ойлобо,
Эселек болуп каласың.

Өз жолундан адашып,
Өртсүз күйүп жанасын.
Арак ичпей жакшы бак,
Аялдын тапкан баласын.
Алыс жүрсөң арактан,
Абийир атак табасын.
Анан барып билесиң,
Агы менен карасын.

* * *

НАСААТ

(1-түрү)

Башыңды ийгин амалга,
Байкаймын ишти чаманда.
Барба кылбай сүйлөгөн,
Ба битта жаманга,
Ар кайсыны сөз кылып,
Ашырбайт сөзүн амалга.
Акун жигит ак жүрөт,
Айтар сөздөн жазганбай.
Туура сүйлөйт азамат,
Аткан октон түз кетет.
Ушундай туура азамат.
Ар бир ишти түзөтөт.
Туткулуу куйгун эр болсоң,
Туура сүйлө шер болсоң.
Туура кептин калпы жок.
Тузу жок аштын канты жок,
Турусу жак сүйлөгөн
Тууганына, баркы жок.
Кээ бир кеби орду жок,
Ар кайсыны бир сүйлөйт,
Бей адаттык оозу шок.
Аркалуу тууган бар болсо
Башына кара туу болсо
Калкан болуп олтурат.
Күйүп турган чок болсо,

Көлдөлөң кечип өчүрөт.
Кайраттуу болсо карегин,
Кара барчын бүркүттөй.
Ар бир жерден кыңк этип,
Адырдан качкан түлкүдөй.
Асыл болсо арстаның,
Алтындан чеге жез канат
Ар кайсы-душман жазганат,
Өөдө болсоң өдөмүн,
Өөдөлөсөң жөлөгүң.
Бедөөгө салган үртүгүн,
Бедине койгон түркүгүң.
Куш асманда тор жерде
Кубалап келет тиригин
Көкдөнө минип жол жүрсөң
Көтөрүлтөт дененди,
Алганың жакшы жар болсо,
Алмашып көңүл тар болсо,
Ак чабактай-айкалат,
Ашка-тойго баргандай
Алчынбар кийип буралат
Жакшы болсо алганың,
Жарыктык беш күн дүйнөдө
Ичинде калбайт арданып.
Жаман болсо алганың
Жанга-жабыр салганың,
Жарыглык беш күн дүйнөдө
Ичинден кетпейт арманың.
Болбогон ишке боругуп,
Боло албастан зоругуп
Даназа болот назырдап,
Оро-пара бир сүйлөйт
Түш көргөндөй басыркап,
Эки бетин тултуйтуп
Эринин жойбойт кайасын.
Эки илабин уртуйтат.

О, туртуйган накасын.
Жаман катын шааниси,

Мындай болот мааниси.
Жакшы болсо алганың,
Кылып турат оюнду.
Кыюусун таап кыймалап,
Келтирип бычат тонунду
Кемчилигин билдирбей
Кайнатып турат чайынды.
Капалыгың билдирбей,
Чыгарбай турат айбынды.
Купуя айтып сөз кылсаң,
Түшүнүп турат сөзүңдү.
Маани сөзү үр кыздай
Баасы кымбат кундуздай.
Бара-бара жаңырып,
Баркырак сары жылдыздай,
Эки эле көзү жоодурап,
Эки чырак шамындай.
Эшике чыкпай бүтүрөт,
Эч билдирбей кемиди.
Жакшы катын шааниси,
Мындай болот мааниси.
Шилтесе көзүн ирмебес,
Көк ала туйгун тынарып.
Кыжаалат күн түшсө,
Парзантиң жазар кумарың.
Караса көзүн ирмебес,
Кара-барчын тынарың,
Кайгылуу башка иш түшсө,
Парзантиң жазар кумарың.
Булбулдай сайрап чыркырап,
Көнүлү куунак чак болот.
Үйүңдүн ичи бак болот.

Парзанти бар эр жигит,
Парзанти жок эр жигит,
Ичинен сызып дак болот.
Аргымак минсең токтобойт,
Адырга койсоң оттобойт.
Арзыган сайрап турбаса,

Амалиң сыра окшобойт,
Күлүктү минсең токтобойт,
Күнгөйгө койсо оттобойт.
Көөдөтүң сайрап турбаса,
Көргөн күнүн окшотпойт.
Аргымак минсең эрчитип,
Айда көңүл сергитип,
Асили жок муздайсың.
Парзанти жок эр жигит,
Азирет тартып сыздайсың.
Күлүктү минсең эргитип,
Күндө көңүл сергитип,
Күлалбайсың муздайсың.
Парзанти жок эр жигит,
Көңүлүң чөгүп сыздайсың.
Карартып булут чыкпаса,
Аркырап келген шамал жок,
Кадырлап сүйүп бербесе,
Капалык тартып амал жок.
Көгөрүп булут чыкпаса,
Күркүрөп келген шамал жок.
Сүйөргө берип койбосо,
Кыжаалат тартып амал жок.
Оокатың келсе эр жигит,
Ак шумкардай шанданып
Ак боз аттай жалданып,
Ар ким керсе таң калып.
Көк шумкардай шанданып,
Көк боз аттай жалданып,
Көргөн адам таң калып.
Буркураган нардайсың,
Түлөктөн чыккан пардайсың.
Ооматың кетсе эр житит,
Мудайыңа жете албай,
Жоомарт жигит кандайсың.
Алыс менен ыраактын,
Ченин албай барасың
Ачуу менен таттуунун,
Даамын билбей каласың.

Ооматың келсе эр жигит,
Күлүктүн пайы тулпарсын.
Шилтесен көзүн ирмебес,
Көк ала туйгун шумкарсын.
Ооматың кетсе эр жигит,
Туягыңан ажырап,
Маңгел болуп каласың.
Түлгү жанда ажырап,
Чаңгал болуп каласың.
Бүтпөй калган бир ишке
Барган болуп каласың
Чага салып иш болсо,
Сен шум туяк түгөнгүр,
Алган болуп каласың.
Карындашың урукка,
Жалган болуп каласың.
Балдар көрсө бакырат
Баягы деп чакырат.
Ар ким көрсө бакырат.
Алиги деп чакырат.
Өзүңдүн атың жок болуп,
Оо, шум туяк деп коёт.
Ошентип сени жеп коёт.
Өөдө басып өрөпкүп,
Өлүм келбейт өзүнө.
Өөдө-төмөн ой чукур,
Жер көрүнбөйт көзүнө.
Каруун, кетип картайып,
Эл көрүнбөйт көзүнө.
Ооматың келсе эр жигит,
Түлкү ичигиң бөктөрүп,
Шумкарыңды көтөрүп,
Боз жоргонду сылкытып,
Боз шумкар кушуң ыргытып,
Жолугат кызыр өзүнө,
Макул деп башын ийкешип.
Журтуң кирет сөзүнө,
Онгорултуп айтайын,
Оозумдан чыккан сөзүмө.

Он келтирип эр жигит,
Оомат берсин өзүнө.
Түндүгүн менен барабар,
Кайнап турсун эр жигит.
Көөдөндөрүн булбулдай,
Сайрап турсун эр жигит.
Мингин жорго буракты,
Сүйгүн парзан чыракты,
Көкөнө минип жол жүрсөн,
Көрөсүн алыс ыраакты.
Жибектен кийгин торкону,
Жылкыдан мингин жоргону
Карадан мингин жоргону,
Камкадан кийгин торкону,
Кайраты бар эр жигит,
Кас душмандан коркобу,
Өлөндүү шибер саз болсун,
Өрдөк менен каз консун.
Өрдөк моюн, туйгун көз,
Өз алган жарың жаш болсун.
Туландуу шибер саз болсун.
Турна менен каз консун.
Турна моюн туйгун көз
Тутушкан жарың сөз болсун.
Көкдөнө минсең дык болсун.
Көралбаган кеп душман,
Көтүнөн үрүп-үрүп ит болсун.

* * *

НАСААТ

(2-түрү)

Туура кулак байлабай,
Тукумун арбын айдабай.
Маласын майда бастырбай,
Арыгын терең чаптырбай.
Отоосун калың чыгарбай,

Бир жайда эки үч сугарбай,
Дыйкансынган жигитке,
Бышылуу жаткан дан кайда?
Кокоюп колдон түшүрбөй,
Ооздон ойбой кетирбей,
Туландуу жерге туудурбай,
Кышында кагын куудурбай.
Көзүнүн шорун агызбай,
Чобурун ылгап жагызбай.
Чарбасынган жигитке
Багылуу жаткан мал кайда?
Ураанын бийик чакырбай,
Урушуп четин жапырбай,
Өрттөй көзү жайнабай,
Өлүмгө башын байлабай,
Эрдемсиген жигитке
Жеңилүү жаткан жоо кайда.

* * *

Каары келсе калың эл,
Каардуу бороон күнгө тең.
Касаптап койсо бирөөнү
Карангы айсыз түнгө тең.
Берекеси эң артык,
Белден чыккан кенге тең.
Сабыр кылса бир ишке
Салмагы оор жерге тең.
Санжыргасы элимдин
Сарарка тоо белге тең.
Бет алып жүрүш кылганы
Уюлдун музу жарылып
Удургуп аккан селге тең.
Чайпалганы козголуп,
Чалкар деңиз көлгө тең.
Жалгагысы келгенде
Жайдын мээри ачылып,
Жайкалып турган гүлгө тең.
Чап деп айткан кыйкырык,
Чагылган оту чартылдап,

Чагылган добуш үнгө тең,
Ысыктыгын сурасан,
Тозоктон чыккан жалындай.
Сууктугун сурасан,
Уюлдан чыккан шамалдай.
Зилдеп түбү бузулса,
Жер жарылып тоо кулап,
Кадим зилзала болуп тургандай.
Атаандашса душманга,
Кадим атылып булкан ургандай.
Чалгыны болсо канаттуу,
Чабыттап учат талаптуу.
Чарчаганын билгизбейт,
Эгерде чынында болсо кайраттуу.
Бак конгондо эсирген,
Бардык жандын адаты.
Ар ким барып окуса,
Анын ачылбайбы сабаты.
Кордукту көрүп басынса,
Каржалып жигит ачынса.
Адиси мерген атпайбы,
Аскада кийик жашынса.
Эбин таппай кор болот,
Эгерде энеден бала айрылса.
Саргайбайбы кызыл өң,
Санаалашты сагынса.
Күлүк чыгат сыноого
Күрүч берип байласа.
Кызыл алтын пул алат.
Кызматына жараша.
Кадырдын келип конгону,
Кармашкан жоону багынтса.
Жок жеринен ал олжо
Эгерде жоготкон жогуң табылса.
Жолу мыкты кыз бала
Эгерде жорторман эрге кабылса,
Алдынан эркек бала ойноп,
Алтындан күбөк тагынса.
Аргымак карып арыса,

Азамат карып жөө калса,
Бүт денеден ал кетет,
Булкунган кырчын карыса.
Жаман киши дардаят,
Эгерде жарды жүрүп байыса.
Тили таттуу душмандын
Тилине кирбе бузгандын
Тилине кирсең бузгандын
Турумтай, жанды кейиттин,
Талаага кетет баарысы,
Темтеңдеп эмгек кылганың.
Чечендикте не пайда,
Эм болбосо айтканы.
Чеберликте не пайда,
Иштебей бош жатканы.
Аялдууда не пайда,
Агып турса тапканы.
Алдыңкы атта не пайда,
Алдына түшсө арттагы.
Баалуу күлүк болсо да,
Багына алат таптагы.
Азамат карып эмеспи,
Алкынтып атты минбесе,
Жалынтып кызды сүйбөсө.
Аял карып эмеспи.
Алдынан бала күлбөсө,
Чечендин чери жазылат,
Жүйөлүү сөздү кубалап,
Черилүү топко сүйлөсө.
Булбулдун чери жазылат,
Бургуган чанга аралаш,
Мункантып үнүн үндөсө,
Капалуу чери жазылат,
Кайгырып жүргөн азамат,
Кадырлаш менен түнөсө.
Жоргонун чери жазылат,
Жорголой тартып шайбырлап,
Жолоочулап жол жүрсө,
Бөрүнүн чери жазылат,

Бөлүнгөн койду аралап,
Булбул болуп түн кирсе.
Кыздын чери жазылат,
Кылгырган көзү жалдырап.
Кызыл гүлдөй кийинип,
Жигитин көрүп сүйүнсө.
Жөн аялга айткан кеп,
Жөнсүз жерден кагуу жейт.
Эс билбеген кургурлар,
Эбин таппай желпилдеп.
Иш билбеген кургурду,
Ителебе жемелеп.
Акылы бар азамат
Камдап коёт баарысын.
Шайма-шай кылып белендеп.
Жаманга салба ишинди,
Жакшыга салгын ишинди.
Жакшы жаманыңды билгизбей,
Жамап коёт желимдеп.
Жердиги жаман кишини
Жарабайт жанга бүлөсө.
Агынан салгын кебинди,
Акылдан кура эбинди.
Ар кандай ишке киришсең,
Аябай байла белиңди.
Тобо кылып иш кылсаң,
Толтурат көп кебинди.
Чыныгы арам сен болсоң,
Чыгарат журт желиңди.
Сыймык деген эмине? —
Сылык болгун дегеле.
Сыймык сынган чечендик,
Сынса кирбейт эбине.
Акын деген — айлалуу,
Азап деген — залалдуу.
Эгиз болсо эмгегин,
Эрдин тиет жардамы.
Сулуу деген суйсалган,
Суук деген тондурган.

Сырдаган сулуу эмес го,
Сылык сөздүү кумпайдан,
Тондурган суук эмес го,
Тонкулдаган шумпайдан
Шумкарың алгыр болбосо,
Тырмагы ийри кулаалы.
Тулпарың күлүк болбосо,
Дулдулдан артпайт бу дагы.
Өмүрдү бекер койбосо,
Ок жыландай толгонсо,
Он сегиз, отуз убагы
Жигиттин алар курагы.
Кээ бир жигит келберсийт,
Кээ бири эчтеке билбей эрдемсийт.
Кең көкүрөк, жоон өпкө
Кейитет жанды билбесе иш.
Эчен кыйын эрендер,
Эалитип жоого тийгендер,
Чыгат түрдүү кишиден
Чиренип кийим кийгендер.
Тайгыса такты башынан,
Тамтаят өкүм эрендер.
Булбул мунун-эритет,
Бул кишини семиртет.
Ажал оору келгенде
Асыл жанды кейитет
Саргарса кайгы аралап,
Оаваа өмүр кемитет.
Топ – акылын табуучу,
Туйгун туултан чеченде,
Жоону сайып алуучу
Жолборс жүрөк эчендер
Арбайып артта калуучу,
Айласыз тууган нечендер.
Улук болмок акылда
Анын сүрөөнү болсо артында.
Калыс болуп элине,
Кайрылса ыраак, жакынга.
Жолу болбойт жигиттин,

Жолдош болсо бакылга.
Баатырдын кыйын жүрөгү,
Отгон кайра тартпаган.
Эрдик белги ошондо,
Жоого каршы аттанган.
Улуктун кыйын дүмөгү
Убададан кайтпаган.

* * *

Күчүн барда эрдемси
Алтын айдар, чок, белбоо,
Акылдуулардын белгиси
Алтындай баштан жан кетсе,
Айлансак кайра келбеси.
Алышарга жоо келсе,
Жигиттер, алың болсо эрдемси.
Күмүш айдар чок белбоо,
Күлүшкөр элдин белгиси
Күкүктөй эрден баш кетсе,
Күүлөнсөң эки келбеси.
Күрөшөргө жоо келсе,
Жигиттер, күчүн болсо эрдемси.
Жаш чагында гүлүстөн,
Жаркырап өткүн күнөстөн,
Жаш кезегиң өткөн соң,
Жалтак болот көп иштен.
Өтүп кеткен өмүрүн,
Кайрылып келбейт күү чертсең.

* * *

Чырпыгы сынса талынан,
Чынар болбойт ал кайтып.
Чымын жан чыкса чыр этип,
Чырмалып келбейт ал кайтып.

Каз, өрдөгү болбосо,
Айдың чалкар көл карып.
Эл жайылып конбосо
Бетегелүү бел карып.

Ак ирим турса чалчыкка,
Айланып учуп куу конбойт.
Ак кар баспай тоо башын,
Агын дайра суу болбойт.

Көк ирим турса чалчыкка,
Көнөлүп учуп куу конбойт.
Көк муз баспай тоо башын,
Көгөргөн тунук суу болбойт.

Аркары болбой зоо болбойт,
Адыры болбой тоо болбойт.
Акылы бузук «азамат»,
Акыры жүрүп оң болбойт.

* * *

Ден соолук
Көп эмгекке күч берип,
Балбан кылган ден соолук.
Сүрүп душман талкалап,
Каарман кылган ден соолук.

Балбан билек курч жүрөк,
Баатыр кылган ден соолук.
Китеп жазып элине,
Акын кылган ден соолук.

Кызуу эмгек күрөштөн,
Талыктырбайт ден соолук.
Эки эсе норма аткарган,
Чалыктырбайт ден соолук.

Келечек жыргал билимге
Умтултасын ден соолук.
Көнүлүмдү көтөрүп,
Кулпунтасын ден соолук.

Асман жердин ортосун,
Чабыттаган ден соолук,

Канчалык эмгек кылсаң да,
Арытпаган ден соолук.

Жакшы болсо ден соолук,
Көңүлүң күндөй ачылат,
Кандай жумуш болсо да,
Кайраттанып качырат.

Тоодой тоскоол болсо да,
Талкалап жогот, жанчырат.
Дениндин эсен соосунда
Жатпагын курбум алсырап.

* * *

Бетегеге жайылган,
Көпчүлүктүн жылкысы.
Өтүрүк айтып мактанбайт,
Эр жигиттин мыктысы.

Башкаларды урматтоо
Адамдыктын белгиси.
Көкүрөгүн көтөргөн,
Наадандыктын белгиси.

Каны суюк жаш балдар,
Жаш өрүктү кыйбай жүр.
Кеп талашып урушпай,
Бир биринди сыйлай жүр.

* * *

Төгүлбөй дөөлөт тура албас,
Артылып каны ташыса.
Күнүң калбас башкага,
Илим менен таш урса.
Ыкыбал кетер кишиден,
Эчкиге төөчөн жашынса.
Адамдан акыл чыгабы,
Кайраты кетип жашыса.
Болбос койбос каткалан,

Борошолоп күн жааса,
Адилдик кетсе улуктан,
Элге, журтка бир казаа,
Адам шору арылбас,
Иши оңолбой, кошу оосо.
Өлөр эчки койчуга,
Кайта, кайта кашынса.

Чечинбестен суу кечет,
Эр башына күн түшсө.
Ооздук менен суу ичет,
Ат башына күн түшсө.
Билгенге бир аз керек сөз,
Терең ойлоп караса,
Түрткөн менен көрөбү,
Тескери, терс санаса,
Кеменгерге кез болсо,
Кыла койбос тамаша.
Ала жүрөр таштабай,
Улуу жолго жараса.

Салмак сала сөз жаздым,
Теңдеп көрөр тараза.
Тетигине жете албас,
Чукул ойлоп караса.
Терең ойлоп текшерер,
Илим-билим баласы,
Сөзүм кетсе бош болуп,
Таба албасмын арачы.

* * *

Баштагыны оюңа ал,
Өз эркиңди колуңа ал.
Башка болду замана
Баш көтөрүп көзүң сал.
Алдуу күчтүү азамат,
Аянбастан алга бар.
Уруяттын алтын боо,
Өз колуң менен кармап ал.

Кызыгып кетип дүйнөгө
Кыздан жебе калың мал.
Илгерки күнүң ойлобой,
Орто жерге малың сал.
Кызыл аскер сабына,
Кылчайбай басып баарын бар.

* * *

Аргымактын азганы —
Аркы-терки басканы.
Азаматтын азганы —
Көчкөндө жөө басканы.
Аргымакты арык деп,
Жолго таштап кетпенер.
Азаматты карып деп,
Журтка таштап кетпенер.
Аргымак атка жал бүтөр,
Азамат эрге мал бүтөр.
Арак ичкен не дебейт,
Ачка жүргөн не жебейт?

Аргымак байлап не керек,
Артынан куугун жеткен соң.
Агайын-тууган не керек,
Аңдышып күндө өткөн соң.
Эки жакшы баш кошсо,
Эртеден кечке сүйлөшүп,
Соога болот турбайбы.
Эки жаман баш кошсо,
Эртеден кечке деерүшүп
Коога болот турбайбы.
Ачпай буудан арыбайт,
Арам пейил жарыбайт,
Акындар сөзгө талыбайт.
Чырпык азүн тал ойлойт,
Чымчык азүн жан ойлойт.
Чымчык өзүн эр ойлойт,
Наадан озүн шер ойлойт.

Алгыр болсо тайганын
Алтындан алып каргы так.
Адырдан аңга жетпесе,
Айлансын аштан башка чап.
Арыз айтар тууган жок болсо,
Айыл жүрүп жатка жак.

Күлүк болсо тайганын
Күмүштөн алып каргы так.
Күрбөлүп аңга жетпесе,
Айлансын аштан башка чап,
Күйөр тууган жок болсо,
Күлө багып жатка жак.

Чындап ажал келген соң,
Чыкса эле кирбес жан кайтып.
Колундан дөөлөт кеткен соң,
Келмеги кымбат мал кайтып.
Чынары сынып калса да,
Чырпыгы өсөр тал кайтып.
Кара коргон нураса,
Калаа болбос ал кайтып.
Туурдан учса туйгун куш,
Кайрылып конбос ал кайтып.
Келегин десе бересен
Кезертер жанды саргайтып.
Өткөн өмүр жашарбас,
Алтымышта чал кайтып.

Ала албаса шумкарын,
Бөпүлөбөй не пайда?
Алдында атың болбосо,
Минсе чатың толбосо,
Айылга барып не пайда?
Эри сүйбөс катынга,
Эндик, упа не пайда?
Эт желиндүү боз койго,
Эгиз козу не пайда?
Жамачылуу чапанга,

Ашка, тойго кийбесе,
Жылуулугу не пайда?
Алганың жаман болгон соң,
Тентуштардын ичинде
Аркырап беттен алган соң,
Сулуулугу не пайда?

Калыстыгың болбосо,
Акимдигиң не пайда?
Кайрылуу жоомарт болбосо,
Калың малың не пайда?
Ден соолугуң болбосо,
Теңселишиң не пайда?
Ойноп-күлүп жыргабай
Жигиттигиң не пайда?
Асыл жаның кеткен соң
Тениң бизге не пайда?
Акылы бар, азамат,
Аркы-берки ойлонуп,
Адилет болчу бул жайда.

Тен, табигат бар болсо,
Эң авалы жан жакшы,
Тирүүлүктө мал жакшы,
Мүнүшкөргө куш жакшы,
Уктасаң жатып түн жакшы,
Оокат кылсаң күн жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Аземдүү жорго ат жакшы.
Билбес наадан туугандан
Билеселүү жат жакшы,
үйүндө бекер жатканча
үйрөнсөң билим кат жакшы.
Сарандык кылган бакылдан
Сакылык кылган март жакшы.
Баркыңды билбес баатырдан
Мамиле чыккан сарт жакшы.
Кесепет жаман катындан
Келте ооруган дарт жакшы.

Мөмөсү жок дарактан,
Жапай чыккан тал жакшы.
Биздин көчмөн калкына,
Чарба баккан мал жакшы.
Тамчы тамган боз үйдөн,
Дубалдан соккон там жакшы.
Башына келсе жалгыздык
Бакырчылык кам жакшы.
Бара жеген бийлерден,
Тарып жеген аң жакшы.

Сыйларына эл жакшы,
Дыйкандарга жер жакшы,
Каз-өрдөккө көл жакшы,
Кадырын тапкан эр жигит
Кары-жашка тең жакшы.

Арманы болор мергендин,
Алганы болор бергендин.
Күнөөсү болор күлгөндүк,
Күйүтү болор өлгөндүн.
Адамдын көркү чүпүрөк,
Агач көркү жапырак.
Өзөндүн көркү тал болот,
Өлгөндүн көркү жар болот,
Тириүүнүн көркү мал болот.

Ажал жетип, күн бүтсө,
Өлүмгө жок ылаажы.
Сүйлөп берсем алдында,
Тили шылдыр жылаажын.
Маанисине жеткендер
Салып турсун кулагын.
Напси бизге каргаша,
Башка салар балааны,
Куюктуруп санатар,
Куру бекер талааны.

Кыл мурутум жок чакта,
Кылтылдаган шок чакта,

Байры-байры жаш чакта,
Токтоло элек мас чакта,
Эттүүсү элем моюндун
Эптүүсү элем оюндун.

Күлгүнү элем торконун,
Күлүгү элем жоргонун,
Эми, кара сакал ак болду,
Кайта турган чак болду,
Эми, кыл мурутум ак болду,
Кыямат кетер чак болду.
Эти кетти мойнумдун,
Эби кетти ойнумдун.

* * *

Уй териси тон болбойт,
Урушчаак киши чоң болбойт.
Этекти кессе жең болбойт,
Эзели душман эл болбойт.
Жар башында жапалак,
Жапалак көрсөң атып өт.
Жаманды көрсөң качып өт,
Жакшыга азат боюң сатып өт.

Айыл консоң байларга,
Бир тырмагың маларга.
Айыл консоң чеченге,
Кебиң түйнүн чечерге.
Айыл консоң айгакка,
Мүдүрүлтөр тайгакка.
Үркөр айдын жолдошу
Үч аркар тандын болжошу.
Толгон тоонун закымы,
Торгой куштун акыны,
Булбул куштун мырзасы,
Буудайык куштун төрөсү,
Ай төгөрөк, сабы жок,
Арык жылдыз табы жок.
Өгөөдөн бүлөө өткөн жок,

Экөөгө бирөө жеткен жок.
Өткөн ишке бушман жок,
Өлүмдөн кыйын душман жок.

Эрге келет бир кезек,
Жерге келет бир кезек,
Бакка келет бир кезек.
Эрге кезек келгенде –
Экиден күлүк ат байлайт.
Жерге кезек келгенде –
Байчечекей гүл жайнайт,
Бакка кезек келгенде –
Башына булбул куш сайрайт.
Эрден сыймык кеткенде –
Бир иши келбей оңунан
Ботодой көзү куп жайнайт.
Кыя кечпей жол болбойт,
Кыя бычпай тон болбойт.
Саратан жайдын ыштыгы,
Сарамжал эрдин кыштыгы.
Көпүрө көлдүн бурагы,
Көз адамдын чырагы.
Түйүнү бирге жибектин,
Түтүнү башка билектин.
Саны бирге санаттын,
Өңү кызыл манаттын.

Чөпкө бергис такыр бар,
Байга бергис жакыр бар,
Өгөөгө бергис бүлөө бар,
Элүүгө бергис бирөө бар,
Атка бергис кунан бар,
Кызга бергис жубан бар.

Кара өзгөй болбой доо болбойт,
Капсалаң болбой жут болбойт.
Кар-килең болбой кар кетпейт.

Өткөн өмүр, кеткен күн,
Кайрылып келбейт чакырса.
Өлгөндөн соң угулбайт,
Көрдө жатып бакырса.
Жан-жаныбар кутулбас,
Ажал жетип азгырса.
Жигит болот алмас курч,
Жамандык көрүп жышылса,
Акыры чыкпай эч калбас,
Акыйкат ишти жашырса.
Кишиге киши кул эмес,
Өнөр-билим ашынса.
Жигитти кудай атканы,
Кошоматка баш урса.

Төгүлбөй дөөлөт тура албас,
Артылып каны ташыса,
Күнүң калбас башкага,
Илим менен таш урса.
Ыкыбал кетер кишиден,
Эчкиге төөчөн жашынса.
Адамдан акыл чыгабы,
Кайраты кетип жашыса.
Болбой койбос каткалан
Борошолоп күн жааса,
Адилдик кетсе улуктан,
Элге журтка бир казаа.
Адам шору арылбас,
Иши оңолбой, кошу оосо.
Өлөр эчки койчуга,
Кайта, кайта кашынса.

Чечинбестен суу кечет,
Эр башына күн тууса.
Ооздук менен суу ичет,
Ат башына күн тууса.
Билгенге бир аз керек сөз,
Терең ойлоп караса,
Түрткөн менен көрөбү,

Тескери, терс санаса.
Кеменгерге көз болсо,
Кыла койбос тамаша.
Ала жүрөр таштабай,
Улуу жолго жараса.

Салмак сала сөз жаздым,
Теңдеп көрөр тараза.
Тетигине жете албас,
Чукул ойлоп караса.
Терең ойлоп текшерер,
Илим-билим баласы.
Сөзүм кетсе бош болуп,
Таба албасмын арачы.

Ачуулууда акыл жок,
Ачуу жүргөн не болор?
Кылган иши кер болор.
Ачуу душман, акыл дос,
Ачуу түбү кем болор.

Кетсе айлыңдан ынтымак,
Жигит башы тел болор.
Кызыл жибек кырмызы,
Баркы кетип жүн болор.
Кайгы түшсө башына,
Күнүң кара түн болор.
Алтын капка калаңыз,
Күтүлбөсө чым болор.
Бакты келсе жигитке,
Жалган сөзү чын болор.
Чалакайым, жарым эс,
Чатак жүрүп тим болор.
Адам акын жебегин,
Жүрөгүңө чер болор.
Бакты тайса жигиттен,
Баары сөзү чыр болор.
Тентек болсо үй-бүлөң,
Тиричилик көр болор.

Тең адилдик кылбаса,
Теги жүрүп кор болор.
Терстеп жүргөн жигиттин,
Темингиден шор болор.

Эски бакта бөз болбойт,
Эки арамза дос болбойт.
Эки жакшы дос болсо,
Сүйлөгөнү кур калбайт.

Эки бай куда болсо,
Жорг алышат.
Эки кедей куда болсо,
Дорбо алышат.
Бир бай, бир кедей куда болсо,
Зорго алышат.

Кереге бою кар жааса,
Кейибейт экен сагызган.
Келде кесип, кан төксө,
Турушпайт экен туушкан.
Карагай бою кар жааса,
Капа болбойт сагызган.
Кан төгүшүп, баш кессе,
Карап турбайт туушкан.

Кумай, кумай, кумай жол,
Кумай чөлдү торгогон
Куюн бекен, жел бекен?
Кең Таласты козгогон,
Ат соорусу түз бекен?
Баатырларды козгогон,
Мандайлашкан жоо бекен?
Чечендерди козгогон,
Чечилбес кара доо бекен?
Молдолорду козгогон,
Чаар кагаз кат бекен?

Абадан боз турумтай умтулса,
Боз торгойду букбайбы,

Жаактуу адам ырдаса,
Кулактуу адам укпайбы.
Кулагы жок кер адам,
Аңырып карап турбайбы,
Саратан жардан куласа,
Чаң асманга чыкпайбы.
Отко кумган төгүлсө,
Күлү асманга чыкпайбы.

Акылы качар жигиттин
Кабагынан каш кетет,
Казанынан аш кетет,
Кармаса колдон иш кетет,
Карыса белден күч кетет.
Күч кетпес чебер колунан,
Аттанса куру түшпөгөн,
Ак жолтой эрдин жолунан.
Чапанды кийсең чагынан,
Кепти айтсаң тагынан.

Сарттын сатып жүргөн бөзү бар,
Жакшы болор кишинин
Жатык айткан сөзү бар,
Тамды тешкен уурунун
Сабы келте чоту бар.
Жоого тийген берендин
Жүрөгүндө оту бар.
Теректин текши буру бар,
Тайлактын таза жүнү бар.
Өлбөймүн деген адамдын
Бир көрөргө күнү бар.

Башы куусак, түбү көң,
Бай терек кайдан бүрдөсүн,
Калк алдына келгенде
Жаак тили жаңылбай
Чечендер кайдан сүрдөсүн!
Ашуусу бийик дабандын,
Акылы жок жамандын.

Кечүүсү бийик дабан
Кеңеши жок жамандын.

Семизди ысык болтурат,
Алганың жаман болгон соң,
Ага-ини менен кас болуп,
Жалгыз түшүп олтурат.
Байлоодогу күлүк ат,
Баса минсең зоругат.
Ырысы кем жигитке,
Туубас катын жолугат.
Таякелер тагалар,
Бишкек салган сабалар,
Ө агасын агалай албаган
Бирөөнүн улагасын сагалар.
Атым салам замбирек,
Айта берем бадирек
Мылтык аткын замбирек,
Мындай айтсак бадирек.

Бурама темир сом балка,
Бурабай соккон устаны айт.
Буркурап учкан булутту айт,
Асмандагы жылдызды айт,
Суу түбүндө кундузду айт.
Аргымак тууган бээни айт,
Атан тууган төөнү айт.
Тоодо жүргөн кайыпты айт,
Баатыр тууган зайыпты айт.
Канжыганын катканын
Каптал билбей ат билет.
Азаматтын азганын,
Бир тууган билбей жат билет.

Алтын ээр, ат кабак,
Атка тынчы жок болсо,
Алтынын алып отко жак.
Айтарга тууган көп болсо,
Кайрылышы жок болсо,
Арсандай күлүп жатка жак.

Күмүш ээр, ат кабак,
Атка тынчы жок болсо,
Күмүшүн алып отко жак.
Күйбөс тууган көп болсо,
Кайрылышы жок болсо,
Күлө багып жатка жак.

Тууганым бар деп кубанба
Жаман тууган канетсин.
Бар болсо көрө албайт,
Жок болсо бере албайт.
Тууганың болор башманын,
Ичинде болор душманың.

Ай кашка аттар кимде жок,
Жүгүрбөсө тайча жок.
Ага-тууган инилер,
Сыйлашпаса жатча жок.

Канжыгада кумган жок,
Кайрыларга тууган жок,
Ак көйнөгүм өр болуп,
Агага жаман кор болуп,
Женимдин учу өр болуп,
Жеңеңе жаман кор болуп,
Тувардан менин кур болуп,
Тууганга жаман кор болуп,
Кийгеним актай бөз болуп,
Мойнумда кирим кез болуп,
Тууганга жаман сөз болуп,
Кулактан уккан суук сөз,
Курсакка барып муз болуп,
Чекеден аккан кара тер
Көзгө куйса туз болуп,
Басыра болуп жүргөнүм,
Жардычылык айынан,
Жокчулуктун корунан,
Мен оруска малай киргемин.

Ат башы менен эр башы
Кайда калбайт бир башы.
Ат башына күн түшсө,
Ооздук менен суу ичет.
Эр башына күн түшсө,
Өтүгү менен суу кечет.

Кыялай баспай жон болбойт,
Кыя бычпай тон болбойт.
Бекзаат күнү жол болбойт,
Бек аттанбай кол болбойт,
Уй териси тон болбойт,
Урушкан менен чоң болбойт,
Асты кара өскөй адам чоң болбойт.
Этекти кессең жең болбойт,
Эми, эзелде душман эл болбойт.

Байласа күлүк арыбайт,
Дөөлөттүү адам карыбайт.
Камчы чапкан семирет,
Күптүү болгон кекирет.
Көнүлү ачык көп күлөт,
Ак өпкө болгон жөткүрөт.
Жылкы айдаган ышкырат,
Жүрөгү күйгөн үшкүрөт.

САНАТ

Өксүбөсүн деп калды,
Өзүмө новват кеп капды,
Бала ырдасын деп калды,
Пакырга новват кеп калды.
Өкөрү экен өзүмнүн,
Ырдап жүргөн ырасми.
Айтып жүргөн адатым,
Ада болбойт санатым,
Гавимда жоктур санатым,
Ырдап жүрөм ар жерде,

Майүлүсү бар жерде,
Артуу, артуу жер келсе,
Атандар тартат бүгүлүп,
Алыстан караан көрүнсө,
Аргымак жетет жүгүрүп,
Барыш-келиш кылбасаң,
Бир тууган кетет түнүлүп.

Жез эскирсе дат болот,
Желеде кулун жетилип,
Аргымак бедөө ат болот.
Казаты жеткен пандалар,
Бул дуниядан жат болот,
Минге кирсең Лукмандай,
Бир күн өмүр сап болот.
Ынтылса бедөө тарта албай,
Арабаны токтоткон
Кара балчык гарт болот,
Карып болгон жигитке,
Кара мээнет дарт болот.

Мүнүшкөрдүн колунда,
Бозум түлөк куш болот.
Март жигиттин башында,
Нечен мүшкүл иш болот.
Сайып дөөлөт ыкыбал,
Азамат эрге туш болот.
Устанын ишин оңдогон,
Кара көмүр чок болот.
Кайраты бар жигиттин
Көкөйүн кескен жок болот.
Жаман менен бир жүрсөн,
Акыры бир күн док болот.
Чечендин черин таркаткан,
Чечилбес кара доо болот.
Баатырдын черин таркаткан,
Мандайлашкан жоо болот.

Жоргонун мойнун жок кесет,
Жакшы аттын мойнун ок кесе

Жарөөлү жолборс, марттардын,
Көкөйүнү жок кесет.
Жаз айланып күз кетет,
Чилде чыгып муз кетет.
Жүргөнүмдү эстесем -
Жүрөгүм жаман суз кетет.
Пайгадан озуп ат кетет,
Ар уруудун ичинде,
Атасы арстан жарөөлү,
Элинде балдар март кетет.
Өтөт өмүр билинбейт,
Колунда тирин болбосо,
Боз карчыга илинбейт.
Жарылбай жара сакайбайт,
Жакшынын габин кадырлайт,
Сыйлабай мыйман гүзөлбөйт
Өмүрү өтүп кеткиче
Жамандын пейли түзөлбөйт.
Ондолбой олут өзгөрбөйт,
Онтобой жүрөк козголбойт.
Сынбай сөөк чор болбойт,
Тилеп алган перзентин,
Өзүндөн калбай кор болбойт.
Элинде давлат болбосо,
Эгиздеп көчүң чаңдабайт.
Элиртип бедөө ат минбей,
Эсепке башың кирбесе,
Элинде эч ким андабайт.

САНАТ

Элге келет бир нөөмөт
Жерге келет бир нөөмөт,
Эрге нөөмөт келгенде
Элиртип күлүк ат байлайт,
Жерге нөөмөт келгенде
Көк чымырап гүл жайнайт,
Эки акын бир турса,

Ала зоо менен кара зоо
Айкалышып тургандай.
Эки акындын бири өлсө,
Ала зоону кар басып,
Кара зоо какшап калгандай.

Эки акын бир турса,
Күкүк менен сейнеги,
үн алышып тургандай.
Эки акын бир өлсө,
Сейнеги секин жаткандай,
Күкүктүн доошу каткандай.

Адамды дөөлөт мас кылат,
Акылды шайтан азгырат,
Агайин менен кас кылат.
Алганың жаман бир болсо,
Жолдоштор, арманың айтып куурайсың.

САНАТ

Айт, айт десе токтолбой,
Ашуудан шамал соккондой,
Аксы менен Таласты айт,
Көкчө менен Манасты айт,
Күн жүгүрүк канатты айт,
Күйгөн элде санатты айт.

Өтө кызыл манатты айт,
Өткөн элде санатты айт,
Ат үстүндө китепти айт,
Муну окуган молдону айт,
Кууганды айтпай, жыкканду айт.
Болуп өткөн тарыхты айт,
Жалганды айтпай аныкты айт.
Акындардын ырын айт,
Акылмандын сырын айт.
Кедейлердин мунун айт,

Балбандардын күчүн айт,
Арыстандын сүрүн айт,
Булбул торгой үнүн айт,
Чөбүн айтпай гүлүн айт.
Туулуп өскөн жеринди айт,
Куттуу кыргыз элинди айт.

Тоскоолдун көлүн айт,
Суусамырдын төрүн айт,
Атан төөдөй эрди айт,
Аргымак тууган бээни айт,
Жүк көтөргөн төөнү айт.
Конодон чыккан күлүктү айт,
Карышкыр алган бүркүттү айт.
Алганды айтпай, бергенди айт,
Душманды женип келгенди айт,
Бурма темир, сом темир,
Бурбай соккон устаны айт.
Буркурап жааган булутту айт.
Кырга капкан салганды айт,
Кызыл түлкү алганды айт.
Жонго капкан салганды айт,
Жолборс атып алганды айт.
Көз мелжиген бийикти айт,
Анда жүргөн кийикти айт,
Керилип кетмен чапканды айт,
Адал дүйнө тапканды айт.
Таттуу болгон өмүрдү айт,
Өзгөрүлгөн көңүлдү айт.
Мергенчинин көзүн айт,
Карыянын сөзүн айт.
Күмүштү айтпай, алтынды айт,
Азамат тууган катынды айт.
Ашкебини сөгүп айт,
Акын брлсоң төгүп айт.
Ак караны ылгап айт,
Жүрөк менен жыргап айт,
Эмгекчини мактап айт,
Жатып ичер бузукту

Какшык сөзгө кактап айт,
Адилетти коргоп айт,
Арамзаны кордоп айт,
Ак болоттун бөркүн айт,
Ала-Тоонун көркүн айт,
Ач албарстын курчун айт,
Ата-бабаң журтун айт.

САНАТ

Куурабай дарак буралбайт,
Ала барчын качырса,
Алсыз түлкү бурандайт.
Башына мүшкүл иш түшпөй,
эр азамат сыналбайт.

Эр азамат жигиттин,
Бак-дөөлөтү барында,
Бардык адам дос болот,
Дөөлөтү баштан тайган сон,
Жаман адам кас болот,
Жамандыктын белгиси,
Бузуктукка маш болот.

Туура баатыр жигиттин,
Туурунда турганда,
Туугандары көп болот.
Туурдан буту тайган сон,
Жаман тууган жалтандап
Жакын келбей жат болот.

Курбу, курдаш көп болот.
Кызматтан буту тайганда
Кыйкыйган арам курбулар,
Кылчайбастан жат болот.

Илими бар адамдын,
Илими кызмат жагында.

Кошоматчы куу арам,
Отун жагып, суу алат.
Кызматынан бошонсоң,
Кыйуусун таап чуу салат.
Бордоку коюм жеген деп,
Бозорбостон доо кылат.
Таалайың артып турганда,
Тага-журтуң табылат.
Тактыдан бутуң тайганда,
Жакын келбей жат болуп,
Тага-журтуң тарыгат.

Калк башкарып турганда,
Кайын-журтуң табылат.
«Күйөө бала келбейт?» деп,
Күндө үч убак сагынат.
«Жездем келбей жүрөт» деп,
Женелери таарынат.
Кадамың иштен таярда,
Кайын-журтуң жошулат.
«Каралагын» муну деп,
Кайманана кошулат.
Эл башкарып турганда,
Эрмектеш досуң табылат.
«Досум качан келет?» деп,
Күн өткөрбөй сагынат.
«Аяш келбей койду» деп,
Аялы анын таарынат.

Ээрден бутуң тайганда,
Эрмектеш досуң жоголот.
«Каралагын!» муну деп,
Каршы болуп оолугат.

Билбей тартсаң арканды,
Бир жеринен түйүлөт.
Калкка бузук иш кылсаң,
Бир тууганың күйүгөт.
Байкабай тартсаң арканды,

Бардык жери түйүлөт,
Байкоос элге иш кылсаң,
Аял, балаң күйүгөт.

САНАТ

Биринчи тилек тилеңер,
Бириң ойрон болбоско.
Экинчи тилек тилеңер,
Энеден жетим калбаска,
үчүнчү тилек тилеңер,
үйүң ойрон болбоско.
Алтынчы тилек тилеңер,
Аса-муса колго алып,
Ата деп ыйлап калбаска.

Өлүм деген нерсени
Учтуу кылып жараткан.
Качканына койбостон,
Күчтүү кылып жараткан.
Шаани менен айтарга,
Азаны болбойт өлүмдүн.
Аш кайнатып ичерге
Казаны болбойт өлүмдүн.

Уулу ыйлап келгенде,
Шүк деп коёт өлүмдү.
Өлүм эрди өксүтөт,
Көкүрөгүн көксүтөт,
Жорго жолду арбытат,
Жокчулук эрди карытат.
Жок болуп жолун ачылбайт,
Башыңа мүшкүл иш, түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.

Жокчулук өзү зор кыйын,
Жолойдун пейлин кылбасаң,
Жобанып үйдөн чыкпасаң,
Жолукпайт сага бир тыйын.

Жардылык өзү зор кыйын,
Жапандын пейлин кылбасаң,
Жобанып үйдөн чыкпасаң,
Жаныңа түшпөйт бир тыйын.

САНАТ

Ынтымагың бар болсо,
Ар жерден намыс аласың.
Башкадан келген душманга,
Батырып найза маласың.
Ынтымагың бар болсо,
Мусапыр келсе багасың.
Сөздү сылык чыгарсаң,
Кимге да болсо жагасың.

Ынтымагың бар болсо,
Ордунду таап коносун.
Алыстагы душманга,
Айбатың шаңдуу болосун.
Ынтымагың болбосо,
Ач бөрүдөй улуйсун,
Алдырып жатка куруйсун.

Ынтымагың болбосо,
Душманга туткун болосун,
Ачылбай көзүң оесун.
Ынтымагың болбосо,
Таранчыдай торуйсун,
Жаңжалды кууп коруйсун.
Ынтымагың болбосо,
Тарп болосун душманга.
Таланат ээрчип жүргөнүң.
Каласың катуу пушманга

Ынтымагың болбосо,
Өз жашыңды билбейсиң.
Чекеден келген душманга,

Кошоматтап сүйлөйсүн.
Тууганыңды жамандап,
Душманга бетин ачасың.
Ырыскыңды түгөтүп,
Алыскыга чачасың.

Ынтымагың бар болсо,
Толуп турган айдайсың,
Жагымдуу кебин балдайсың.
Тууганды туура сүйөсүн
Бикирлешпей душманга,
Бир көңүлдө жүрөсүн.
Абалап учкан шумкардай,
Качканга ченгел саласың.
Качам десе ырыскың,
Жылдырбай кармап аласың.

Ынтымагың бар болсо,
Өзүңдөн чыккан жакшыны.
Өзгөчө көөнүн сүйөсүн.
Айтканын эки кылбастан,
Көтөрмөлөп жүрөсүн.

Ынтымагың бар болсо,
Түлөйсүң жазгы кунандай
Ынтымак кетсе элинден
Бекинесиң душмандан,
Бүркүттөн качкан улардай,
Айтканың болот кош жүздүү,
Эрден чыккан жубандай.
Сагызган талап тарп кылып,
Кырчаңгы атты куугандай.
Куйругуң өспөйт узарып,
Турумтай чымчык жулгандай.
Жүргүлө, балдар, ынтымак,
Напсиңден кетип булганбай.

Ынтымагың бар болсо,
Кеңешесиң жат кандай
Душман келсе бек карма,
Карышкыр баскан капкандай.

НАСААТ

Туура кулак байлабай
Тукумун арбын айдабай.
Маласын майда бастырбай,
Арыгын терең чаптырбай,
Топосун калың чыгарбай,
Бир жайда эки-үч сугарбай.
Дыйкансынган жигитке,
Бышылуу жаткан дан кайда?

Кокоюп колдон түшүрбөй,
Ооздон ойбой кетирбей,
Туландуу жерге туудурбай,
Кышында кагын куудурбай.
Көзүнүн шорун агызбай,
Чобурун ылгап багызбай,
Чарбасынган жигитке,
Багылуу жаткан мал кайда?

Ураанын бийик чакырбай,
Урушуп четин жапырбай,
Өрттөй көзү жайнабай,
Өлүмгө башын байлабай,
Эрдесинген жигитке
Жеңилүү жаткан жоо кайда?

Кирпичин бышык куйдурбай,
Жыгачын арбын жыйдырбай,
Мээнетке белин байлабай,
Бозоргон чөлдү жайлабай,
Устасынган жигитке
Салынуу жаткан там кайда?

Тил албаган балаңыз,
Бел ашпаган арыктай.
Бараласаң жүгүрбөс,
Оору болгон табыптай.

Өз баласы билбесе,
Өз атасы карыптай.
Көңүлү тынч адамдар,
Сууда жүргөн балыктай.

Боруму түз боз бала,
Булу кымбат асылдай.
Боз баланын жакшысы,
Мазар болгон чынардай.

ТЕРМЕ ЫРЛАРЫ

ТЕРМЕ

Аялдан бала төрөлсө,
Ак бешикке бөлөнсө,
Ар кайсыны кармалап,
Атасына жөлөнсө,
Эркелетип атасы,
Ат үстүнө өңөрсө,
Ал дагы ата-эненин жыргалы.

Аз күндөн кийин торолуп,
Арсалактап күлүшсө,
Эрмек кылып чакырып,
Ата-апалар сүйүнсө,
Бу дагы ата-эненин жыргалы.

Алты айдан кийин чоңоюп,
Талпынып бала жулунса,
Чала-була сөз айтып,
Таттуу тили угулса
Бу дагы ата-эненин жыргалы.

Он-чакты айга толгондо,
Эмгектеп бала тынбаса,
Курсагы ачса кыңылдап,

Курсагы тойсо-жыргаса,
Өйдөлөп туруп аз-аздан,
Энеси кармап каз-каздап,
Эки колдон жетелеп,
Ар ким турса бас-бастап,
Бу дагы ата-эненин жыргалы.

Тушоосун кыркып басканда,
Энесин таанып эскирип,
Башкалардан качканда,
Айды аламын деп ыйлап,
Колду сунса асманга,
Бу дагы ата-эненин жыргалы.

Эмчек эмбей түнүлсө,
Эрбелендеп жүгүрсө,
Эки чүкө табылса,
Эт тапкандай сүйүнсө,
Уйкусу качып ойгонсо,
Тамак ичсе тойгончо,
Курсагы тоюп алган соң,
Ойноймун деп ойлонсо,
Керели-кечке ойносо,
Оюнга такыр тойбосо,
Акыл айтсаң тыңшабай,
Тентектигин койбосо,
Балдар менен мушташып,
Урушуп чүкө талашса,
Канчалык таяк жесе да,
Кайта барып жарашса,
Бу дагы ата-эненин жыргалы.

Ээрчип жүрсө аталап,
Сөз сүйлөсө кайталап,
Тили жаңы чыкканда,
Так сөздү кайдан айта алат.
Баланын алтын жыргалы,
Айрыкча, ата-энеге байкалат.

Бала суроо сураса,
Чалараак айтып жаңылып,
Эне-атасы жооп берет,
«Тилинден» деп жалынып,
Баргың келбейт эч жакка,
Эрмегиң үйдөн табылып.
Эки жакка барганда,
Тура албайсың көп күнү,
Баланын тилин сагынып.
Баланын тили булбулдай,
Көңүлүң турат жаңырып.
Канчалык капа болсоң, да,
Каласың андан жаңылып.
Катараак сөз сүйлөсө,
Балага кала албайсың таарынып.
Колундагы нерсени,
Кармалап балаң, талашса,
Көңүлүң кандай кубанат,
Тамтаңдап басып баратса,
Коё берсең оюна,
Кайта келбей адашса,
Канчалык акыл айтсаң да,
Тилинди албай жадатса,
Чакырганда тарбандап,
Колун жайса канатча
Баладай сонун болобу,
Жылаңач, жыртык жүрсө да,
Жасангандай жарашса.

Айтып келет жашырбай,
Айылдан уккан ушагын,
Атым деп минип жүгүрөт,
Талдардын чырпык-бутагын.
Кармайм деп кууйт чымчыкты,
Анын билбесе керек учарын.
Басылбай ыйлайт бакырып,
Окустан көтөрүп кетсе тузагын,
Ошентип жүрүп талаада,
Ачырып алат курсагын,

Ошондо да жоготпойт,
Чырпыктан минген тулпарын.
Жанындай көрүп асырайт,
Чымчыктан болгон шумкарын.
Байге сайып чүкөдөн,
Чырпыкты минип жарышат.
Талыкпай чуркап чарчабай,
Тай чабым жерге барышат.
Камчы кылып колдорун,
Өздөрүн санга чабышат.
Чоңдорго чырпык болсо да,
Балдарга ойдологон чалыш ат.
Бир-бири менендостошуп,
Ат алмашып алышат.
Ошол күнү кечке эле,
Нечен жолу кагышат.
Уруштук деп ойлобой,
Ойносо кайра табышат.

Чуркап жүрсө жыланач,
Шым жасап берсе кийбесе,
Мейман элди тааныбай,
Уялганды билбесе,
Ата-эненин көзүнчө,
Чын мекен элди тилдесен
Абайласаң баланын,
Ушундай кыялы болот бир нече.
Сегиз жашка толгондо,
Мектепке барып окуса,
Тартип күтүп азыраак,
Ата-энеден чочуса.
Ар жылына окуусун
Эң жакшы менен бүтүрсө,
Шаардан барып окуйм деп,
Камынып бала күтүксө,
Бу дагы ата-эненин жыргалы.

Айтышкан сөздү аткарбас,
Бошондуктун белгиси.

Ашепке сүйлөп кеп айткан,
Осолдуктун белгиси.
Ардактап ойноп күлбөйбү,
Эки бирдей тең киши.
Бирөөнү бирөө сүйбөсө,
Кайдан келсин бергиси.
Алдыңда жорго ат болсо,
Адамдын келбейт желгиси.
Айтышкан сөздөн жанабы,
Акылы бар эр киши?

Ар түрлүү шылтоо көп табыш,
Жалкоолуктун белгиси.
Алыстап туруш жолобой,
Чалпоолуктун белгиси.
Жүйөөлү сөзгө жыгылбас,
Тыраакынын белгиси.
Ишенишүү сыртынан,
Сынакынын белгиси.
Айттырбай туруп сыр билгек,
Кыраакынын белгиси.
Жетишпей жүрүш сарланып,
Ыраакынын белгиси.
Бет алышкан душманын,
Ар кимдин келет жеңгиси,
Көңүлү сүйгөн жер болсо,
Кимдин келбейт келгиси.

Ооруп жүрүш онтолоп,
Кеселдиктин белгиси.
Оорду менен сөз айтыш,
Чечендиктин белгиси.
Убада сөзүн унутуу,
Эсерликтин белгиси.
Айылды аңдып кыдыруу
Бекерликтин белгиси,
Айтылган сырды жашыруу,
Бекемдиктин белгиси.

Эп келтирип сөз айтуу,
Акындыктын белгиси.
Эркелеп буюм сурашуу,
Жакындыктын белгиси.

Меймандан качып жашынуу,
Бакылдыктын белгиси,
Сөз сүйлөсө адашпай,
Таасындыктын белгиси.
Кадырлуу болсо айлына,
Асылдыктын белгиси.
Душманын жеңсе талкалап,
Баатырлыктын белгиси.
Душмандан кайра качабы,
Акылы бар эр киши.

Бет алган адам жыгылса,
Балбандыктын белгиси.
Эңкейтип аттан оодарса,
Алгандыктын белгиси.
Кылган ишке карганса,
Тангандыктын белгиси.
Сакал-чачы агарса,
Каргандыктын белгиси.
Ашепке сүйлөп калп айтыш,
Жалгандыктын белгиси.
Эңкейип басса ал-күчтөн
Тайгандыктын белгиси.
Оройлонуп урушуу,
Айбандыктын белгиси.

Элике жакса мүнөзү,
Жакшылыктын белгиси.
Эл кыдырып жин окуш,
Бакшылыктын белгиси.
Кол көтөрдөн жыгылыш,
Азчылыктын белгиси,
Жалган жерден күбө өтүш,
Касчылыктын белгиси.

Арак ичип жыгылса,
Масчылыктын белгиси.
Айбыкпай ойноп күлүшүү,
Жашчылыктын белгиси.
Жаздыр-жайдыр жут болуш,
Каатчылыктын белгиси.
Бир айыл эки бөлүнсө,
Жаатчылыктын белгиси.

Эчки, теке, кулжа атыш,
Мергендиктин белгиси.
Усталык кылса күмүшкө,
Зергерликтин белгиси.
Бет алган душман ыкталса,
Женгендиктин белгиси.
Жармачтарга карашуу,
Бергендиктин белгиси.

Баатырлыктын белгиси. –
Элин жоодон сактаган.
Кайра качпай душмандан,
Берген антын актаган.
Акмакчылык белгиси –
Ата-энесин бакпаган.
Ата-энебиз эмеспи –
Алгыр куштай таптаган.

Эмгекчи элдин белгиси –
Бекер карап жатпаган.
Акылмандын белгиси –
Өрнөктүү ишти баштаган,
Калбааттыктын белгиси –
Калдалаңдап шашпаган.
Кашандыктын белгиси –
Камчыланса баспаган.
Кайраттуунун белгиси –
Кайгыга өңү азбаган.
Мергендиктин белгиси –
Бет алып атса жазбаган.

Капалыктын белгиси –
Жарылып кабек ачпаган.
Ачка өлүштүр деген бар,
Бир тоодон тоону астаган.
Берекенин белгиси,
Бекитип тамак катпаган.
Береке болсо айылда,
Эч ким өлбөйт ачкадам.
Тар кийимдин белгиси,
Кийип көрсө батпаган.
Кездеменин белгиси,
Келиштирип баттаган.
Акмактыктын белгиси
Жолдошун жолго таштаган,
Көйрөндүктүн белгиси
Өзүн өзү мактаган.
Узук түндүн белгиси
Жакында таң атпаган.
Мыктылыктын белгиси
Башкага айлын сатпаган,
Ушунун көбү менде бар,
Кайсыныма мактанам.
Кайрат кылып кайгырбай,
Кабагым, ачып шаттанам.

Адамды сыйлоо адамча,
Билгиликтин белгиси.
Адамдын баркын билбеген,
Жиндиликтин белгиси.
Тоюна тою уланса,
Ийгиликтин белгиси.

Эртели-кеч сырлашуу,
Таттуулуктун белгиси.
Ичпей-жебей мал күтүү,
Катуулуктун белгиси.
Калем алып кат жазуу,
Молдолуктун белгиси,
Чайпалып жүрсө минген ат,

Жорголуктун белгиси.
Таяк, балдак, протез
Чолоктордун белгиси.
Зыңкыйып туруп сый көрүү,
Коноктордун белгиси.
Эски сөздөн айтылыш
Жомоктордун белгиси.

Насаат айтыш балдарга,
Карылыктын белгиси.
Айыктырыш оорудан,
Дарылыктын белгиси.

Кайра качыш душмандан,
Коркоктуктун белгиси.
Эт туураса кол чалыш,
Чоркоктуктун белгиси.

Адам көрсө жашынуу,
Качкандыктын белгиси.
Энтелеп жүрүш делөөрүп,
Шашкандыктан белгиси,
Эстеп күлүш өзүнчө,
Тамашалуу кызыкка
Баткандыктын белгиси.
Даамын билиш тамактын,
Таткандыктын белгиси.
Арыктаса өнүнөн,
Азгандыктын белгиси.
Ашуу ашса жөө-жалаң,
Баскандыктын белгиси.
Айбын айтыш бирөөнүн,
Абийр ачкандыктын белгиси.
Ар түрлүү кызык сөз табуу,
Жазгандыктын белгиси.

* * *

Адамдар билет паркыны,
Армандуу сөздөн ырдасам.
Кыйналбай кыйла кеп сүйлөйт,
Кызыл тилим кыйнасам.
Оозумда сактап не кылам,
Ондулу сөздөн урбасаң,
Он пулдук эч ким нарк көрбөйт,
Очоктой жерде кургасаң.
Шаани келген мейманың,
Шаттанып кетер сыйласаң.
Турбагың журттун ичинде,
Туугандарга сыйбасаң.
Кадырың билбес тууганга,
Напи жок какшап ыйласаң.
Санаттуу ишиң түгөнөт,
Заардан кечке тынбасаң.
Акылдууда мапи көп,
Акылдык сөзүң тындасан.
Акыры пайда табарсың,
Акылга алып сындасан.
Акмакка арып кеп айтпа,
Акылдуу билет ымдасан.

Калтырбай сөздү намгырат,
Кайратым тилге чындасам.
Акун деп мени ким айтат,
Ар кылдуу сөздөн урбасам.
Элдин көзүн уйку алат,
Эрмек болуп турбасам.
Ар кылды терме сөз болбойт,
Ар жакка тилди бурбасам.
Мергениң чери жазылат,
Аркарлуу тоону ууласаң.
Акылсыз тууган көрө албайт,
Ооматың келип дууласаң.
Жетесиң жигит максатка
Жетимдин көөнүн увласаң.
Катардан асти калбайсың,
Карыптын башын сыйласаң.

Аргымак кайдан сүрлөнсүн,
Алтайы кылып бакпасаң.
Жанаштырат максатка,
Жакшы аттан кунан сактасаң.
Ичиндеги сырынды,
Ким билет жазып айтпасаң.
Баатырлыгың билинет,
Тирешкен жоодон кайтпасаң.
Көп иштер бүтөт бир күндө,
Эринип уктап жатпасаң.
Мерген деп сени ким айтат,
Эгизден аркар атпасаң.
Эртеден кечке эригип,
Эликти кууп баспасаң.

Сакылгың ким билсин,
Кайырга колун ачпасаң.
Ашырып дыйкан дейилбейт.
Алты айдан урук чачпасаң.
Ачы болбойт тууганың,
Ачык тирсик айтпасаң.
Душманың келип дос болот,
Муңайым сүйлөп кандесең.
Узакка чапсаң, тердебейт
Уйку алып, жакшы аттансаң.
Жами журт сени дос көрөт,
Жамандык пейлиң таштасаң.
Эки башка жыгачты,
Буюмга жарайташтасаң.
Каяктан ишин түгөнсүн,
Катырып иштеп шашпасаң,
Бүгүнкү келген ачууну,
Саз болот кийин таштасаң.
Уул-кызың зыйнаты,
Той кылып малың каштасаң.
Өлүктүн шаани келишет,
Өксүнүп көзүң таштасаң.
Эч жерде мустар болбойсун,
Бейчаки жолду баспасаң.

Сыпайы мейман күзөлбөйт,
Шыргыйга шырбаз аспасаң.
Жакшы болуш кыйын кеп,
Жамандык пейлин жойбосон,
Убада кылган бирөөгө,
Жайыга кебиң койбосон.

Жарамдуу эрлер көп өттү,
Жахандын ишин ойлосон.
Жаңылып кеткен мартынды,
Жакшыдыр шамдап колдосон.
Уурулук кылып семирген,
Уяты жоктон болбосон.
Туйласа напсиң арамга,
Тууралык жолго толгон соң.
Мынчалык жакшы пайда жок,
Бузулган жолду жолдосон.
Бар буюмуң сураса,
Бакылдык болот бербесең.
Карындаш болот бегана,
Катташып, барып келбесең.
Жок кадырын билбейсиң,
Ач-токтукту көрбөсөң.
Көп иштерди көрөсүң,
Узак жашап, өлбөсөң.
Күн бүтсө, өлүм эч койбойт.
Ха(й) көнсөң, ха(йы) көнбөсөң.
Бухта болбойт жон жыгач,
Бутагын алып жонбосон.
Кыркка жашың жеткенче,
Жарашпайт комго конбосон.

Көрүнөө канат суусунун,
Көк чайга кантың чайласаң.
Озурлук өтөт үч ай кыш,
Отун-сууң камдасаң.
Жанында турбайт байласаң
Жаман көрсө алганың,
Жакшыдан жаман сөз чыкпайт,

Жанына барып жайласаң,
Курсантчылык көрбөйсүң,
Атанын пандин албасаң.

Узактан аркар көрүнсө,
Мергендер мылтык октогон.
Урматың кетсе журтундан,
Урук-тууган жоктогон.
Түбү ышкыбоз пенденин,
Тулпары тойдо туйлаган.
Өтүлгөн ишти не билсин
Эртеги сездү туйбаган.

* * *

Кетпегин элди жаман деп,
Кектешсең тууган эл башка,
Киндик кесип, кир төккөн,
Атанын мүлкү, жер башка.
Карарып душман чырмаса,
Аркырап тийген эр башка.
Жоо чениге карабайт,
Жолборстун пайы шер башка.

Сыдырга жүрсө сүрлөнүп,
Саясаттуу кол башка.
Жамаңдык пейли түзөлбөйт,
Жакшылык кылган иш башка.

Акылы жок тууганга
Мунунду айтып муңдашпа.
Иш келсе сени аябайт,
Сыпайчы менен сырдашпа.

* * *

Эшитилсин элге деп,
Энди айтамын пактаны.
Эч кимге малал келген жок
Алты айланып чапканы,
Керектүү пакта мүлк экен,

Эл намысын жапканы.
Асыл үчүн адамдар
Алтынга тенеп мактады,
Асили бейпай кетилбейт
Агрономдун айтканы.
Санаты улук өкүмөт,
Сарайда курук сактады.
Биринчи эгин ушул деп,
Күч-кубатын сарптады.
Көрүнө кымбат асылдан,
Көп жерде мардим чаптады,
Көпчүлүктүн шул экен,
Абийрини жапканы,
Ааламга напй көптүктөн,
Ак алтын пакта табылды,
Турун таап дыйкандар,
Турлуу угуттан чачылды.
Гүлүн төгүп кесектеп,
Гүлчаман болуп ачылды.
Ким иштесе кеп кылбайт,
Пактадай кымбат насилди,
Бизге берди эчкин деп,
Мынчалык кымбат асылды.
Пактанын көптүр пайдасы,
Аңгарып жыйгын акылды,
Фабрикага иштелип,
Товары кымбат сатылды.
Техникалар боёду,
Кызылы кымбат жашылды.
Энеден кай күнү туулдун,
Ороносун пактаны,
Ар түрлүү кийим кийинип,
Ондоносун пактаны,
Акылың болсо жакшы кштеп,
Колдокосун пактаны,
Арзан баа насил деп,
Ойлобойсун пактаны,
Жерге төшөп, кор көрүп,
Корлобойсун пактаны.

Көпчүлүк журтум кандай деп,
Ой кыласың пактаны?
Калың каптап кыш үчүн,
Тон кыласың пактаны,
Жазын, кышын даркарлык,
Сен кыласың пактаны.
Кунжарасын малыңа,
Жем кыласың пактаны.
Увакты мээп майданын,
Кен кыласың пактаны.

Чыгарганын чийиста,
Тай кыласың пактаны.
Жазын, кышын тагина,
Жай кыласың пактаны.
Фабрика, завод ар түрлүү,
Буюм кылат пактаны.
Келиштирип келин-кыз,
Кийим кылат пактаны.

Айткан менен түгөнбөйт,
Пактанын мактаганы бар,
Жакшы иштесең, колхозчу,
Пактанын элге наны бар.

* * *

Беш алты ооз гап айтам,
Ар жерден айтып термеден.
Чарбаны жакшы өстүргөн,
Мукопат алат пермеден
Өксөгөн менен пайда жок,
Өлгөндөр кайтып келбеген
Мандайлашып жоо келсе,
Баатырлар чуркап дегдеген.
Амалдар болсо жакшы адам,
Ач-арыгын колдогон.
Өтүп кетер беш күндүк,
Давлетке магруп болбогон.

Жакшы уул калса атадан,
Атанын жолун жолдосун.
Ат кадырын не билсин,
Алты айдап багып минбеген.
Кадим каада биле албайт
Жакшыдан нуска тийбеген.
Кырдарге жеткен бенделер,
Кыз берип, уул үйлөгөн.
Кыямы келсе бахарда
Кызыл гүл, ак гүл гүлдөгөн.

Кумчалыш келген майданда,
Мажүрүм дарак шактаган.
Жаханда сра бар бекен,
Жаш болуп суудай акпаган?
Жан үчүн келген кеселге,
Дары-дармек жакпаган.
Кадырлуу башы өткөн соң,
Карындаш ыйлап таппаган.

Сайанар кадыр не билсин,
Саргайып саят тоспогон.
Сарлап жолду тонобойт,
Коного бедөө кошпогон.
Алыстан бедөө жүгүрсө,
Жел, куюнга окшогон.
Бетегелүү майданга,
Эчки, кой, майсан жокшогон,
Узактан аркар көрүнсө,
Мергендер мылтык октогон,
Урматтуу кетсе журтунан,
Урук-тууган жоктогон.
Мусапыр кадырын не билсин,
Алыска сапар барбаган.
Беш күндүк өтөр дүйнөдө
Ойлогун кимдер калбаган?
Азали чатак жигиттин,
Кутулбайт башы калбадан.
Аяздуу катуу кыш келсе,

Агын суу токтоп муздаган.
Адис кыраан мергендер,
Ак аркар атып туздаган.
Акылдуу журтта чечен көп,
Бирөөнүн ишин бузбаган.

Куштун табын биле албайт,
Ак шумкар таптап салбаган.
Өтүлгөн ишти не билсин,
Эртеги сөздү туйбаган.
Аргымак минип туйлатып,
Не эрлер өттү дүйнөдөн.
Каназат минип ойноткон,
Калгандыр дүйнө кыйладан.
Калкыга болбойтарманы,
Карегинде кыйраган.
Кадимден калган накылды,
Калыстан ырчы ырдаган,
Давлет насип кытпандар,
Довурун сүрүп жырдаган.
Калкты эскиртет өлбөгөн,
Кааданы билбейт көрбөгөн.
Карыздар кылсаң жаманды,
Каргаша кылат оңбогон.

* * *

Оору – кор, өлүм – мундук, жокчулук – зар,
Ынтымак турган жерде токчулук бар.
Табылгаи таалайыңа чапаныңдын
Убайын өзүң көрүп тостуруп кал.
Дүйнөдө эки жолу жаралбайсың,
Өткөнгө бир кылчайып бара албайсың.
Күн бүтсө, бир сааттык өмүрдү сен
Миллион булга издеп таба албайсың.
Артында бала-чака, жакыныңдын,
Насибин сен бербейсиң бекем камдап.
Шондуктан ашык оокат жыямын деп,
Жаныңды кыйнабагың бекер сабап.
Адамдын дүнүйөгө көзү тойбойт,

Үйүнө миллионду алса санап,
Кокустан ажал жетип өлүп калсаң,
Кыйындык опоо бербейт артта калат.
Киши эмес аягы жок жылан дагы,
Күндөлүк азын-көбүн жээрин табат.
Шондуктан адамзатка өтө зарыл,
Терең ой, адал эмгек, сан бузбаган.

Табылат самаганың илим болсо,
Илими иргеп алар билим болсо.
Баарысы илимдүүгө моюн сунат,
Жөнөкөй нечен албан кимиң болсо.
Баарысын жыйыштырып окуур элем
Эң кеми отуздагы күнүм болсо.
Талаптан жаш кезинде илим үчүн,
Илимдин түп казына зили үчүн.
Багам деп ата-эненди алаксыба,
Жеке эле менин керөр күнүм үчүн.
Илимдин кенчин издеп кете бергин,
Биринден-бириң акыл сура дагы.
Улуунду кичүүң сыйла кыя баспай,
Жакын жок, тиричиликте уялаштай.
Жогуна барың бекем кайрылышкын,
Ар кимиң өз тапканың жыя качпай.
Ак ниет, ак көңүл бол тирлигинде
Тилектеш чын ыклас бирдигинде,
Кыйын эмес башка мүлк казыналар,
Түбөлүк мурас болуп жүрдү кимге.
Бириңе-бириң акыр табылбайсың
Жашыңдан көптү көрбөй кагылбайсың.
Өз ара бирдигинер бекем болсо,
Өзгөгө моюн сунуп багынбайсың.
Илимден артта калба биз сыяктуу,
Көрүнсүн кызамтыңар иш сыяктуу.
Силердей кайран жаштык убакытым,
Маанисиз өтүп кеткен түш сыяктуу.

Балдарым, саган эстелик,
Билгеним айтам эскерип.

Окусанар эгерде,
Убакты таап кез келип.
Мактанбаймын силерге,
Ырчымын деп сестенип.
Бирок сөздүн маанисин,
Ойлогула текшерип.
Жетпей калдым илимге,
Убагынан кеч келип.
Ал айыбым өзүмдө,
Айтпасам турат көз көрүп.

Адамдын сугу өтө курч,
Айтылган нечен каргыштан.
Ашкере сөзгө илинсең,
Ажырайсың жалгыздан.
Күлүктүн күчтүү белгиси,
Кызыганда арбыткан.
Чабалдыктын белгиси,
Күнү мурун дарбыткан.

Өлүм, нике, ырыскы,
Үчөө кыйын адамга.
Туура келсе мүнөтү,
Келише албайт саламга.
Тиричилккте кыянат,
Кылбагыла адамга,
Бири курбу, бири дос,
Үйүнө окшоп барарга.
Бөөдөсүнөн бирөөнү,
Кыйып ийсең залалга.
Көзү өтүп кеткен соң,
Жооп келет баланга.

Эр жигит бирде назар, бирде мазар,
Толкуган көл сыяктуу бирде тамар.
Адамдын адамдыгы шол эмеспи,
Азамат алганында салса назар,
Жылпыштап сымап сындуу жүргөн менен
Жан барбы дүнүйөдө минге жашар.

Айттырбай атаганат өзү билген,
Болсочу жан жолдошун көңүл ачар.

Үйүндө ашың көп болсо,
Урушсаң кетпейт кошуна,
Үстүндөн ушак сөз болсо,
Ошолор күнөө кошула.
Ар ким болот кожоюн,
Адамдын жалкоо кошуна.
Аяймын деп арсыздык,
Жылынып кетпе отуна.
Бирөөнүн көзүн карабай,
Сүйөнгүн билек күчүнө.
Таанышың бир күн чакырып,
Тамагын берсе кичине.
Эртеси секи баргын дейт,
Өзүнүн кылар ишине.
Кишиге айтпай сырынды,
Бекитип сакта ичине.
Ушундан уят көп болдум,
Келгенче кырктын үчүнө.
Колунда ишин турганда,
Берүүгө бирөө шашылат.
Кокустан башың кирбесе,
Алгысы келет кашылап.
Айырбаш уйдун ичинде,
Музоосун доолап асылат,
Ошентип жакын кишиндин,
Жашырын сыры ачылат.

* * *

Дүйнөнүн түбү тешик жукпаганга,
Түрүнүп кеп айтпагын укпаганга.
Колунан кулалынын не келмекчи,
Кондуруп күндө үч убак куштаганда,
Алтынды түк чиритип коё албайсың,
Алдына ар неменин таштаганда,
Ары жок өлтүрөм деп кыялданат,
Тилди да бекемирээк муштаганда,

Ким берет ойлорунду кабыл кылып,
Үйүнө жатып алып уктаганда.
Тең болуп тегерекке өмүр сүргүн.
Дененден ысык жаның чыкпаганда.
Өгүзгө салган өмүрдөн,
Бир күнү минсең ат жакшы,
Баркынды билбес туугандан,
Миң күнчүлүк жат жакшы,
Миллион тонна чириктен,
Бир грам асыл зат жакшы.
Бирдиги жок жыйындан,
Биримдик курган аз жакшы.
Дабышы жок бүркүттөн,
Таманы жаргак каз жакшы.

Көкүрөк сокур болгон соң,
Көз менен алыс барбайсың.
Бирөөгө башың бийлетип,
Минишкер түйшүк малдайсың.
Башыңда акыл болбосо,
Ордуна келбейт ар кайсың.
Эң мурун өз дайыңды таппасаң,
Өзгөнү кантип жалгайсың.

Кезинде келиш-кетиш баарыга тең,
Кемибей кете бергин ашыгына.
Анткени өзүң кайра аш ичесиң,
Бирөөгө салып койгон кашыгыңа.
Башкадан барып жеген малың үчүн,
Аларды чакырбагын жашыгыңа.
Козулуу койлук булу чыккан адам,
Корунбай келе калат ачыгына,
Турумшта андай адам жаман болбойт,
Туюнса туура кептин татыгына.
Түз жүргүн тизгининди жыя кармап,
Бузуктун буйлаланбай сатыгына.
Жаманды жакыным деп жактай берсең,
Бир күнү булганасың сасыгына.
Башка мал башын кыйсаң тенелеби
Жоргонун желе жүргөн басыгына?

Ырыскы бүтөт тура башка карай,
Көбүнчө жаш өспүрүм жашка карай.
Жалгыздын жары кудай деген менен,
Таалайы тайкы болот азга карай.
Шондуктан аракет кыл башың үчүн,
Кубанбай күндүк оокат ашың үчүн.
Карганда капа болбо жашың үчүн,

Тилегине жараша.
Кең пейилдүү кем болбойт.
Тар санаган кишинин,
Таалайы журтка тең болбойт.
Ар ким табат насибин,
Уучуна жараша.
Тил азыгы бирегей,
Билгенге турмуш тараза.
Табигат кыйын табышмак,
Таң калат киши караса.

Бакыт да бир келген куш чабыттаган,
Токтотот чанда киши талыкпаган.
Чабалга бир аз сыймык коно калса,
Чакчалап чар тараптан алыстаган.
Койнуна котур ташын катып алып,
Башканын баскан изин карыштаган.
Акыры андай мүнөз элге жакпай,
Басынып аягынан чалыштаган.

Жумуштун бүтөр күнү бар,
Доонун да тиер күнү бар,
Ар кимдин мүнөз алынча,
Түшүнө турган тили бар.
Алардын айрым ыкмасын,
Айттырбай мурда билип ал.
Жыланды эпке келтирип,
Жылчыгын тапсаң билип ал.
Кычыгына көп тийсең,
Кыздын да кыйла жини бар.
Кыясын мунун таппасаң,
Кыйналбай үйгө кирип ал.

Жамандык кылбай адамга,
Жакшынын жайлуу тилин ал.
Жагдайын байкап кебимдин,
Жактырсаң тандап бирин ал.

Карылык каргыш тийгир айыкпайсың,
Кадимки кара кийген зайыптайсың.
Ажырап алда нечен жолдошундан,
Көлдөгү коркунучтуу кайыктайсың
Карылык тиздеп койгон атандайсың,
Эркиңче эки жакка баса албайсың.
Бир кезде бирге жүргөн курбуң менен,
Биригип ички сырды жаза албайсың.
Карылык там-туң баскан баладайсың,
Эңкейип эч кызматка жарабайсың.
Карылык олтургузат зилдей кылып,
Бир жерге байлап койгон пилдей кылып.
Ажалды айласы жок күтүп турган,
Тордогу ак көгүчкөн тирдей кылып.

Карылык жулуп кетет тишинди да,
Кетирип келбет, акыл күчүңду да.
Көбүнчө келип кезек бала-чакаң,
Жактырбайт кылып койгон ишинди да.
Карылык карандырат тамагыңа,
Жылгадай бырыш кирип кабагыңа.
Карылык каран калгыр мурда келет,
Кишинин кичинеден жаманына.
Ыраазы болмок түгүл өкүндүрүп,
Жанынын тирүү турган аمانына.
Тилгим ошончолук карыбасам,
Аз эле алтымыштан арыласам.
Карылык кайтышы жок катуу кесел,
Ар дайым айыкпаган дарыласам.

Атандын көрү карылык,
Отурсаң кечке зарыгып.
Ысыгы качып денендин,
Жайкысын чапан жамынып.

Шооласы юалбай көзүндүн,
Калгансып кардан карыгып.
Элүүдөн төмөн кайран жаш,
Экинчи айланып келбейт жаңырып.
Күндөлүк кызык өмүрдүн,
Кетпес каргышына кабылып.

Жалгыз үйдө каласын.
Жолдош кылып жаныңа
Уулундун кичүү баласын.
Күч кубатың болбосо,
Эл байылып конбосо,
Карыя болот тез карып.
Кемпириң кайдан карасын.
Кетип калган өмүрдү,
Куусунуп, кейисең кайдан табасың?

* * *

Чырпыгы сынса талынан,
Чынар болбойт тал кайтып.
Кетсе дөөлөт колундан,
Келмеги кыйын мал кайтып.
Чымын жан чыкса чыр этип,
Чырмалып келбейт ал кайтып.

Каз өрдөгү болбосо,
Айдың чалкар көл карып.
Эл жайылып конбосо,
Бетегелүү бел карып.
Акылдаш жеңе болбосо,
Бойго жеткен кыз карып.
Курбалдашы болбосо
Карыя болот тез карып.

Ак ирим турса чалчыкка,
Айланып учуп куу конбойт.
Ак кар баспай тоо башын,
Ак дайра тунук суу болбойт.

Көк ирим турса чалчыкка,
Көкөлөп учуп куу конбойт.
Көк муз баспай тоо башын,
Көк кашка тунук суу болбойт.

Ак кары болбой зоо болбойт,
Адыры болбой тоо болбойт.
Акылы бузук «азамат»,
Акыры жүрүп оңолбойт.

* * *

Эрге дабир келгенде,
Эки күлүк тең байлайт.
Жерге дабир келгенде,
Жер чымырап көк чайлайт.
Бакка дабир келгенде,
Эки булбул тең сайрайт.
Ариет намыс келгенде
Азамат эрлер бел байлайт.
Жүз айланып күч кетет,
Байгеден озуп ат кетет.
Бир иш берсе атказып,
Бир азамат март кетет,
Куш уясы зоо болот,
Кум куюлган тоо болот.
Кушту учурган пар болот.
Орозгерди кызыткан,
Өмүр шерик жар болот.
Булбул жайы бак болот,
Паашанын жайы так болот,
Жамандан киши дак болот.

* * *

Жакшыга жаман жете албайт,
Жарышкан менен өтө албайт.
Ар буюмдун наркы бар.
Жакшы менен жамандын,
Ортосунда паркы бар.
Пикири бар жигиттер,

Билип кылар ишини.
Курсан кылар ар жерде,
Бирге жүргөн кишини.
Ата уулу менен дос болсоң,
Асили көңүл калышпайт.
Март адам менен жол жүрсөң,
Башкача жорук баштабайт.
Өзү өлүп кеткенче,
Жоодуратып көзүнү,
Жолдошун жолго таштабайт.

Жолуктурган жоомартка,
Жоомартты муктаж кылбаган.
Жер тиктеген номартка,
Ашына болбо акмакка,
Сырыңды айтпа нааданга.
Акылы пас адамга,
Жанашпагын жаманга.
Иноваттан калганга,
Эми дабир сүрөлүк,
Болуп турган заманда.
Суйсалма жорго ат минсе,
Жакын болор ыраагы.
Эрдин перзент, зайыбы,
үйүнүн жанган чырагы.

Артуу-артуу жер келсе,
Ашуусу бийик бел келсе,
Атандар тартар бүгүлүп.
Алыс коно байгени,
Аргымак алар жүгүрүп
Ага-ини, карындаш,
Арадан куник кеп өтсө,
Араздап кетет түнүлүп.

Жез эскирсе дат болот,
Желеде кулун жетилип,
Каназат бедөө ат болот.
Катуу көңүлүн оорутсан,

Карындаш-досуң жат болот.
Карындаш менен урукту,
Каерде жүрсөн, сурап жүр,
Көнүлүнү улап жүр,
Көп иштер өтөт ортодон,
Сабыр кылып чыдап жүр.

Дос билбеген душманды,
Кыласың кийин пушманды
Арманын калбайт ат барда,
Кумарың таркайт куш барда,
Ар иш кылгын күч барда.
Марттык кылгын мал барда,
Канимет кылгын, эр жигит,
Тананда азиз жан барда.
Кара чай кени Кашкарда,
Булбулдар сайрайт таң зарда
Сан күлүк аттар Сансарда,
Кой жакшысы Ысарда.
Жарылбай жара сакайбайт,
Жакшынын кебин катарлайт.
Сыйлабай мейман күзөлбөйт,
Омуру орто болгуча,
Жамандын пейли түзөлбөйт.
Боолу шумкар жоголбойт,
Акылына бир кирип,
Акмак адам оңолбойт.

Азамат эрде мал күйбөйт,
Акылы жокко иш тийбейт.
Адамга акыл жол башчы,
Эмне ишти көрөт бул башы.
Эр башына иш түшсө,
Эс акылдан адашат.
Эр азамат бел байлап,
Арыбай намыс талашат.
Саяпкердин торуна,
Мүнүшкөрдүн колуна,
Бозум түлек куш келет.

Азамат эрдин колуна,
Айланып бир кун иш келет.

Азамат эрге иш келсе,
Баарына болот барабар.
Кайраттуу эрге иш келсе,
Калкка болот барабар.
Эстүү эрге иш келсе,
Элге болот барабар.
Ошондой мартка иш келсе,
Баарыга болот теңчилик,
Анан болот кеңчилик.

Коргон урса тик болот,
Абийрине бак конот.
Алган жакшы болгондо,
Убактысы чак болот.
Жамандан киши дак болот,
Алганың жакшы жар болсо,
Кылыктарын көрсөтүп,
Кысып сүйлөйт көзүнү,
Кымбаттуу айтат сөзүнү.
Ойносо – күлсө билдирбейт!
Улакчы аттай пант берип,
Доошуна доошун тийгизбейт.

Курбаны болсоң жакшынын,
Арбак урган жамандын,
Андаштырып отурсаң,
Көк көгөндөй көзү бар.
Көрүнгөнгө кеп урса,
Көк дөбөттөй сөзү бар.
Туура таман буту бар,
Ашаткы тери жыты бар.
Эрине жакпайт бир кеби,
Торбонун оозун бүккөндөй,
Борбогой келет илеби.

Зайыштардын жамамы,
Инабаттан калганы,

Зайыптардын жакшысы,
Алыстан арып келгенде,
Алдынан чыкса кылаңдап,
Ак көйнөк кийип булаңдап,
Алдында жүрсө буралып,
Жат адамдан уялып.

Алганың шондой жар болсо,
Арманы калбай жигиттин,
Ак шумкар куштун чегеси,
Ак үйүндүн эгеси,
Шондой сулуу жар болсо,
Эр жигиттин алганы,
Отуда ойноп отурса,
Жаш перцент балдары,
Калар беле арманы.

* * *

Мен айтамын термеден,
Сүйлө-сүйлө, тил мен жаак,
Кан алдында алтын так,
Кары да эмес, жаш да эмес,
Жайырма эки деген чак.
Жашыбыз жыйырма экини өрдөгөн,
Али жумуш көп чыгар,
Алдыбызда көрбөгөн.
Колумдагы куу жыгач
Ат оонаса сынарың,
Кызыл тилим, сен сүйлө,
Акыры бир күн тынарың.
Кылтылдаган кызыл тил,
Таңдайымда катарсың,
Оозумдагы отуз тиш,
Упа болуп жатарсың.

Асмандап учкан ак кептер,
Айланып конот кырманга.
Аргымак минбей бууданга,
Акылдаш болуп сыр айтпа,

Айласыз жаман урганга.
Көкөлөп учкан ак кептер,
Көрүп конот кырманга,
Күлүгүн жетер бууданга,
Көңүлдөш болуп сыр айтпа,
Көөдөнү туюк урганга.

Жердин көркү Алайда,
Асмандын көркү жылдызда,
Ашуунун көркү Кундузда,
Кулундун көркү желеде,
Куруттун көркү середе,
Тондун көркү көбөөдө,
Жыгачтын көркү мөмөдө,
Күлүктүн көркү сагакта,
Сулуунун көркү тамакта,
Жигиттин көркү барчада,
Кыздын көркү кымчада,
Шурунун көркү берметте,
Сулуунун көркү элетте,
Жердин көркү аркада,
Эшендин көркү калпада,
Уурунун көзү кабакта,
Жамандын көзү тамакта,
Сооданын көркү бакалда,
Адамдын көркү сакалда,
Баатырдын көркү шашканда,
Жигиттин көркү чапканда,
Карышкыр көркү капканда,
Жоонун көркү качканда.

Ак кадырын биле албайт,
Бара менен сүйлөгөн.
Ат кадырын биле албайт,
Алыска сапар жүрбөгөн.
Жабуулап атты минбеген,
Чом кадырын биле албайт.
Беш тыйын чака күтпөгөн,
Сом кадырын биле албайт.

Кудага койду салбаган,
Ой кадырын биле албайт.
Жыйылган топко барбаган,
Сөздүн жайын биле албайт.
Ашыктык алып сүйбөгөн,
Арманда өтөт дүйнөдөн,
Алдап-соолап сүйлөгөн,
Мейлиң падыша, мейлиң кан,
Өтөсүң бир күн дүйнөдөн.

Нар кадырын биле албайт,
Катарлап төө тизбеген.
Жетелеп жүрүп байге албайт,
Жетеси буудан чаппаган,
Бөпөлөсө жарашпайт,
Жетеси шумкар салбаган.
Өмүрүндө онолбойт,
Өз эшигин аттаган.

Кан базардын ичинен,
Калам алган бозум бар.
Кабарымдан ашынтып,
Карыялар угар сөзүм бар,
Эл аралап тааныган,
Эки чырак көзүм бар,
Эштеп ойдон чыгарган,
Эскилер угар сөзүм бар.

Эсине такыр албаптыр
Эсил дөөлөт жаштыкты.
Энди журтка жайбапты,
Сары таман күлүктү,
Сары аязга сууткан,
Заяпкер Тапкөй, – сынчы өткөн
Сакалын кардай агартып,
Санат ырды көп айтып,
Кушчудан – Сарыбай,
Чонду ырчы өткөн.
Араба жүрөт кең жолдо,

Акысы дамса Нур молдо,
Байлоодо күлүк жулкунчаак,
Майлы кожо, Кулунчак,
Казакта Майкөт, Иренчек.
Карайган булут сыяктуу,
Бу да казактардын акыны.
Катындар ийрип кап токур,
Карыганча ырдаган Айдыраалы,
Аттокур, Капарына албаптыр,
Кайран дөөлөт жаштыкты
Калың журтка жайбаптыр.

Кекире жагып үйлөгөн,
Кесир сөздү сүйлөгөн,
Кезектүү сөзгө күйбөгөн,
Кетте дөөлөт балалык.
Арча жагып үйлөгөн,
Ашык сөздү сүйлөгөн,
Анык дөөлөт балалык
Эки жашар күнүндө
Энесине эркелеп,
Ыйлап жүргөн балалык.
Элде жокту тапкын деп,
Кыйнап жүргөн балалык.
Алты жашар күнүндө,
Атасына эркелеп,
Ыйлап жүргөн балалык,
Айылда жокту тапкын деп,
Кыйнап жүргөн балалык.
Алты жашар күнүндө,
Алпечтетип ат кармап,
Токубаган балалык.
Он бешке жашың барганда,
Орчун дөөлөт балалык,
Жыйырмага жашың жеткенде
Жыландай сойлойт билегиң,
Жылкыдай туйлайт жүрөгүң.
Жык толугуң балалык.
Жыйырма бешке жеткенде,

Жыла басып жүрөсүн
Жыгыларың билбейсин
Жылоондо балалык.
Отузга жашың жеткенде,
Ордунда турат балалык,
Оюң менен иш кылсаң,
Колунда турат балалык.
Отуз бешке жеткенде,
Омбу, домбу жоргодой,
Бирде бар да, бирде жок,
Кирди-чыкты балалык.
Кыркка жашың жеткенде,
Алдыңан кыя салат балалык.

Кырда болот кызыл таш,
Кырктын өзү кыйла жаш,
Кырк да болсо азсынат,
Кыялданып жашсынат.
Жакшы ат камчы чаптырбайт,
Жанашып кызга кеп айтсаң
Нары тургун капыр деп,
Жаман айтып жактырбайт.
Ошондо түшөт оюна,
Төгүлөт сорпо мойнуна,
Жүрөсүң тынчып жолуна,
Кайра үйүнө жеткенче,
Ээгинде сакал агарат,
Эңкейсең белден күч кетет,
Эки колдон иш кетет,
Бу да өлүмдүн белгиси.
Ак бото белден кур кетет,
Айнектей жүздөн нур кетет,
Бу да өлүмдүн белгиси.

Сакалга буурул киргенде,
Келет экен карылык.
Качан ажал жеткенче,
Жүрөт экен сар кылып,
Алтымыш жашың барганда,
Агарып сакал калганда,

«Балалык кетти ой-бой» деп,
Ар ким калат арманда.

Жетимиш башың барганда,
Мыкчыйыңа кол сыгып,
Кырдасаң келбейт балалык.
Дабышыңды кетөрүп,
Ырдасаң келбейт балалык.
Сексенге жашың барганда,
Чаткалдагы Ыдырыс,
Соолгон булак чыңалып,
Ак сарбашыл кой союп,
Ак боз бээ жетелеп,
Түнөсөн келбейт балалык.
Капталы жоор кара атка,
Тердик кылмак не пайда?
Капталдай качкан каманга,
Эрдик кылган не пайда?
Кайран баштан жан кетсе,
Катының ыйлап не пайда?
Кыйган терек жыгылса,
Кырчыны калып не пайда?
Кызык дөөлөт кеткен соң,
Кыздарың ыйлап не пайда?
Долононун бутагы,
Таарып кессең не пайда?
Томуктай баштан жан
Досуң ыйлап не пайда?

Агын дайра болбосо
Сай сымагы не пайда?
Алганың жаман болгон соң,
Жар сымагы не пайда?
Күбөң тайгак болгон соң,
Төрөң айгак болгон соң,
Ууру кылмак не пайда?
Карагайдын бутагын,
Кайрып кесмек не пайда?
Балалык баштан кеткен соң
Кайгырып ыйлап не пайда?

* * *

Кар эресе суу болот,
Карыса сакал куу болот.
Кан сактаган эрендин,
Жүрөгүнүн башында
Жүлүндөй сары суу болот.
Муз эресе суу болот,
Буурул сакал куу болот,
Калк сактаган эрендин,
Жүрөгүнүн башында
Жүлүндөй сары суу болот.
Бул жалганчы дүйнөдөн,
Өлүмү шондон болотко,
Өлүм келет кербендей,
Баштыка тезек тергендей,
Андып турат артындан,
Адис болгон мергендей.
Алтындан кийчи тортоюп,
Салганың калат бу жайда,
Айдап, айдап мал берип,
Алтын чырай, нур сөөлөт,
Алганың калат бу жайда.
Күмүштөн кийчи тортоюп,
Салганың калат бу жайда,
Күмүш чырай, нур сөөлөт,
Алганың калат бу жайда.
Алты азамат бир келсе,
Алты кетмен топурак,
Үйүп коёт эмеспи!
Алты абдылас суу менен,
Жууп коёт эмеспи!
Ага-ини өкүрсө,
Калың журтун жыйылып,
Бул жалганчы дүйнөнүн,
Өлүмү шондой болот деп,
Көөмп коёт эмеспи!
Алтындын кени болбосо,
Тоо болгону не пайда.
Асылың перзент болбосо,

Адамдын дөө болгону не пайда.
Күмүштүн кени болбосо,
Коо болгону не пайда.
Күйөрүң перзент болбосо,
Адамдын дөө болгону не пайда.
Чалгыны чебер болбосо,
Конуш болуп не пайда.
Жасоолуу күндө түшпөсө,
Болуш болуп не пайда.
Ак куржуну болбосо,
Сарт болгону не пайда.
Шамал күлүк изи жок,
Коргошун оор мизи жок,
Кайда болсо жамандын,
Калкына сыяр иши жок.
Дүрүйө көйнөк тасма бел
Даткалардын мойнунда,
Сомдогон сокур моюндун,
Бок сасыган коюндун,
Болумсуз эрдин койнунда.
Чыкылдык сары катындан,
Чыйрак тубат уулдан,
Багалчак сары катындан,
Балбан тубат уулдан.
Өпкөдөн жаны чыккан соң.
Өлгөндөр кайдан тирилет.
Көп жыйынга айтпаса,
Көөдөндүн баркын ким билет.
Алтын менен жезге окшош,
Алыш-бериш кылбаса,
Макоо менен безге окшош.
Акылы бас жел көөдөн,
Айланбаш болгон эрге окшош.
Шоолабыздын көөдөнү,
Сокур болгон көзгө окшош.
Эси баштын көөдөнү,
Эскирип калган бөзгө окшош,
Акылмандын көөдөнү,
Чебер курган жезге окшош.

Акылы бар акындар,
От күйүп турган мешке окшош.
Акылы бар адамга,
Айтып берем насаат.
Көңүлүм сүйгөн адамга,
Көсөртүп айтам насаат.
Бактысы бар адамдын,
Башында болот касиет.
Көңүлүм сүйгөн адамга,
Көсөртүп айтам насаат.
Көңүлү туура адамдын,
Көзүндө болот насаат

*[Инв.. №542. 6-дептер аягы –
8-дептер: 1-8-бб.]*

* * *

Терме ырлар

Жайлоонун башы тептегиз,
Жайлоого баккан мал семиз.
Жаш кезинде ойноп күл,
Жалынсаң келбейт он сегиз.

Кыштоонун башы тептегиз,
Кыштоого баккан мал семиз.
Кыз кезинде ойноп күл,
Кыйкырсаң келбейт он сегиз.

Кыштоого келип жыргайлы,
Кыз кезек сонун турбайбы.
Кыз кезек өтүп кеткен соң,
Келин деп койот турбайбы.

Жайлоого чыгып жыргайлы,
Жаш кезек сонун турбайбы.
Келин кез өтүп кеткен соң,
Кемпир деп койот турбайбы.

Ойнойлу оюн канганча,
Отуздан кыркка барганча.

Кирет го экен алтын баш,
Карарган жердин алдында.

Ак эрмек болот бүрдөгөн.
Айбанда болот чүлбөгөн.
Ойнобосоң күлбөйсүң,
Өтөсүң бир күн дүйнөдөн.

Ак сайдын тунук суусундай,
Ак алманын уусундай.
Ашкере ойноп күлөлү,
Азыркы заман ушундай.
Көк сайдын тунук суусундай,
Көк алманын уусундай,
Көрүнө ойноп күлөлү,
Коммунизм ушундай.

Минген атың карагер,
Чапса го чыгат кара тер.
Ойнобосоң күлбөсөң,
Акыры алат кара жер.

Учкуч бир экен жагалмай,
Убара болдум табалбай.
Бул жаштык өмүр курусун,
Өтөт го экен шамалдай.

Ак нейлон көйнөк мойнунда,
Ашкере жатсам койнунда.
Оо дүйнөгө барганда,
Азабы сенин мойнуна.

Ак көйнөк кийбе кир жака,
Акылың бурба эч жакка.
Акылың бурсаң бир жакка,
Акылдаш жарың мен капа.

Көк көйнөк кийбе кир жака,
Көнүлүң бурба эч жакка.

Көңүлүң бурсаң бир жакка,
Көңүлдөш жарың мен капа.

Жоодурайт көзүң карасам,
Жолуккан жерде тик алсаң.
Алты жыл болжоп ойносок,
Сен оюндун баркын биле алсаң.

Колундагы саатты,
Сүйгөнүңө бергиниң.
Мени менен ойноого,
Сен жигит зайыбыңдан,
Сурап келгиниң,

Өзгөндүн суусу кайнабас,
Өрүктүн баркын чайнабас.
Өлгөнчө ойноп-күлөлү,
Өмүрдү бизге байлабас.

Жалал-Абад суусу кайнабас,
Жаңгактын баркын чайнабас.
Жаштыкта ойноп күлөлү,
Жаштыкты бизге байлабас.

Ак нават десем кант экен,
Ак алма десем барк экен.
Ашыктын иши курусун,
Жүрөктөн кетпес дарт экен.

Асмандагы жетиген,
Ал эмне үчүн жетиден.
Бир ашыктын айынан,
Тариэл баатыр тентиген.

Асманда учкан беш өрдөк,
Бешөөнүн бирөө боз өрдөк.
Кандайча болуп жетишкен,
Семетей менен Айчүрөк.

Ооромолум албачы,
Орок бир талча салбачы.
Аламын деп ала албай,
Убалыма калбачы.

* * *

Көк-Арт менен Тайыр-Кыр¹,
Ала-Тоо эгиз биздин жер.
Жайлоого чыгып жайлаган,
Жаралуу кыргыз биздин эл.
Көнүлүм ачып гүлдөткөн,
Жай күнкү шамал, соккон жел.
Капталга конгон биздин эл,
Кара-Кыр менен Суук-Кыр.
Койдун жайы биздин жер,
Козу улагын мааратып,
Көчү түрлүү биздин эл.
Көбүргөн менен кылдан бес,
Көчмөндүү кыргыз толгон кез.
Жайкалып жаткан сары гүл,
Жайылып кыргыз конгон кез.
Кашка-Суу менен Туура-Бел,
Калгытып малын оттотуп,
Кадырлуу кыргыз биздин эл.
Желесин керип байлаган,
Сабада сонун бал кымыз.
Кызарып сонун кайнаган,
Ичкени сонун кыргыз эл.
Көнүлү тынып жайнаган,
Көрүнө сонун биздин жер,
Көйкөлүп конгон биздин эл.
Ачылып гүлдөр жайнаган
Гүл куштары булбул бар,
Токсон түрлүү сайраган.
Кара тамак казада,
Таң белгиси бу турган,

¹ Түштүктөн жазылып алынган материалдар Өзгөн району
Ийри-Суу совхозунда жазылып алынган

Көрүүнү оту келкилдеп,
Аксок тоо башы желпилдеп
Жарашыктуу кыз-келин,
Желеге чыккан селкилдеп.
Жетилген кыргыз биздин эл
Алтындын кени биздин жер,
Атактуу кыргыз биздин эл,
Караса көңүл кубанган,
Табылгы менен кырчынга,
Козу, улак кирсе көмүлгөн.
Кымыздык менен ышкынга,
Кекилик сайрап кудуган.
Аскалуу белдин сыртында,
Килемдей чөбү түрлөнүп,
Кыргыздын көчкөн журтунда.
Кызыл-Арт, Кез-Арт биздин жер,
Кызыгып конгон биздин эл.
Көк-Арттын чети Чал жайлоо,
Агарган башы кар жайлоо.
Аралап жүргөн кийик бар.
Семирген барса мал жайлоо,
Кайберен жана илбесин,
Балалаган ал жайлоо.
Токойдогу илбесин,
Аралаган ал жайлоо.
Күмүш жайлоо күрөкөр,
Тутуму жакын түбү бар
Түрлүү-түрлүү жайлоодон,
Буралып өскөн гүлү бар.
Сайраган булбул обону,
Жаңылбасам күүсү бар.
Таң атса сайрайт чукулдай,
Токойдо өскөн тукумдап.
Толкундуу кыргыз турмушу,
Ала-Тоодо гүлдөгөн.
Ала-Тоонун куштары,
Ар муканда үндөгөн.
Тоо куштары ар түстүү,
Көрүп калса бир адам,

Айрымдуу атын билбеген,
Көнүл ачкан биздин жер,
Конушта кыргыз биздин эл.
Кочкор-Ата, Кош-Дөбө,
Жарымы кара боз дөбө,
Жанында турабыз,
Ар балаадан түздүбө.

* * *

Асмандан түшкөн төрт китеб,
Тэжикчэ сүйлөйт чэр¹ китеб.
Китебинин сөздөрүн,
Акылын болсо ойлоп көр.
Бу жалганчы дүйнөдө,
Адашет² тирик каган жок.
Чыралжы³ чепкен чым манат,
Бу, дүнүйө аманат.
Бу жалганчы дүйнөдөн,
Пайгамбар өткөн ким калат.
Китеби сөздө ката жок,
Жетим ийлайт ата жок.
Кэмбэгал өлсө пата жок,
Жер таянып жыгылган.
Жетим кайдан чонойсун,
Жастыгын бэлэнт⁴ койбосоң.
Беймарал кайдан оңолсун.
Китеби сөздө ката жок,
Бейкапар үйдө эшик жок.

Бейперзэнт үйдө бешик жок,
Карангы көрдө тешик жок.
Аргымак миңсең арык деп,
Жолго таштап кетпенер.
Кембагалды жаман деп,

¹ Чэр китеп – ыйык китеп.

² Адашет – адашып.

³ Чыралжы – соккон.

⁴ Балант – бийик.

Журтка таштап көчпөнөр.
Аргымакка жал бүтөт,
Кэмбагалга мал бүтөт¹.

* * *

Түктүү айбан чарс² болот,
Жаманга дөөлөт келгенде.
Атасына кас болот,
Бул дүнүйө жашоодо,
Ашуу-ашуу бел келсе,
Аталдар тарткан жүргүндү.

Өзүң өтүп кеткен соң,
Башкалар көрөт өзүңдү.
Күнү суук бүткөндө,
Күнүгүм калды дебейсиң.

Оо дүйнө жол тартсаң,
Алты азамат биригип,
Айбан оёт турбайбы,
Алты абдесте³ суу менен,
Жууп коёт турбайбы.

Алты каары⁴ бөз менен,
Бууп коёт турбайбы.
Алты азамат биригип,
Алпарып коёт турбайбы.

Жети азамат биригип,
Жерди оёт турбайбы.
Жети абдесте суу менен,
Жууп коёт турбайбы.

¹ Санат Өзбек ССР Бахмал районунан жазылып алынган.

² Чарс – кырс.

³ Абдесте – чөмүч.

⁴ каары – кулач.

Жети каары бөз менен,
Бууп коёт турбайбы.
Жети азамат биригип,
Жеткирип коёт турбайбы.

* * *

Алтынды алтын деп атабайбы,
Алтындан баалуу буюм жасабайбы.
Жигиттин алган жары жакшы болсо,
Ал жигит айдан-айга жашарбайбы.

Күмүштү күмүш деп атабайбы,
Күмүштөн баалуу буюм жасабайбы.
Кыз бала барган жери жакшы болсо,
Ошол кыз күндөн-күнгө жашарбайбы.

Каухарды каухар деп атабайбы,
Каухардан кымбат буюм жасалбайбы.
Урматтап уул кызды узатышса,
Кемпир-чал күндөн-күнгө жашарбайбы.

Бүркүт учат асманда,
Бийик чыгып көкөлөп,
Чонойтсок уул-кызды биз,
Жыргайбыз чалым экөөлөп.

Менин азыр кааларым,
Чоң энеге жетермин.
Уулумдун уулун экөөлөп,
Жүрсөк гана жетелеп.

Энелүү бала ыйласа,
Эмчек деп аны кыйнаса.
Элүүдөн жашы өткөн соң,
Энени бала сыйласа.
Аталуу бала ыйласа,
Алчактап аны кыйнаса.
Алтымыштан өткөн соң,
Атаны бала сыйласа.

* * *

**Өксүгү болот өлүмнүн,
Зарпи күчтүү залымнин,
Кекенчи болот ганымнын,
Эсеби болот бир күнү,
Азын-көбүн малыннын...**

Мукуму болот муруттун,
Жааны келет булуттун.
Жылоовунда кызыр бар,
Журт башкарган улуктун.
Мааниси улук марттыктын,
Кайыры болбойт каттыктын,
Габи жакпайт тантыктын,
Канааты болбойт ачтыктын,
Добу жүрбөйт мастыктын,
Доору балант жаштыктын.
Элиртип колун таштаса,
Баасы кымбат күлүктүн.
Өзү келип түшбөсө,
Табы каттык бүркүттүн.
Канаты кайкы шумкардын,
Тапаны жазы тулпардын.
Белге чалган белдиктей,
Медери болот туугандын.
Асти менен оңолбойт,
Эзелтен кудай ургандын.

Дүнүйөсү буюрбайт,
Жебей-ичпей жыйгалдын.
Сообу улук жакшылар,
Атайы кудаа мыймандын.

Айварты болот сүрдүүнүн,
Акылы даана тилдүүнүн.
Көңүлү жарым мундуунун,
Кошумча болуп оокатка,
Колу узарат уулдуунун.

Түктүү айбан чарс болот,
Жаманга давлет келгенде,
Көтөрө албай мас болот.
Жакшыга давлат келгенде,
Бечара сыпаа пас болот.
Жолу арбыйт аттуувдун,
Даражасы зор болот,
Жол тааныган катуудун.
Балдары чаки иш тутпайт,
Бабасы көргөн баштувдун.

Мүнүшкөрдүн салганы,
Бозум түлөк куш болот.
Моймолжуган сулуу кыз
Март жигитке туш болот.
Кар эресе сув болот,
Карыса сакал кув болот,
Кан белгиси тув болот.
Кан сактаган чоорунун
Жүрөгү зардап суу болот.
Мергендин белин макшаткан
Беш карыш теке ув болот.
Токсон түшсө күз келет,
Чилде чыкса муз кетет,
Буйлалапан төөдөй
Буйрукка карап кыз кетет.
Почтовой менен кат кетет,
Пайгеден озуп ат кетет...
Картайганда кишинин
Белиден кубат күч кетет.
Акыл менен иш кетет,
Ээктен кашка тиш кетет.
Пак жүрүп агып сай кетет,
Мандайды жарып ай кетет.
Канаат кыябай дүйнөгө
Бай-сайлап жүрүп бай кетет.
Темене канат тетилип,
Тегиз куйрук жетилип,
Ак шумкар учат уядан,

Бирөө кичик, бирөө чоң,
Бирөө жарды, бирөө бай,
Өтөр экен бир күнү
Ушул жарык дүнүядан.
Өткөн өмүр билинбейт,
Өлгөндөр кайтып тирилбейт.
Колунда тириң болбосо,
Боз карчыга илинбейт.

Жарылбай жара сакайбайт,
Жакшынын габин катардайт.
Сыйлабай мыйман гүзөлбөйт,
Өмүрү өтүп кеткенче
Жамандын пейли түзөлбөйт.
Он келбей өңүт өзгөрбөйт,
Ойнобой жүрөк козголбойт.
Сынбай сүйөк чор болбойт,
Тилеп алган парзантын,
Жетим калбай кор болбойт.
Нав журуп акпай сай болбойт,
Каза жетпей күн бүтпөй
Киши кара жерге жай болбойт.

Элинде давлөт болбосо,
Эгиздеп көчүн чаңдабайт.
Элиртип бедөө ат минип,
Эсепке башың кирбесе
Элинден эч ким андабайт.
Токутпай тулпар жандабайт,
Душман тутуп, баш кеспей,
Пашаалар тууну мамдабайт.
Бир кылыгың болбосо,
Эч ким сени сыйлабайт.
Азалги жоош ыйлабайт.
Боолуу шумкар жоголбойт.
Бейадаттар уялбайт,
Бейсаатка кеп айтсаң,
Мойнуну буруп тил албайт.
Өдөмү жок жамандар,

Илми кайып ишлерди
Эч макулук биле албайт,
Октобой мерген ата албайт,
Онтобой кесел жата албайт.
Жарылбай жара сакайбайт,
Экөөгө бирөө бата албайт,
Өдөмү жок жамандар,
Өз малын эптеп сата албайт.
Мандайлашкан жоо келсе,
Баатырлар жоодон кайта албайт.
Бүтпөгөн кыйын доо болсо,
Чечендер тилин тарта албайт.

Калемпир ачык туз болбойт,
Азалги ийри түз болбойт,
Эгин бышпай күз болбойт,
Токсон толбой жүз болбойт,
Бакылдын көөнү кем болбойт,
Сакынын көөнү тар болбойт,
Саламат турса эр жигит,
Ар жерге барса кар болбойт.
Жер курубай чаң болбойт,
Бышкан оокат кам болбойт.
Бөрүнү баксаң мал болбойт,
Кеме жүрбөй сал болбойт.
Кошун жүрбөй кол болбойт,
Бейсаат күнү жол болбойт.
Армандуу пенде ат минет,
Кумарлуу пенде куш салат,
Арманың таркайт аш барда,
Кумарың таркайт куш барда.
Ар ишти кылгын иш барда,
Таш чайнагын тиш барда,
Марттык кылгын мал барда,
Эсендик кылгын жан барда.

Чабактын жайы булакта,
Чабандос ойнойт улакта,
Жамбилдин жайы гүлбакта,

Жалган айтпа шул убакта.
Илим окуп, иш билиң,
Пайдасы тиер бир убакта.

* * *

**Жабдыктын баары жоргодо,
Жакшылар турат ордодо.**
Маанидарлар масалда,
Масала сөздөр китепте,
Береке бардыр нисапта.
Арам менен алалың
Ажырайт бир күн инсапта.
Жер, асмандын астында,
Кездейиме келер деп,
Душманың жүрөт кастыңда,
Өлбөсүн пенде жаштыңда.

Пенденин иши өлмөктө,
Өлмөктөн мурун, жакшылар,
Уул үйлөп, кыз берип
Максатыны көрмөктө.
Канааты болбойт соргоктун,
Усулу болбойт чоркоктун,
Жүрөгү болбойт коркоктун.

Мергендин көөнү атмакта,
«Иш кыл» десе ынабайт,
Арамза көөнү жатмакта.
Мандайлашкан жоо келсе,
Коркоктун көөнү качмакта.
Коюмду жайып, баксам деп,
Койчуман көөнү талаада.
Атанын көөнү балада,
Койшондотуп гап кылат,
Бузуктар жүрсө арада.
Билдирбей секин жесем деп,
Бийлердин көөнү парада.
Кара чай көөнү Кашкарда,
Ат жакшысы Сансарда

Кой жакшысы Ысарда.
Уламалар Букарда,
Түлкүнүн кени Жумгалда,
Эчкинин кени Тарколдо,
Топоздун кени Сарколдо.
Аваз кылба ар жакты,
Шалынын кенин ырдасам,
Айым-Кышлак, Дардакта
Меванын кени Чарбакта.
Күрүчтүн кени Анжиян,
Мейиздин кени Наманган,
Барчанын кени Марпалан,
Дария агат сайында,
Ар иш болот жайында.

* * *

Ассалому алейкум,
Улук-кичик барына,
Энилип салам беремин,
Улук Көк-Жар калкыма.
Көпүрө салсаң талдан сал,
Басканың сайын ийилсин.
Келинди алсаң тандап ал,
Көргөндө жүрөк сүйүнсүн,
Келеринде дүнүйө,
Бетке туткан айнектей,
Кетеринде дүйүнө,
Түбү түшкөн майнектей.
Алты кетмин тупурак,
Айбанынды ким ойду,
Ажалиң жетип күн бүтсө,
Алып гөргө ким койду.
Жашылдан сенин жоолугуң,
Сар санаа кылат жоругуң,
Кызылдан сенин жоолугуң,
Кыжаалат кылат жоругуң.
Үйүм-үйүм дээрсин,
Үйүң талдын чырпыгы,
Малым, малым дээрсин,
Малың тоонун чымчыгы.

* * *

Кыргыздын башы кырайым,
Жатат элең жамбаштап.
Оң колумду дал таштап,
Ак куумай конгон каршынай.
Айта берем мен өзүм,
Кудайым салган башына.
Тура келсең туш экен,
Касиеттүү куш экен.
Касиети кандай дейт,
Канатынан сыладым.
Молдолордон сурадым,
Тумандуу түндө түлкү озоор.
Күндө айдасаң жылкы азат,
Айт дегени алланы айт,
Аты бир жакшы кудайга айт.
Күрөшкө барган кошону айт,
Мекега барган молдону айт.
Байтейит менен Сертейит
Кырк үйүз менен кырк мүйүт,
Жаш сейиден бөлүп айт,
Баатырларды козгогон.
Мандайлашкан жоо бекен,
Усталарды козгогон.
Кара темир дат бекен,
Молдолорду козгогон.
Кара темир дат бекен,
Тойлордо чабан козгогон.
Безели беден ат бекен,
Оо, биринчи тобо кылсаңар.
Пирегине жазбаска,
Оо, экинчи тобо кылсаңар.
Энеден жетим калбаска,
Оо, үчүнчү тоба кылсаңар.
Үшкүрү жөндүү жүрбөскө,
Оо, төртүнчү тобо кылсаңар.
Ботомай бейбак жүрбөскө,
Оо Азаның айта азыр бол.
Тааратың алып таяр бол.
Оо, окуп жур намаз парзинан.

Кутулуп кудай карзыны,
Оо, окуруз намаз шамини.
Калың танат камыны,
Оо намашан өтсө кубтанды.
Оо агаин жигиттер,
Бул ушакта кайыр кыл.
Оо Кайрымак кылсаң таир кыл,
Жол узак бир күн жөнөйсүң.
Оо Жол жалгана жашы эширип,
Мал жыясың балааңа.
Оо дүйнөгө барганда,
Балаң эй түшпөйт ариңа.
Оо Ар кимдин жаны өзүндө,
Өзү мен өзү кетет дейт.
Оо Эшитим гепти мен айтсам,
Оо дүйнөгө барганда,
Оо Кара бир тамга кирет дейт.
Чыгайын десең эшик жок,
Оо Шыкаларга тешик жок.
Оо Эркелерге энең жок,
Кан бир чагар суу жылан.
Оо Тилден бир бурап түш дейт.
Оо Эшиткич капти мен айтеам,
Гүнөлүү өлүп калгандай,
Оо гүнөсүз тирик баргандай.
Оо агаин туугандар,
Менин айткан бул сөзүм.
Оо Тап өлгөчөк жин гандай,
Оо Атаны таза сактаңар,
Мээнетини актаңар.
Оо Атага мээнет жеткен соң,
Пейшитен урап кеткен жок.
Оо Энени таза сактаңар,
Ак сүт, о берген эненин,
Оо мээнетин актаңар.
Оо Энеге мээнет жеткен жок,
Оо арча менен буудайдан.
Алыштырып айтамын.
Жакшы менен жаманды,
Жараштырып айтамын.

* * *

ЖИГИТТЕР САНАТЫ

Акылы начар жигиттин,
Кабагынан каш кетет,
Казанынан аш кетет,
Кармаса колдон иш кетет.
Карыса белден күч кетет,
Күч кетпес чебер колунан,
Аттанса куру түшпөгөн,
Ак жолтой эрдин жолунан.
Чапанды кийсең чагынан,
Кепти айтсаң тагынан.

Сарттын сатып жүргөн бөзү бар,
Жакшы болор кишинин,
Жатык айткан сөзү бар.
Тамды тешкен уурунун,
Сабы келте чоту бар.
Жоого тийген берендин,
Жүрөгүндө оту бар.
Теректин текши бүрү бар,
Тайлактын таза жүнү бар.
Өлбөймүн деген адамдын,
Бир көрөргө күнү бар.

Башы куусак түбү кен,
Бай терек кайдан бүрдөсүн,
Калк алдына келгенде,
Жаак тили жаңылбай,
Чечендер кайдан сүрдөсүн.
Ашуусу бийик дабандын,
Акылы жок жамандын,
Кечүүсү бийик дабандын,
Кеңеши жок жамандын.

Семизди ысык болтурат,
Алганың жаман болгон соң,

Ага-ини менен кас болуп,
Жалгыз түшүп олтурат.
Байлоодогу күлүк ат,
Ырысы кем жигитке,
Туубас катын жолугат.

Кыя тартып суурусан,
Кыласы бар кылычтын.
Кызыл чие муштасан,
Залалы бар уруштун.
Мааниси менен мал баксан,
Пайдасы бар ырыстын.

Таякелер, тагалар,
Бишкек салган сабалар,
Өз агасын агалай албаган,
Бирөөнүн улагасын сагалар.
Атып салам замбирек,
Айта берем бадирек¹,
Мылтык аткын замбирек,
Мындай айтсак бадирек.

Бурама темир сом балка,
Бурабай соккон устаны айт,
Буркурап учкан булутту айт,
Асмандагы жылдызды айт,
Суу түбүндө кундузду айт.
Аргымак тууган бээни айт,
Атан тууган төөнү айт.
Тоодо жүргөн кайыпты айт,
Баатыр тууган зайыпты айт.
Канжыганын катканын,
Каптал билбей ат билет.
Азаматтын азганын,
Бир тууган билбей жат билет.

¹ *Бадирек* – тез, ыкчам, үстү-үстүнө (же ороюраак, одоно, жым-салдабай, бадыратып).

Алтын ээр, ат кабак,
Атка тынчы жок болсо,
Алтынын алып отко жак,
Айтарга тууган көп болсо,
Кайрылышы жок болсо,
Арсандай күлүп жатка жак.

Күмүш ээр, ат кабак,
Атка тынчы жок болсо,
Күмүшүн алып отко жак.
Күйбөс тууган көп болсо,
Кайрылышы жок болсо,
Күлө багып жатка жак.

Тууганым бар деп кубанба,
Жаман тууган канетсин.
Бар болсо көрө албайт,
Жок болсо бере албайт,
Тууганың болор башманын,
Ичинде болор душманын.

Ай кашка аттар кимде жок,
Жүгүрбөсө тайча жок.
Ага-тууган инилер,
Сыйлашпаса жатча жок.

Канжыгада кумган жок,
Кайрыларга тууган жок.
Ак көйнөгүм өр¹ болуп,
Агага жаман кор болуп.
Женимдин учу өр болуп,
Жеңеңе жаман кор болуп,
Тувардан менин кур болуп,
Тууганга жаман кор болуп,
Кийгеним актай бөз болуп,
Мойнумда кирим кез болуп,
Тууганга жаман сөз болуп,

¹ *Өр болуп* – жыртылып, шайы кетип.

Кулактан уккан суук сөз,
Курсакка барып муз болуп,
Чекеден аккан кара тер,
Көзгө куйса туз болуп,
Басыра¹ болуп жургөнүм,
Жардычылык айынан,
Жокчулуктун корунан,
Мен оруска малай киргемин.
Ат башы менен эр башы,
Кайда калбайт бир башы.
Ат башына күн түшсө,
Ооздук менен суу ичет.
Эр башына күн түшсө,
Өтүгү менен суу кечет.
Кыялай баспай жон болбойт,
Кыя бычпай тон болбойт,
Бекзаат күнү жол болбойт,
Бек аттанбай кол болбойт,
Уй терими тон болбойт,
Урушкан менен чоң болбойт,
Асты караөскөй адам чоң болбойт.
Этекти кессең жең болбойт,
Эми, эзелде душман эл болбойт.
Байласа күлүк арыбайт,
Дөөлөттүү адам карыбайт.
Камчы чапкан семирет,
Күптүү болгон кекирет.
Көңүлү ачык көп күлөт,
Ак өпкө болгон жөткүрөт,
Жылкы айдаган ыркырат,
Жүрөгү күйгөн үшкүрөт.

* * *

**Уулун бир жакшы болгон соң,
Узарды колум десенчи.
Уулун бир жаман болгон соң,**

¹ Басыра-басынып, жүдөп, башкалардан кем болуп деген мааниде.

Убайың түштү десеңчи.
Кызың бир жакшы болгон соң,
Кызыл бир дилде десеңчи.
Кызың бир жаман болгон соң,
Кызыл күз үкү десеңчи.
Ага-ини жаман болгон соң,
Алтынды алып отко жак.
Тууганың жаман болгон соң,
Күмүшүн алып отко жак.
Аргылтып камчы салдырба,
Атана наалат алдырба.
Эңкейип камчы салдырба,
Энеңе наалат алдырба.
Киши болор кишинин,
Киши менен иши бар.
Киши болбос кишинин,
Киши менен не иши бар.
Жакшы катын белгиси,
Булгаары кылат терини,
Мурза кылат эрини.
Жаман катын белгиси,
Калдырга кылат терини,
Карыз кылат эрини.
Күйөөң жаман болсо кызыңдан көр.
Келиниң жаман болсо уулундан көр.
Айт-арапа болгондо,
Аксакал болуп калсамчы.
Жаан-чачын болгондо,
Жаш бала болуп калсамчы.
Келиниң жаман болгон соң,
Келте ооруган дарт өйдө.
Алтымыш атан төөдөн.
Жалгыз өркөч пил өйдө.
Жетеси жок бычактан,
Жулкуп жесе тиш өйдө.
Айласыз алтоо болгончо,
Адемиден бирөө өйдө.
Жер үстүндө жандардан,
Баарысынан киши өйдө.

Жигитти мээнет чырмаса,
Алганы жаман бир болот.
Келинди мээнет чырмаса,
Кайненеси кас болот.
Кедейди мээнет чырмаса,
Аштыгы чыкпай аз болот.
Баланы мээнет чырмаса,
Башы жара таз болот.
Кызды мээнет чырмаса,
Атасынын төрүндө,
Көп олтуруп кор болот.
Тузду мээнет чырмаса,
Талкы чыгып шор болот.
Бедери жок торкодон,
Бек токуган мата өйдө.
Бек семирген кунандан,
Арык да болсо ат өйдө.
Медери жок туугандан,
Бек кармашкан жат өйдө.
Куп семирген кунандан,
Арык да болсо ат өйдө.
Кубаты жок туугандан,
Кол кармашкан жат өйдө.
Сан малдуу сараң байлардан,
Сарамжалдуу март өйдө.
Алдыңда акын сайраса,
Санаты кетпес бөйөдө.
Алдыңда агаң бар болсо,
Кавхар чырак-шамга тең.
Молдодон сабак алсаңыз,
Алма, шекер, балга тең.
Катының жаман болгон соң,
Айыкбаган дартмен тең.
Уулуң жаман болгон соң,
Апийимчи сартмен тең.
Кызың жаман болгон соң,
Ит ичкен арам ашмен тең.
Келиниң жаман болгон соң
Керексиз жаткан ташмен тең.

Агаң жаман болгон соң,
Атышып жүргөн касмен тең.
Иниң жаман болгон соң,
Арак ичкен масмен тең.
Кыямдуу ишти өткөрүп,
Кырка чыкса жашмен тең.
Жакшы, жаман катындын,
Тарыхын жазам билгенден.

* * *

Жигиттердин мүнөзү*
Жигиттердин жакшысы,
Айылы мактап жакшы дейт.
Көгала сакал адамдар,
Менин көңүлүмө жакты дейт.
Анда-санда бир сүйлөйт,
Мыктап туруп кепти дейт.
Айылдакы балдардын,
Ошол жигит асты дейт.
Жигиттердин кээ бирин,
Айылы такыр мактабайт.
Көрүнгөн менен мушташып,
Абийирин бир да сактабайт.
Папиросту булатып,
Башканы такыр эстебейт.
Анча-мынча акчасын,
Арак ичип жеп коёт.
Андай жүрбө деп койсоң,
«Сам, деле» деп коёт.
Насаат айтсаң андайга,
Кайтара сага тап коёт.
Жигиттердин жакшысы,
Аялы менен ынтымак,
Качан да көрсөң экөөнүн,
Кабагы ачык жаркырап.
Сиз, биз дешип сыйлашып,
Оозунан ширин сөз чыгат.
Жигиттердин кээ бирөө,
Аялы менен өч болот.

Айтып берген алардын,
Ангемеси көп болот.
Аялы менен урушуп,
Ар түрдүү жаман кеп айтат.
Асмандан түшө калгансып,
Атаңдын көрү деп айтат

[Инв. №5032 А 5-денгер. 68-69-бб.]

* * *

Ак сүт берген энеңин
Антип билгин эмгегин.
Эсиң болсо эр жигит
Элиңе тийсин керегиң.
Насаат кылып жаштарга
Арнап жазган белегим.
Көңүл коюп турсанар
Көп сырды айтып беремин.
Такмаза өскөн жигитке
Таасири тийбейт жеменин.
Жетегинде кетпегин
Вино, арак дегендин.
Аракка сырын ачылып
Ичсең норма ашырып,
Издебей тапкан болосун
Ошондо дүнүянин кененин.
Бул ырды жазган себебим
Ичкилик ченемиң,
Эси болсо эр жигит
Эсине салар дегеним.
Арак ичип көп жүрсөң
Оорлошуп басканың,
Ал ууланганы денендин.
Сурандыңар көпчүлүк
Ырдап бер деп кичине,
Жүрөктөн чыккан ырымды,
Сактасам болбос ичиме.
Барчылык менен жокчулук
Оңой иш айтып коюшка.

Нурк сөз айтып койбостон
Аткарып аны коюшат.
Акча таппай иштетип
Машина кылат жокчулук.
Чочко кылат кошкуруп
Кызык кылат жокчулук.
Аска зоого чуркатып
Кийик кылат жокчулук
Өзүнө жанды тенебей
Бийик кылат токчулук.
Айта турган сөзүндү
Кысык кылат токчулук.
Кычыраган чилдеде
Ысык кылат токчулук.
Жетиштирбей кийимге
Жакыр кылат жокчулук.
Эч нерседен жазганбас
Баатыр кылат токчулук.
Кайсы адам чоң болсо
Орток болот токчулук.
Өзүнө өзү ишенбей
Коркок болот жокчулук.
Колдо барга жагынтып
Карып кылат жокчулук.
Ооруп калсаң сезгенип
Айыктырат токчулук.
Астыңарда ар дайым
Ырдабаймын күнүгө.
Алам уккан адамды
Бөлөт экен дүнүйө.
Кээ адамды жетелеп
Басып жүрөт дүнүйө.
Кээ адамдан жар бою
Качып жүрөт дүнүйө.
Кээ адамдын түгөнбөс
Тоосу болот дүнүйө.
Кээ адамдын жок кылчу
Жоосу болот дүнүйө.

Кээ адамга айланып
Жакын болот дүнүйө

[Ив.№644. 5-денгер. 14-15-б.]

АЯЛДАР САНАТЫ

Өзүм жакшы адамсып,
Өзгөнү жаман дебейин.
Аялдардын мүнөзүн,
Азыраак айтып берейин.
Агалар угуп тургула.
Айтылган сөздүн баянын.
Айт десенер айтайын,
Аялдардын кыялын.
Ушулардын ичинде,
Балким менин да бардыр аялым.

Аялдардын жакшысы,
Алганын жакшы парыктайт¹.
Ар киш келет колунап,
Башка аялга зарыкпайт.
Кээ бир түркүн аялдар,
Эринин тапкан оокатын,
Эптеп жасап бере албайт.
Көнүлү келбейт ар ишке,
Же көйнөгүн эптеп тиге албайт.
Сарамжалы жок такыр,
Сатайын десең бирөө албайт.
Жакшы аялдын белгиси,
Жаман гави² жок болот,
Кадырман болсо эрине,
Кара да болсо, ак болот.
Орду менен иш кылып,
Оокатына чак болот.

¹ *Парыктайт* – барктайт, кадырлайт.

² *Гави* – кеби, сөзү.

Кээ бир түркүн аялдар,
Актыгын карап отурса,
Айдай болуп көрүнөт.
Олутсуз жерден иш кылып,
Ошентип көзгө илинет.
Жакшы аялдын белгиси
Жарды болсо күйөөсү,
Жамаачылап кийинет.
Эриме кол кап жасайм деп,
Элден жүн сурап ийирет.
Ойлогула, жакшылар,
Ошондой аял түп сүрөт.

Аялдардын жакшысы,
Андай-мындай дебестен,
Алганы менен тең кетет.
Анын тууган балдары,
Азамат болуп эр жетет.
Кээ бир түркүн аялдар,
Жардыга калса туш ооп,

Саал байыраакты көргөндө,
Жан дили менен кызыгып,
Эки-үч маал урушат,
Эринен көөнү бузулуп,
«Эл катары кийгиз!» дейт,
Этеги-жеңине асылып.
Обу жок жаман аялдар,
Ошондой болуп кутурат.
Акырында күйөөсү
Кое берет мукурап.
Же башкага тийип ала албай,
Төркүнүндө олтурат.
Төркүнү жакшы айтабы,
Жаман кеп угат үч убак.
Өзү билбейт таптакыр,
Ошентип өтөт жаш убак.
Жакшы аялдын белгиси –
«Сиз» деп сылык сөз айтып,

Эринин көөнүн оорутпайт.
Аттарын айтпай тергешип,
Бири-бирин парыктайт.

Кээ бир түркүн аялдар,
«Өлүгүндү көрөйүн» деп,
Одоно сүйлөйт корсулдап.
Уруп койсо кокустан,
Үч күнү ыйлайт буркурап.
«Өлүп берем сага!» деп,
Качып калат талаага.
Өзүң жакшы айтпасан,
Каласың казал балаага.
Оокаттын болбойт татыгы,
Ошондой болсо аялын,
Элдин баарына сынтагат.
Өзүнүн билбейт кыялын,
Такыр болбойт пайдасы,
Тартасың анын зыянын.

Жакшы аялдын белгиси,
Кабагы ачык жайдары.
Качан да болсо дапдаяр,
Камдап койгон чай-наны.
Ушундай жарым болсо дейт,
Үйүнө барган мейманы.
Кыйын аял экен деп
Кызыктырат кыйланы.

Кээ бир түркүн аялдар,
Үйүнө мейман барганда,
«Нан жок эле белен» – деп,
– «Азыраак туруп тургула,
Азыр алып эле келем» – деп,
Акылы жокту кантейин,
Ачыткы издеп денектел,
Аялсынып эркекке
«Ашыңы кылып берем», – дейт.
Ачыткысын кыш күнү,

Жылуу жерге сактабай,
Алдырып иет үшүккө.
Кыл жуугучун жоготуп,
Көтөртүп иет күчүккө.
Кыйын семиз жаныбар,
Кысыр эмжи жабагы.
Аял дурус болбосо,
Эркектин аты чыгабы.
Кара зоонун боорунда,
Кайып болот эмеспи,
Эркектин атын чыгарчу,
Зайып болот эмеспи.
Аялдын эри болбосо,
Анын да иши кыйла бар.
Азык, оокат кийми жок,
Азап тартып кыйналар.
Билсенер кадыр-паркыны,
Жаман-жакшы айтышпа,
Бир-бирини сыйланар.
Эркекке аял болбосо,
Мунунда иши кыйла бар.
Тапканыңы ким жыят?
Тамак-ашты ким кылат?
Көмүрдөй болуп кирдесе,
Көйнөгүнөрдү ким жубат?
Катык-матык айта албай,
Карайсың кимди жалдырап?
Ошону үчүн жакшылар,
Эрди-катын бардыгың,
Болгула абдан ынтымак.
Үйүндө бир отуруп,
Урушпагың чыркырап.
Чабышып кетсең кокустан,
Чайнегиң сынат быркырап.
Ата-апам урушту деп,
Бала-чакан чуркурап.
Ондон¹ көрө жакшылар,
Ойноп отур жаркырап.

¹ *Ондон* – андан.

Жигиттердин жакшысын,
Айлы мактап «жакшы» дейт,
Көгала сакал адамдар:
Менин көңүлүмө жакты, – дейт.
Анда-санда бир сүйлөйт,
Мыктап туруп гапти – дейт.
Айылдагы балдардын,
Ошол жигит асты, – дейт.

Жигиттердин кээ бирин,
Айыл такыр мактабайт.
Көрүнгөн менен мушташып,
Абийрин бир да сактабайт.
Папиросту булатып,
Башканы такыр эстебейт.
Анча-мынча акчасын,
Арак ичип жеп коет.
Андай жүрбө деп койсон,
Само дела¹ деп коет.
Насаат айтсаң андайга,
Кайтара сага тап коет.
Жигиттердин жакшысы,
Аялы менен ынтымак.
Качан да көрсөң экөөнүн
Кабагы ачык жаркырап.
Сиз, биз дешип сыйлашып,
Оозунан ширин сөз чыгат.

Жигиттердин кээ бирөө,
Аялы менен өч болот.
Айтып берген олордун²
Аңгемеси көп болот.
Аялы менен урушуп,
Ар түрдүү жаман кеп айтат.
Асмандан түшө калгансып,
Атаңдын көрү деп айтат.

¹ Само дела – сам знаю, свое дело (өзүм билем, өзүмдүн ишим).

² Олор – алар.

Жаман болсо алганың,
Арылбайт баштан арманың.
Берекеси жок болот,
Колундагы чарбаның.
Байкуш болуп башынан,
Бала кезден зарладың.

Ойноп-күлүп жүрө албай,
Убайым менен карыганың.
Башыңа түйшүк иш түшсө,
Сурабайт жайың алганың.
Оозуна даамы татыбайт,
Аялың кылган айраның.
Тамакты жакшы кылалбайт,
Турса да этиң, майларың.
Мышыкка күндө жедирет,
Жакшылап жыйбай кайраның.
Үйүнө келген кишини,
Киши ордуна санабайт.
«Чыгыңыз өйдө, төргө өт» деп,
Айтууга кургур жарабайт.
Аялың жайсыз болгон соң,
Досторуң сени карабайт.
Жакшы кийим кийинсе,
Тааныбайт аның адамды.
Арада жүрүп кас кылат,
Агайын-тууган адамды.
Жакшылап жаман багалбайт,
Үйүндөгү баланды.
Жалгыз бой болсоң кокустан,
Боло албайт сага каранды.
Өзүң кетсең бир жакка,
Багалбайт жакшы малыңды.
Кийим сатып кием дейт,
Карабайт сенин алыңды.
Сыйлап-сыйпап бага албайт,
Карыган кемпир-чалыңды.
Жоктой тутат куу жаман,
Колундагы барыңды.

Какшык-какшык сөз айтып,
Кашайтат кара жаныңды.
Ушундайга жолуксаң,
Кимге айтасың зарыңды.
Андай аял башкарса,
Таппайсың сайдан саныңды.

Жолдошторун келгенде,
Жаманың ачпайт кабагын.
Жабышып кала тургансып,
Жаба коет тамагын,
Кайдан билсин өзүңдүн,
Уят болуп каларын.
Жаман аял ар качан,
Сындырат шагын баланын.
Эл катары жүрбөйсүн,
Кошулуп элге карааның.

Үйүңө киши келгенде,
«Чай кайнат» десең чай жок дейт.
«Челпек кыла кой» десең,
«Уй байыган, май жок» дейт.
«Көжө кыла кой» десең,
«Суу алуучу сай жок» дейт.
«Башка үйдөн алып кел» десең,
«Коркомун чыккан ай жок» дейт.
Даяр болсо баарысы,
«От жагуучу жай жок» дейт.

Каргандардан уялбай,
Бети жок болот тирминдеп,
Кайненени какшатып,
Күндө тилдеп отурат,
«Кара жерге киргин», - деп.
Кайнатасын жадатып,
«Кагып салам» – деп айтат,
«Каргандагы жиниң» – деп,
Менден башка кожоюн,
Кана айткының кимиң? – деп,

Көтөрбөсөн үйдөн кет,
Менин айткан тилим деп.
Андайлардан айылын,
Коркуп турат зирилдеп.
Бет алышпай качышат,
Абысыны дирилдеп.
Эчтекеге эби жок,
Отко түшкөн тайгандай,
Кайната менен айтышат,
Уялбай да, тайманбай.
Суук болот сөздөрү,
Найза менен сайгандай.
Үйдөн качып чыгасың,
Отурууга жай калбай.
Үй ичинди чаңдатып,
Чалып иет айрандай.
Кыялы жаман буркандап,
Кызыганда кумардай.
Жолугуп калба андайга,
Кыялын билип сыр албай.
Бирөө менен урушса,
Бейлиң кетет тыялбай.
Жүрүп кетет көбүрүп,
Жар-жардан аккан кыяндай.
Сөөгүндө калат жаман сөз,
Кагазга жазган сыяндай

[Инов. №43 (237)].

* * *

Жаман кыз*

Жыйыштырып уятты,
Сүйлөйт сөздүн жалганын.
Сезилбейт экен өзүнүн,
Абийри кетип калганын.
Акылың болсо жаш бала,
Буларга жакын барбагын.
Бойдоктук кылып ашынып,
Жаштык кылып шашылып,

Аргасыз жүргөн алардын,
Балээсине калбагын.
Буга окшогон кыздардан,
Боюнду жүргүн тартуурак.
Түбөлүк жарды издесең,
Ойлонуп көргүн жакшыраак.
Жүрбөгүн бетсиз кыздарга,
Жүрөгүңдү тартуулап.
Ошондойго жолуксаң,
Уятка сени калтырат.
Ойсондоп турат көздөрү,
Суктанып тиктейт өзгөнү.
Аялы жок бойдокко,
Жагымдуу келет сөздөрү.
Жүрсөң дагы тынч эле,
Имерет сөзгө өздөрү.
Айта турган оюнду,
Утурлап айтып беришет.
Бойдок жүргөн боз бала,
Анын айткан сөзүнө.
Сары майдай эришет,
Өтө эле шайыр көрүнүп.
Жүрөгүңдү жаралайт,
Эртенки күнү көрөсүн.
Деги эле сени карабайт.
Шылтоо кылып кинону.
Алыс жакка барышат,
Сен ойлойсуң ичиңен.
Сүйөт экен мени деп,
Үй ичиң менен кеңешип.
Алып койсом сени деп,
Жаш жүрөгүң кубанат.
Теними таптым эми деп,
Убактылуу өзүңдү.
Жыргалга боюн бөлөйсүн,
Кубанасың өзүңчө.
Таптым деп кыздын төрөсүн,
Билбейсиң али эчтеме.
Ал кызыңдын эртеге,

Башка менен жүргөнүн.
Көзүң менен көрөсүң,
Ошондо анан түшүнүп.
Артына ойлоп карайсың,
Жалындап оттой жанасың.
Ошондуктан боз бала,
Эскертип айтып жатамын.
Турмушта болгон ишти айтам,
Угуп тур сөзүн агаңын.
Бети ачылса кыз бала,
Наамын булгайт атанын.
Унутуп такыр коюшат,
Келечек кантип жашаарын.
Кызарган кызыл гүлдөрүң,
Суусуз таштан солушат.
Аягы суюк жүргөн кыз,
Убактылуу гүлдөрүң,
Көрүнгөнгө тоорутат.
Каталык кетип көп сенден,
Кошулсаң ошол кыз менен.
Денене тийген дарт болуп,
Жүрөгүңдү оорутат.
Бирок ордуна келбейт тилегин,
Кийинки кылган арманың.
Ойсондогон жөнү жок,
Түбөлүк болбойт ардагың.
Турмуштун жолу тайгак жол,
Туруктуу болсун, тандагың.
Өкүнүчтүү мага да,
Орто жолдо калганың.
Деген суроо көп болот,
Ушубу тандап алганың.
Тамаша кылат теңтушуң,
Ана, — деп, — сенин дардагың.
Турмушка келген эгесиң,
Менин айтар кеңешим.
Башыңа кайгы салбагың,
Ойлонуп көр ар жагың.
Көпчүлүктүн ичинде,

Уят болуп калбагын.
Жаман кыздын белгиси,
Биринчи жолу көргөнгө,
Бой көтөрүп керилет.
Аялы жок боз бала,
Көөнү түшүп берилет.
Жакшы тааныш болгон соң,
Көңүлү келет башкага.
Ошол кыз деп элирет,
Болоюн жакшы тааныш деп.
Киного алып барышат,
Кылыгын кыздын түшүнбөй,
Тааныш болуп алышат.
Түбөлүк бол мага деп,
Мендеги болгон жаш жүрөк,
Садага болсун сага деп,
Элпектик кылып шашылат.
Бүт сырын айтап беришет,
Кичине сабыр кылбастан,
Сүйдүм деп айтып киришет.
Убактылуу бул кыздын,
Иши чыгат оңуна.
Алдастаган жигиттин,
Түшүнө коюп оюна
Бул кыздардын кылыгы,
Тасыраак кылат бийикти.
Сүйөсүңбү мени деп,
Сынап издейт жигитти.
Түбөлүк мен деп жүрсөңүз,
Чындап мени сүйсөңүз,
Алчы саат колума.
Кийгизип кой бир көйнөк,
Жараштырып боюма.
Каалаганым аткарып,
Түшүргүн мени торуна.
Мен ошондо сеники,
Болот элем түбөлүк.
Экөөбүздүн сүйүүгө,
Саат болот күбөлүк.

Өткөрбөстөн убакыт,
Кошулуп алып жүрөлүк.
Айта берсе туура да,
Ушинтип берет убада,
Энтендебей боз бала,
Ата тегин сура да.
Түшүнбөй кыздын ар жагын,
Чукурга түшүп албагын.
Эсине алгын кичине,
Эртеңки күндүн нар жагын.
Ашыгып чыгып алышат,
Ашыглык десе туралбай.
Сендейлердин көбүнө,
Убада берет уялбай.
Алданып кетпе боз бала,
Акылыңды буралбай.
Абийринди кетирип,
Жүрбөгүн андан чыгалбай.
Акылы пас болушат,
Арсандап бекер күлгөндүн,
Сыр чечишип сүйлөшүп,
Акылдуу кызга үйлөнгүн.
Элге да жакшы көрүнөт,
Эстүү менен жүргөнүн.
Балалык сенде калган жок,
Алаңдап көзү элтендер.
Эки жылдык кызматты,
Эл үчүн кылып бергендер.
Угуп тургун жакшылар.
Аскерден жаңы келгендер.
Кубаныч болот эл үчүн,
Кызматың бүтүп келгениң.
Эң эле жакшы эмесиң,
Элиңе сиңсе эмгегин.
Бирок ойлоп койгун жакшылап,
Калп болуп калса ошондо,
Ченемсиз сөздөр айтылат.
Калп болгон ошол жердегин,
Баратса куруп дарманын.

Военный кээ бир иштерди,
Мактанып айтып бербегин,
Армиядан келдим деп,
Көтөрбөгүн боюнду.
Ургаачы десе жутунуп,
Жаманга сунба колунду.
Токтоо мүнөз сен жүрсөн,
Аласың тандап сонунду.
Туруктуу болсоң бир ишке,
Аткарасың оюнду.
Бир кыялда сен жүрсөн,
Кыздар сана ашыгат.
Биринен бири кызганып,
Сүйлөшүүгө шашылат

[Инв. №644. 1-дептер. 158-166-бб.]

* * *

Жакшы катын*
Жакшы катын жоодурап,
Ачык болот кабагы.
Акак күйгөн күмүштөй,
Аппак болот тамагы.
Олуттуу ишти ойлонуп,
Окуй турган сабагы.
Эл турганда чыр баштап,
Эзелден урбайт баланы.
Душманынды дос кылып,
Агартып турат караны.
Айлантып жумшап бөлөктү,
Сөздөн берет параны.
Айлынды тамак, ашка алдап,
Бүтүрүп турат чаланды.
Азамат эрдин бактына,
Акылдуу болсо алганы.
Эл көзүнчө урушуп,
Эрине тийбейт залалы.
Таалайыңа кез болсо,
Табытың базар каланы.

Көп ичинде урушуп,
Көрүнө чаппайт баланы.
Жакшы болсо ургаачы,
Жатыктыгын ылгачы.
Жакшылардын мүнөзүн,
Жар бурадар сындачы.
Сылык болсо ургаачы,
Сыпалыгын ылгачы.
Тапмайынча бир жакшы,
Таалайлуу жигит тынбачы.
Акылы бар боз бала,
Акыйкат сөзүм тындачы.
Алмайынча бир жакшы,
Алдуу жигит тынбачы.
Таалайлууга кез болот,
Табылса жакшы ургаачы.
Жакшы болсо дүйнөдө,
Табылбай турган урматы.
Эрегиш кылбайт эрине,
Бул дөөлөттүн зыйнаты.
Күлө багып кашкайып,
Күзгүдөй бети тастайып.
Санат менен сөз айтып,
Сарамжалын башкарып.
Кылып турат буралып,
Кызматыңды башкарып.
Айланып турса кашыңда,
Күмүштөй тиши кашкайып.
Күлбөй сүйлөп мустайып,
Сүйгүң келет чиркинди.
Ичинден ышкың козголуп,
Кыя басып шыпылдап,
Кыргыек куштай кыпылдап.
Өз эркинче кайпактап,
Жүрө бербес жайына.
Самоорлорун пардатып,
Дасторконун жайнатып.
Кандыраp суусун чайына,

Айттырбай билет машынды.
Каккандай кашынды,
Мейман үчүн даярлайт,
Береке кошуп ашыңды.
Беш күндүк жалган дүйнөнү,
Бедөөлөт кылат жашынды.
Жалган эмес анык сөз,
Жаннат кылат жаныңды.
Алдатала буюрсун,
Азамат эрдин башына.
Акылга дыйкан асылды,
Капалык менен иши жок,
Кабагы жарык күлгөндөй,
Кас кишинди дос кылат.
Кадимки бирге жүргөндөй,
Айттырбай билет сырынды.
Кагаздан окуп билгендей,
Асыл заттын поруму.
Азелде жүрбөйт, түрлөнбөй,
Матаны киет түрлөнтүп.
Пачайы көйнөк кийгенсип,
Душманга сырын билдирбей.
Жооп берет сүйгөндөй,
Кылар ишин туюнтуп.
Кызматкерге буюртуп,
Кылып турат кашыңда.
Шыпырып турат тамыңды,
Санап турат малыңды.
Жакшылап жууруп бышырып,
Таттуу кылат наныңды.
Кызматыңдан чыгарып,
Эшик ачып киргизип,
Эсине алат затыңды.
Алганы жакшы эр жигит,
Ачылган кызыл күлдөйсүң

[Инов. №43(237). 25-28-бб.].

* * *

ЖАМАН КАТЫН

Тобурап салба айгырды,
Тойгондон алгын сайбыңды.
Топордон кылба кайныңды,
Топордун кызы токтонбойт,
Тобундан бөлөт айлыңды.
Айлыңдан жалгыз калган соң,
Таба албайсың дайныңды.
Жабырдан салба айгырды,
Жакшыдан алгын сайбыңды.
Жакырдан кылба кайныңды,
Жакырдын кызы жай билбейт,
Жалгыздан бөлөт айлыңды.
Чаркырап турса үч убак,
Жаба албайсың айбыңды.
Башка чаап жалкытпа,
Мине турган атыңды.
Башында көрүп куда бол,
Ала турган катыңды.
Көрбөй туруп туш болсоң,
Кимге айтасың дартыңды.
Көп ойлосоң жоругун,
Көк мээ кылат башыңды.
Ичине көр-жер түшүрүп,
Балит кылат ашыңды.
Тамагыңды шишитип.
Так ошонтуп сурайт жашыңды.
Эмгектүү эрдин башына,
Эсер катын жолугат.
Эртең менен кеп айтсаң,
Эл жатканча оолугат.
Бейтаалай эрдин бактына,
Бейжай катын жолугат.
Бешимде туруп кеп айтсаң,
Беш күнгө дейре оолугат.
Армандуу эрдин бактына,

Аксым катын жолугат.
Асанда туруп көп айтсаң,
Алты күнгө оолугат.
Жаман болсо алганың,
Отко жанды салганың.
Ол дүйнөгө барганча,
Оозундан кетбес арманың.
Мейман келсе урушуп,
Бет алдырбай тырышып.
Нан барбы десең ун жок деп,
Назарыңды сындырар.
Жарты тыйын бул жок деп,
Асты кишини карабай,
Акылсыз сендей кул жок деп.
Убайым тартып үшкүрүп,
Үнүңдө мындай бул жок деп.
Баштан аяк сурасаң,
Баары тамам шол жок – деп.
Бетине салар майыбыңды,
Чыңырып турар айбыңды.
Уялгандан токтолуп,
Артың менен жыласың.
Алыстан келген мейманды,
Араң конок кыласың.
Капа болуп кайгырып,
Канткенде мындан тынарысың.
Айдап жолго салбасаң,
Азабын тартып куураарсың.
Төркүнүнө бербесең,
Төрт сакалды жуларсың.
Төшөгү жатат жыйылбай,
Төбөңдөн тийип турарсың.
Ашкере кылат айбыңды,
Айтып турат дайыңды.
Анча-мынча мал тапсаң,
Алдырып коёт айыпка.
Акмак болсо алганың,
Арылбас сенин арманың.
Кутулбай турган балаага,

Кудурет салса калганың,
Барымтага бир кетет,
Байдасы жок бар малың,
Партия чыгып үйүндөн,
Басылбайт сенин жаңжалың,
Үйүндө уруш болгон соң,
Убайым менен карыганың,
Капыр катын майтарса,
Канткенде болбойт арманың,
Караңгы түндө калганың,
Кудай кылса бенделик,
Өтөр, шонтип сенделип.
Жаман менен урушсаң,
Жеңе албайсың тең келип.
Урушкандан уялбай,
Уятты коет шерленип.
Кайрат кылып какайып,
Кармашып турат демденип.
Абийри кеткен ант урган,
Бир акмакты эрленип.
Ачуун келип бир чапсаң,
Жакандан алып жармашып.
Аюудан жаман ышкырып.
Айлыңдын баарын чакырып,
Анан ажыратат эл келип.
Жаман болсо катының,
Жакшы айткан сөзгө уялбай.
Тамтандаган ант ургур,
Байканың сүйүнбөйт,
Үксөйүп турат урушуп.
Үстү башын кийинбөйт,
Айылга барат талпактап.
Аягы турат шалтактап,
Талаада жүрөт талтактап,
Табагы турат шалтактап.
Өзүнө бул иш билинбөйт,
Курсагы тойсо күлүңдөйт.
Сууктан жаман корунуп,
Жумасына киринбөйт.

Сарамжалы жогунан.
Бар оокаты бириндейт.
Адамдын өзүн какшатып,
Айткан сөзү ок болот.
Этек-жеңи салбырап.
Эзелде мындан ток болот.
Эрге жакшы суук тил,
Элечеги бок болот.
Ушак айтып сүйрөндөп,
Урушка оозу шок болот.
Күндө үч убак урушуп,
Күйгөндөн ичиң чок болот.
Кой сааганда челеги,
Белчесинен бок болот.
Кокуйга атаң туш кылса,
Өрттөнүп ичиң от болот.
Жемелеп койсоң желигип,
Жебегени бок болот.
Өлтүрүп койсоң күйгүзүп,
Өзүңдүн башың сот болот.
Өлтүрүүгө эр жигит,
Артынан коркуп токтолот.
Самыны турса кир жуубайт.
Тойтондогон жамандын,
Түндөгү ишке жетеби.
Кечке күндүз урушуп,
Мунун кургатканы кетеби.
Акмак болсо катының,
Сенде калбайт акылың.
Эр өлтүргөн душманда,
Кас болот сенин жакынын.
Маселе сөзгө кирбестен,
Айткан сөздү билбестен.
Оюндан чыкса каапырын,
Кара жанды калкалап,
Мындан качып кутул акырын.
Катының жаман болгон соң,
Айыкпаган дарт мен тең.
Уулуң жаман болгон соң,

Апийим жеген сарт мен тең.
Кызың жаман болгон соң,
Ит ичпеген аш мен тең.
Келиниң жаман болгон соң,
Керексиз жаман таш мен тең.
Агаң жаман болгон соң,
Айтышып жүргөн кас мен тең,
Иниң жаман болгон соң,
Арак ичкен мас мен тең.
Кудайым ишти өткөзөт,
Кырка чыккан жаш мен тең.
Наалып кылган казалы,
Жаман, жакшы тагдырдан.
Калемде жазган азали,
Жакшы катын дүйнөнүн,
Табылбай турган базары.
Жамандардан баш алып,
Кутулганча качалы.
Ар кайсысын жазалы,
Далайды көрдүм катындан.
Жемесин уктум капырдан,
Акмак болсо катынын,
Айтып турат акылдан.
Суук тилди жиберип,
Ыраак кылат жакындан.
Жакынды антип кетирет
Өзүң жаман болгон соң,
Сөздү өзүнө келтирет.

* * *

Жакшы катын

Жакшы катын жоодурап,
Жарык болот кабагы.
Акак койгон күмүштөй,
Аппак болот тамагы.
Олуттуу ишти ойлонуп,
Окуй турган сабагы.
Олтурганда чыр баштап,
Эсилден урбайт баланы.

Айлынды тамак аш кылат,
Жооттуруп турат жаланы.
Душманыңды дос кылып,
Агартып турат караны.
Азамат эрдин бактына.
Акылдуу болсо алганы,
Таалайыңа кудурет,
Келтирсе асыл сараны.
Эл турганда чыр баштап,
Эселде урбайт баланы.
Жакшы болсо ургаачы,
Жатыктыгын алгачы.
Жакшылардын мүнөзүн,
Жар бурадар¹ сындачы.
Сылык болсо ургаачы.
Сырттандыгын ылгачы.
Сыпалардын мүнөзүн,
Эй бурадар сындачы.
Акылы бар боз бала,
Айткан сөзүм тындачы,
Алмайынча бир жакшы,
Акылдуу жигит тынбачы.
Жакшы катын дүйнөнүн,
Табылбаган зыйнаты.
Күлө багып кашкайып,
Күзгүдөй бети тастайып.
Санжап менен сөз айтып,
Сарамжалын башкарып.
Күнөдөн боюн сактанып,
Күлбөй сүйлөп, суйсалып.
Буралып сага баш коюп,
Аста басып, буралып,
Алдына тамак аш коюп.
Аста басып шыпылдап.
Алгыр куштай зыпылдап.
Кыя басып шыпылдап,
Кыргый куштай зыпылдап,

¹ *Бурадар* – тажик сөзү, жолдош, курдаш деген сөз.

Кызмат кылып байына.
Өз эркинче талпактап,
Жүрө бербейт жайына.
Самоорун парлантып,
Санжап менен кайнатып,
Тасторконун жайнатып,
Кандырат суусун, чайына.
Айттырбай билет машыңды.
Какканда билет кашыңды.
Мейман үчүн даярдайт,
Береке кошуп ашыңды.
Жалган эмес анык сөз,
Жаннаты кылат башыңды.
Алла таала буюрсун,
Азамат эрдин бактына.
Акылга дыйкан азылды.
Үрдөн болгон насилди.
Капалык менен иши жок,
Кабагы жарык күлгөндөй.
Кас кишинди дос кылат.
Кадимден бирге жүргөндөй
Айттырбай билет сырыңды,
Кагаздан окуп билгендей.
Азыл заттын тукуму,
Азелден жүрөт түрлөнбөй.
Матаны кийсе кирдетпейт,
Бачайы көйнөк кийгендей.
Душманга сырың алдырбай,
Жооп берет сүйгөндөй.
Кылаар ишин туюнуп,
Кызматкерге буюруп.
Бүткөрүп тураар ишинди,
Санжап менен сөз айтып,
Санап турат малыңды.
Санаасын коюп оокатка,
Сарамжалын түзөтөт.
Беде сепкен күлчөдөй¹,

¹ Дандырга бышкан майда нан.

Ширин кылам каныңды.
Жалган дүйнө жүзүндө.
Кубантып турат жаныңды.
Кээ бир жакшы ургаачы,
Кедейди сүйрөп бай кылат.
Кеби менен кубантып,
Кедейдин көөнүн жай кылат.
Өзү ичпестен даярлап,
Ичкенин кызыл чай кылат.
Айып өтсө өзүнөн,
Айтып турган сөзүнөн.
Кызылдай союп урсаң да,
Кылчайып карап кеп кылбайт.
Эрегиш сөздү чыгарып,
Урганыңды билбестен.
Күлүп турат жаркылдап,
Ачуусу келип калды деп,
Аста сүйлөп жалтылдап.
Кооп кылып коркконсуп,
Колу, башы калтылдап,
Буралып басып түрлөнүп,
Бураган арген үндөнүп,
Муздатпай сенин дилиңди,
Буйрук менен үргелип.
Грамофон үндөнүп.
Кейитпейт сенин дилиңди,
Кереги менен үргөлүп.
Жардылыгың билгизбейт.
Колунду ишке тийгизбейт.
Аптада жууп ак кылып,
Кирдүү кийим кийгизбейт.
Кападар кылып көңүлүңдү,
Караңгы түнгө киргизбейт.
Жакшылап жайлап сөз айтып,
Санадар кылып жүргүзбейт.
Тапканың сенин кайсы деп,
Таамайлап отко күйгүзбейт.
Аста басып буралып,
Арка чачы чубалып.

Асырлап турат дааратка,
Аптабага¹ суу алып.
Секин басып буралып,
Желке чачы чубалып.
Даярлап турат дааратка,
Жез кумганга суу алып.
Алла таала буюрсун.
Азелде жакшы катынды,
Алыстан келсең буралып,
Алып байлайт атыңды.
Эшик ачып киргизип,
Эсине алат затыңды.
Эшик ачып киргизет,
Эстүүлүгүн билгизет.
Тамагындан бек бурап,
Оң бетинен сүйгүзөт.
Асылдык жайын билгизет.
Жакшы болсо алганың,
Беш көкүлдүү кызга тең.
Жаман болсо алганың.
Жамбаштан өткөн сызга теө.
Жаманга айткан насаат сөз,
Жаакка урган мушка² тең.
Жаман катын күткөн ой.
Сарамжалы жок болсо,
Көтөрүп койгон кышка тең.
Казал айтам жаңылбай,
Катындын жайы момундай.
Эриш, аркак өрмөктөй,
Эркек менен ургаачы.
Эсиң болсо абайлап,
Бул сөзүмдү ылгачы.
Жакшы катын белгиси,
Седептей жүзү жарк этет.
Серпилип күлсө шаңк этет.
Күлүмсүрөп сүйлөсө,

¹ *Аптабага* – Темирден жасалган чайнек.

² *Мушка* – Муштумга.

Көнүлүндөн кир кетет.
Ол өндөнгөн жакшыга,
Жаманындан ким жетет.
Алганың жакшы болгондо,
Түбөлүк жолдош касанат.
Тентуштар үйгө келгенде,
Табылбаган салтанат.
Кеби жаман катындан,
Келбей киши жалтанат.
Алганың жакшы болгондо,
Оокатың өтөт куралып.
Ойноп күлсөң арман жок,
Табылгыдай буралып.
Жакшы болсо алганын,
Жаныңда турат кыналып.
Жат кишинин көзүнчө,
Жашырып чачын сыланып.
Эрине кылат кызматты,
Эшик ачып чыгарып.
Аягы ар тоо, башы эгиз¹.
Эки чети имерүү,
Ортосу жумшак тептегиз,
Чиркиндин салган төшөгү.
Чын дүйнөгө барганда,
Анын жеңил болоор эсеби.
Жакшы катын адамга,
Жарым дөөлөт дешеди.
Жакшылардын артынан,
Жамандын келээр кесеги.
Алганың жакшы боз бала,
Ачылган кызыл гүлдөйсүн,
Алма, өрүктөй бүрдөйсүн.
Алганың эшик ачпаса,
Адеп² сактап кирбейсин.
Катының жаман болгон соң,
Кабагың ачып күлбөйсүн.

¹ Бийик.

² Ийменүү.

Капалык түшүп ичине,
Кайгырбай түк да жүрбөйсүң.
Күндө үч убак урушуп,
Күйгөнүндөн тилдейсиң.
Чыр кылаар жерин ойлонуп,
Чынга басып келбейсиң.
Сыпаалык белгиң жоголуп,
Жылдызың куурап зилдейсиң.
Алганың жаман болгон соң,
Айыбың чыгат чубалып.
Болосун акыр бейпайда,
Бозоруп көзүң тунарып.
Үшкүрөсүң, дартың жок,
Жүрөктүн башын суу алып.
Жаман катын каргаша,
Баркың билбейт түгөнгүр,
Казан-аяк кармаса,
Эшиктен төргө чачылат.
Кылганын көрүп олтурсан,
Кабагың кайдан ачылат.
Коногунун көзүнчө,
Чачын тырмап кашынат.
Ал өңдөнгөн жамандын,
Айбы кантип жашынат.
Зарласа жок дүнүйө,
Эки айланып келгиси,
Санаасы жок уйкучу,
Салпетектин белгиси.
Төөчө үнү жандаган,
Түндө уйкусу канбаган.
Эси жок андай катынды,
Эмчекте кудай каргаган.
Жаман катын белгиси,
Колу туткак, шок болот.
Кой сааган челеги,
Белчесинен бок болот.
Уруп койсо чыркырап,
Айлын жайып топ болот.
Жаман катын илээнди,

Сарамжалы жок болот.
Жакшы катын белгиси,
Айткан сөзү төп болот.
Осолу соргок ургаачы,
Суук оорусу көп болот.
Оокатынын жарымын,
Ошентип жатып жеп коет.
Жармасынын ичинде,
Жарты боодой чөп болот.
Алган эри канетет,
Айтып жадап, шүк болот.
Ал өңдөнгөн жамандын,
Адамга сөзү тик болот.
Жыты жаман катындын,
Жуурканы бит болот.
Жылуу деп жатсаң койнуна,
Уйку көрбөй тик кобот.
Жакшы болсо алганы,
Азаматтын жетеги.
Жаман катын белгиси,
Үзө баскан этегин.
Бир жакшыга миң жаман,
Коштоп чапса жетеби.
Жаман болсо катының,
Бушайман иштен кетеби.
Жамандын кылаар өнөрү,
Капка терген тезеги.
Жакшы катын белгиси,
Эркектен артык эсеби.
Карз бербеген туугандан,
Калаада сарт өөдө.
Катыны жаман болгондон,
Кагын оору дарт өөдө.
Жаман катын белгиси,
Саамай чачы көрүнөт.
Жайма көкүл кайрандын,
Жамаачысы көрүнөт.
Казандагы жармасы,
Кайнаганда төгүлөт.

Алган эри уялып,
Кара терге чөмүлөт.
Мен ырдадым катынды,
Жыты бузук капырды.
Сасыгынын үстүнө,
Сыйпап алат атырды.
Топордон салба айгырды,
Тойгондон алгын зайыбынды.
Топордун кызы токтотпойт,
Тобундан бөлөт айлынды.
Айлыңдан жалгыз калган соң,
Табалбайсың дайнынды.
Жамандан салба айгырды,
Жакырдан кылба кайныңды.
Жакырдын кызы жай билбейт,
Жалгыздан бөлөт айлынды.
Чаркырап турса үч убак,
Жаба албайсың айбыңды.
Башка чаап жалкытпа,
Минип жүргөн атыңды.
Башында көрүп куда бол,
Ала турган катыңды.
Көрбөй туруп туш болсон,
Кимге айтасың дартыңды.
Көп ойлосоң борумун.
Күйөрлүү кылган жоругун.
Көк мээ кылат башыңды,
Ичине көр жер түшүрүп,
Балит кылат ашыңды.
Тамагыңды шимитип,
Минтип сурайт жашыңды.
Жаман болсо алганың,
Жаныңа жалын салганың.
Жалган дүйнө жүзүндө,
Жакында кетпес арманың.
Осол болсо алганың,
Отко жаның салганың.
Ол дүйнөгө барганча,
Өзүңдөн кетпейт арманың.

Мейман келсе тырышып,
Бет алдырбай урушуп.
Конок келсе тырышып,
Кой сойдурбай урушуп.
Нан кой десе ун жок деп,
Назарынды сындырат.
Жалгыз тыйын пул жок деп,
Асты кийинин карабай,
Акылсыз сендей кул жок деп.
Убайым тартып үшкүргөн,
Оюнда мендей тул жок деп.
Баштан аяк сурасаң,
Баары тамам, шол жок деп.
Бетине салаар майыбыңды.
Кыйкырып сүйлөөр дайныңды.
Чыгарып тураар айбыңды.
Уялгандан сактанып,
Адеп сактап токтолуп,
Аркаң менен жылаарсың,
Агайинге сынаарсың.
Алыстан келген мейманды,
Араң конок кылаарсың.
Капа болуп кайгырып,
Канткенде менден тынаарсың.
Төркүнүнө бербесең,
Төрт сакалды жуларсың.
Төшөгүң тураар жыйылбай,
Төбөңдөн тийип турарсың.
Сырынды айтпа эр болсон,
Бей акыл жаман зайыпка.
Ашкере кылат айбыңды.
Айдатып барат найыпка.
Анча мынча мал тапсаң,
Алдырып коет айыпка.
Акмак болсо алганың,
Арылбас сенин арманың
Кутулбай турган балаага,
Кудурет салса калганың,
Барымтага бир кеткен,

Пайдасы жок бар малың.
Балаа чыгып үйүндөн,
Басылбас сенин жаңжалың.
Үйүндө уруш болгон соң,
Убайым менен карганың.
Кебинди катын майтарып,
Келгенинди кайтарып.
Канткенде болбойт арманың,
Бир карангы түнгө калганың.
Кудай кылса пенделик,
Өтөөрсүн шонтип сандалып.
Жаман менен урушсаң,
Жеңе албайсың теңелип.
Урушкандан уялбай,
Уятты коет шерленип.
Кайрат кылып калкайып,
Кармашып турат демденип.
Абийири жок ант ургур,
Бир акмакты алат эрденип,
Ачууң келип бир чапсаң,
Алаадан алып кармашып,
Аюудан жаман айкырып,
Айылдын баарын чакырып.
Айылда жүрөт талпактап,
Аягы турат шалтактап.
Талаада жүрөт талпактап,
Табагы турат шалтактап.
Жемелеп койсоң жээлигип,
Жебеген богу жок болот.
Өлтүрүп койсоң күйгөндөн,
Өзүңдүн башың сот болот.
Төркүнү келип кун доолап,
Үстүнө жыйын-топ болот.
Акмак болсо катының,
Акылың тунук болсо да,
Түк да калбас акылың.

Аялдар жөнүндөгү ыр*
Кээ бирөө бар,
Калемдей кашы чийилген.
Капарында жок эле ай,
Какшангым келди бүгүн мен.
Ушактыгын кой эми,
Алды менен жүгүргөн.
Алын билбей бечара,
Чачы артына түйүлгөн.
Ошолор сулуу бир болсо,
Ээй ошону да бизге тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Атырдап бетин жуунган.
Ак жибек кийип кубулган,
Агартам деген кайран бет,
Ага жетпей жуурулган.
Ошолор ай сулуу бир болсо,
Деги ошону эле тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Төшөк жатса жыйылбай,
Аны ойлоп да койбойт кымындай.
Азандан кетет айылдап,
Жумушу жок тыйындай.
Бешимде келет бышылдап,
Саманга тойгон сыйырдай.
Ошолор ай, сулуу бир болсо,
Ошону деле тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Жолдошун сыйлап күтпөгөн,
Ал эми жорудай орой тиктеген.
Сүйлөсө кетет ылгабай,
Сөзү жок бир «сиз» деген.
Ошолор деги сулуу бир болсо,
Ээ ошолорду тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Балдарын таза бакпаган,
Алардын беттерин шакмар каптаган.
Өзү таза күтпөсө,
Карамак беле башка адам.
Ушундайбы жакшы адам?
Ошолор сулуу бар болсо,
Деги ошондойду тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Эндиктеп бетин кызарткан,
Ал эми этекти өйдө кыскарткан.
Эл турса да уялбайт,
Эч нерсе жок ызаттан.
Ошолор сулуу бир болсо,
Ошондойду тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Талыкпай тиет күйөөгө,
Таанышып алып бирөөгө.
Таштап кетет анысын,
Эки конгон түнүндө,
Ошолор ээй сулуу бир болсо.

Кээ бирөө бар,
Киймин туташ кир кылган,
Же анын жумушу жок бир кылган.
Сайраса кетет булбулдай,
Улууларга тил бурган.
Ошол ээй сулуу бир болсо,
Деги ой, ошону тим койсо.

Кээ бирөө бар,
Эмчектен башын тартпаган,
Аны эл жактырып мактаган.
Акырын сүйлөп жыбылжып,
Акылы терең башкадан.
Ушундай болот жакшы адам.
Ошолор ээй сулуу бир болсо,
Эй ошолорду сүйгүн ким болсо.

Бизде бар кара көз сулуу ак маңдай,
Акын казына куюп баскандай.
Акырын сүйлөп жыбылжып,
Отура калып аткандай.
Күлсө тиши кашкаят,
Күн туруп келе жаткандай.
Эмгегинен эл тааныйт.
Өзү жүрөт мактанбай.
Ошол сулуу бир болсо,
Деги, ошону сүйөр ким болсо.
Асылдай кылып умтулат ай,
Ачылган кызыл гүл болсо

[Инов. №600(5238). 112-115-бб.].

* * *

Катындардын түрлөрү*

Калем алып колума,
Казал жазам аз гана.
Көчүрмөсүн көчүрүп,
Калет кылбай жазгыла.
Жай билбеген жамандан,
Жакындабай качкыла.
Абалы мурун айтамын.
Жакшы аялдын мүнөзүн,
Андан кийин айтамын,
Жамандардын жүйөсүн.
Биринчи аял билимдүү,
Окубай табат илимди.
Айтылуу сыры даанышман,
Кыла турган кызматын,
Ойлоп алат алыстан.
Кепке устат кең чечен,
Келтирип сүйлөп ойкуштап,
Жайлап сөзүн айтууга,
Жалгыз чыккан жарыштан.
Барктап билет жашынды,
Айттырбай кылат ашыңды.

Бйман үчүн даярдап,
Бул өзү, жыргалга салат башыңды.
Экинчи, бөлөк аялдын,
Сыпаттуу Сыргак жайкамы.
Сыр алдырбай байкама,
Сырттан эрдин койнунда.
Мунун, сыпаты калың ордунда,
Ак кыргый куштай кыпылдап,
Аста басып зыпылдап.
Дасторконун жайылтып,
Кандырат суусун жайында.
Үчүнчү бөлөк аялдан,
Орто бойлуу үлүң көз.
Ой Салкын деген айлы бар,
Ой Салкындын ойлогон,
Оюнда түрдүү далай бар.
Оокат боюн чак кылат,
Бар кызматын ак кылат.
Күйөөсү менен урушса,
Кыялданып ойлонуп,
Күлкүсү менен сап кылат.
Төртүнчү аял жез билек,
Мээси толук бек зирек.
Эмгеги сая кетет деп,
Эрине тилек көп тилеп.
Жез билек жайса атагы,
Ушак сөз болбойт катары.
Алганың ушак айтпаса,
Айлында болбойт чатагы.
Уруп койсоң кокустан,
Кир сактап, ичте кек кылбайт.
Бура тартып сүйлөгөн,
Бузуку сөзүн эп кылбайт.
Бешинчи аял түлкү көз,
Бек, мырза эрдин койнунда,
Мунун белгилүү кызмат мойнунда.
Кылагар көзү моймолуп,
Мунун асылдаты койнунда.
Алып жатсаң койнуна,

Адамда арман калабы.
Асылдын тийсе талабы,
Алыстан издеп не пайда,
Ушуну албаса кумар канабы.
Алтынчы бөлөк аялдан,
Ак жоолук жайсаң деген бар.
Адамдан башка жүрүшү,
Аянбаган башка жүрүшү.
Ак жоолук жайсаң ургаачы,
Мунун, асылдыгын ылгачы.
Табылып калса бактына,
Таалайлуу жигит жыргачы.
Жетинчи бөлөк аялдан,
Ак көрпө жайыл деген бар.
Абдан толук акылы,
Айбыкпаган берен бар.
Кептер моюн бүкүр бел,
Келбеттүү эрдин койнунда,
Келерки кызмат мойнунда.
Кызматтары сакталуу,
Кылыгы журтка макталуу.
Таалайына табылса,
Буга тапшырган ишиң акталуу.
Сегизинчи аялдан,
Кызыл кыйма деген бар.
Кызыктырып адамды,
Кызматы жанды жеген бар.
Бою сулуу борумдуу,
Болжолсуз болот жоругу.
Кызыл болот ыраңы,
Мунун, кызыктырып ырайы.
Кызматы жандан бир башка,
Бул өзү ургаачынын чынары.
Тогузунчу аялдан,
Бактылуу Барпы деген бар.
Бала-чака дебестен,
Баарынын камын жеген бар.
Коңшуну сөзгө кийирип,
Кошомат сөздү жиберип.

Акылдын табат айласын,
Эртели кечти көп ойлойт.
Элинин жалпы пайдасын,
Алмадай камыр аш кылат.
Акыл-насаат үйрөтүп,
Аял эрди баш кылат.
Атың даяр токулуу,
Акыл-насаат окулуу.
Атыңды тартып мингизип,
Асемин көзгө илгизип,
Сагынтпай байым бат кел деп,
Санатты ичти күйгүзүп.
Келгенде атың байлаган,
Келтирип көңүл жайлаган.
Алганың шундай болгон соң,
Калбаймын эч бир арманда

[Инов. №205. 12-дептер. 7-13-бб.].

* * *

Аялдардын мүнөзү*
Өзүм жакшы адамсып,
Өзгөнү жаман дебейин.
Аялдардын мүнөзүн,
Азыраак айтып берейин.
Агалар угуп тургула,
Айтылган сөздүн баянын.
Айт десеңер айтайын,
Аялдардын кыялын.
Ушулардын ичинде,
Балким менин да бардыр аялым.
Аялдардын жакшысы.
Алганын жакшы барыктайт.
Ар иш келет колунап,
Башка аялга зарыкпайт.
Кээ бир түркүн аялдар,
Эринин тапкан оокатын,
Эптеп жасап бералбайт.

Көнүлү келбейт ар ишке,
Же көйнөгүн эптеп тиге албайт.
Сарамжалы жок такыр,
Сатайын десең бирөө албайт.
Жакшы аялдын белгиси,
Жаман кеби жок болот.
Кадырман болсо эрине,
Кара да болсо ак болот.
Орду менен иш кылып,
Оокатына чак болот.
Кээ бир түркүн аялдар,
Актыгын карап отурса,
Айдай болуп көрүнөт.
Олутсуз жерден иш кылып,
Ошентип көзгө илинет.
Жакшы аялдын белгиси,
Жарды болсо күйөөсү,
Жамачылап кийинет.
Эриме кол кап жасайм деп,
Элден жүн сурап ийирет.
Ойлогула жакшылар,
Ошондой аял түпсүрөт.
Жаман атка жал бүтөт,
Жарды адамга мал бүтөт.
Аялдардын жакшысы,
Андай, мындай дебестен,
Алганы менен тең кетет.
Анын тууган балдары,
Азамат болуп эр жетет.
Обу жок жаман аялдар,
Ошондой болуп кутурат.
Акырында күйөөсү,
Коё берет мукурап.
Же башкага тийип алалбай,
Төркүнүндө отурат.
Төркүнү жакшы айтабы,
Жаман кеп угат үч убак.
Өзү билбейт таптакыр,
Ошентип өтөт жаш убак.

Жакшы аялдын белгиси,
Сиз деп сылык сөз айтып,
Эринин көөнүн оорутпайт.
Аттарын айтпай тергешип,
Бири-бирин барыктайт.
Кээ бир түркүн аялдар,
Өлүгүндү көрөйүн деп,
Одоно сүйлөй корсулдайт.
Уруп койсо кокустан,
Үч күнү ыйлайт болкулдап.
Өлүп берем сага деп,
Качып калат талаага.
Өзүң жакшы айтпасаң,
Каласың казал балаага.
Оокаттын болбойт татыгы,
Ошондой болсо аялың.
Элдин баарын сын тагат,
Өзүнүн билбейт кыялын.
Такыр болбойт пайдасы,
Тартасың анын зыянын.
Жакшы аялдын белгиси,
Кабагы ачык жайдары.
Качанда болсо дапдаяр,
Камдап койгон чайнеги.
Ушундай жарым болсо дейт,
Үйүнө барган мейманы.
Кыйын аял экен деп,
Кызыктырат кыйланы.
Кээ бир түркүн аялдар,
Үйүнө мейман барганда.
Нан жок эле белең деп,
Азыраак туруп тургула,
Азыр эле келем деп.
Акылы жокту кантейин,
Ачыткы издеп данектеп.
Аялсынып эркекке,
Ашыңы кылып берем деп.
Ачыткысын кыш күнү,

Жылуу жерге сактабай,
Алдырып ийет үшүккө.
Кылжуугучун жоготуп,
Көтөртүп ийет күчүккө.
Аял дурус болбосо,
Эркектин аты чыгабы.
Кара зоонун боорунда,
Кайып болот эмеспи.
Эркектин атын чыгарчу,
Зайып болот эмеспи.
Аялдын эри болбосо,
Анын да иши кыйла бар.
Азык, оокат, кийми жок,
Азап тартып кыйналар.
Билсеңер кадыр паркыны,
Жаман, жакшы айтышпай,
Бир-бириңи сыйлаңар.
Эркекке аял болбосо.
Мунун да иши кыйла бар.
Тапканыңы ким жыят,
Тамагың ашты ким кылат.
Көмүрдөй болуп кирдесе,
Көйнөгүңөрдү ким жубат.
Катык-матык айталбай,
Карайсың кимди жалдырап.
Ошону үчүн жакшылар,
Эрди-катын бардыгын,
Болгула абдан ынтымак.
Үйүндө бирге отуруп,
Урушпагын чыркырап.
Чатышып кетсең кокустан,
Чайнегиң сынат быркырап.
Ата-апам урушту деп,
Бала-чакаң чуркурап,
Ондон көрө жакшылар,
Ойноп отур жаркырап

[Инв. №5032 А. 5-денгер. 60-73-бб.].

* * *

Жаман болсо алганың
Арылбайт баштан арманың.
Берекеси жок болот,
Колундагы чарбагың.
Байкуш болуп башынан,
Бала кезден зарладың.
Ойноп күлүп жүрө албай,
Убайым менен карганың.
Башыңа түйшүк иш түшсө,
Сурабайт жайың алганың.
Оозуна даамы татыбайт,
Аялың кылган айраны.
Тамакты жакшы кылалбайт,
Турсада этиң, майларың.
Мышыкка күндө жедирет,
Жакшылап жыйбай кайраның.

Жаман болсо алганың,
Ал жайыңа карабайт.
Курсагың ачса бир күнү,
Жолдоштукка санабайт.
Колундагы дүнүйө,
Алды алдынан талаалайт.
Бир жерге барса бабырап,
Керели кечке жоголот.
Аялың эптүү болбосо,
Канткенде ишиң оңолот.
Колундан келип турса да,
Жарыбай алдың торолот.
Ушак сөздү көп айтып,
Жамандын болот оозу шок.
Капкара болуп турганы,
Балаңа тартса ак боркок.

Эринен аял коркпосо,
Анан кийин ким коркот.
Жаның кайдан жыргасын,
Жолдошуң болсо бир чоркок.

Үйүнө келген кишини,
Киши ордуна санабайт.
«Чыгыңыз өйдө төргө өт» деп,
Айтууга кургур жарабайт.
Аялың жайсыз болгон соң,
Досторун сени карабайт.
Жакшы кийим кийинсе,
Тааныбайт анын адамды.
Арада жүрүп кас кылат,
Агайын тууган адамды.
Жакшылап жаман багалбайт,
үйүндөгү баланды.
Жалгыз бой болсоң кокустан,
Боло албайт сага каранды.
Өзүң кетсең бир жакка,
Багалбайт жакшы малыңды.
Кийим сатып кетем дейт,
Карабайт сенин алыңды.
Сылап-сыйпап багалбайт,
Карыган кемпир, чалыңды.
Жоктой тутат куу жаман,
Колундагы барыңды.
Какшык-какшык сөз айтып,
Кашайтат кара жаныңды.
Ушундайга жолуксан,
Кимге айтасың зарыңды.
Жаманга берип малыңды,
Коротпо жигит малыңды.
Андай аял башкарса,
Таппайсың сайдан саныңды.
Жолдошторун келгенде,
Жаманың ачпайт кабагын.
Жабышып кала тургансып,
Жаба коёт тамагын.
Кайдан билсин өзүңдүн,
Уят болуп каларың.
Жаман аял ар качан,
Сындырат шагын баланын.
Эл катары жүрбөйсүн,

Кошулуп элге карааның.
Аял алаар кезинде,
Алды артың карап байкагың.
Коногуна бере албайт,
Жакшылап колдо тамагың.
Баланчанын аялы,
Барк билбес киши экен деп,
Көргөндөр айтат карааның.
Элге ушак сөз болот,
Эчтеке бербес сараның.
Үйүнө киши келгенде,
Чай кайнат десең чай жок дейт.
Челпек кыла кой десең,
Уй байыган май жок дейт.
Көжө кыла кой десең,
Суу алуучу сай жок дейт.
Башка үйдөн алып кел десең,
Коркомун чыккан ай жок дейт.
Даяр болсо баарысы,
От жагуучу жай жок дейт.
Каргандардан уялбай,
Бети жок болот тирминдеп,
Кайненени какшатып,
Күндө тилдеп отурат,
Кара жерге киргин деп.
Кайнатасын жадатып,
«Кагып салам» деп айтат,
«Каргандагы жинин» деп.
«Менден башка кожоюн,
Кана айткының кимиң» деп.
«Көтөрбөсөң үйдөн кет,
Менин айткан тилим» – деп.
Андайлардан айылың,
Коркуп турат зирилдеп.
Бет алышпай качышат,
Абысыны бириндеп.
Жүрөгүң түшөт өзүңдүн,
Корко берсең зирилдеп.
Алганың болсо жел өпкө,

Болосун уят сен көпкө.
Адамдыкка кошулбай,
Болосун куру көлөкө.
Жакшы пальто кийинсе,
Колун салат чөнтөккө.
Папирос тартып керилип,
Мас болот аның дөөлөткө.
Жакшы ат минсең андайда,
Тамашалап жөөлөтпө.
Жаман тилин тийгизет,
Мас болгон арам дөөлөткө.
Эл ичинде мас болсоң,
Кетирип коёт абийириң.
Угуп алса ушак сөз,
Тилине кирет жиндинин.
Акылсыз болсо байкабайт,
Айыптуунун ким-кимин.
Кыялы болот тетири,
Кыялындай аңгинин.
Ар дей түшөт бетине,
Айбыкпастан ар кимден.
Акыл эсиң жоготот,
Ардактап алган тил билгин.
Жакшы болсо оокатың,
Өз боюна болуп тың.
Беш көйнөк кийип түрдөнөт,
Билбестен анын уятын.
Оокатыңа бош болот,
Жаш болсо да болбой тың.
Жакшы айтканды түшүнбөйт,
Билбеген соң сөз наркын.
Айрылган кийим жамалбайт,
Жыртык болот бешмант-шым.
Оокаттын жайын билбейт деп,
Элге кетет өз баркын.
Эчтекеге эби жок,
Отко түшкөн тайгандай.
Кайнага менен айтышат,
Уялбай да тайманбай.

Суук болот сөздөрү,
Найза менен сайгандай.
Үйдөн качып чыгасың,
Отурууга жай калбай.
Үй ичинди чаңдатып,
Чалып ийет айрандай.
Өз оокаты турса да,
Ууру кылат уялбай.
Өз элинден четтетет,
Тоо башында улардай.
Кыялы жаман буркандап,
Кызыганда кумардай.
Күчтүү болсо тебелейт,
Күйөөсү калат туралбай.
Жолугуп калба андайга,
Кыялын билип сыр албай.
Бирөө менен урушса,
Бейлиң кетет тыялбай.
Жүрүп кетет көбүрүп,
Жар-жардан аккан кыяндай.
Сөөгүндө калат жаман сөз,
Кагазга жазган сыяндай.
Чийки болот камырдай,
Дайыма кылган нандары.
Жакшылап кылып иче албайт,
Колундагы жарманы.
Чатак болуп күн өтпөйт,
Жаман болсо алганы.
Жакшылык көрбөй өттүм деп,
Ичинде кетет арманы.
Издеп тапса жолдошун,
Жигитти тебе тандады.
Ушул сөздү Кадыркул,
Тентуштарга арнады.
Омок кийсе обу жок,
Чоркоктун болот бармагы.
Жаман болсо алганың,
Үйүңдүн жайын биле албайт.
Акыл айткан кишиге,

Акылдуусунуп тил албайт.
Аке-үкө, ата деп,
Башкага батып кире албайт.
Кийимдерин тазарып,
Мойну башың агарбайт.
Баласын төргө чыгарып,
Ага-иниге бир тууган,
Акылы менен жагалбайт.
Өзүң таап келбесең,
Эчтеке өзү табалбайт.
Жүрө берет кубанып,
Ичип алган тамакка.
Айрылып жатса көйнөгү,
Койгонду билбейт жамаптап.
Мындан кыйын жазганга,
Эмесмин кыйын жамакка.
Алдынан өтпө келиндер,
Ак сакалдар баратса.
Өз эркинче жыргайсың,
Алганың жигит жарашса

[Инв. №5032 А. 37-42-66.].

* * *

Жакшы катын, жаман катын*

Алганы жакшы жигиттин,
Артык болот дүнүйөсү.
Эринин сөзүн кайтарбай,
Эптүү болот жүйөөсү.
Сага кызмат кылгандай,
Сылык болот мүнөзү.
Мүнөзү жакшы катындын,
Кайдан болсун күкөөсү.
Айып өтсө өзүнөн,
Айтып турган сөзүнөн.
Кызылдай сойсоң терисин,
Кылчайып карап сөз кылбайт.
Урганыңды билбестен,

Күлүп турат жаркылдап.
Ачуусу келип калды деп,
Аста сүйлөп жалтылдап.
Кооп кылып коркконсуп,
Колу-башы калтылдап.
Бурала басып түрлөнүп,
Бураган арген үндөнүп.
Муздатпай сенин пейлинди,
Кериле басып түрлөнүп,
Керемофон үндөнүп.
Асты оорутпайт пейлинди,
Намиринден¹ үргөлүп.
Асты, кийинин карабай,
Акылсыз сендей кул жок деп.
Убайым тартып өзгөргөн,
Үйүндө мендей тул жок деп.
Айтып салат айбыңды.
Чыңырып сүйлөп дайындап,
Чыгарып турат майыбыңды.
Ошончолук токтолуп,
Уралбасаң зайыбыңды.
Төркүнүнө бербесең,
Төбөңдөн тийип турарсың,
Күйүп-бышып от болуп,
Төрт сакалың жуларсың.
Ачууң келип бир чапсаң,
Жакандан алышып жармашаар,
Жан аябай кармашаар.
Аюудан бетер бакырап,
Айылдын баарын чакырап.
Эшигиндин алдына,
Күндө жыйын той болоор,
Уялгандан элинден,
Жүрөгүң күйүп от болоор

[Инов. №645. 2-денгер. 52-54-бб.].

¹ Буйругундан.

* * *

Башта десең санатган,
Башынан айтып берейин,
Бала-барка: кыз-кыркын.
Жашынан айтып берейин,
Жанга өлчөлүү чуркаган,
Атыңдан айтып берейин.
Келсе конок байкаган,
Эринен мурун жайкаган,
Катыңдан айтып берейин.

Кажыганды жымыйткан,
Желимден айтып берейин.
Каз элечек заңкыйткан,
Келинден айтып берейин.
Ай, ай, сени, ай сени,
Арыкты семиз кылган май сени,
Жаманды жакшы кылган мал сени?
Алты тапкыр, алты кыр,
Аша барса чат болот.
Алты ага-ини бириксе,
Сыйлашпаса жат болот.

Кээ бир жакшы катын бар,
Жаз күнүндөй түрдөнөт.
Кээ бир жаман катын бар,
Жаман ишке үйрөнөт.

Алганың жакшы бир болсо,
Беш көкүлдүү кыздайың.
Жаман болсо катының,
Жанбаштан өткөн муздайың.

Жайкала шибер чыкпаса,
Сайраса булбул укпаса,
Жай да болсо кышка тең.
Жаман катын тиккен үй,
Сарамжалы жок болсо,
Кубарып калган ышка тең.

Жакшы катын белгиси –
Жибектен соккон тор болот.
Жаман катын белгиси –
Маңдайы калың шор болот.
Жакшы ургаачы белгиси –
Чакчак болот көңүлүн,
Жамгарганың¹ иш болбойт,
Жаткан жериң сыз болбойт.

Жаман катын белгиси –
Салаа-салаа сөгүлөт,
Көйнөгүнүн этеги.
Жакшы катын белгиси –
Эр кишинин жетеги.
Ал өңдөнгөн шумкарга,
Далайы нечен жетеби.

Жамандар жүрөт талпылдап,
Сүйлөй берип далпылдап,
Ээк алгычын карасан,
Элечек барат шалпылдап.
Осол соргок ургачы,
Суук оорусу көп болот.
Жарма кылса үстүндө,
Жарым боодой чөп болот.

Суу кечкенде кайкандап,
Өңөрткөнүн кантейин.
Чайкама салып элечек,
Агартып, көгөрткөнүн кантейин.
«Бала туудум» деп коет,
Жаман катын белгиси.
Баштыктагы талканды,
Баарын тоголоктоп жеп коет.

¹ *Жамгарганың* – иштегенин, аракетин деген мааниде.

* * *

Эй, айтайын сөздүн тартибин,
Алданын салган барманы.
А деп үндү козгосо,
Айтылат сурдун калганы.
Алты сан журту көтөрөт,
Атадан сөздүн калганы.
Анык уксаң чыкпаган,
Айткан сөздүн жалганы.
Акылдуулар уксун деп,
Ак кагазга салганым.
Жалгаган кудай жигиттин,
Жакшы чыгат алганы.
Жакшы катын алган соң,
Жалганда жоктур арманы.
Жакшы катын мүнөзү,
Жайгарылат бүлөсү.
Кенен бейли болгон соң,
Кечилет мунун күнөөсү.
үмүт кылат адамдан,
Бир кудайдын тилеши.
Сап көңүлүн жай болот,
Түгөнбөс азык-түлүгү.
Жакшы катын белгиси,
Ак мышыктай кылмыйып,
Азил айтсаң жылмайып.
Кирпигине кир жукпайт,
Түлөө куштай чыймыйып,
Көтөрүлүп зоболоң,
Душмандын бели шылпыйып.
Кийимдерин жуунуп,
Кекиликтей тытынып.
Сыпаалык менен сыналып,
Сынабастан ынанып.
Малы башың көбөйөт,
Барган сайын уланып.
Артыкча болот ургаачы,
Ак сакалдан дуба алып.
Карсылдап барып баягы,

Катарланып суу алып.
Ашып күйүп сарамжал,
Бир бирине уланып.
Жакшы катын белгиси,
Өлчөгөндөй отуруп
Алып келсең базардан
Ак матаны топулук.
Толук куржун бүтүрөт,
Курап-курап отуруп.
Ар кызматың шайма-шай,
Астында атың токулуп.
Арбактарың ыраазы,
Аптада куран окулуп.
Аны алсаң айлыңа,
Киреше кирет кошулуп.
Жаркылдаган жан болот,
Чоргоодой мойну чозулуп (созулуп).
Айындаган душмандар,
Алдына келет кошулуп.
Шамалдай болот жүргөнү.
Жакшы катын белгиси,
Шамдагай киет күрмөнү.
Алган эри дардаңдап,
Артыкча дооран сүргөнү.
Эри билген болбосо,
Ар убак өзү билгени.
Жыла басып шыпылдап,
Жылмайыңкы күлгөнү.
Бура салып сүйлөгөн,
Бузукуга кирбеген.
Жаман ишти жакшыдан,
Ажыратып айрыган.
Кагаздай болуп агарып,
Кайсы жери кирдеген?
Каалаганы болбосо,
Кайгырып издеп жүрбөгөн.

Жакшы катын белгиси,
Ойноп жүрүп от жагат.

Нагыз кылып нан жабат,
Ичтен тыштан иргелеп,
Иштери менен мал табат.
Колу жетип алган соң,
Бей бечара карыпты,
Барын берип бүт багат.
Дүйнөдө жакшы катындар,
Байралуу болот ойнуңа.
Кайнене менен кайната,
Барып алат барына.
Эли журттун баарысын,
Көтөрүп алат жонуна

[Инв. №600(5238). 5-8-бб.]

* * *

Эмне жаман*

Кадыры жок элине,
Кана журтта ким жаман,
Калкка болуп шерменде,
Калп сүйлөгөн эң жаман.
Кайсалактап жумуштан,
Качып жүргөн сен жаман.
Чарылдап жок сөз көп айтып,
Чалпоолугуң эң жаман.
Айткан сөздү унуткан,
Аңкоолугуң эң жаман.
Жарабайм деп жумушка,
Жалкоолугуң эң жаман.
Убадасын жоготуп,
Уят болгон эң жаман.
Эки адамдын бирине
Уят болгон эң жаман,
Карасанап колхозго,
Кулак болгон эң жаман.
Кара күчкө шайырсып,
Шашып жүргөн эң жаман.
Кайсалаңдап көчөдө,

Басып жүргөн эң жаман.
Колхоздон тандап колхозду,
Качып жүргөн эң жаман.
Куулук кылып колхозго,
Кунт алганың эң жаман.
Арак ичип көчөдө
Ыргалганың эң жаман.
Ар ким алса эмгегин,
Куру калганың эң жаман.
Тескери үгүт жүргүзүп,
Жол салганың эң жаман.
Сапаты жок иш иштеп,
Олжо алганың эң жаман.
Кампада колхоз мүлкүнө,
Кол салганың эң жаман.
Тон кийинбей тикенди,
Кучактаган эң жаман.
Догдурсуз кесип жараны,
Бычактаган эң жаман.
Бирди бирге жамандап,
Ушактаган эң жаман.
Сапаты жок, саны бар,
Жумуштарын эң жаман.
Эл иштесе сен карап,
Туруштарын эң жаман.
Көрүнгөндү жек көрүп,
Урушканың эң жаман.
Мааниси жок сөз айтып,
Маңызданган эң жаман.
Кетмен чапкан жумушта,
Намыстанган эң жаман.
Нак акысын алалбай
Барымта алган эң жаман.
Ала туяк өткөзүп,
Алмашканың эң жаман.
Алалбаган нерсеге,
Жармашканың эң жаман.
Ар ким менен урушуп,
Кармашканың эң жаман.

Куру калып акчадан,
Кумарчы болгон эң жаман.
Куркулдаган көңүлчөк
Сурамчы болгон эң жаман.
Молдо болуп дем салып,
Тумарчы болгон эң жаман.
Бирөөнү барып бирөөгө,
Жамандаган эң жаман.
Жыйынтыксыз жумушун,
Амалдаган эң жаман.
Көп суранып кишиден,
Жаландаган эң жаман.
Аш бышканда жутунуп,
Куркулдаган эң жаман.
Ар ким менен урушуп,
Булкулдаган эң жаман.
Ар бир байда иштерге,
Умтулбаган эң жаман.
Карыз алганын кайтарбай,
Кас болгонун эң жаман.
Карыганда какчыңдап,
Жаш болгонун эң жаман.
Касиетин качырып,
Мас болгонун эң жаман.
Бирөөдөн коркуп бирөөнү,
Жамынганың эң жаман.
Күчүн жетпей кыйкырып,
Чамынганың эң жаман.
Жардам сурап бирөөдөн,
Жалынганың эң жаман.
Каржың жокто алыска,
Камынганың эң жаман.
Калп сөз айтып тузакка,
Чалынганың эң жаман.
Каалаганың бербесе,
Таарынганың эң жаман

[Инов. №608(5246). 39-43-бб.].

* * *

Эмне эн жаман*

Калкым ойлоп карасан,
Кана элде ким жаман?
Калкка болуп шерменде,
Калп сүйлөгөн эн жаман.
Кайсалактап жумуштан,
Качып жүргөн эн жаман.
Чарылдаган урушчаак,
Чалпоолугун эн жаман.
Айткан сөздү унуткан,
Анкоолугун эн жаман.
Жарабайм деп жумушка,
Жалкоолугун эн жаман.
Убадасын жоготуп,
Уят болгон эн жаман.
Эки адамдын бирине,
Мыят болгон эн жаман.
Шылтоо таап эмгектен,
Ыраак болгон эн жаман.
Шайкелендеп калп эле,
Шашып жүргөн эн жаман.
Шалдырап, уктап, үй үйгө,
Басып жүргөн эн жаман.
Колхоздон тандап колхозду.
Качып жүргөн эн жаман.
Ачууланып ар кимге,
Сурданганың эн жаман.
Ар күчүдү мас болуп,
Ыргалганың эн жаман.
Элин алган эмгектен,
Куру калганың эн жаман.
Тескери үгүт жүргүзүп,
Кунт алганың эн жаман.
Сапатсыз иштеп күн таап,
Олжо алганың эн жаман.
Карайлап колхоз мүлкүнө,
Кол салганың эн жаман.
Кара жумуш иштебей,

Кайшактаган эң жаман.
Кошомат кылып ар кимге,
Шыйпактаган эң жаман.
Бирди бирге жамандап,
Ушактаган эң жаман.
Бирөөнү барып бирөөгө
Жамандаган эң жаман,
Жыйынтыксыз иш иштеп,
Амалданган эң жаман.
Көп суранып кишиден,
Жаландаган эң жаман.
Бул мүнөстүү адамдар,
Мындан кийин оңдосун,
Жакшылыкка көнгүлө,
Жалпы эмгекчи жолдошум.
Бул жогору мүнөздөр,
Эч адамда болбосун

[Инов. №608(5246). 111-115-бб.].

* * *

Кыргыз жакшыларына санат

Калбыр өпкө жез канат
Жүгүрүк дулдул тулпар ат,
Жүгүрбөстөн желерби
Жүткүнөр жигит азамат.
Жүткүнбөсө тайгылат
Жүрөксүздөн өлөрбү?
Өткөн өмүр, жаш башың,
Кызыл майва курагың,
Аз десен да келерби?
Кыңырык келсе табылбас,
Кызга башын берерби?
Асили темир экен деп,
Алмас менен болотту,
Бир жашыкка теңерби?
Чалагайым элирме
Акыл, өнөр айла тап,

Көп какшады тил менен жаак.
Ишин кетер кедерге
Таман акы, маңдай тер,
Күчүң сатып күнүң көр.
Жат малына семирбе
Кыргыз, казак тилеймин,
Өз дениндин сүйөгүн,
Ит жегендей кемирбе

[Ив. №43 (237)].

* * *

**Кыргыз кызматкерлери чиеленишип
тарашканы тууралуу***

Ачуу жүргөн не болор,
Ачуулууда акыл жок.
Кылган иши кер болор.
Ачуу душман, акыл дос
Ачуу түбү кем болор.
Кетсе айлыңдан ынтымак
Жигит башы тел болор.
Кызыл жибек, кырмысы
Баркы кетип жүн болор.
Кайгы түшүп башыңа
Күнүң кара түн болор.
Алтын капка калаңыз
Күтүлбөсө жым болор.
Токтотбостон акылды
Кеп укпаса жин болор.
Бакты келсе жигитке
Жалган сөзү чын болор.
Чала кайым, жарым эс
Чатак жүрүп тим болор.
Кимге кылсаң ынтымак
Кытай, инди эл болор.
Адам акын жебегин
Жүрөгүнө чер болор.
Бакты тайса жигиттен

Баары сөзү чыр болор.
Тентек болсо үй-бүлөң
Тирүүлүгүң көр болор.
Тең адилдик кылбаса
Теги жүрүп кор болор.
Терис жүргөн жигиттин
Темингени жер болор

[Инов. №43 (237) 6; 11-12-бб.].

* * *

Активдерге*

Актип сөрөй болом деп
Эл эмгегин сорушат,
Иштетпестен колхозго
Аялына болушат.
Аялын иштен аяган
Адатын качан коюшат.
Кийерге киймиң болбосо
Жакырдыктын белгиси.
Жоого кирчү жазганбас
Баатырлыктын белгиси.
Турган жерден ырдаган
Акындыктын белгиси.
Ак селдени башка орош
Эшендиктин белгиси.
Аткан октой сүйлөгөн
Чечендиктин белгиси.
Эч нерсени ойлобос
Эсендиктин белгиси.
Өндөн кетип арыктап
Кеселдиктин белгиси.
Уйкаштырып сүйлөгөн
Жамакчынын белгиси.
Уруну оттой түшүргөн
Кароолчунун белгиси.
Кош көңүл кылып сүйлөгөн
Жалганчынын белгиси.
Өзүнөн башта ынтылган

Жардылыктын белгиси.
Акылынан адашкан
Масчылыктын белгиси.
Ашылык менен арбашкан
Жашчылыктын белгиси.
Түрлүү даам жайнаткан
Барчылыктын белгиси.
Кемтигин таап сүйлөсө
Касчылыктын белгиси.
Элин эстен чыгарбас
Жакшылыктын белгиси.
Ырым-жырым жин кууган
Бакшылыктын белгиси.
Көзгө жакшы көрүнгөн
Туздуулуктун белгиси.
Энишкенден энчи алыш
Күчтүүлүктүн белгиси.
Бир-бирине окшоштук
Эгиздиктин белгиси.
Өзүн эптеп жүралбас
Семиздиктин белгиси.
Тиричиликке жан берген
Жарыктыктын белгиси.
Шалдыраса сөөгүн
Арыктыктын белгиси.
Ар дайым кычык сүйлөгөн
Жамандыктын белгиси.
Чечкиндүү чече сүйлөгөн
Камандырдын белгиси.
Тозот тозуп андыган
Тузакчынын белгиси.
Которуп сөздү ташыган
Ушакчынын белгиси.
Бир сөзүндө турбаган
Ургаачынын белгиси.
Намаз шамда көп жүрүш
Уурулуктун белгиси.
Суктук кылып көз артпас
Туурулуктун белгиси.

Эл чогулса ырдаган
Ырчылыктын белгиси.
Жарактан чыгарып коюш
Сынчылыктын белгиси.
Өткөн ишти козгогон
Көктүүлүктүн белгиси.
Эл акысын унутуш
Эптүүлөрдүн белгиси.
Абирликке ээ болуш
Алдуулардын белгиси.
Кирсе жарага кыбыраш
Жандуулуктун белгиси.
Алса айыбын мойнуна
Каралыктын белгиси.
Жакшы сөздүн жакыны
Балалыктын белгиси.
Даңкы чыкса далайга
Ардактуунун белгиси.
Сүрдүктүрөт адамды
Айбаттуунун белгиси.
Колунан эч нерсе келбесе
Молоктуктун белгиси.
Балдаксыз баса албаган
Чолоктуктун белгиси.
Чыдаган бардык нерсеге
Сабырдуулуктун белгиси.
Тамаша кылып сүйлөгөн
Шайырдыктын белгиси.
Иштин танып иришин
Чоркоктуктун белгиси.
Кыйшандап калса кыз бала
Сүйгөндүктүн белгиси.
Төгүлсө көздүн көз жашы
Күйгөндүктүн белгиси.
Жаман сөздөн жат жүргөн
Момундуктун белгиси.
Жакшыны сөзүн сактабас
Бошчулуктун белгиси.
Ажалдан аман сактаган

Досчулуктун белгиси.
Душманча тура тутпаган
Жолдоштуктун белгиси.
Мунасага көнбөгөн
Кыйыктыктын белгиси.
Кадырлаган адамды
Сылыктыктын белгиси.
Элге кетсе таралып
Жаңылыктын белгиси.
Калса тизең бүгүлүп
Карылыктын белгиси.
Мөлтүрөп турса кош көзү
Сулуулуктун белгиси.
Атагы чыкса ааламга
Улуулуктун белгиси,
Ак жүздүү сулуу кара каш
Ырандуунун белгиси.
Айыбы жок жаралган
Чырайлуунун белгиси.
Бир нукусу баш ийсе
Жетимдиктин белгиси.
Айыңды айтып отуруш
Бекерликтин белгиси.
Жакындаса жанашып
Каалагандын белгиси.
Ызат-урмат көп кылса
Баалагандын белгиси.
Опур-жапыр оодарыш
Жарактуунун белгиси.
Урмат кылган ар кимди
Адептүүнүн белгиси.
Адал иштеп, ак жүргөн
Адалдыктын белгиси.
Бекер оокат издеген
Арамдыктын белгиси.
Бардык нерсе көрүнсө
Жаландыктын белгиси.
Бир тууганын каалабас
Тарчылыктын белгиси.

Ынтымак болсо үй-бүлө
Табышкандын белгиси.
Акча менен бааланса
Сатылгандын белгиси.
Кол булгаса алыстан
Чакыргандын белгиси.
Бүркөө болсо кабагы
Саналуунун белгиси.
Түнүндө токсон толгонсо
Балалуунун белгиси.
Жети ченеп бир кескен
Усталыктын белгиси.
Капшытынан өсүшү
Кыскалыктын белгиси.
Ким кызыкса күрөшкө
Балбандыктын белгиси.
Күнүмдүгүн ойлогон
Айбандыктын белгиси.
Көрүнгөнгө көз арткан
Бойдоктуктун белгиси.
Суюк жүрсө ар дайым
Ойноктуктун белгиси.
Табарик болсо ар нерсе
Токчулуктун белгиси.
Эч нерсени кенебес
Токчулуктун белгиси.
Жыйын десе тура албас
Улакчынын белгиси.
Кылмыштууну күнөөлөш
Суракчынын белгиси.
Элди башат биле алса
Жетекчинин белгиси.
Адашпаса учёттон
Эсепчинин белгиси.
Күркүрөсө агын суу
Улуулуктун белгиси.
Ашык болсо көп жигит
Сулуулуктун белгиси.
Эч нерседен тайманбас

Жүрөктүүнүн белгиси.
Көп түшүм алса эгинден
Билектүүнүн белгиси.
Аз жерден түшүм көп чыкса
Асылдуунун белгиси.
Элге тийсе пайдасы
Акылдуунун белгиси.
Көзүн салып суктаныш
Соргоктуктун белгиси.
Иш жолун айтып бере алган
Көздүүлүктүн белгиси.
Таамайлап так сүйлөгөн
Сөздүүлүктүн белгиси.
Өзүн токтоо кармаган
Насааттуунун белгиси.
Абийирге ээ болуш
Ызаттуунун белгиси.
Мүлжүндөп этти жей албас
Картчылыктын белгиси.
Ачык-айкын шарт жүрүш
Мартчылыктын белгиси.
Жылбаса ишин алдыга
Арыгандын белгиси.
Кабары келсе жогундун
Табылгандын белгиси.
Тартса колун эшиктек
Жакырлыктын белгиси.
Бирөөнү көрө албастык
Бакылдыктын белгиси.
Элге үлгү көрсөткөн
Эпкиндүүнүн белгиси.
Айтканында айып жок
Чечкиндүүнүн белгиси.
Болгон ишти байкабас
Аңкоолуктун белгиси.
Артка тарткан бир ишти
Жалкоолуктун белгиси.
Чыгарбаса эсинен
Өкүнгөндүн белгиси.

Ызат кылып суранса
Өтүнгөндүн белгиси.
Кичи пейил жеңил сөз
Элпектиктин белгиси.
Айткан сөзгө бек турган
Эркектиктин белгиси

[№644(518). 5-денгтер. 17-25-бб.].

* * *

Зулумдардан ажырап,
Орустан алдык билимди.
Акылман улуу эл экен,
Адилети билинди.
Абийир алам десенер,
Ак нээт бол соолукта
Арданбагын эмгектен,
Алдамчы болуп оолукпа.
Акысын жесең бирөөнүн,
Алыска узап барбайсың.
Өмүргө зыян келтирет,
Өзүңдү өзүң жалмайсың.
Арамдык кылбай ак жүрсөн,
Ар кырсыкка барбайсың.
Илим алып иш кылсаң,
Ачтан өлүп калбайсың.
Бузук иш бууйт колунду,
Бузасың ачык жолунду.
Бактыңды кара түн басып,
Башыңа жабат тонунду.
Эстүүмүн деп ойлобо,
Эселек болуп каласың.
Өз жолундан адашып,
Өртсүз күйүп жанасың.
Арак ичпей жакшы бак,
Аялдын тапкан баласың.
Алыс жүрсөн арактан,
Абийир атак табасың.
Анан барып билесиң,
Агы менен карасың.

* * *

Кара чепкен кедей*

Асылы бар азаптын,
Иштеп жүргөн эмгекчил,
Кайгы капа болбогун,
Ойлоп артын өзүң бил.
Кулак сал менин сөзүмө
Кылган мээнетиң кайтар өзүңө.
Жамандык жакшылык,
Көрсөтө бер кишиге.
Азапсыз асыл жок болот,
Мээнетке дүйнө топтолот.
Мээнет кылбай сен жүрсөң,
Кара башың жок болот.
Эрикпе кылар ишине,
Эпсиз сөз айтпа кишиге.
Жашаймын десең мээнет кыл,
Карабай жандын өзүңө.
Мээнет түбү сары алтын.
Көрсөтөр бир күн өз баркын.
Азап менен билерсиң,
Бу дүйнөнүн сен чаргын.
Азапта болот раат,
Кара жан үчүн бул сагат.
Мээнет арты токчулук,
Кыласың бир күн канаат.
Азап үчүн кейибе,
Арман айтып ар кимге.
Айткан менен бир теңге.
Азап көрсөң асыл бар,
Турманы мээнет алтындай.
Саргайып жүрүп жетерсиң
Авадагы салкындай.
Кудай бербей дүнүйө,
Ишенбе бузук тилине,
Жашаймын десең мээнет кыл,
Жаның үчүн күнүгө.
Мээнетиң ашка жүк болот,
Дүйнөдө жүрбөгүн.

Сен айбанга окшошуп,
Тамаша кылып күлбөгүн.
Азап асыл тең орток,
Жалкоо болбо сен коркок.
Жашамак үчүн кармагын,
Аябай жаңды кызыл чок.
Мээнет кыл бекер жүрбөстөн,
Маанисиз сөзгө күлбөстөн.
Сен адамга сын такпа,
Өзүңдү жакшы билбестен.
Сабыр түбү сары алтын,
Санабай билгин кымбатын.
Сабыр кылсаң билерсиң,
Зарыккандын урматын.
Бир мүнөт убак кур кетпей,
Өткөрбөгүн күнүңдү.
Аракет кыл мээнетке,
Бек-бек этип муунунду.
Ошондо гана тилегин,
Колго тиер көрүнө
Карап турба бир мүнөт,
Кетпесин акыл бөлүнө

[Ив. №542; Ив. №608].

* * *

Баяндайын азыраак,
Бала чактын адатын.
Эрмек этип берейин,
Өзүмдөн чыккан санатым.
Алыска учса талбаган,
Ак шумкардын канаты.
Азыл болуп жаралган,
Адамзаттын баласы.
Ар бир нерсе багынып,
Адамзатка карады.
Ошолордун ичинен,
Артык көрөм баланы.
Чырпыгына тийбегин,
Көгөрүп турган дарактын

Көпкөлөң тартып көп ичпе,
Кесири тиет арактын.
Билими бар азамат,
Бирине бириң карашкын.
Арамза, куйту болбостон,
Ак нээтинди санашкын.
Эмгек үчүн түн каттым,
Эчен ашуу жол бастым.
Билимсиз деп кордобо,
Байдасы тиет курдаштын.
Жайынды билбес курбуга,
Жалынсаң кайдан сырдашсын.
Ал жамандык кылса да,
Мен жамандык кылбасмын.
Атадан сегиз жан элем,
Ажырадым көбүнөн
Карасанап шум өлүм,
Кайыштырды белимен.
Өлөөрүндү ойлогун,
Адам болсоң ар убак.
Өчүп калат бир күнү,
Кокусунан шам чырак.
Көзүн жумду далай жаш,
Зээним кейип турамын.
Далай эмгек баатырын,
Айтсам чыгат кумарым.
Адам эмес айбандар,
Унутушпайт үйүрүн.
Ажырашса бир минут,
Үзөт өпкө, жүлүнүн.
Алтын кандай, жес кандай,
Ажыратып ойлоп көр.
Түрдүү өнөр чыгарган,
Түбү адам бүтүн эр.
Эмгектенип адамдар,
Бүт өмүрүн жыргатсын.
Партияга, өкмөткө,
Эмгек, адам кымбатсын

[Инв.№542; 608].

* * *

Кедейлерге*

(кеңеш заманындагы санат)

Колума калем кармайын,
Кошомат сөзгө барбайын.
Кеңештин ачкан чоң жолун,
Кедейлер сага сарлайын¹.
Кедейлер сөзгө кулак сал,
Кеңештин берген ишин ал.
Баштаган жолго жүрө албай,
Байкуш кедей жүрө албай,
Байкуш кедей болбо мал.
Кеңеш өкмөт ачкан жол,
Кедейлер алгын колмо кол.
Көргөзгөн жолду кедейлер,
Көнүлгө алып тавар² бол.
Уюшуп кедей баш кошсо,
Өкмөт ишин ал тосуп.
Аргасыз ишти аткарып,
Алдыңкы элден кет осуп³.
Ойго алып сотсиализимди,
Окуп бил өнөр билимди.
Сотсиалдык жолго деп,
Сайратам кызыл тилимди.
Жол башчыбыз партия,
Салган жолу сатсиял.
Карап жатып кедейлер,
Калбагын элдин артына.
Өнөр билген жарышып,
Өкмөт менен таанышып.
Туткасы кеңеш сатсиял,
Туткун бекем карышып.
Калдың кедей жолдонуп,
Каалаган ишин оң болуп.
Саватсыздыкты жой эми,

¹ *Сарлайын* – баяндайын, айтайын.

² *Тавар* – табар (тап, табуу).

³ *Осуп* – озуп.

Жаңы тамга колдонуп,
Маданиятка болуп ээ,
Бай манапка жол бербе.
Кеңеш өкмөт жемишин,
Кедей жалчы өзүңчө.
Карагын кедей негизге,
Катышып жеткин тегизге.
Табигаттын бергенин,
Тап душманга жегизбе.
Баргын партия менен улукка,
Баш кошпо бирок кулакка.
Чогулуп кедей баш кошуп,
Жол бербе манап чунакка.
Капиталчыл бай манап,
Кедейлер койбо оң санап.
Курган кедей алына,
Койгон эмес эч карап.
Жарды жалчы бел байлап,
Чакырып ураан ай айлап,
Тап душмандар тарыгып,
Таппасын алар эч айла.
Баласы кедей мойнуң сос¹,
Бай-манаптын алдын тос.
Маданиятка ээ болуп,
Башка калктан чыгып ос².
Кедейлер ойло түбүндү,
Кечеги өткөн күнүндү.
Ажыратып залимден,
Айырды кеңеш шорунду.
Кеңештин башы партия,
Кедейлер түшкүн артына.
Катышып кеңеш ишине,
Караба манап салтына.
Үйдө жатпа ичип аш,
Үйренгин билим эми жаш.
Бай-манапка жол бербей,

¹ Сос – сөз.

² Ос – оз.

Партия менен кол кармаш.
Биригип кедей башың кош,
Билимсиз эми жүрбө бош.
Кененчилик жол ачкан,
Комуниске бол жолдош.
Комунус кеңеш уюшчу,
Кеңештин башы улугу.
Ачылса партия кеңеши,
Айтылат сөздүн тунугу.
Партия салган нускасын,
Баласы кедей устасын.
Жарды-жалчы бек карма,
Сатсиялдын туткасын.
Кеңештин иши сатсиял,
Кедей жалчы колуң ал.
Билалбаган кедейди,
Билгенинер чогулушуп жолго сал.
Кедей сага кезек келди,
Кеңчиликти колго берди.
Сатсиялдык жолго кирип,
Чакырып турат калың элди.
Жалкоолукту койгун эми,
Саватсыздыкты жойгун эми.
Эски манап куу залымдын,
Эки көзүн ойгун эми.
Окуу билим үйрөнгүн,
Отурбай бекер күүлөнгүн.
Кеңештердин партияга,
Кебинен калбай сөзүн илгин.
Окусаң кедей ылдамдап,
Өз жаныңа болор тап.
Сатсиялга жетем деп,
Жаныңды үрөп кедей чап.
Оозунду тиктеп жалдырап,
Отуруп калды бай-манап.
Жарды-жалчы биригип,
Сатсиялды кыл талап.
Бечара ишиң онолду,
Менсинген манап жоголду.

Жакшы туткун кедейлер,
Сатсиялдык бу жолду.
Кирген жолуң сатсиял
Кедейлер болбо дем кыял.
Айткан сөзүң эм болуп,
Алдың теңдик жалчы, аял.
Жарды-жалчы каралдар,
Жалпы ургачы аялдар.
Сатсиялизм түзгүлө,
Жаңы чыккан жаш балдар.
Бечара кедей жалпы жаш,
Бекер жүрбө ийип баш.
Жарышып чыккын кедейлеп,
Сатсиялизмге коюп баш.
Жарды-жалчы умтулуп,
Жарышып чык жутунуп.
Байланган багың ачылды,
Манаптан башың кутулуп.
Башында жүрдүн кедей ой,
Манаптан башың бошобой.
Ушул кезде ээ болчу,
Манапты жактап кедей кой.
Башында манап бийлеген,
Байдын уулу сүйлөгөн.
Кенеш кептин бир чети,
Кедей сага тийбеген.
Тескери баскан кедейди,
Тизеге салып ийлеген.
Чыгып кедей азатка,
Жыйылгын кеңеш маслатка.
Угуп туруп көңүл кул,
Үйрөткүн үгүт мазатка.
Баштагы салтты кой кедей,
Маданиятсыздыкты жой кедей.
Сатсиялизм жол тосуп,
Залимдин көзүн ой кедей.
Жарды-жалчы чыныгы,
Залимдин өткөн ыдыгы.
Айылдагы кедейдин,

Арыла элек кыргызчылыгы.
Кыргызчылык кылбагын,
Кызарып кедей чыңдагын.
Жарышка чыгып айт десе,
Жалдырап карап турбагын.
Басып жүрбө сандалып
Бай манапка алданып.
Баласы кедей билим бил,
Маданият карманып.
Агартуу билим жолубуз,
Арылган кедей шорубуз.
Улуу манап байлардан,
Узарган кедей жолубуз.
Узарган колун тартпагын,
Уктап кедей жатпагын.
Кожоюн өзүн болгондо,
Койнуна башың катпагын.
Өзүнө тийген жемишти,
Оңчулдарга сатбагын.
Башынды катып койнуна,
Баспагын бекер оюнга.
Окуу билим үйрөнүп,
Отургун кедей орунга.
Катышып колхоз уюмга,
Караба манап зулумга.
Кедейлер кирип член бол,
Кеперетуп уюмга.
Кедейлер турба токтолуп,
Кеңешке киргин октолуп.
Чыйрак сынган бай-манап,
Чыгып калды жоктолуп.
Жоктолуп манап булганды,
Мурунку салттан кур калды.
Кеңештин ачкан жолунда,
Кедейлер көрдү жыргалды.
Жарышып чыккын жыргалга,
Жалтанып кедей кур калба.
Маданият иш билип,
Баласы кедей чык алга!

Маданий сөздү жат алып,
Башында ишти аткарып.
Кедейин басып жүрбөгүн,
Кедейликке мактанып.
Кезейтүү иштен жалтанба,
Эркиндик тийди колуңа,
Эзилген кедей калтарба.
Калтарып кедей калбагын,
Калптын сөзүн албагын.
Тап душмандын сөзүнө,
Такыр кулак салбагын.
Салсаң кулак сөзүнө,
Санаалаш кылат өзүнө.
Илгерки кылган кылмышы,
Эми көрүндү го көзүнө.
Бай манаптар илгери,
Мас буурадай киргени.
Малы турсун кедейдин,
Башын кошо билгени.
Бий, болуштар бар эле,
Издегени чыр эле...
Кедейди көзгө илчү эмес,
Кенеш сөзүн урчу эмес.
Эмгек тартып эсилип,
Эчтемени билчү эмес.
Кожоюн болду бай, манап,
Койчу эмес бизге оң санап.
Кедейди көзгө илчү эмес,
Керсейип өзүн чоң санап.
Келгенде манап беттешип,
Кедейди жечү эптешип.
Жаман көрчү жардыны,
Жат эчкидей жектешип.
Асый ат алчу айыптап,
Эрден чыккан зайыптан.
Күрүк семиз малыңды,
Кууп кетчү жайыттан.
Малыңды кууп сандалып,
Барчу элен байга жалбарып.

Өз малын кууп алалбай,
Үйүнө келчү сандалып.
Өзүнө кылып чоңдукту,
Көрсөткөн катуу зордукту.
Сандалып калды бу кезде,
Салым манап зордукчу.
Зордукчу залым манабы,
Жүргөнсүң артык арабай.
Эзгенсиң катуу кедейди,
Эч алына карабай.
Зордукчу манап чойкоюп,
Байларга барчу койкоюп.
Анда байлар өзү айтчу,
Ат мингизип кой союп.
Ошол бай болуучу кожоюн,
Орундатчу өз оюн.
Майдалап алчу кедейден,
Баягы берген эт коюн.
Бай, манап өзүн сыйлоочу,
Байкуш кедей ыйлачу.
Жалдырап барган кедейди,
Жалчы салып кыйначу.
Кыйналып кедей эзилип
Кышында кылчу чечинип.
Таяк алып кой бактың,
Таманың ташка тешилип.
Келсе чыгым салуучу,
Кедейге салчу анычы.
Бөтөн кийимин баалашып,
Бутунда калчу чарыгы.
Куур тон кийген чапаны,
Куурулуп такыр амалы.
Түндөп байга барчу эле,
Түгөнүп түгөл амалы.
Барып байга жүгүрүп,
Байга келип жүгүнүп.
Башын байлап алсам деп,
Байлар турчу сүйүнүп.
Кыйналбай таап бергин деп,

Кыйналсаң дагы келгин деп.
Жакындатып жардыны,
Жалчы салчу бай эптеп.
Байдага алып теңгесин,
Бапта кылчу келдесин.
Ошонтип жүрүп бай-манап,
Оңолтчу эмес кедей жергесин.
Башында малдан айрылып,
Байдасына кылчу жалчылык.
Жардыга увал барбы деп,
Залимдер кылчу каршылык.
Эселип келген кедейбиз,
Эми жүрүп билебиз.
Кенен турат көрүнүп,
Кеңештер салган ачык биз.
Изге түшүп жарышып,
Иш билген менен таанышып.
Билим окуу өнөрдү,
Билимге кедей карышсын.
Билим билгин эртелеп,
Бекер жүрбө эркелеп.
Өткөргөн күндүн залимдин,
Өчүндү алгын желкелеп.
Залимден кедей алып өч,
Сатсиялдык жолго көч.
Жалдырап жатпа бекерге,
Жаккан отко кактап төш.
Саргамыш быйыл кеңешсин,
Сайыптар эрге теңешсин,
Билимдүү болсоң бир кедей,
Миң кишини женесин.
Кеңештер болуп көрүшүп,
Келишти кедей конушуп.
Комон түптү ыраон¹,
Кедейлер бир болушуп.
Өңчөй кедей башың кош,
Өнөрсүз эми жүрбө бош.

¹ Ыраон – район.

Өнөр билим үйрөткөн,
Округтук шаарың Ош.
Билим бил кыргыз оң солун,
Фрунзе шаар борборун.
Биригип барды ошондо,
Билими бар чоңдорун.
СССРда баш кошкон,
Ленинчил партия уюгу.
Маданият бийлеген,
Баласы кедей тунугуң.
Анык кедей турбачы,
Аңгеме оюн курбачы.
Жарышып өнөр билим бил,
Жалпы эркек ургаачы.
Кеңештер берген кеңчилик,
Кедей билди тындачы.
Тыншасаң кедей сөзүмдү,
Тынч алдырбайм өзүмдү.
Казал айтсам насаат,
Кагазга салып көзүмдү.
Жарды жалчы биригип,
Залимден алган өчүндү.
Желкемден басып эл сурап,
Жедирген элге боорунду.
Бай, манап кылып жыйынды,
Башыңа салган кыйынды.
Кедейсиң деп боор ооруп,
Кеччү эмес жалгыз тыйынды.
Качан манап укчу эле,
Канча ыйласаң ыйынды.
Жалчы жүрүп жан кыйнап,
Жакшы айтчу эмес бай сыйлап.
Кабыл болуп көз жашың,
Казал айтчу кор болуп.
Сүйлөгөн сөзүң эм болуп,
Залимдерге тең болуп.
Башынан жүрдүң эсилип,
Бай, манапка жем болуп.
Байланып бай чунакка,

Балдарың жүргөн улакта.
Кедейдин сөзүн алчу эмес,
Керсейген манап кулакка.
Бай, манап анда ашынган,
Баласын кедей басынткан.
Тартып көрдүк кедейлер,
Далай иш өткөн башындан.
Манапты көрсө баш урган,
Бармактай ишин жашырган.
Байкуш кедей биз элек,
Манаптар күндө таш урган.
Залимдер тишин батырган,
Саргайтып шорду катырган.
Жалдырашып манапка,
Жайлоодо койдой сатылган.
Сатылып кедей жүргөнсүң,
Жалаага көп күйгөнсүң.
Маданият билим биле албай,
Башына чөптү үйгөнсүң.
Манапка кедей келчү эле,
Бабасы берген энчи эле.
Кошомат кылып жардылар,
Коюн союп берчү эле.
Союш берип жакындап,
Сүйлөөчү байлар лакылдап.
Кедейдин сөзүн алчу эмес,
Кечке турсаң какылдап.
Сүйлөсөң байга кай бир кеп,
Сөгүп койчу жемелеп.
Айтканына көнбөсөн,
Аvyдан урчу жемелеп.
Тепки жеп манап бийинен,
Амал жок кедей ичинен.
Алалчу эмес акысын,
Анда кедей кишиден.
Чыгарса бийлер жубанды,
Жигити алчу кунанды.
Калем учка тай бер деп,
Карачу эмес увалды.

Болушка сый ат бер деп,
Кечиктирбей бат бер деп.
Ойлук кылып күнүгө,
Отурчу эле бий тердеп.
Өкүмү жакшы дегени,
Ойлуктан болчу жегени.
Карып мизгин айлына,
Карачу эмес эгери.
Зулумдар жечү малынды,
Сурачу эмес алынды.
Ээлеп алчу бай манап,
Эсилген кедей барыңды.
Малы башың ээлетип,
Бай, манапка мээлетип.
Шүмшүйүп кедей жүргөнүң,
Сүйлөсөң эми жедетип
Кан соргуч манап залими,
Калыкта болчу алымы.
Андагы залим ишинен,
Айтылган жок жарымы.
Бай манаптын борумун,
Баян кылдым жоругун.
Асыраак айтып токтотуп,
Айталбай бүтүн толугун,
Көңүлгө жүрбөй ойкутуп,
Көбү калды унутуп.
Ээ болуп манап кедейге,
Эзген далай коркутуп.
Кез кылып ушу заманга,
Кетпей кара таманга.
Эсилип кедей жүргөнүң,
Илгерки залим жаманга.
Кеңешчил кедей партия.
Келетат жылы артыла.
Баштагы салтты жоготуп,
Манаптын түштү артына.
Кетирди залим жаманды,
Келтирди теңдик заманды.
Эркиндикке чыгарды,

Эсилген кара таманды.
Өзгөрүшү октябрь,
Кедейге ачып жакшы нур.
Жарды жалчы биригип,
Сатсиялдык жолубуз.
Эселип жүргөн камчыга,
Эркиндик аял, жалчыда.
Теңдик берген кеңештер,
Тегиз кедей жалпыга.
Ачылды жолуң кең болуп,
Аялдар эрге тең болуп.
Башында аял жүргөнсүң,
Баарыңардан кем болуп.
Өңчөй аял жалпыңды,
Өкмөт ачты баркыңды.
Аялдар көргөн көз ачып,
Ачылган жарык жаркыңды.
Сатылып малга башында,
Чалдар алчу жашыңды,
Сатылып тенге булуна,
Чал отурчу кашына.
Баласын кыйнап ыйлатып,
Малга сатчу кызын да.
Сатылып малча жүргөнсүң,
Жарыта кайдан күлгөнсүң.
Эңкейген чалды эр кылып,
Эне-атадан күйгөнсүң.
Чал болуп жаштын алганы,
Арылган эмес арманы.
Күң болуп аял сатылып,
Күнү үстүнө барганы.
Мурунку өткүн турмушта,
Бул сөздүн жок жалганы.
Аялга анда эрк кайда,
Тапчу эмес аял эч айла.
Эки катын үстүнө,
Күң кылып берчү бир байга.
Токол болуп эселип,
Түйшүккө колуң кесилип.

Түндөсү болсо бүрүшүп,
Жаталбай кенен чечинип.
Эркисиздик түшүп башыңа,
Ээ болбой ичкен ашыңа.
Этегин күндө суу болуп,
Эки көздүн жашына.
Байбиче катын зор болуп,
Байкуш токол кор болуп,
Эмне деп айтты деп,
Ичкени ачуу шор болуп.
Кең үйүнө бата албай,
Кеңирсип даап жаталбай.
Эринен алып бир буюм,
Ээ болуп өзү таталбай.
Теңдике жакыр жете албай,
Тентушун таап кеталбай.
Түшүп башка кыйындык,
Тушук кылчу эс албай.
Көп аял минтип ыйлаган,
Көзүнүн жашын тыйбаган.
Эриксиз малга кыз сатып,
Эне атасы кыйнаган.
Айтсак мына эмдиги,
Аялдын болду теңдиги.
Эрк тийген азыр аялга,
Эркектин жок кереги.
Эркектен аял кем эмес.
Баян кылсам чынында,
Бай кедейге тең эмес.
Эркисиз болду эскилер,
Элди жечү кескилер.
Карышкырды качырды,
Кадимки кой эчкилер.
Өтүп заман жаңырды,
Ойлочу залим качылды.
Зар ыйлап жүргөн кедейдин,
Самаганы табылды.
Тындырды кедей санааны,
Манаптан болду арааны.

Оокатына кызыкпай,
Окууга бергин балаңды.
Окуу баса балдарын,
Оюндан кетпейт арманың.
Өкүмөттүн жемишин,
Оозуңа албай калбагын

[Инов. №22(215)].

* * *

Кызыл желек көтөргөн,
Туу жарашты колхозго.
Кырдан түшкөн туптунук,
Суу жарашты колхозго.
Кыйгач, арык, эгин жай,
Куп жарашты колхозго.
Таңшып күкүк сайраган,
Тал жарашты колхозго,
Талаанын чөбүн оттогон,
Мал жарашты колхозго,
Талыбай иштеп өндүргөн,
Дан жарашты колхозго.
Кычырата мал басса,
Кыштын көркү кар менен.
Чайкап ичсе кант салып,
Чайдын көркү нан менен,
Капталда жетсе быжырап,
Колхоздун көркү мал менен.
Мал айдаса ышкырып,
Малчынын көркү көч менен,
Манастын иши бүтөбү
Маанисиз айткан сөз менен.
Мактанышат колхоздор,
Мал жайылса төш менен.
Көк тирелтип үй салса,
Көчөнүн көркү там менен.
Көжөсү коюу кайнаса,
Көрктөнөт үйлөр нан менен.
Башын кесе душмандын,

Баатырдын көркү кан менен,
Кагаздын көркү кат менен,
Кампанын көркү кап менен,
Кайнап турса барылдап,
Казандын көркү аш менен.
Басып кирсе душманды,
Баатырдын көркү ат менен.
Соконун көркү темирде,
Кийимдин көркү жеңинде.
Талыбай жаштар иштесе,
Талаанын көркү эгинде.
Керилип төрдө отурса,
Кемпирдин көркү келинде.
Өзүң эмгек иштебей,
Өктөнсүнүп теминбе.
Жумуру башың өткүнчө,
Душманыңдан женилбе.
Кулагыңды кандырган,
Куру сөзгө семирбе.
Жыгачтын көркү жангакта,
Жылганын көркү камгакта.
Жылдырма сөзгө ишенип,
Дүнүйөңдү алдатпа!
Согуштун көркүн сурасан,
Советтик өжөр солдатта.
Камчынын көркү өрүмдө,
Карынын көркү төрүндө.
Кыялы жакса жигитке,
Кыздын көркү өңүндө.
Жамырап төштөн чууурса,
Жандыктын көркү төлүндө.
Жалмандын көркү орокто,
Жалгандын көбү жомокто.
Бозо, аракка кар(ы)зданып,
Эмгегинди коротпо.
Жалганчы менен жалкоону
Жанына жакын жолотпо

[Ив. №608].

* * *

**Баркуттун көркү саймада,
Балыктын көркү дайрада.
Элге сөзүң жакпаса,
Ээлигип куру сайраба.
Кышы, жайы, базарлап,
Кызыкбагын байдага.
Күлүктүн көркү жалпоочто,
Күтүнгөн болбойт калп сөзгө.
Элге жүрбөй байдасыз,
Эч болбосо мал көздө,
Эрдик менен иштесен,
Эмгектин көркү колхоздо.
Бестектин көркү чоргодо,
Басыктын көркү жоргодо.
Асмандап чүкөң ыргыса,
Аткычтын көркү ордодо,
Аялыңды жаман деп,
Астыртан тилдеп, кордобо!
Аялдын көркү эр менен,
Аргымак көркү тер менен,
Ачык аба жай күнү,
Аркырап соккон жел менен.
Калкын тегиз иштеткен,
Колхоздун көркү жер менен.
Бээнин көркү кулунда,
Беттин көркү мурунда.
Эмгек кылбай эпчилсип,
Байдага бекер жулунба!
Болжолу жок сөз айтып,
Болбогон ишке урунба!
Дыйкандын көркү кош менен,
Чечендин көркү сөз менен.
Бир ат эле жан дешкен,
Бирдиктин көркү дос менен.
Мандайында шам чырак,
Мартабаң кавхар көз менен.
Каймактын көркү карында,
Жылкынын көркү жалында.**

Тултуюп кучак жетпеген,
Тулпардын көркү санында.
Өнбөгөндү суранып,
Өзүнчө бекер таарынба!
Аманчылык, ден соолук,
Ийин бүтүн, карын ток,
Аянбастан иштөөгө,
Арстан жүрөк, колун шок,
Жыргалдуу ушул доордо,
Турмуштан эч бир кайгы жок.

[608(52-46)]

* * *

Мал кыштат*
Өлкөбүздүн балбаны,
Өрчүткүлө чарбаны.
Өмүр бою эмгекчи,
Өстүрөт жетип дарманы.
Өлтүрбөй багып бир малын,
Өзүндө калбайт арманы.
Өтөккө короо, жай салып,
Өзөнгө малды салганы.
Өнүттөп келген бөрүнү,
Өлчөмдүү жерден кармады.
Кыштоонду оңдогун,
Кышты унутчу болбогун,
Кычыраган суукта,
Жылуу болсун коргонун.
Жылгадан карды тептирип,
Жыргасын күндө койлорун.
Жыйынчагың, чөп, жемин,
Кемибесин ойлогун,
Арыктатып бакбастан,
Тик өлтүрүп койбогун.
Ойлонгула, малчылар,
Элге сонун баркыңар.
Малды семиз багууга,
Келишкен эптүү шартыңар.

Семизин серпип жейин деп,
Бузулбасын алкыңар.
Малың аман чыкты деп,
Угулсун элге данкыңар.
Үлгү болуп башкага,
Жакшылыгың артылар.
Бирин чыгым кылбастан,
Малды кыштат жалпыңар.
Жылкычы, койчу, уйчулар,
Шырп эткенди туйчулар.
Күнү, түнү сак болуп,
Бир келбесин уйкунар.
Аранарга келбесин,
Алдамчы, шукшут куйтулар.
Тескейди тээп оттогон,
Тегиз өссүн жылкылар.
Куру семиз болбосун,
Эл көзүнчө сыртыңар.
Чыгымдатсаң малыңды,
Чын ырысың кыркылар.
Тоюткорун, чөп, жемин,
Түгөнбөсүн бул кенин.
Ышкырыгың таш жарып,
Ырдап койчу жүргөнүн.
Чыгашасың мал багып,
Чындап дооран сүргөнүн.
Эрте жайып, кеч келип,
Короого түгөл киргенин.
Алдынан чыгып кубанып,
Аялынын күлгөнүн,
Мунан¹ дагы артылып,
Жыл сайын өрчүп, гүлдөгүн

[Инв.№608. 49-51-б.].

¹ Мунан – мындан.

* * *

Эринбей иште*

Талаадагы эгин шак,
Тазалап тегиз арык чап.
Татынакай кыз, келин,
Таалайлуу жанды барыктап.
Алмак үчүн тырышкан,
Ар гектирден отуз кап.
Андатып алып кетпесин,
Арыкты бузуп, кокустап.
Эзил өмүр өткөрбөй,
Эмгек менен элге жак!
Эринбестен көп иштеп,
Эркечтей баштап элди бак.
Кандырып сугар эгинди,
Канча бир дандар себилди.
Кас санаган душмандар,
Калкыбыздан жеңилди.
Алыскы душман алсырап,
Артына кайра чегинди.
Кызмат үчүн жараткан,
Кыз, аял, жигит, келинди.
Кыткылыктап, күлүшүп,
Кызматка сонун берилди.
Кырдан учкан барчындай,
Кыз, келин ишке теминди
Белге түрүп этекти,
Бригадири жетекчи.
Ката жазбайт эмгегин,
Катчы жана эсепчи.
Кара жанды көздөбөй,
Калктын камын жесекчи.
Убагында бүтүрүп,
Өткөрбөгүн кезекти.
Керилип чап кетменди,
Кезектүү ишин чектелди.
Көрчү күндө иштеген,
Колунда эмгек дептерди,
Жыргалдуу элдин эмгегин,

Жазууга колу эп келди.
Жеткире айтып жазайын,
Жерге данды сепкенди.
Өзөндөтө суу жыгып,
Түк оозунан каптаткын.
Ала була калтырбай,
Арасы кансын таштактын.
Өзөк тартып, дүрүлдөп,
Он күндө кылган баш баксын.
Эзилте эгин сугарбай,
Эминеге шашмаксын,
Кара суусун кандырбай,
Кайра жыга тартпагын.
Сууну бекер кетирбей,
Сулуу кыздай барктагын.
Ала койбой кандырып,
Адистик менен зарптагын.
Жалпы сугат кезинде,
Жамбаштап куру жатпагын.
Байдасына кызыгып,
Башкага сууну сатпагын,
Көпсүнбөстөн суунду,
Көзүндүн карегиндей сактагын

[Инв.№608. 157-159-б.].

* * *

Жакшы иштеген адамдар
Эмгекке акча алышат,
Ар жылына эмгектен
Отуз миң сом табышат.
Жаркыратып тим эле
Турак үйүн салышат.
Кээ бир жалкоо колхозчу
Эмгек тургай колхоздон,
Карыз болуп калышат.
Эмгегим менин кана деп,
Жазбаптыр эмгек мага деп,
Учетчикке жабышат.

Көзүнө сенин бир күнү
Көрүнөм деп кекетет.
Тапса кокус жарым сом
Үй ичине бекитет.
Иштеп өзү тапсачы,
Жанында жок акчасы.
Отуз миң эмес жылына
Отуз сомду алсачы.
Жигиттин күлү биз дешет,
Бекер эмгек издешет.
Иштейсинби быйыл деп,
Кысып сурап калганда,
Болор болбос баштарын
Араң зорго ийкешет.
Иште дейт мени быйыл деп,
Эн жерге барганда,
Өздөрүнчө күлүшөт.
Эмгектендей көчөдө
Бекер басып жүрүшөт.
Магазинге барганда,
Арактан көзү чачырайт,
Бир шише вино алчы деп
Көрүнгөнгө асылат.
Уятты билбей акылы
Бирок анын да болот жакыны.
Көңүлү көк чай ичкендей
Жүз грамм ичсе ачылат.
Эл чогула келгенде
Кой десе болбой сайрайын.
Көйрөң жүргөн жигитти
Сөзүм менен жайлайын.
Эмики айтар сөзүмдү
Кумарпозго арнайын.
Ар күнү ойноп кумарды
Жок кылат өмүр күнүнөн,
Колхозго ишке барам деп,
Күнүгө чыгат үйүнөн.
Чындап ишке барбасы
Билинип турат түрүнөн,

Ушинтип жүрүп акыры
Ажырайт өмүр гүлүнөн.
Кумар ойноп көп жүрсөн
Кууратат өмүр гүлүндү.
Арактан башын албасан
Бүткөрөт өмүр күнүндү.
Онолом өзүм бир күн деп
Чыгарасың үнүндү.
Эмгек кылып колхозго
Ондосоң боло үйүндү.
Колхоздун качып ишинен
Көйрөн жүргөн балдар бар.
Карыганын билбестен
Калжындашып сүйлөшкөн,
Кылжындаган чалдар бар.
Ар иштин башын аттабай
Бир кесипти тандап ал.
Ичи тар бакыл адамдар
Көрө албайт башка өскөнүн.
Эмгекке үндөп жатамын
Укпасаң жалкоо өз күнөөң,
Кумарпоздор бириксе
Бийик сезет өздөрүн
Акыл айтсаң тыңшабай
Макулдашат өз сөздөрүн.
Арамза кээ бир адамдар
Оной деп малга киришет,
Мал багуу оной иш бекен
Бардык эл жакшы билишет.
Каяктан малга кирдим деп
Кыйналдым деп кейишет.
Карабай малды жок кылып
Ордуна малын беришет.
Ирастарат¹ мойнунда
Эки-үч тартып келишет.
Малдан чыгып келгенде
Кирейин десе үйү жок.
Балдары нан деп ызылдайт,

¹ *Растрата* – чыгым.

Кылышка нанды уну жок.
Ушунетип жүргүчөн
Ыр жандап бекер күлгүчөн,
Эмгек кылып колхозго,
Салбайсыңбы үйүндү.
Ушундай жыргал турмушта
Көрсөң да болто күнүндү.
Жакшы иштеген азамат
Колхоздон алат эмгекти.
Иштен качкан жалкоого
Бекер эмгек бермекби.
Оозунду ачып сен жатсаң
Дүнүйө сана келмекпи.
Эрке өскөн жаш бала
Иштегиси келмекпи.
Тааныбас жерге барганда
Эшигин көрүп төрүнө өт.
Көйрөң жүрүп кээ жигит
Айлына жаман көрүнөт.
Өзүм оокат кылам деп
Агайинден бөлүнөт.
Көрсөтүп күчүң өзүнүн
Аялына сөгүнөт.
Эл көзүнө эң эле
Тууру болуп көрүнөт.
Карап аял көзүнө
Кирип алып сөзүнө,
Ата-энеден бөлүнөт.
Көйрөндүгүн көпчүлүк
Ачык айкын билишет.
Көйрөндүгүн жоём деп,
Окуп чоң болом деп,
Күчү менен акчанын
Окуу жайга киришет.
Диплом алып келбестен
Чыдап окуй бербестен,
Авасы жакпай калды деп
Ал жерден качып келишет

[Инв. №644. 1-денгтер. 87-90-б.].

* * *

Бала менен ойнобо!
Бекерликте кыйналып,
Ишке барсаң кечикпе,
Болбос ишке күймөнүп.
Бала-чакаң жек көрөт,
Баркы жок болсоң сүйлөнүп.
Жаныңды бекер кейитпе!
Жаман ишти үйрөнүп.
Барлык элиң жек көрөт,
Басып жүрсөң сүйрөлүп.
Көпкөн жигит көп сүйлөйт,
Көсөм киши эп сүйлөйт.
Билбестерге жыйында,
Бир сүйлөөгө кеп тийбейт.
Көз карашың бузулса,
Көргөн адам көптү дейт.
Эчкинин көркү улакта,
Эшектин көркү кулакта.
Жайкы жашыл чөп гүлдөп,
Бакалар чардайт булакта.
Желпинген куру сөз менен,
Жеталбайсың муратка.
Калп сүйлөсөң элине,
Каласың өлүм уятка.
Куштун көркү канатта,
Ырдын көркү санатта,
Бакайлашкан жоо чыкса,
Баатырдын көркү жаракта.
Жакшылап ишин бүтпөгөн,
Жалкоонун көөнү тамакта.
Көндүрбөгүн өзүңдү.
Ошондой жаман адатка,
Укмуштуу жаман атанып,
Ушакты элге таратпа!
Жайлоонун көркү жашанда,
Кайноонун көркү казанда,
Кыйынсынып кишиден,
Кызыкбагын базарга.

Кош сүйлөгөн ушакчы,
Кошула албайт катарга.
Калп айтканың жарабайт,
Каптай кара сакалга.
Улуу, кичүү, эр, аял
Ушак сөз, калпты жаталба!
Суктук менен лыпылдап,
Көргөн адам көптү дейт.
Эчкинин көркү улакта,
Эшектин көркү кулакта.
Жайкы жашыл чөп менен
Суранчаак атанба!
Кулжанын көркү мүйүздө,
Куйруктун көркү түйүштө,
Курулай желге семирген,
Кумарчы менен сүйүшпө!
Теминбегин кызыгып,
Тескери айткан үйүткө.
Каршы болсоң законго,
Каласың бүтпөс күйүткө.
Кастын көркү башында,
Казандын көркү ашында,
Тоготпогон кишиге,
Телинип куру кашынба!
Тулку боюн күч болсо,
Душманыңдан басынба!

[Инва.№608(5246) 73-81-б.]

* * *

Кедейге насаат*
Чыгарбагын эзинден¹,
Чиңирганың кедейлер,
Таштабагын эзинден,
Таликкансиң кедейлер.
Миң кишиге бир киши,
Мыкты болгон көз өттү.

¹ Түштүк говордун айтылыш өзгөчөлүгү.

Бай кутурган мал менен,
Кызмат кылып кыйналып,
Кедей йуркап ал менен,
Бай-манап башин байлаган,
Байлап көңүлүн жайлаган.
Алганинди бергин, деп,
Йол менен жөө айдаган.
Табалбаган кедейди,
Малайлыкка алган бай.
Азкина берип, көп алып,
Убайына калган бай,
Сомду сомго берген бай,
Ошонум йакши деген бай.
Бул таппаган кедейди,
Канын соруп жеген бай.
Разинан жазайын,
Бий ыстарчын болушту.
Кылган ишин карачы,
Пейли бузук доузду.
Залимдин сөзү эм болгон,
Йарды жалчи кем болгон.
Онолбогон шум кедей,
Көрүнгөнгө жем болгон.
Малайлыкка йуркускен,
Этекин¹ белге түргүзгөн.
Акысын бербей кедейдин,
Ичин оттой күйгүзгөн.
Илгеркинин адамы,
Көп коркуткан манабы,
Кедейди киши деген йок,
Пейли бусук² арамы.
Кедейди көрсө сен деген,
Кебетесиз кем деген.
Кызмат ишин келтирип,
Уруп согуп тилдеген.
Чыгарбаган төрүнө,

¹ *Этекин* – этегин.

² *Бусук* – бузук.

Карабаган өңүнө.
Эми ургун манаптын,
Энесинин көрүнө.
Байга кылба малайлык,
Өткөн күндү санайлык.
Өзүбүзчө иш кылып,
Йакшы ишке йарайлык.
Манап кылган чоңдукту,
Байлар кылган сордукту.
Ээ болуп жер йүзүгө,
Орус кылган кордукту.
Бусулган¹ кедей конушун,
Бей адил болгон орусун.
Эркке койбой жер саткан,
Бий ыстарчин болушун.
Кетирген киши саныңды,
Сурабай алган малыңды.
Түз отуруп жебедин,
Чабати жука наныңды.
Сордукчу² болгон орусун,
Кордукчу болгон болушун.
Арбак урса аларды,
Не оңолсун конушун.
Көп киргизип күнеси,
Мал сыяктуу мүнеси.
Окумуштун йогунан,
Наадан болду бүлөсү,
Наадандыктан малдайбыз,
Ийрети йок кандайбыз,
Алыбызды карасак,
Учуп йүргөн таандайбыз.
Окугандар илимди,
Илимден табат билимди.
Сүйлетейин азыраак,
Оозумда кызыл тилимди.
Ак салимдан³ өчүндү,

¹ *Бусулган* – бузулган.

² *Сордукчу* – зордукчу.

³ *Салим* – залим.

Кош катарга өзүндү.
Айырбагын кагаздан,
Эки кара көзүндү.
Окубай болбос амалын,
Окубасаң йаманың.
Надан йурсаң агайын,
Бүтүн болбос дамбалың.
Билим бийлик адамга,
Билим керек тамамга.
Мал бакканча билим бак,
Түтбейсиң туюк камалга.
Билимиң болсо билерсин,
Алыс менен жакынды,
Зыян менен байданы,
Бийлер кемил акылды.
Күнүмдүктү ойлонуп,
Күлкү болгон адамбыз.
Түбөлүктү ойлобой,
Түгөл айбан нааданбыз.
Көнүлүндү бөлүнөр,
Окумушту көрүнөр.
Эрктүү кыргыз баласы,
Окуп йүрүп өлүнөр.
Окусаң йокту табарсың,
Барбаган жерге барарсың.
Көнүлдөкү йогунду,
Колуңа таап аларсың.
Окуган чыгар йарыкка,
Айтам сөздү калыкка.
Кызыл кыргыз балдары,
Окугандан талыкпа.
Некелейдин кезинде,
Бай-манаптын балдары.
Окуган эрте бешимде,
Руксат йок бакырга.
Бир малы йок¹ бакырга,
Некелей салим йол² берген.

¹ Йок – жок.

² Йол – жол.

Бейли бузук каапырга,
Булү йок кедей балдары.
Окуй албай кур калган,
Ошондогу читил.
Бай манаптан бул алган,
Энди ачылды жолуңуз.
Келди кедей колунуз,
Өкүмөттөр жашасын,
Көп раазы болуңуз.
Туюк жолун ачылды,
Туура сөзүң чачылды.
Кызыл кыргыз кедейи,
Көнүлдөрүң басылды.
Эрк берди өзүнө,
Көрүндү баары көзүнө.
Изла боору күн болуп,
Ач токтоо йак сөзүнө.
Көнүлдөгү сөзүңдү,
Айта бергин токтобой.
Алды аягың карагын,
Артагыны йоктобой.
Йок өткөндүн белгиси,
Кайта болбос келкиси.
Келди көптүн багына,
Заманын текиси.
Тар дүнүйө кеңелди,
Йаман йакшы теңелди.
Өз убалың өзүнө,
Алалбасаң беленди.
Йаман эски заманың,
Эзилген кедей йаманың.
Куу салимди кор кылды,
Эми недур арманың.
Бай манабың зар болду,
Айткан сөзү чар болду.
Мурункудай боло албай,
Көргөн күнү тар болду.
Уккун кедей байларың,
Күчүң менен байыган.

Келсе манап кашына,
Сөз айталбай кайыган.
Манаптарды көргөндө,
Басалбаган кедейсин.
Кызмат кылып аларга,
Кас албаган кедейсин

[Инов. №25(218) 25-32-б.].

* * *

Байларга*

Берекели бай болот,
Көнүлдөрү жай болот,
Этейресе йакшы бай,
Жегени семиз тай болот.
Йакшы көрөт бакырды,
Жетим жесир бакырды,
Кедейлерге көп айтат,
Атасындай акылды.
Ушундай бол бай болсон,
Төрт түлүккө шай болсон,
Йакшы караш кедейге,
Көнүлүң бүтүн жай болсон.
Кемибессин сен дагы,
Насаат жазам мен дагы,
Үйүнө келсе кет дебе,
Келе үйрген эл дагы.
Көөрбөйсүң бергенден,
Түгенбейсин жегенден,
Кутулгула бай болсон,
Курусун ошо дегенден.
Куру кетпейт бергениң,
Мен малдуумун дегениң,
Бу сөзүмө кулак сал,
Бу жыйында келгениң.
Берсең чыгар аттарың,
Дос болор душман йаттарың,
Маалим болуп көп элге,
Айтылар сыярат заттарың.

Саки делет берешен,
Берсең болот кирешен,
Бадыша менен тең болот,
Өлбөй жүрсөн тересен.
Саки байлар салымге,
Жем болгонун көрбөдүм,
Дүнүйөлүктөн кор болуп,
Кем болгонун көрбөдүм.
Жек көрөмчү сарандан,
Не байда сараң карандан.
Өзүн түгүл кедейге,
Зыяны тиер баландын.
Оокаты йок кедейге,
Башын бербей күчүн бер,
Айран кылып ичкин деп,
Уйларыңдын сүтүн бер.
Жазды, күздү кой кырксаң,
Кой козунун жүнүн бер.
Ала кийиз кылышса,
Көп издетпей түрүн бер.
Этегин түрүп жөө жүрса,
Минегой дел тайың бер.
Йалгыз жебей ооз өзүн,
Катып койбой майың бер,
Оокат кылгын кедей деп,
Артык болсо малың бер.
Эртели кеч ким келсе,
Кур кайтарбай наның бер,
Берекели бай болсон,
Пейли йакшы эрке бер.
Акча сурап ким келсе,
Байдасы жок теңге бер.
Жаланаң жүргөн адамга,
Артык болсо тонун бер.
Үйгө келсе мейманың,
Салам айтып колуң бер.
Коңшу болсо жаныңда,
Йакшы айтып сөзүн бер.
Жаланаң болсо ол коңшун,

Кийип ал деп бозун* бер.
Этсиресе кошунан,
Жегиле деп гөшүн бер.
Кызы болсо созулган,
Өзүң жебей төшүн бер.
Бар болсо тийип йармагын,
Берсең чыгар арбагың.
Зар алтындан кем болбос,
Сенин оор салмагың

[Инв. № 25(218) 32-35-б.].

* * *

Мал жөнүндө*
Маалим кылам элиме,
Макул десең кебиме.
Майда жандык, чоң дебей,
Мал камытын жегиле.
Каарданып катуу кыш,
Келип калды ченине.
Качан да болсо бүтөр деп,
Карап жатыш эмине.
Эмитен зыян келбесин,
Эртеңги малдын жемина.
Камдалган жемдин күчүнөн,
Кыш чыксын малдар семире.
Мал үчүн калкым иштөөдөн,
Маанисиз жатып эринбе!
Жай баракат сен жүрүп,
Жалкоолукка берилбе!
Алга басып күн сайын,
Артына кайра чегинбе!
Кудайдан деп айтылган,
Куру сөзгө семирбе!
Азыртан жемди коротуп,
Анан чөптү жоготуп,
Кышында элден чөп истеп,
Кыйындык тартып теминбе!
Кыштоолорду оңдогун,

Кыйыктанчу болбогун.
Кеңири ойго алгыла!
Келер кыштын болжолун,
Камданбасаң мал үчүн,
Кар жаап калса оңбодун,
Тегерете бастырма,
Тегиз болсун коргонун.
Керегенди кыйшайтып,
Кери жерге конбогун,
Кыштан аман чыгарсаң.
Казыгы ошол олжонун.
Арыктарын башка бөл,
Азыктарын камдай көр.
Кыштан аман асырайт,
Мындай метод, мындай жол,
Кыйынчылык көрбөстөн,
Кыштоолорго эрте кон,
Уктабастан мал үчүн,
Ушул баштан даяр бол.
Күз башынан эртелеп,
Кыштоолорго конушсун,
Күндүгүнө бир маал,
Түз бергиндей болушсун.
Ушул баштан мал үчүн,
Даярлыкты көрүшсүн.
Маани, жайын көргүлө,
Мал отторлук өрүштүн.
Сактангыла малчылар,
Ууру, бөрү, ит, куштан,
Алып калат сак болгон,
Ал сыяктуу жыркычтан.
Аңдыгандар жок эмес,
Ал силерди туш-туштан,
Араңардан жоголсун,
Алдамчы жаман иш бускан.
Колхоздун калың малына,
Кара санап бакбагын.
Семизине кызыгып,
Секиндеп союп сатбагын,

Карышкырга жем кылып,
Кайтарбай уктап жатпагын.
Кадырлап сени барктаган,
Колхоздун тузун актагын,
Көпчүлүктүн көп малын,
Көзүндүн карегиндей сактагын

[Инов. № 608. 54-57-б.].

АСАН КАЙГЫ¹

Санат, термелери
Кууп анга жетпесе,
Куландын жолун кеспесе,
Кумай иттен не пайда?
Куушуруп анга кирбесе,
Кыядан түлкү илбесе,
Кыраан куштан не пайда?
Кышкы суук чилдеде
Кылчылдатып үшүтүп,
Жылууулугу болбосо,
Кырмызы тондон не пайда?
Аргый-аргый жүгүрүп,
Аскар тоону ашпаса,
Артыңдан жете келгенде
Азгырып жоону качпаса,
Аргымактан не пайда?
Элиң бейпил болбосо,
Желе тартып, бээ байлап,
Суу жакалай конбосо,
Сугуң тартып душманың
Суундун башын булгаса,
Ат күлүгүн ылгаса,
Аргымак минип дууласа,
Салкын төрдөн не пайда,

¹ Мындан аркы санат термелер эки томдук Кыргыз поэзиясынын антологиясынын I томуна алынды

Эс-акылым бейпайда...
Таңдайлаш кан доо келсе,
Мандайлашкан жоо келсе,
Калк алдыида беттешип,
Калыс кебин айтпаса,
Калк камчысын чапаса,
Чечендиктен не пайда?
Жоодон сууруп албаса,
Жолун тосуп барбаса,
Калкка назар салбаса,
Башын байлап барбаса,
Баатырлыктан не пайда?
Журтка кайыры тийбесе,
Байлыгыңдан не пайда?
Калыстыгың болбосо,
Акимдигиң не пайда,
Карыяң болор бейпайда.
Элим-элим дебесе,
Өйдө-төмөн удургуп,
Көчүп-конуп жүдөгөн,
Элдин камын жебесе,
Улук алды чыкпаса,
Улуу сөздөн айтпаса,
Акылмандан не пайда?
Калкым-калкым дебесе,
Калктын камын жебесе,
Хан алдына чыкпаса,
Калыс сөзүн айтпаса,
Башын катып уктаса,
Карыядан не пайда?
Артымдагы калганга
Айткан сөзүм бир пайда.

Күн тутулуп жоголсо,
Ай тутулуп тоголсо,
Жылдыз өчүп бөгөлсо,
Күндүн кетип жылуусу
Айдын кетип жарыгы
Капкараңгы түн болор,

Дүнүйө жүзү не болор?
Борошолоп күн жааса,
Бороон чапкын сел болор,
Адамзаат баласы
Айласын таппай дел болор.
Жан-жаныбар баарысы
Жүрө албастан тел болор.
Дүйнө жүзү чайпалып,
Ашуу бүтүп, бел болор,
Бар макулук кырылып,
Таштай катып дүнүйө
Акыр заман күн болор,
Ай тутулуп түн болсо,
Жылдызга жылдыз урунуп,
Кагылышып кум болор.
Жаан төгүп нөшөрлөп,
Дүйнө жүзү сел болор,
Жердин жүзү калкылдап,
Толкундаган көл болор.
Күн чыкпаса жаркырап,
Тиричилик түгөнүп,
Кандай гана күн болор?
Акыл кетсе башыңдан
Мандайыңда шор болор,
Эр азамат кор болор.
Ачуу-душман, акыл дос,
Ачуу түбү кем болор.
Ачууну тыя албаса,
Агайынды арбаса,
Ар душманга жем болор.
Ынтымак кетсе ыдырап,
Журт башчысы дел болор,
Айткан сөзү жел болор.
Кызыл жибек кырмызы
Баркы кетип боз болор,
Баасы кетсе улуктун
Бар адамга сөз болор.
Кайгы түшсө башыңа
Күндө кара түн болор.

Адыр-адыр ак талаа
Козголбосо ным болор.
Атадан калган алгы сөз
Айтылбаса кор болор.
Алтын капка ак калаа
Корголбосо чым болор,
Анда бир күнүң не болор?
Элиң кетсе ыдырап,
Жооң турса жобурап,
Жонго чаап кодулап,
Ошондо айлаң не болор?
Ай караңгы түн болор,
Асыл жаның күм болор.
Башыңа мүшкүл иш түшсө,
Түбү бирге эмеспи
Тууганың келер кашына,
Душманың чыгар башыңа.
Тоз-тоз болуп кетерсиң,
Айланды таппай жашына,
Тоо, токой болор конушуң,
Мындай заман туш болсо,
Кыйын болор оңушун.
Аргымактан жал кетер,
Азаматтан ал кетер.
Азган журтуң не этер?
Асан Кайгы карыян
Желмаян минип жер кезер.

* * *

Ар нерсени көргөн билер,
Алыс жолду жүргөн билер.
Ат кадырын жөө жүрүп,
Белге этегин түргөн билер.
Бул кадырын саткан билер,
Туз кадырын таткан билер,
Ток кадырын ач билер,
Сөз кадырын айткан билер,
Жөө кадырын баскан билер,
Соо кадырын оору билер,

Зар кадырын өлгөн билер,
Муң кадырын күйгөн билер,
Бар кадырын жок билер,
Дүйнө кадырын тапкан билер,
Тууган кадырын бөлүнгөн билер.
Мал кадырын баккан билер,
Күлүк кадырын саяпкер билер,
Күмүш кадырын зергер билер,
Куш кадырын мүлүшкөр билер.
Эл кадырын азган билер,
Эр кадырын эл билер.
Жер кадырын көчкөн билер,
Булак кадырын ичкен билер,
Өмүр кадырын өчкөн билер,
Хан кадырын калк билер,
Агайын кадырын жат билер,
Өлүү кадырын тирүү билер,
Тоо кадырын сүрүлгөн билер.
Жоо кадырын чабылган билер,
Заман кадырын тарыган билер,
Башынан өтүп көрбөгөн,
Жаман, жакшыны кайдан билер.

* * *

Ат кадырын биле албайт,
Алыска сапар жүрбөгөн,
Калк кадырын биле албайт,
Адилетсиз сүйлөгөн.
Чом кадырын биле албайт,
Жабуулап атты минбеген.
Жер кадырын биле албайт,
Көчүп-конуп жүрбөгөн.
Суу кадырын биле албайт,
Чанкап келип конбогон.
Журт кадырын биле албайт,
Акыл айтса көнбөгөн.
Сөздүн жайын биле албайт,
Жыйылган топко барбаган.
Нар кадырын биле албайт,

Катарлап төө тизбеген.
Жетелеп жүрүп байге албайт,
Жетеси буудан чаппаган.
Куштун табын биле албайт,
Ак шумкар таптап салбаган,
Өмүрүндө оңолбойт,
Өз эшигин аттаган.
Кадим-каада биле албайт,
Жакшыдан нуска тийбеген.

* * *

Бул дүйнөдө не карып,
Ак калалуу боз карып,
Айтылбаган сөз карып,
Замандашы болбосо,
Карыя болор тез карып.
Кадырын жеңе билбесе,
Бойго жеткен кыз карып.
Эл жакалай конбосо,
Бетегелүү бел карып,
Каз-өрдөгү болбосо,
Айдың чалкар көл карып.
Мурадын таап албаса,
Кемел да болсо уул карып.
Улук адил болбосо,
Убара болот эл карып.
Жакшыларга айтпасаң,
Алтын каухар сөз карып.
Айтып жүрөм ар кимге
Аңгемс кылып мен карып.
Эмиддин (Эдилдин) башы кыр болот,
Эрикпей айтсам ыр болот.
Жалтандын башы зоо болот,
Жаман менен дос болсон,
Акыры бир күн доо болот.

Аргымакты жаман деп,
Бууданды кайдан табасың?
Туйгунунду жаман деп,

Шумкарды кайдан табасың?
Агайынды жаман деп,
Тууганды кайдан табасың.
Ак саманды жаман деп,
Чөптү кайдан табасың?
Аз оокатты жаман деп,
Көптү кайдан табасың?
Көлдүн суусун жаман деп,
Эдилди кайдан табасың?
Акиминди жаман деп,
Адилди кайдан табасың?
Ак тонунду жаман деп,
Кээжимди кайдан табасың?
Алганынды жаман деп,
Асылды кайдан табасың?
Акылманды жаман деп,
Сөздү кайдан табасың?
Көжө жарма жаман деп,
Этти кайдан табасың?
Уулунду жаман деп,
Урматты кайдан табасың?
Карыяңды жаман деп,
Кадырды кайдан табасың?
Ата-журтуң жаман деп,
Как талаада каласың.

Адам өлсө өлүк, жан өлбөйт.
Жакшынын өзү өлсө да, сөзү өлбөйт.
Сабырдын түбү сары алтын,
Саргарган жетээр муратка,
Сабырсыз калат уятка.
Акыл оошот, ырыс жугушат.
Жар башында жапалак,
Жапалак көрсөн атып өт,
Жакшыга ызаат боюн сатып өт.
Бай мактанса бир жуттук,
Баатыр мактанса бир октук.

Ай кан, мен айтпасам билбейсин,
Айтканыма көнбөйсүн.

Чабылып жаткан калкың бар,
Аймагың көздөп кербөйсүң.
Кымыз ичип кызарып,
Мастанып, кызып тердейсиң.
Өзүндөн башка кан жоктой,
Өрөпкүп неге сүйлөйсүң?
Коргон салдың мээнет кылып,
Кызматчың жатат ичип-жеп,
Аны неге билбейсиң?
Катын алдың карадан,
Айрылдың кандык каададан,
Элге эге уул таппас,
Айрылар ата мураадан
Муну неге билбейсиң?
Кулалы куштун кулу эле,
Чычкан жеп жүнү түлөдү.
Ак куу куштун төрөсү
Көлдө эркин жүрчү эле.
Аңдып жүргөн көп душман,
Элиңи жоолап кирбейби.
Кулаалы кууну өлтүрсө –
Өз башына келбейби.
Кулуң көп сени өлтүрөр.
Ушуну Асан билбейби.
Муну неге билбейсиң?
Ай, Жаныбек, ойлосон,
Кыйды заман болбойбу,
Сууда жүргөн ак чортон,
Карагай башын чалбайбы,
Муну неге билбейсиң?
Кош, аман бол, Жаныбек
Эми мени кербөйсүң.

* * *

**Көлдө жүргөн конур каз,
Кыр кадырын не билсин!
Кырда жүргөн тоодактар
Суу кадырын не билсин!
Айылдагы жамандар**

Эл кадырын не билсин!
Көчүп-конуп көрбөгөн,
Жер кадырын не билсин!
Көчсө, коно билбеген,
Консо, көчө билбеген,
Акылыңа көнбөгөн
Журт кадырын не билсин!

* * *

Эдил бол да, Жайык бол,
Эч ким менен урушпа.
Жолдошуна жоо тийсе,
Жаныңды аяп тырышпа.
Эрдин куну болсо да,
Алдына келип калган соң,
Кол куушуруп барган соң,
Аша кеч да коё бер,
Мурдагыны куушпа.
Акың болсо бирөөдө,
Айыбын тап да ала бер,
Эрегишип урушпа.
Сеники жөн болсо да,
Атың чыкпас дуруска.
Мүнөзү жаман адамга,
Кайрылып барып жугушпа.
Жакшы көргөн кишинден,
Жалган айтып суутпа.
Өлө турган тай үчүн,
Көчө турган сай үчүн,
Желке терин курушуп,
Ар ким менен урушпа.
Ачуу-душман, артынан
Түшүп кетсең кантесиң,
Түбү терең куушка.
Бакыт конгон эрлердин
Ар бир иши оң болор.
Дөөлөтү күндө артылып,
Не кылса да жөн болор.
Тайгандары түлкү алып,

Карчыгасы каз илип,
Сөз сүйлөсө эм болоор.
Не десе да жарашар.
Байсын деген ат коюп,
Эли оозун карашар.

* * *

Аргымакка миндим деп,
Арткы топтон адашпа.
Күнүндө өзүм болдум деп,
Менменсинип адашпа.
Артык үчүн айтышып,
Досторуң менен санашпа.
Илимим журттан ашты деп,
Кеңешсиз сөз баштаба.
Кезектүү ишти таштаба,
Женемин деп бирөөнү,
Жалган менен коштобо.

* * *

Хан чакырса барайын,
Каадалуу сөзүм салайын.
Акыл кимде, жол кимде,
Аягын сындап багайын
Нечен кыяр сөз болот,
Кээде душман өз болот.
Адамзаттын ичинде,
Ийриси болот түз болот.
Жер асмандын үстүндө,
Колот болот, зоо болот.
Тура бербейт бул чоңдук,
Зордун тубү кор болот.
Айтышып келчү доо болот.
Атышып чыгар жоо болот.

Күчтөн тайбас кеп болот,
Кылыч кеспес тил болот.
Арыганча жүктү көтөргөн,
Айбандын чоңу пил болот.

Адамдын куну акылда
Акылы барга жакында.
Эстүү болсо башчынар,
Кары да болсо жашсынар.
Акылсыз болсо башчынар,
Муздап турган ташсынар.

Атадан туулуп уул калат,
Энеден туулуп кыз калат
Абалтадан өмүрдө,
Толбой акыл баратат.

* * *

Жаман катын, жаш бала
Экөөлөсө кантесиң.
Жардычылык куу тагдыр,
Төртөлөөсө кантесиң.
Жарма тапсаң туз таппай,
Жабыктырса кантесиң?
Эт тапсаң, ун таппай,
Эзилтсе жигит кантесиң?
Нанды тапсаң чайы жок,
Какап калсаң кантесиң?
Катуу ичип ашынды,
Чакап калсаң кантесиң?

Бала тапсаң чапан жок,
Басып алат жокчулук.
Кенен болсо тамагың,
Кесирди салат токчулук.
Жетпеген жүрөт жүгүрүп,
Жеткени жүрөт сүйүнүп.
Карыпчылык чырмаса,
Каңкыят жигит бүгүлүп.

Акылсыз жүрөт аландап,
Акмак жүрөт табандап.
Алакөөдөн нечендер,
Айылда жүрөт шадандап.

Баркы түгөл түгөнсө,
Кантип жашаар жан сактап.
Калпычы сүйлөп канкылдап,
Ушакчы жүрөт талпылдап.
Алаң казар ашыгып,
Айылга сыйбайт чаңкылдап.
Аш аңдыган байкуштар,
Ар кайда бар салпылдап.
Бала кезден эмгекке,
Барбай жүрөт жакындап.
Жакыны мунун өзгөчө,
Жаман күндү көрбөсө,
Атасы мунун өлбөсө,
Арманды жүзү көрбөсө.
Базармандуу жаш башы,
Баланы кийин бакпаспы.
Үлпүлдөшүп жасанат,
Үйүнө отун албаспы.
Байлар кантет бакжандап,
Басалышпайт талтаңдап.
Бабырашып сүйлөшсө,
Баштары турат калтаңдап.
Ачуусу чындап келгенде,
Абийири кетет чакчаңдап.
Каадалуу киши кептенип,
Карысы сүйлөйт какчыңдап.
Пайда десе жүгүрүп,
Баса калат саксаңдап.
Айылга барса шанданып,
Аксакал билбейт алчаңдап.
Жакшылар муну билбейби,
Жакыны боктоп тилдеди.
Арын сактап жүрсө деп,
Ачынып ичим зилдеди.

Багып жүрөр ага жок,
Бапестеген ата жок.
Жетим баатыр канткендир,
Карап алар эри жок,

Кайрылып коёр деми жок,
Жесир баатыр канткендир.
Тандайынан сөз чыккан,
Чечен баатыр канткендир.
Отурган жерде жылалбай,
Бечел баатыр канткендир.
Күнү-түнү онтолоп,
Кесел баатыр канткендир.
«Ак» деп элден ала абай,
Эшен баатыр канткендир.
Мунук ээк кемпийген,
Кемпир баатыр канткендир.
Кайненеси бек залим,
Келин баатыр канткендир.
Нанын чайнап жей албай,
Абышка баатыр канткендир.
Чапаны жок жыланаң,
Кедей баатыр канткендир.
Оокат таап кылалбай,
Жалкоо баатыр канткендир.
Бөрк ал десе баш алган,
Шанкоо баатыр канткендир.
Айткан сөздү элебес,
Аңкоо баатыр канткендир.
Үйдөн жүрүп чыгалбай,
Кыркы кургур канткердир.

* * *

Калыгулдун санат, термелери
Жыйырма менен отуз жаш,
Өтсө келбейт ал кайтып,
Желип өмүр өткөн соң,
Жигит болбойт чал кайтып,
Аргымак атың арыса,
Алмагы кыйын жал кайтып,
Калалуу коргон бузулса,
Калаа болбойт там кайтып,
Кетсе дөөлөт колундан,
Келмеги кыйын мал кайтып,

Кедейчилик жигиттин
Кейпин бузат шалдайтып.
«Келе» деп келсе бересен
Кейитет жанды саргайтып.
Берейин десең малың жок,
Бешинди алат далдайтып.
Чырпыгы сынса түбүнөн
Чынар болбойт тал кайтып.
Чындап ажал келген соң,
Чыкса келбейт жан кайтып.
Туйгунуң учса колундан,
Тууруна конбойт ал кайтып.
Өткөн өмүр качкан куш
Колуңа келбейт ал кайтып.
Кедейди мээнет чырмаса,
Аштыгы чыкпайт жерине,
Катынды мээнет чырмаса,
Каяша айтат эрине.
Атты мээнет чырмаса,
Аягынан басынат.
Байды мээнет чырмаса,
Ашканага жашынат.
Төөнү мээнет чырмаса,
Котур болуп кашынат.
Тузду мээнет чырмаса,
Талкы чыгып шор болот,
Кызды мээнет чырмаса,
Атасынын төрүндө
Көп олтуруп кор болот.
Баланы мээнет чырмаса,
Сары карт чыгып таз болот.
Жакшыны мээнет чырмаса
Жакыны менен кас болот.
Келинди мээнет чырмаса,
Кайненеси кас болот.
Жигитти мээнет чырмаса,
Курдашынан пае болот.
Аскар-аскар, аскар тоо,
Аягы барып чап болот,

Атадан алтоо туулса да,
Сыйлашпаса жат болот.
Дөөлөттүү адам ток болот,
Жашында жигит шок болот,
Колдо дөөлөт жок болсо,
Жабыгып жүрүп жок болот,
Айыбы чыккан жигиттин
Узун бою пас болот.
Жаман болор жигиттер
Жакынына кас болот.
Жарды болор жигиттер
Дөөлөтүнө мас болот.
Теректин түбү тыт болот,
Жаман киши кырт болот,
Каарына алганда
Ак жайдын күнү жут болот.
Карагай башы куу болот,
Кар эресе суу болот,
Кан белгиси туу болот,
Кан сактаган эрендин
Жүрөгүнүн башында
Жүлүндөй сары суу болот.
Ак бөкөн келип жыгылат,
Алдын казып орлосо.
Ак шумкар келип илинет,
Саятчы алдын тордосо.
Душманына кор болот,
Өз тууганы кордосо.
Ийри жыгач түз болот,
Тезге салып морлосо,
Жалтандын башы зоо болот,
Жаман менен дос болсоң,
Акыры бир күн доо болот.
Жакшы менен дос болсоң,
Өлгөнчөктү коштошот.
Жаман менен дос болсоң,
Баягымды бергин деп,
Эки айдан кийин мушташат.
Адыры болбой тоо болбойт,

Аркары болбой зоо болбойт,
Карысы болбой эл болбойт,
Камышы болбой саз болбойт.
Өрдөгү болбой кел болбойт,
Ашуусу болбой бел болбойт.
Кар бузулбай сел болбойт,
Калаасы болбой эл болбойт.
Булутсуз шамал жел болбойт,
Карагай болбой чер болбойт,
Кайратсыз адам эр болбойт.
Кара килең болбой кар кетпейт,
Капсалаң болбой жут болбойт.
Кара өзгөй болбой доо болбойт,
Шагылы болбой зоо болбойт,
Шабыры жок көл болбойт.
Шайыры болбой эл болбойт,
Бейли жакшы кем болбойт.
Оорунун жайын соо билбейт,
Буйласыз атан төө жүрбөйт.
Эки ат минген кеч калбайт,
Элдүү түлкү ач калбайт.
Кайгысыз киши карыбайт,
Калп айткан киши жарыбайт.
Беш тогол өтпөй жаз болбойт,
Пейли тар киши бай болбойт.
Көп болуп жылдыз ай болбойт,
Көөнү тар адам бай болбойт.
Этекти кессең, жең болбойт,
Эзелки душман эл болбойт,
Жеткилең бийик жол болбойт,
Желкени кессең тон болбойт.
Жеке тамчы сел болбойт,
Жээн-тага эл болбойт.
Талды чапсаң кан чыкпайт,
Жалгыз өлсө чуу чыкпайт,
Жар куласа суу чыкпайт.
Ыргайдан катуу шиш болбойт,
Тууганың душман болгондо
Мындан кыйын иш болбойт.

Арык койдун терисин
Алты ашатсаң ий болбойт,
Атадан жаман тууганды
Ак кийизге салдырып,
Көтөргөн менен бий болбойт.
Кум жыйылса тоо болбойт,
Тоо болсо да ошонун
Куш айланган зоо болбойт.
Карганы бакса куш болбойт,
Кара темир курч болбойт,
Тулпардын изи тоголбойт,
Жалгыз жыгач үй болбойт,
Жалгыз адам бий болбойт.
Өлбөстү кудай жасабайт,
Сынбасты уста жасабайт,
Базары жакын байыбайт,
Калп айткан адам жарыбайт.
Уй териси тон болбойт,
Урушчаак киши чоң болбойт.
Бөкөн минсе ат болбойт,
Тууган менен үч бөлүнсө да жат болбойт.
Андышкан айыл конбойт,
Эсептешкен дос болбойт,
Эт жебеген куш болбойт,
Эки жакшы туш болбойт,
Эки жакшы туш болсо,
Жаман кара иш болбойт.
Жапаң-жупаң кар жааса,
Жаш куурай башын көтөрбөйт,
Жаман эрден мал тайса,
Жаздыктан башын көтөрбөйт.
Өзөндүү сууга тал бүтөт,
Өлбөгөн кулга мал бүтөт,
Мал бүткөнчө эс кетет,
Ага, инидей дос кетет.
Куурай чыкпас куу такыр,
Куурай чыгып бергенде
Кулун чуркап өтө албайт,
Мал бүтпөгөн куу жакыр,

Мал жыйылып бүткөндө,
Айдап журтка жете албайт.
Жаман атка жал бүтсө,
Жанына торсук байлатпайт,
Жаман эрге мал бүтсө,
Жанына коңшу кондурбайт,
Кондурса да ондурбайт.
Экөөгө бирөө бата албайт,
Аттууга жөө жете албайт.
Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой көтүң ачылбайт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Бий болбогон бий болсо,
Айтылбаган сөз калбайт.
Бай болбогон бай болсо,
Башы бүтүн чөп калбайт.
Жетелүү шумкар баласы
Саркыт койбой жем жебейт.
Жетесинде тойбогон,
Тоймоюнча кел дебейт.
Каса шумкар каз алса,
Канатын канга тийгизбейт,
Хан башына күн тууса,
Карага сырын билгизбейт,
Сулуулар жөнсүз керилбейт,
Чечендер сөзгө жеңилбейт.
Буктурбай бугу аттырбайт,
Буралган сулуу өптүрбөйт.
Жаман адам жакшыга
Кебин түзөп айта албайт.
Каза жетпей, күн бүтпөй
Башынан жаздык тартылбайт.
Булбулдун доошун эшитпей,
Буралып талаа ачылбайт,
Күкүктүн доошун эшитпей,
Күн жайланып ачылбайт.
Күйүттү болгон адамдын
Күндө доошу басылбайт.

Өргө өгүз жүгүрбөйт,
Өлгөн адам тирилбейт.
Кара суу кайта агылбайт,
Кайып койдой багылбайт,
Калган кадыр, чыккан жан
Кош аттап куусан табылбайт.

Жар башында жапалак
Жапалак көрсөн атып өт.
Жаманды көрсөн качып өт,
Жакшыга азат боюн сатып өт.
Көгүчкөн көрсөн күлүп өт,
Күлүктү көрсөн минип өт,
Сулууну көрсөн сүйүп өт,
Болорунда болуп өт,
Боз жоргодой жылып өт,
Болбосуна келгенде
Болгон кулду бакала,
Боз жоргону такала.

Мүлктү жыйсан, мылтык жый,
Жоого алдырбайт талаадан.
Малды баксан, койду бак,
Колун кетпейт чарадан.
Итти баксан, сырттан бак,
Кой алдырбайт короодон.

Атаандашпай койбойт абысын,
Ак шумкар карайт чабытын.
Аларман ууру көз салат,
Адырмак тоонун жабытын.

Жаман атты буйга мин,
Түнөп калган уйга мин,
Чанач алып, сууга мин.
Ишенимдүү жакшы атты
Көтөрүлгөн тууга мин,
Кулак тунган чууга мин.
Ажалын чындап жетер да,

Ажалың чындап жетпесе,
Азабыңдан куткарып,
Алып чыгып кетер да.

Көгүчкөн учар жем чыкса,
Көк тулпар чуркайт тер чыкса.
Көрүктүн оту тутанбайт,
Көт жагынан жел чыкса.
Көч жүрө албай токтолот,
Көз учкан бийик бел чыкса,
Көңүлү тынар көпчүлүк
Көзгө толоор эр чыкса.

Арым-арым жүгүрсө,
Аттын чери жазылат,
Алым-алым иштесе,
Катындын чери жазылат.
Күрпөң-күрпөң жүгүрсө,
Күлүктүн чери жазылат.
Күндө үч убак күбүсө,
Мүлктүн чери жазылат.
Масала китеп окуса,
Молдонун чери жазылат.
Бутун шилтеп басканда
Бечелдин чери жазылат.
Мандайлашып айтышса,
Чечендин чери жазылат.
Толтура буудай салганда
Кампанын чери жазылат.
Топ этип жерге түшкөндө,
Жампанын чери жазылат.
Анча-мынча мал күтсө,
Бакырдын чери жазылат.
Көзү көрүп басканда
Сокурдун чери жазылат.
Жакшы санат укканда
Кулактын чери жазылат.
Чабандестер чогулса,
Улактын чери жазылат.

Саралалуу көп жылкы
Кең сайдан келип суу ичсе,
Булактын чери жазылат.
Кээжим жоолук тиккенде
Уздун чери жазылат.
Күйөөлөрү келгенде
Кыздын чери жазылат,
Балдыздары келгенде
Күйөөнүн чери жазылат.
Эрге келет бир кезек,
Эрге кезек келгенде
Эки күлүк ат байлайт,
Ага-иниси бак байлайт.
Жерге келет бир кезек,
Жерге кезек келгенде,
Байчечекей гүл жайнайт.
Бакка келет бир кезек,
Бакка кезек келгенде,
Башына булбул куш сайрайт.
Сартка келет бир кезек,
Сартка кезек келгенде,
Самоорунда чай кайнайт.
Калкка келет бир кезек,
Калкка кезек келгенде
Боорлошуп мактанат,
Жат душмандан сактанат.
Төшүн жайган адамдай,
Закымдап баары оңолот.

Кызаргандын баарысы
Манат болот турбайбы,
Ирмегендин баарысы
Канат болот турбайбы.
Кылган иштин баарысы
Адат болот турбайбы.
Айткан сөздүн баарысы
Санат болот турбайбы.
Улуу сөздөн ырды айтам,
Ар санаттан бирди айтам,

Аттууну коюп, жөөнү айтам,
Арбак конгон дөөнү айтам,
Катар-катар лектү айтам,
Калпты айтпаган төптү айтам.

Кара кой соймук-барлыктан,
Ханга бармак-жарлыктан.
Калк сурамак-нарлыктан,
Ат жооругмак-тердиктен,
Найза саймак-эрликтен.

Чаң созулат тамандан,
Жакшылык келбейт жамандан.
Булбулдун мукам үнү бар,
Тайлактын таза жүнү бар,
Боло турган азамат
Жоого тийсе сүрү бар.
Тамды тешкен уурунун
Сабы кыска чоту бар,
Боло турган жигиттин
Жүрөгүндө оту бар.
Аргымак мойнун ок кесет,
Азамат мойнун жок кесет,
Аргымактын азганы –
Алыска сапар басканы.
Азамат эрдин азганы –
Көчкөндө жөө басканы.
Аргымакта жал жок – деп,
Жолго таштап кетпенер.
Азаматта мал жок – деп,
Журтка таштап кетпенер.
Өзөндүү сууга тал бүтөр,
Аргымакка жал бүтөр,
Азаматка мал бүтөр.
Мал бүткөнчө эс кетер,
Ооздон отуз эки тиш кетер,
Шам чырактай көз кетер,
Ага-тууган, дос кетер.

Коргондуу жердин ору бар,
Улуктун катте зору бар,
Экинин бири болбогон,
Кембагал эрдин шору бар.
Экөөгө бергис бирөө бар,
Өгөөгө бергис бүлөө бар,
Атка бергис кунан бар,
Кызга бергис жубан бар.

Алгыр болсо тайганын,
Алтындан таап каргы так,
Ала албаса андарды
Айлансын аштан башка чап.
Алтындуу ээр атка бап,
Атка тынчы болбосо,
Алтынын алып отко жак,
Аркалаар тууган болбосо,
Акырын сүйлөп жатка жак,
Күлүк болсо тайганын,
Күмүштөн таап каргы так,
Күрмөлүп анга жетпесе,
Күйүп жүрбөй башка чап.
Күмүштөн ээр атка бап,
Күлүккө тынчы болбосо,
Күмүшүн алып отко жак.
Күйөр тууган болбосо
Күлө сүйлөп жатка жак.
Ашыгы толук буудандын
Өз колунда болбосо,
Азабы артык туугандын.
Томугу толук буудандын
Өз колунда болбосо,
Тозогу артык туугандын.

Кызың жаман бир болсо,
Ит ичпеген аш мен тең.
Келиниң жаман бир болсо,
Керексиз жаткан таш мен тең.
Уулун жаман болгон соң,

Апийим ичкен сарт мен тең,
Катының жаман болгон соң,
Кетпес доомат дарт мен тең.
Женең жаман бир болсо,
Жети ай кыскан кыш мен тең.
Алганың жаман бир болсо,
Жамбаштан өткөн сыз мен тең.
Сарамжал үйдө жок болсо,
Көтөрүп койгон кыш мен тең.
Жигитке бир ат болбосо,
Минсе чаты толбосо,
Чалгыны сынган куш мен тең.
Жамгыр жаап, сел жүрсө,
Жаз да болсо кыш мен тең.
Үстүнөн жамгыр куюлса,
Үй да болсо тышка тең.
Бетинен бедер кеткен соң,
Кымкап да болсо бөз мен тең.
Акылы жок боз бала
Соо да болсо мас мен тең.
Атаң кежир болгон соң,
Эрегишкен кас мен тең.
Кадырлаш болсо зайыбың,
Картайса да кыз мен тең.
Эрди катын эки жан
Эркелетип сүйөргө
Эркек бала болбосо,
Кулагы туюк нес мен тең.
Кайыры жок байларың
Кабакта жаткан таш мен тең.

**Мүнүшкөргө куш жакшы,
Жигиттерге кыз жакшы,
Аш-тамакка туз жакшы,
Тил албаган жаманга
Акыл сөздөн муш жакшы.
Бул жалганда нур жакшы,
Булбулдарга гүл жакшы.
Мундуунун черин жазууга**

Булбул күбө тил жакшы.
Уктасаң жатып түн жакшы,
Оокат кылсаң күн жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Аземдүү жорго ат жакшы.
Арбын болот акылын,
Окусаң өнөр кат жакшы.
Пейли бузук сараңдан
Бербесе да март жакшы.
Пайдасы жок туугандан
Мамилелүү сарт жакшы.
Бедери жок торкодон
Бек токулган бөз жакшы.
Медери жок туугандан
Бек кармашкан жат жакшы.
Кеби жаман катындан
Келте ооруган дарт жакшы.
Мөмөсү жок дарактан
Жапайы чыккан тал жакшы.
Адамдын учар канаты
Аз да болсо мал жакшы.
Каз, өрдөккө көл жакшы,
Калкаларга эр жакшы.
Кадырыңды билүүгө
Кадемден бери эл жакшы.
Чар тарапка мал оттоп,
Чарбага салкын төр жакшы.
Белеселүү жигитке
Берекелүү эл жакшы.
Качса кетет кутулуп,
Кийиктерге зоо жакшы.
Көрө албаган туугандан
Каршылашкан жоо жакшы.
Дыйкандарга жер жакшы,
Сыйлашарга эл жакшы.
Жигитте бир ат болбосо,
Минсе чаты толбосо,
Чалгыны сынган куш жакшы.

Ак чаңгыл тоонун этегин
Адис мерген кийиктейт.
Алганы жакшы жолукса,
Азамат көөнү бийиктейт.
Күндө чобур мингендин
Согончогу шор болор,
Жаман болсо алганың,
Асыл жаның кор болор.
Жакшы болсо катының,
Табыла берет акылың,
Куусаң да кетпейт жакының.
Жаман болсо катының,
Кете берет акылың,
Чакырсаң келбейт жакының.
Алтын мөөр, ай мончок,
Адамга кайдан табылат?
Алганың жаман болгон соң,
Абийириң кайдан жабылат?
Күмүш мөөр, күн мончок,
Жарашабы бир жатса,
Жакшы ургаачы, эр эркек
Адашабы түн катса.
Жаман катын белгиси –
Соксоңдой басып соку издейт,
Согончоктон ит тиштейт.
Калдырак болот териси –
Карып болот эриси.
Жакшы катын белгиси –
Булгаары болот териси,
Мырза болот эриси,
Ошол эрдин ырысы.
Өтүгүң тар болгон соң,
Байлыгыңдан не пайда?
Ат качаган болгон соң,
Аштан, тойдон калган соң,
Күлүктүгү не пайда?
Алганың сулуу болгон соң,
Аркырап беттен алган соң,
Бир көңүлүң калган соң,

Сулуулугу не пайда?
Ат жакшысы боз болот,
Алганы жакшы жолукса,
Атасы душман дос болот.

Булут минсең жетпейсиң,
Мурунку өткөн жашыңа.
Мууну кетип карыса,
Ажал келет башыңа.
Шамал минсең жетпессин,
Санаа менен өмүргө.
Санасаң айла таппайсың,
Ажал менен өлүмгө.
Тирүүлүктө жүрөбүз,
Тике басып жасандап.
Тигине ажал билинбейт,
Аңдып турат аяндап.
Ажал келет бир күнү,
Алкымындан жакалап.
Абайлабай турабыз,
Аңдып турат бакалап.
Алып кетет бир күнү,
Аттай бутун такалап.
Пайгамбарлар баары өткөн,
Наманган ылдый дайра өткөн,
Олуялар алда өткөн,
Эчен түрлүү чоң да өткөн,
Ойлоп турсак замана,
Тегенерип кеп жеткен.
Жер титиреп таш кулап,
Мындай заман бир өткөн.
Бирин бири чабышып,
Эртесинде табышып,
Эчен мыкты эр өткөн.

Көгүчкөн учаар жем чыкса,
Көк тулпар чуркаар тер чыкса.
Көңүл тынаар көпчүлүк
Көзгө токтоор эр чыкса.

Көөрүктүн оту тутанбайт,
Күн жагынан жел чыкса.
Көч жүрө албай токтолот,
Көз учкан бийик бел чыкса.

Андышпай койбойт абысын,
Ак шумкар карайт чабытын.
Аларман ууру көз салаар,
Адырмак тоонун жыбытын.

Кара куш карайт кардына,
Кара жемсөө азамат
Кайрылбайт жакын – баарына.
Конгуроо такса жарашат,
Койкойгон кара нарына.
Жортуулчу түшөт жолуна,
Кайраты бар эрендер
Карагай найза кармаган
Карыштырып колуна.
Кара жемсөө жигиттер
Канча бүлүк болсо да,
Кайрылбайт экен тобуна.

Бу дүйнөдө не карып?
Сатылбаган бөз карып.
Айтылбаган сөз карып,
Замандашы болбосо
Карыя болоор тез карып.
Кадырын жеңе билбесе,
Бойго жеткен кыз карып.
Эл жакалай конбосо,
Бетегелүү бел карып.
Каз-өрдөгү болбосо,
Айдың чалкар көл карып.
Улук адил болбосо,
Убара болот эл карып.

Шатыратып күн жааса,
Жерге жагат дечү эле.

Жакшы чыккан азамат
Элин билет дечү эле.
Ошол адам ойлосоң,
Кимден чыгат деп айткан.
Ушул турган калайык,
Элден чыгат деп айткан.
Алтын-күмүш асылдар
Жерден чыгат деп айткан.
Текши жерге тегирмен,
Жүрүп турат деп айткан.
Тегеренип баарысын,
Билип турат деп айткан.
Кызыл, кызыл кыялар,
Кыргый талга уялаар.
Такыясын колго алып,
Кыз жигитти кубалаар.
Жашыл ала кыялар,
Жагалмай талга уялаар.
Жакшы заман келгенде,
Жаштар бизди кубалаар.

Өнү сары, көзү көк
Орус чыгат деп айткан.
Миң түтүнгө бир киши,
Болуш чыгат деп айткан.

Буйрук менен кондурган
Конуш чыгат деп айткан.
Узун чөптүн баарысын
Оруп чыгат деп айткан.
Кыска чөптүн баарысын
Коруп чыгат деп айткан.

Жылдан жылга замана
Кыйын чыгат ошондо.
Эсеп кылып, мал алган
Тыйын чыгат ошондо.

Андан кийин билимдүү
Атың чыгат деп уктум.

Түрдүү ошондой акылдуу
Аяр чыгат деп уктум.
Калайыкты бийлеген
Аял чыгат деп уктум.
Албан түрлүү ушундай
Заман чыгат деп уктум.

Кийин чыккан адамы
Илим билген амалдуу
Аяр болот деп уктум.
Кандай кылган жумушка
Даяр болот деп уктум.
Ошондогу адамдар
Молдо болот деп уктум.
Миңген атын карасаң,
Жорго болот деп уктум.

От араба, дилгирем,
Жол кыскарат ошондо.
Этек, жени чолоюп
Тон кыскарат ошондо.

Айттырбаса, жедирбей,
Аяр болот ошолор.
Жоо дегенде, дегдеген
Даяр болот ошолор.
Түн ичинде уктабас
Баатыр болот ошолор.
Бысмылданы айтпаган
Каашыр болот ошолор.
Жарды, байы билинбей
Жалпы болот ошолор.

Кара жердин бетине
Аштык чыкпай, жер калбайт.
Атасынын сөзүнө
Бала кулак көп салбайт.
Атанын тилин бала албайт,
Андан артык биле албайт.

Кыйкырганы бел ашпай,
Үн кыскарган бир заман.
Кылса, жумуш бүтпөгөн,
Күн кыскарган бир заман.
Кожо-молдо жоголуп,
Дин кыскарган бир заман.
Орозо-нимаз окубай,
Тил кыскарган бир заман.
Ошол жакшы, биз жаман
Өтүп барат бир заман.
Биз жүргөн жер тар заман,
Кийин келээр зар заман.

Жаман ишке киришпе
Акылы бар боз бала.
Алал ишти козголо
Акылдууга дос бала.
Акылсызга жолобо,
Жолугасың тайгакка.
Тайгаланып жыгылба,
Кудайга үнүң угузба.

Жаман иштен качып өт —
Жакшылыкка жетесиң.
Кокусунан жаманга,
Жолукпагын нааданга,
Арманда болуп кетесиң,
Аманат жандан кечесиң.
Жакшы кепке шашпагын,
Сабырлык менен барасың.
Акыры түбү ошондон,
Жакшылыкты табасың.

Этеги жок, жеңи жок кийим чыгаар,
Эң кийинки баласы кыйын чыгаар.
Акча кагаз бул болуп тыйын чыгаар,
Атасынан баласы кыйын чыгаар.
Күндө кеңеш бир жакшы жыйын чыгаар,
Андай өңдүү бир заман кийин чыгаар.

Этек-жени чолоюп чапан чыгаар,
Эң кийинки баласы тапан чыгаар.
Эки башын кайкайтып кайык чыгаар,
«Эримди өзүм бийлейм» деп зайып чыгаар.

Мээнет кетпейт бечелден,
Сөз кутулбайт чеченден.

Алтын мөөр, ай мончок,
Адамга кайдан табылат?
Алганың жаман болгон соң,
Абийириң кайдан жабылат?

Күмүшүң мөөр, кун мончок,
Күндө эле кайдан табылат?
Күйөрүң жаман болгон соң,
Күнөйүң кайдан жабылат?

Унчуккандан унчукпаган жакшыраак,
Унчуккандын башына тиер таяк.

* * *

Терме

Айт, айт десе токтобой,
Ашуудан шамал соккондой,
Аксы менен Таласты айт,
Алмамбет менен Манасты айт,
Сыргак менен Чубакты айт,
Журт атасы Бакайды айт,
Казак ханы Көкчөнү айт,
Баатыр баркын билбеген,
Көөдөнүндө бөксөнү айт.
Токтогулдай ырчыны айт,
Толубайдай сынчыны айт.
Кош канаттуу тулпарды айт,
Колго түшкөн ултанды айт,
Каары катуу баатырды айт,
Калкты бузган аксымды айт,

Өтө кызыл манатты айт,
Өткөн элде санатты айт,
Семетейдей уулду айт,
Көзкамандай чуулуну айт.
Болуп өткөн тарыхты айт,
Жалганды айтпай, чындыкты айт,
Укканды айтпай, көргөндү айт,
Кол баштаган чорону айт,
Кордук көргөн эренди айт.
Журт жыйнаган датканы айт,
Кош сүйлөбөй чыныңды айт,
Акылмандын сырын айт,
Акындардын ырын айт,
Кедейлердин мунун айт,
Кейигендин ыйын айт,
Баланын балдай сөзүн айт,
Аптиек китепти айт,
Аны окуган молдону айт,
Калк баштаган энени айт,
Кадими жакшы жеңени айт,
Гүлдөй бүрдүү кыздарды айт,
Гүлгүн чырак жаштарды айт,
Арыстандын сүрүн айт,
Айбыккандын түрүн айт,
Балбандардын күчүн айт,
Сыр найзанын мизин айт,
Колу чебер узду айт,
Барымта кеткен кызды айт,
Карчыгадай камбылды айт,
Булбулдун мукам үнүн айт,
Ак тайлактын жүнүн айт,
Адамзаттын күнүн айт,
Туулуп өскөн жеринди айт,
Куттуу кыргыз элинди айт.
Чөлүн айтпай, тоосун айт,
Чөбүн айтпай, гүлүн айт.
Талаасын айтпай, төрүн айт,
Тамагын айтпай, наркын айт,
Кадырлашкан калкын айт,

Жети атанды жиктеп айт,
Жетесизди жектеп айт.
Атан төөдөй эрди айт,
Аргымак тууган бээни айт,
Жүк көтөргөн нарды айт,
Коноодон чыккан күлүктү айт,
Карышкыр алган бүркүттү айт,
Калкты кыскан чүрчүттү айт,
Мал уурдаган кескини айт,
Элди бузган эскини айт.
Алганды айтпай, бергенди айт,
Душманды жеңип келгенди айт
Бурама темир, сом темир,
Бурбай соккон устаны айт,
Буулугуп жааган булутту айт,
Булкунуп аккан булакты айт,
Бүлбүлдөгөн чыракты айт,
Кырга капкан салганды айт,
Кызыл түлкү алганды айт.
Жонго капкан салганды айт,
Жолборс атып алганды айт.
Көз мелжиген бийикти айт,
Зоодо жүргөн кийикти айт,
Ардактаган айлынды айт,
Ыйман күткөн карынды айт,
Керилип кетмен чапканды айт,
Адал дүйнө тапканды айт,
Ага-тууган бакканды айт,
Жоболондуу жоону айт,
Олжого кеткен бойду айт,
Орукта калган койду айт,
Таттуу болгон өмүрдү айт,
Күйүт тарткан көңүлдү айт,
Шейит болгон жигитти айт,
Жесир калган зайыпты айт.
Жезиттин түшүп торуна
Азап тарткан майыпты айт.
Талкаланган шаарынды айт,
Талоонго түшкөн малынды айт,

Ташыркаган жаныңды айт,
Кытайга жеткен кыргызды айт,
Каныкей, Чүрөк нур кызды айт,
Адыр-адыр белиңди айт,
Арманы көп элиңди айт.
Кырдуу-кырдуу жеринди айт,
Күйүткө түшкөн элиңди айт,
Суусамырдын төрүн айт,
Сулайка сындуу сулууну айт,
Мергенчинин көзүн айт,
Берендердин сөзүн айт,
Ынтымак кеткен айылды айт,
Ырыс качкан жайыңды айт.
Тууган элдин туусун айт,
Шаркырап аккан суусун айт,
Кымыздык өскөн тоосун айт,
Кыркышып өткөн жоосун айт.
Баатырларын бөлүп айт,
Басташкандын жөнүн айт.
Жаман тууган жайын айт,
Жараткандын каарын айт.
Кыргын-сүргүн кылганды айт,
Эртели-кеч ыйманды айт,
Кызыл кырман жыйганды айт.
Күмүшту айтпай, алтынды айт,
Баатыр тууган катынды айт,
Ашкебини сөгүп айт,
Акын болсоң төгүп айт,
Ак, караны ылгап айт,
Адилетти коргоп айт,
Арамзаны кордоп айт.
Көзгө атар мергенди айт,
Кырдан теке тергенди айт,
Аскар тоону басканды айт,
Адашып элден качканды айт,
Кара өзгөй канкорду айт,
Калп сүйлөгөн анткорду айт.
Адам жанын кыйганды айт,
Касам ичкен урганды айт.

Адилеттүү акимди айт,
Айыл башы асылды айт.
Калк ичинде калысты айт,
Ат жетпеген алысты айт,
Элге келген эшенди айт,
Жабыктырган кеселди айт.
Кызыл тилдүү чеченди айт,
Жоо чапкан айылды айт,
Балта тийген кайыңды айт,
Жетим калган баланы айт,
Башчысыз калган калааны айт,
Бейопа келген жалааны айт,
Бейажал келген өлүмдү айт,
Перзентсиз өткөн атаны айт,
Кербен саткан матаны айт,
Үлпөт курган жыйынды айт,
Эл башкарган кыйынды айт.
Энишке түшкөн балбанды айт,
Эңкейип буттан чалганды айт.
Сайышка түшкөн баатырды айт,
Салтты билбес капырды айт,
Кайыры жок байынды айт,
Калк чогула келгенде
Каржалып турсан жайынды айт.
Ак болоттун мизин айт,
Алгыр куштун көзүн айт,
Ала-Тоонун көркүн айт,
Ач албарстын курчун айт,
Ата-бабан, журтуң айт.

* * *

Ким жакшы?

Элине тийсе кереги,
Элинин Чынар тереги.
Эл кадырлап урматтайт,
Чынар болгон себеби.
Чынында жалгыз күн жакшы,
Андан кийин сен жакшы.

Айтпаса анан ким жакшы?
Молдолор үчүн дин жакшы,
Бакшылар үчүн жин жакшы,
Кемпирлер үчүн чал жакшы,
Дыйкандар үчүн дан жакшы.
Кадырын билип бакканга,
Короо-короо мал жакшы.
Ооруп жаткан кишиге,
Чыкпаган чымын жан жакшы.
Күрөшкө чыккан кишиге,
Денеге кубат эл жакшы.
Күлчөгө казы-жал жакшм,
Аарыга соргон бал жакшы,
Чеченге даана кеп жакшы.
Мал үчүн ыраң чөп жакшы.
Кызың сөзгө сынбаска,
Ата-эпе берген сеп жакшы.
Уулун сөзгө сынбаска,
Жакшыдан уккан кеп жакшы.
Элиң бейкут болууга,
Бекем курган чеп жакшы.
Угуп, билип керүүгө,
Кулак менен көз жакшы.
Ченеп айрып бөлөргө,
Матага ченем кес жакшы.
Боз үйдү кооз кылууга,
Устага жыгач тес жакшы.
Түнкүсүн дабыш берүүгө,
Кой четинде ит жакшы.
Көнүлдү куунак кылууга,
Жакшы көргөн түш жакшы.
Даамын билип чайноого,
Кадоодой азуу тиш жакшы.
Чансыз ак кар буркулдап,
Учурунда кыш жакшы.
Умурай журтка береке,
Учурунда күз жакшы.
Көп кереги тийбесе,
Көбүндөн да аз жакшы.

Балкытып барын жайнаткан,
Таарлуу келген жаз жакшы.
Ак чөлмөк ойноп ырдоого,
Булутсуз чыккан ай жакшы.
Бейиштин бир белгиси,
Жаз жакшы да, жай жакшы.
Эми гана ким жакшы,
Эки эли кызыл тил жакшы.
Баарын чыдап көтөргөн,
Баарыбыздан жер жакшы.
Ошол жерде жашаган,
Баарыбыздан эл жакшы.
Жоого аттанып женөсөн,
Бек кармаган туу жакшы.
Баарын чайып тазарткан,
Бардыгынан суу жакшы.

* * *

Жаздын күнү кар жааса,
Жабыркап жандык куураса,
Жамандыктын белгиси.
Эки айыл катташса,
Амандыктын белгиси.
Жамгыр төгүп, сел жүрсө,
Тоо бузулуп, тоз болсо,
Дөң түзөлүп, түз болсо,
Тамдар урап, таш болсо,
Адам көңүлү пас болсо,
Жан-жаныбар кырылса,
Наристелер ыйласа,
Жаны бирге ата-эне
Жалбарып жанын кыйнаса,
Бул – кыяматтын белгиси.
Киши акысын жегендик
Арамдыктын белгиси.
Мээнет менен жан багыш –
Адалдыктын белгиси.
Тузуна кара санаган,

Айбандыктын белгиси.
Эки киши мушташса,
Араздыктын белгиси.
Эки абысын урушса,
Эки тууган болушуп,
Душман болуп жоолашса,
Топко түшүп доолашса,
Нарк кеткендин белгиси.
Жосунсуз мындай жорукту
Адамдын келбейт көргүсү.
Өңдөн азып саргайыш,
Кеселдиктин белгиси.
Кызыл өңүн нур чалып,
Күмүштөн кемер курчанып,
Сүлөөсүн кийип сүлкүлдөп,
Манаттан кийип бүлкүлдөп,
Жаз күнүндөй жаркырап,
Күз күнүндөй күркүрөп,
Жалтанбай топто сүйлөсө,
Бул – жаштыктын белгиси.
Жаш улгайып калганда,
Жаштан мыкты чыкты деп,
Жаш жолборстой ыктуу деп,
Ар кимдин келет көргүсү.
Сөз ыргытса артындан,
Касчылыктын белгиси.
Топто үнүң чыкпаса,
Азчылыктын белгиси.
Жамандык башка келгенде,
Жан ачыган адам жок,
Жабыркап жанын кыйнаса,
Көзүнүн жашын тыйбаса,
Жан кейиткен кайгы-зар
Көкүрөккө сыйбаса,
Өйдө чыкса өбөк жок,
Ылдый түшсө жөлөк жок,
Жалгыздыктын белгиси.
Түнүндө терең уктаган,
Санаасыздын белгиси.

Жөрмөлөп уча албаган,
Канатсыздын белгиси.
Үшкүрүп тойдо кайгырса,
Баласыздын белгиси.
Онтоп чыкса түнүндө,
Оору адамдын белгиси.
Аппак болуп кийизи
Түн ичинде заңкайып,
Ото башы көрүнсө,
Меймандын көөнү бөлүнсө,
Сарала жылкы сан болгон,
Санаты элге даң болгон,
Бай адамдын белгиси.
Сөздүн ыгын билбесе,
Сөөдүрөп топто сүйлөсө,
Тантыктыктын белгиси.
Балкытып эмчек эмизбей,
Кимдин уулу дегизбей,
Мазардай өтсө өмүрү
Балкыбай аял көңүлү
Бакытсыздын белгиси.
Артында бала калбаса,
Атакелеп ыйларга,
Аза күтүп сыйларга,
Асыл жанын кыйнарга
Азаптуу ата белгиси.
Арманда байкуш өтгү деп,
Артында калбай туягы
Оо дүнүйө көздөй кетти деп,
Чындап аты өчтү деп,
Топурак салып томпойтуп,
Адамдык парстан кутулуп,
Аяп кетер бар киши.
Эртели-кеч жаш төгүш
Мундуулуктун белгиси.
Бир-бирине эркелеш
Курбулуктун белгиси.
Айтса кулак илбесе,
Акылсыздын белгиси.

Адамдын көөнун оорутпай,
Аста-секин кеп айтыш
Асылдыктын белгиси.
Тойдо жорго минбеген,
Торко тонду кийбеген,
Топ жыйында жүрбөгөн,
Жакырдыктын белгиси.
Көчкөндө унаа табалбай,
Салкын төргө баралбай,
Саргарып талаа күзөтүү
Бакырдыктын белгиси.
Топту жарып сөз айтыш
Чечендиктин белгиси.
Кырчоо кармап жүгүрүш
Бечелдиктин белгиси.
Убада сөзүн унутуу –
Эсерликтин белгиси.
Айттырбастан сыр билген,
Кыраакынын белгиси.
Ата журтун ардакташ
Азаматтын белгиси.
Айткан сөздөн жанабы,
Ар намыстуу эр киши?
Айылды түрө кыдыруу
Бекерликтин белгиси.
Түтүн андыш жүгүрүү
Соргоктуктун белгиси.
Алкы бузук нааданды
Кимдин келсин көргүсү.
Келген жоодон качпаган,
Керилип төшөк жатпаган,
Кер-мур сөздү айтпаган,
Баатырлыктын белгиси.
Бет алышкан душманын
Ар кимдин келет жеңгиси.
Ат мингазип, тон жабуу
Аш менен тойдун белгиси.
Көңүл сүйгөн жер болсо,
Айткан сөзүң эм болсо,

Акындын келет келгиси,
Бермет сөздү тергиси.
Чагым салып, эл бузуу
Бймансыздын белгиси.
Сураганын аткаруу
Кыйбастыктын белгиси.
Эки жаман баш кошсо,
Безерликтин белгиси.
Эки жакшы баш кошсо
Эсендиктин белгиси.
Ушак-айың айтпаган,
Илгерки өткөн бир ишти
Улам козгоп каспаган,
Уяттуунун белгиси.
Кара жерди кантарган,
Кажыбастын белгиси.
Табакта түп калбаган,
Жарыбаган түбүндө,
Жалчыбаган күнүндө
Жетесиздин белгиси.
Конок келсе сүйбөгөн,
Күнгүрөнүп сүйлөгөн,
Безгек болгон эмедей,
Кабагын бүркөп калчылдап,
Катын, бала тилдеген,
Сарандыктын белгиси.
Чакыртпай үйтө кирбеген,
Чагым сөздү билбеген,
Пейили актын белгиси.
Кеч бешим үйгө кирбеген,
Бейпай сөздү сүйбөгөн,
Жакшы адамдыш белгиси.
Артын салып чыкпаган,
Карыны көрсө ийменип,
Чыгдан жакка ыктаган,
Ызаттуу келин белгиси.
Бймандуу мындай бүлөөнү
Ата-эне келет көргүсү.
Жок жерден чырды баштаган,

Жалалуунун белгиси.
Үйүндө жылуу сөз айтып,
Сыртка чыга көз артып,
Ушак-айың сөз сүйлөп,
Беделинди түшүрүү,
Арамзанын белгиси.
Алыс жүргүн андайдан
Абийирдүү эр киши.
Базар болсо бака-шак
Балалуунун белгиси.
Жаны кейип онтосо,
Жаралуунун белгиси.
Кызыл-тазыл кийинген,
Мажүрүм талдай ийилген,
Кыз баланын белгиси.
Кырдан ылдый жүгүргөн,
Кыздуу үй аңдып бүлүнгөн
Боз жигиттин белгиси.
Боз жигит болгон жок белең,
Момураган эр киши.
Кайгыга катуу малынса,
Кара жоолук салынса,
Кара жолтой болду деп,
Катын-калач кагынса,
Кардыккандын белгиси.
Мышдай кыйын азапты
Кудурет башка салбаса,
Кимдин бир келсин кергүсү.
Ак өргөө тигип, тай союп,
Катар-катар бээ союп,
Кош оркөчтүү төө союп,
Субай салтан кой союп,
Арбакка арнап мол союп,
Алакан жайып, бата окуп,
Кэтте молдо таза окуп,
Алыстан мейман чакырса,
Ак үйлөргө батырса,
Жүгүрүп жигит сыйласа,
Бірчылар келип ырдаса,

Сынчылары сындаса,
Кара кийип катыны,
Кызылдан кийип кыздары
Аза күтүп ыйласа,
Эр энишип, жамбу атып,
Келген мейман дууласа,
Өткөн аштын кабары
Канча бир адам келди деп,
Мынча байге берди деп,
Баланча кулук чыкты деп,
Түкүнчөнүн балбаны
Так көтөрө жыкты деп,
Сайышка түшкөн мыкты деп,
Жар чакырды бул акын,
Жабыркады тиги акын,
Эл оозунда айтылса,
Бул – чоң жыйындын белгиси.
Келбей калса арманда
Кабар жеткен бар киши.
Балаң өлсө жпшында
Келиниң калса кашында,
Өлгөнчө эстен кетпеген,
Көңүлүң өксүп өспөгөн,
Тар дүйнөнүн белгиси.
Кызың өлсө жашында,
Кылыгы калса башында,
Өзүң менен бир көтөр,
Өлгөнүңчө эс кетер,
Бул – армандуу дүйнө белгиси.
Келиниң өлсө жашында,
Неберен турса кашында,
Өгөй эне өксүтүп,
Өчөшүп урса башында
Өчпөгөн кайгы белгиси,
Жашты алганча мени ал деп,
Атанын келет өлгүсү,
Аа дүйнөнү көргүсү.
Оо армандуу дүнүйө,
Башы бүтүн айда бар,

Ботосу өлбөс кайда бар?
Көзү бүтүн күндө бар,
Кызы өлбөс кайда бар?
Жашында өлсө атасы
Жетим бала дедиртип,
Бөксөргөндүн белгиси.
Энеси өлсө жашында
Өгөйдүн түшүп колуна
Өксөгөндүн белгиси.
Кемпирдин калса артында
Алды-артын жыялбай,
Аа дүйнө өзүн кыя албай,
Азаптуу кары белгиси.
Айтылган сырды жашыруу –
Бекемдиктин белгиси.
Эп келтирип сөз айтуу –
Эстүүлүктүн белгиси.
Эркелеп буюм сурашуу –
Жакындыктын белгиси.
Ат арытып, жол жүрүү –
Алыстыктын белгиси.
Туура сөздөн качпаган,
Калыстыктын белгиси.
Меймандан качып жашынуу
Бакырдыктын белгиси.
Өз орду менен сүйлөсө,
Кызыл тилин бүлөсө,
Таасындыктын белгиси.
Кадырлуу болсо журтуна,
Сүйлөгөн сөзү тек кетпей,
Кары, жаш укса умсуна,
Акылдуунун белгиси.
Көп кошунду тоготпой,
Жоону жеңсе жолотпой,
Эр адамдын белгиси,
Беттешкеи жоодон качабы,
Намысы бар эр киши.
Бет алганы жыгылса,
Балбандыктын белгиси.

Эңкейтип аттан оодарса,
Алгандыктын белгиси.
Кылган ишке карганса,
Тангандыктын белгиси.
Оройлонуп урушуу –
Зөөкүрлүктүн белгиси.
Элге жакса кылганы –
Жакшылыктын белгиси.
Күлө багып, каш кагыш –
Көнүлдөштүн белгиси.
Убада сөздөн качабы,
Уяты бар эр киши.
Жорго минип, жол тосуу
Сүйгөндүктүн белгиси.
Эртели-кеч ырдаса,
Муңканып жашын тыйбаса,
Күйгөндүктүн белгиси.
Дуба окуп, дем салыш
Бакшылыктын белгиси.
Жалган жерден жан бериш –
Пасчылыктын белгиси.
Эчки, теке, кулжа атып,
Төрттөн, бештен кулатып,
Текесин кошо сулатып,
Жаза атпай мээлесе,
Кыраандыктын белгиси.
Көргөндүн көзүн тайгылтып,
Алтын-күмүш кармаса,
Арамдыкка барбаса,
Зергерликтин белгиси.
Бет алган жоосу ыктаса,
Алдынан каршы чыкпаса,
Эли бейпил уктаса,
Жеңгендиктин белгиси.
Жармачтарга карашуу –
Бергендиктин белгиси.
Жардыга камчы чаппаса,
Жетим менен жесирди
Кылбаган пенде кесирди,

Жаман айтып какпаса,
Берендиктин белгиси,
Элинде барбы бул киши?
Жетим козу жоготсо,
Желкелеп урса камчылап,
Кыбыраган жетимдин
Көзүнөн жашы тамчылап,
Бул – кайырсыздын белгиси.
Жез чака сүттү төгөт деп,
Жесирди сөксө сыздатып,
Бүткөн боюн муздатып,
Бул – акмактыктын белгиси,
Айлыңда барбы ал киши?
Эне-атасын барктаган,
Элин жоодон сактаган,
Жол күзөтүп күн-түнү
Эки ай бою жатпаган,
Эр азамат белгиси.
Көнүлгө толгон адамын
Эл-журттун келет көргүсү.
Калкы турса каржалып,
Калктын камын ойлобой,
Келечегин болжобой,
Казына чачса калактап,
Эки көзү алактап,
Бул – кара өзгөй аким белгиси.
Мындай безер башчыны,
Үйрүп камчы чапчууну
Кимдин келет көргүсү.
Бекер карап жатпаган.
Бейопа сөздү айтпаган,
Беделдүүнүн белгиси.
Өрнөктүү өмүр баштаган,
Артына нуска таштаган,
Акылмандын белгиси.
Калдаландап шашпаган,
Адамдын көөнүн оорутуп,
Калпыс сөздү айтпаган,
Калбаттыктын белгиси.

Камчыланса баспаган,
Кашандыктын белгиси.
Бирине бирин тукуруп,
Эл ичине чаң салган,
Бузукунун белгиси.
Кайгыга өнү азбаган,
Кайраттуунун белгиси.
Ат жакшысын тандаган,
Саяпкердин белгиси.
Куш жакшысын баптаган,
Мүнүшкөрдүн белгиси.
Жарылып кабак ачпаган,
Капалыктын белгиси.
Өйдө-төмөн сүйлөгөн,
Масчылыктын белгиси.
Бекитип тамак катпаган,
Айран, сүтү батпаган,
Берекенин белгиси.
Жолдошун жолго таштаган,
Жосунсуздун белгиси.
Өзүн-өзү мактаган,
Көйрөндүктүн белгиси.
Жакында таң атпаган,
Саналуунун белгиси.
Башкага элин сатпаган,
Бар жакшысын мактаган,
Журт намысын сактаган,
Көсөмдүктүн белгиси.
Жамандыкты кечирүү
Айкөлдүктун белгиси.
Азамат баркын билбеген,
Наадандыктын белгиси.
Андай менен бир жүрсөн,
Адамдын келет өлгүсү.
Эртели-кеч сырдашуу
Татуулуктун белгиси.
Ичпей-жебей мал күтүү
Катуулуктун белгиси.
Айыктырып ооруну

Дарыгердин белгиси.
Чайпалып жүрсө мингенин
Жорголуктун белгиси,
Калем алып кат жазуу –
Молдолуктун белгиси.
Кой көтөрүп, бул берүү,
Соодагердин белгиси.
Кара кийип катыны
Белин чырмап буунуп,
Эл көзүнө көрүнбөй,
Эрте туруп жуунуп,
Башына кара салынып,
Кайгы менен кайыгып,
Кошок кошсо эрте-кеч
Өлгөндүктүн белгиси.
Боз топурак томпойсо,
Көмгөндүктүн белгиси.
Айланайын калайык,
Азирейил азабын
Күндө айтылаар казалым,
Кимдин келет көргүсү?
Кызылы өчсө өнүндүн,
Күчү кетсе белиндин
Карылыктын белгиси.
Муунун бошоп шалдырап,
Оозунда тишиң жок,
Оюн менен ишиң жок,
Сүйлөсөң сөзүң балдырап,
Күлсөң күлкүн колдурап,
Таш куурчактай сексейип,
Албарстыдай үксөйүп,
Ордунда жатсаң жалдырап,
Адамдын келет өлгүсү.
Аа дүйнөнү көргүсү.
Насыят айтыш балдарга
Карыянын белгиси.
Кайра качыш душмандан,
Бет алып асты чыккандан
Коркоктуктун белгиси.

Эт туураса кол чалыш –
Чоркоктуктун белгиси.
Ашуу ашса жөө жалаң
Качкандыктын белгиси.
Бар айласы түгөнүп,
Шашкандыктын белгиси.
Бар шайманын камдаса,
Эрте жаз эгин айдаса,
Баба дыйкан белгиси.
Аркырап турса аялың,
Ажаандыктын белгиси.
Түндүгун эрте тартпаса,
Түшкө чейин уктаса,
Жалкоолуктун белгиси.
Агайын-тууган кирбесе,
Алкылдап сүйлөп тилдесе,
Чалпоолуктун белгиси.
Агартып жакан жуубаса,
Арманың күндө арбыса,
Акыл айтсаң астыртан
Анкылдап сүйлөп чырдаса,
Жамандыктын белгиси.
Мындай бейпай катынды
Салбар кылат эр киши.
Кызың турса кылактап,
Женеси жандап булактап,
Анда бойго жеткени
Бар тынчындын кеткени.
Уулуң турса муңайып,
Сөз айтуудан уялып,
Эрте кетип, кеч келсе,
Эс учун билбей нес келсе,
Анда бойго жеткени,
Мазандын чындап кеткени
Бул – жаштыктын белтаси.
Агайын-тууган айтышса,
Ары-бери тартышса,
Тозгондуктун белгиси.
Эки тууган ыкташса,

Бири-бирин сыйлашса,
Өлгөнүндө ыйлашса,
Жамандыкка кыйбашса,
Озгондуктун белгиси.
Ашта, тойдо айтышса,
Ар акын менен тартышса,
Бетине адам чыкпаса,
Беттешем деген ырчылар
Бедели түшүп ыктаса,
Ал – ашкан ырчы белгиси,
Айлында барбы бул киши?
Эл чакырып, той бериш,
Желе тартып, мал бөлүш,
Ат чаптырып алыстан,
Жар чакыртып калыстан,
Бейкуттуктун белгиси,
Ар кимдин келет көргүсү.
Санжыргасы сан болсо,
Сарамжалы мол болсо,
Салтанаты зор болсо,
Ал – жакшы аялдын белгиси.
Эртең менен кечинде
Эринин келет көргүсү.
Зоңкулдап орой сүйлөсө,
Топтун сөзүң билбесе,
Жаман уулдун белгиси.
Сөзгө кулак салгандар,
Шыпшынышып турганда,
Атаганат дүнүйө,
Атанын келет өлгүсү.
Сөздүн жайын билбесе,
Сөөдүрөп ушак сүйлөсө,
Жаман келин белгиси.
Кызы жаман экен деп,
Абысын – ажын күлгөндө
Атаны арман дүнүйө
Эненин келет өлгүсү,
Оо дүйнөнү көргүсү.
Кой сураса тай берген,

Карта, жалды мол берген,
Сураттырбай жөн берген,
Март адамдын белгиси.
Суусар кийип суйсалган,
Жорго минип жол салган,
Белине кемер курчанган,
Мырзалыктын белгиси.
Жан-жөкөрү болбосо,
Жүрө алабы бир киши.
Ай чырайлуу, кундуз чач,
Асем сөздүү, алма баш
Бели ичке ийилген,
Кашы тасма чийилген,
Сулуулуктун белгиси.
Сулуу сүйүп суктанбай
Кумары таркап бук канбай,
Жүрө алабы эр киши?
Сөз жакшысын тандаган,
Ашта, тойдо ырдаган,
Ырчылыктын белгиси.
Эки сүйлөп арада
Эпчилдик менен жан баккан,
Куйтулуктун белгиси.
Айыл ичин иритет,
Андай шумпай адамды
Кимдин келет билгиси.
Кабагын ачпай түнөрүп,
Жакшылыгың көрө албас,
Ичи тардын белгиси.
Азан-казан чуу чыкса,
Добулбас уруп, дуу чыкса,
Жоо келгендин белгиси.
Жолунан чыгат жалтанбай,
Калың жоодон калтарбай,
Журт сактаган эр киши.
Ай карангы түн болсо,
Тутулгандын белгиси.
Агайынды кордосо,
Кутургандын белгиси.

Күн карангы түн болсо,
Тутулгандын белгиси.
Өз тууганын кордосо,
Утулгандын белгиси.
Сурабастан мал алыш
Зордогондун белгиси.
Түндө кирсе корооңо
Уурдагандын белгиси.
Кыш жылымык жаз болсо,
Жыйган чебүң аз болсо,
Жут болордун белгиси.
Ынтымак болсо элинде
Кут конордун белгиси.
Күндөп-түндөп токтобой,
Жамгыр жааса кенөктөп,
Сел болордун белгиси.
Элдин камын ойлогон,
Эр азамат белгиси.
Өзү үчүн жан берген,
Өзүмчүлдүн белгиси.
Мындай адам көбөйсө,
Жумурай журт маарыбайт,
Урук-тууган жарыбайт.
Аргый-аргый жүгүрсө,
Аргымактын белгиси.
Азамат көону ооруса,
Азгандыктын белгиси.
Күрпөң-күрпөң жүгүрсө,
Күлүк аттын белгиси.
Гүл көңүлүң ооруса,
Күйгөндүктүн белгиси.

Эңкейип белден күч кетет,
Эки колдон иш кетет,
Бул – өлүмдүн белгиси.
Отуз эки тиш кетет,
Бул да өлүмдүн белгиси.
Балдарга жакпай сөз кетет,
Бул да өлүмдүн белгиси.

Урматы кетсе улуунун,
Кадыры кетсе карынын,
Азаматтын курбалы –
Зайыптын кетсе ыйманы,
Кыздын кетсе кылыгы,
Келиндин кетсе келбети,
Мойнуна таккан бермети
Ата-эненин кымбаты –
Уулдун кетсе уяты
Журт бузулуп нарк кетсе,
Ата уулуна барк кетсе,
Саржан салып бөлүнүп,
Сарасы кетсе жериндин,
Сандырактап ар жерде
Саны кетсе элиндин,
Кадыры кетсе сынчынын
Кадими кетсе ырчынын,
Кайрылып топко турчунун,
Калк көңүлүн бурчунун,
Бул акыр заман белгиси,
Арстандын келбейт көргүсү

САНАТ

Бир туугандан кем эмес,
Бирге жүргөн айылдаш,
Тирүүлүктө агайын
Бирине бириң кадырлаш
Өтүп кетсе өмүрүн
Экинчи кайра табылбас.
Жеринде күлүк болбосо,
Чоң байгеге чабылбас.
Жоо чапаса жоголбос,
Жосунсуз адам оңолбос.
Кадырлаш болуп жүрбөсө,
Адамды адам сагынбас,
Оору-сыркоо болбосо,
Жакында адам карыбас.

Санаа тартып күйбөсө,
Сай-сайлап киши арыбас,
Жалкоо адам жарыбас.
Жамандык башка түшпөсө,
Адамга адам зарылбас
Күнүгө алтын тапса да,
Акылсыз жигит байыбас.
Кайратың тоону бузса да,
Кашыгың көлдү сузса да,
Оозуңдан чыккан сөзүңө,
Зоо куланып учса да,
Эл менен сен адамсың,
Элден чыксаң жамансың.
Кабарың күнгө кетсе да,
Жылдызга колуң жетсе да,
Жараткандын дүйнөсү
Бүт колуңа өтсө да,
Эл менен сен бийиксиң,
Элден чыксаң кийиксиң.
Арзанды кымбат баалаган,
Сүткордун жайы – кара жер,
Айылга бүлүк чыр салган,
Анткордун жайы – кара жер.
Алсызга кайрым кылбаган,
Залимдин жайы – кара жер.
Өмүрүн кыйган адамдын
Канкордун жайы – кара жер.
Ушак-айың сүйлөгөн,
Уяттын жайын билбеген,
Жамандын жайы – кара жер.
Адамга жок пайдасы,
Ач көздүн жайы – кара жер.
Күйүткө өзүн алдырган,
Күндө ыйлап зар кылган,
Кайратсыз жайы – кара жер.
Санаага өзүн алдырган,
Заарда ыйлап зар кылган,
Алсыздын жайы – кара жер.
Эртели-кеч ооруса,

Азирейил тооруса,
Адамдын жайы – кара жер.
Ууру кылса түнүндө,
Уктап жатса күнүндө
Андайдын жайы – кара жер.
Зорлугу өтсө жакырга,
Зомбулук кылса бакырга
Зордун түбү – кара жер.
Катарлаш элге кан чачса,
Канкорлорго жан тартса,
Кандын жайы – кара жер.
Кара өзгөй болсо калкына
Калктын жетпей баркына
Жакырдык жанды кыйнаса,
Өйдө-төмөн чарпыла,
Акимдин жайы – кара жер.
Ажаан чыкса катынын
Акыл сөзгө кирбесе,
Алкылдап беттеп сүйлөсө,
Анын жайы – кара жер.
Эрмин деп турса эрдемсип,
Эрдин тиштеп келберсип,
Эртели-кеч корсулдап,
Балага баар кылбаса,
Аялын уруп чырдаса,
Эрдин жайы – кара жер.

Эсиң оосо, эчки бак,
Мейли чебич, мейли улак,
Сүтүн ичсең күлазык,
Эти, майы эң артык,
Уяң тыбыт апаппак,
Чөп жакшысын таптаган,
Көк бетеге, көк шыбак.
Эгиндердин жакшысы
Эрте бышкан ар убак
Арпа болот баарыдан,
Ичип алсаң жармасын,
Талканы чын күлазык,

Суу атасы тоңбогон,
Кайнап чыккан – таш булак.
Сөз атасы башында
Угуп турган кош кулак.
Чапса күлүк, минсе бек,
Жылкы атасы – Чын буряк.
Таап алып өмүрү
Талыкпастан сылап бак.
Адамзаттын досу экен,
Ажырабас чын ынак.
Тоо бузулуп, таш урап,
Тозулбаган жерде жок.
Чайпалбаган көлдө жок,
Чаалыкпаган жанда жок,
Бөксөрбөгөн сууда жок,
Бөлүнбөгөн элде жок,
Түгөнбөгөн кенде жок,
Түйшөлбөгөн пенде жок,
Терең акыл, кең пейил,
Термелбеген элде жок.
Бирде мырза, бирде кул,
Жаман жакшы элге жак,
Териң төгүп жерге жак.
Бул жакшысы бөз экен,
Кездемени мырзараак.
Мата чепкен Кашкардан
Чыгып турат алжырап,
Алжыракай болсо да,
Бир жыл киет бүрмөлөп.
Ак сурп, шалпар, киритон,
Алты ай сайын бир кийип,
Анан кийим таба албай,
Карап калат жалдырап.
Аны эмне киесин,
Акылы жок калжырак?
Жыгачын арбын кыйбаса,
Кирпичин арбын куйбаса,
Бышыксынган жигитке,
Салынуу турган там кайда?

Арыгын терең казбаса,
Арпасын тегиз чачпаса,
Топондосун чыгарбай,
Токтотуп суун сугарбай,
Дыйкансынган жигитке
Бышып турган дан кайда?

НУРМОЛДО НАРКУЛ УУЛУ

НАСЫЯТ ЫРЛАРЫ

Шарият айтпа жунупка,
Насаат сөздү унутпа,
Болбос адам түнт болот,
Боруму окшош дудукка.
Азезилге алдатсаң,
Түштүм деп ойлон кудукка,
Эсирип жүргөн нааданды,
Бука менен кошокто.
Мусулмандын баласы,
Калбасын эгер тозокто.
Эси жок жаман ургандар,
Элүүгө чыкса чоңойбойт.
Акылы жок адамдар
Алтымышка чыкса да,
Сүйлөгөн сөзү онолбойт.
Уруулар таап албаса,
Кылбаттап каткан буюмун,
Кырк жылга чейин жоголбойт.
Пейли бузук адамдар,
Беш түрлүү малы болсо да,
Береке күтүп жүрө албайт.
Кыянат айткан жаман сөз
Кышкы суук сыркактай.
Бактысы бардын маңдайы,
Жанып турган чырактай.
Түнт кишинин пейили,
Дүлөй болгон кулактай.

Эсин болсо, эр жигит,
Этиет болгун, көп күлбө,
Эсиргенсип кеп айтып,
Оозунду көптүрбө.
Аңдабай жаман сөз менен,
Атаңды бошко сөктүрбө.
Алтын такка минсең да,
Ааламды бүт билсең да,
Армансыз болбойт бу дүйнө.
Оокатың колдо аз болсо,
Тезек терип, от үйлө.

Асыл жаның өткөн соң,
Сөөгүң көрдө упурап,
Көзүң тирүү турганда,
Кыласың оокат кыбырап.
Ажал жетсе өлөөрбүз,
Сойгон малдай тыбырап,
Ушакчы болбо, агайын,
Укканыңды шыбырап.
Жакшы, жаман адамдын
Айырмасы башкача.
Алтын менен жезге окшоп,
Алыш-бериш кылбаса,
Макоо менен песке окшош.
Акылы жок, жел көөдөн,
Айланбаш болгон неске окшош,
Бузукту жолго салган бар,
Куруп койгон тезге окшош.
Атадан жаман туулса,
Адашып калган көчкө окшош.
Акындардан сөз чыгаар,
Күйүп турган мешке окшош.
Көкүрөк туюк кээ адам,
Сокур болгон көзгө окшош.

Абайлагын сөзүмдү,
Ага, ини, карындаш,
Чыгып кетсе чымын жан,

Издеген менен табылбас.
Ажал жетсе, кар болуп,
Ар жерде калаар алтын баш.
Баркынды билген тууганга
Бастырып барып амандаш.
Атаңдай сыйлап карыны,
Астынан чыгып саламдаш.
Угуту жок урганга,
Убара болот кайран баш.
Абалтан бери адамды,
Азгырган колдо дүнүйө.
Ойлонсоңор, агайин,
Ордуна келбейт кийнине.
Караңгы көргө кирген соң,
Кайрылып келбейт үйүнө.

Залимдиги бөрүдөй,
Бу замандын адамы.

НИШАН МОЛДО

ЭСКИ ТЕРМЕ-САНАТ ЫРЛАРЫ

Жашыңда оку илимге,
Жакуттай көзүң ачылат.
Ынтымак болсо бир тууган,
Башкалар кантип батынат.
Алганы жаман чыкканда,
Азамат жигит пас болот.
Амандашаар тууганың
Алыска кетип жат болот.
Көргөндүн көркү көө болот.
Жаман менен достошсоң,
Акыры түбү доо болот.
Этегинде жоо болот,
Жүк көтөргөн лөк болот.
Мээлүү жигит сүйлөсө,
Түшүнүп чоркок тек болот.

Жакшыда көрктүү эрк болот,
Жаралып сөзү эп болот.

Башынан арбак ургандын,
Аркасында чуу болот.
Ынтымагың бар болсо,
Душман да сага эл болот.
Тууганы болсо ынтымак,
Жаңылбай чечен шер болот.

Элге насыят

Ынтымагың бар болсо,
Ар жерден намыс аласың.
Башкадан келген душманга
Батырып найза саласың.
Ынтымагың бар болсо,
Мусапыр келсе, багасың.
Сөздү сылык чыгарсан,
Кимге да болсо жагасың.

Ынтымагың бар болсо,
Ордунду таап коносун.
Алыстагы душманга
Айбатың шаңдуу болосун.
Ынтымагың болбосо,
Ач бөрүдөй улуйсун,
Алдырып жатка куруйсун.
Ынтымагың болбосо,
Душманга бута болосун,
Ача албай көзүң оёсун.
Ынтымагың болбосо,
Таранчыдай торуйсун,
Жаңжалды кууп коруйсун.
Ынтымагың болбосо,
Тарп болосун душманга.
Таланат ээрчип жүргөнүң,
Каласың катуу пушманга!
Ынтымагың болбосо,

Өз жашынды билбейсин.
Чекеден келген душманга,
Кошоматтап сүйлөйсүн.
Тууганынды жамандап,
Душманга бетиң ачасың.
Ырыскыңды түгөтүп.
Алыскыга чачасың.
Ынтымагың бар болсо,
Толуп турган айдайсың.
Жагымдуу кебиң балдайсың.
Тууганды туура сүйөсүн.
Бикирлешпей душманга,
Бир көңүлдө жүрөсүн,
Абалап учкан шумкардай,
Качканга ченгел саласың.
Качам десе ырыскың,
Жылдырбай кармап аласың.
Ынтымагың бар болсо,
Өзүңдөн чыккан жакшыны,
Өзгөчө көөнүң сүйөсүн,
Айтканын эки кылбастан,
Көтөрмөлөп жүрөсүн.
Ынтымагың бар болсо,
Түлөйсүң жазгы кунанда
Ынтымак кетсе элинден,
Бекинесиң душмандан,
Бүркүттөн качкан улардай,
Айтканың болот кош жүздүү,
Эрден чыккан жубандай.
Сагызган талап тарп кылып,
Кырчаңгы атты куугандай.
Куйругуң өспөйт узарып,
Турумтай чымчык жулгандай.
Жүргүлө, балдар, ынтымак,
Напсинден кетип булганбай.

Ынтымагың бар болсо,
Кеңешесиң жат кандай.
Душман келсе бек карма,
Карышкыр баскан капкандай.

САНАТ

Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой жонуң ачылбайт,
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Кеспей терек жыгылбайт,
Жетимдин арты жабылбайт.
Куусуз чакмак чагылбайт,
Ылайсыз дубал курулбайт.
Жаманга тандап кеп айтсаң,
Кабаган иттей ырылдайт.
Атылган мылтык сай болбойт,
Эсеп таппай, бай болбойт.
Куш кадырын биле албайт,
Өмүрүндө салбаган.
Пөпөлөсө жарашат
Туйгун таптап кармаган.
Алдейлесе жарашпайт
Алдына бала албаган.
Өлмөйүнчө кор болбойт
Жакшы адамды жандаган.
Ар жерге батпайт ушакчы
Элден элди тандаган.
Сөз кадырын биле албайт
Өзүнөн акыл чыкпаган.
Кеп маанисин биле албайт
Башынан акыл жукпаган.
Жан кадырын биле албайт,
Айтса акылды укпаган.
Тон кадырын биле албайт
Торко тандап кийбеген.
Ашыктык жайын биле албайт
Албырып отко күйбөгөн.
Жар кадырын биле албайт
Жаш кезинде үйлөнгөн.
Жоо кадырын биле албайт
Алты сай бараң атпаган.
Жетелеп жүрүп байге албайт

Мурунтан буудан чаппаган.
Нарк кадырын биле албайт
Жетелеп төө тартпаган.

Колундан дөөлөт тайганда
Агайын сенден жат болот.

Аласа кирбей колуңа
Алаган колуң мант болот.
Катынды мээнет чырмаса,
Каяша кылат эрине.
Кедейди мээнет чырмаса,
Үрөнү жетпейт жерине.
Жакшыны мээнет чырмаса,
Көңшусу менен кас болот.
Баланы мээнет чырмаса,
Сары карт түшүп таз болот.

Ак бөкөн келип жыгылат
Алдын казып ордосо.
Ак туйгун келип чалынат
Саятчы алдын торгосо.
Ийри жыгач түз болот
Теске салып ондосо.
Душманына кор болот
Жигиттер өз тууганын оордосо.
Өзөнгө өскөн тыт болот,
Жаман тууган кырс болот.
Каарына алганда
Ак жайдын күнү жут болот.

Ашыкча доор келгенде
Аргымак минип таптайсың.
Алтынды үйгө чаптайсың,
Алышкан жоону таптайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Айланып издеп таппайсың.
Күлүстөн доор келгенде
Күлүктү минип таптайсың.

Күмүштү үйгө чаптайсың,
Күрөшкөн жоону каптайсың,
Күлүстөн доор кеткенде
Күн сайын издеп таппайсың.

Ашыкча доор келгенде
Аргымак минип дуулдайсың
Айгай салган чуудайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Акпай калган суудайсың.
Ашыкча доор келгенде
Ашуусу бийик белдейсиң,
Агыны катуу селдейсиң.
Ашыкча доор кеткенде
Аңгырап калган жердейсиң...

Күлүстөн доор келгенде
Күн нуру тийген белдейсиң,
Күкүктөп аккан селдейсиң.
Күлүстөн доор кеткенде
Көрүстөн болгон жердейсиң...

Ашыкча доор келгенде
Атылган жоого мылтыксың,
Алтындан мунар чырпыксың.
Ашыкча доор кеткенде
Ажалдуу болгон чымчыксың...

Күлүстөн доор келгенде,
Көгөргөн чалкар көлдөйсүн,
Кийиги көп төрдөйсүн.
Күлүстөн доор кеткенде
Көмүлгөн кара кердөйсүн...

Ашыкча доор келгенде
Агарып аткан таңдайсың,
Аякка куйган балдайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Алынан кеткен чалдайсың.

Күлүстөн доор келгенде
Намыстуу жигит карманар.
Намысы жок бир жаман
Какшаган менен кур калар!..

Насыят

Арча менен карагай,
Асман мелжийт
Чаначта Арпа менен ак буудай,
Бүткөн жери Таласта.

Айдың көл бети тунукта,
Адамдын башын кайсаган,
Ашык өлүм улукта.
Айтарга тил жок дудукта.

Капталына жүк арткан,
Караңгыда жол тарткан,
Каруу-күч жок бечелде.
Кандай арга кылам деп,
Убайым болот кеселде.

Байкап турсаң калет жок
Жеңижок айткан казалда.
Алып-сатып бакылдап,
Соодасы болот базарда.
Ажал жетип күн бүтсө,
Улуу-кичүү жыйылып,
Уктап жатат мазарда.

Караңгыда чакырган,
Калмакча сүйлөп бакырган,
Кара жин болот бакшыда.
Каерге барсаң кел бери
Кадыр жүз болот жакшыда.

Күнгөйдүн бетин кар албайт,
Күндүз чырак жаналбайт.

Чоркок жыгач жаралбайт,
Чогууга жаман баралбайт.

Өйдөгө арык жүрө албайт,
Өксүгөн бенде күлө албайт.
Өлөөрүн адам биле албайт,
Өзү баш бала тил албайт.

Калкып жаткан дайрадан,
Кайык өтөт илинбей.
Каймактаган кара жер,
Канча жанды шимирди,
Кай кеткени билинбей.

Кеч кирбесе күн батпайт,
Кесенде адам тим жатпайт.
Таң атпаса күн чыкпайт,
Таз башына жүн чыкпайт.

Балык сууда тумчукпайт,
Манапка малай унчукпайт.
Тердебей баштан суу чыкпайт,
Бекер жерден чуу чыкпайт.

Кургак жерден суу чыкпайт,
Жоо көрүнбөй туу чыкпайт.
Иманы бүтун пендеден
Жалган айтар куу чыкпайт.

Качырып кирип келгенде,
Каман мойнун буралбайт.
Карылуу киши тап берсе
Каруусуз начар канетсин
Каяша кылып туралбайт.

Санат ыр

Жайында чечен буулбайт,
Алалдан арам туу албайт,

Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой жаның ачылбайт.
Башыңа мүшкул иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Кеспей терек жагылбайт,
Куусуз чакмак чагылбайт,
Жетимдин колу жабылбайт.
Ылайсыз дубал урулбайт,
Устасыз дүкөн курулбайт,
Жаманга толгон кеп айтсан
Кабаган иттей ырылдайт.
Атылбай мылтык сай болбойт,
Эсеп таппай бай болбойт.
Сөз кадырын биле албайт,
Өзүнөн акыл чыкпаган.
Кеп маанисин биле албайт,
Эзелден кудай муштаган.
Ат кадырын биле албайт,
Алыска сапар чыкпаган.
Тон кадырын биле албайт,
Торко тандап кийбеген.
Ашыктык жайын биле албайт,
Сулуу алып сүйбөгөн.
Нар кадырын биле албайт.
Жетектеп төө тизбеген.
Зер кадырын биле албайт,
Алты пул чака күтпөгөн.
Жоо кадырын биле албайт,
Алты сай бараң атпаган.

* * *

Калыгулдун санат, термелери
Жыйырма менен отуз жаш,
Өтсө келбейт ал кайтып,
Желип өмүр өткөн соң,
Жигит болбойт чал кайтып,
Аргымак атың арыса,
Алмагы кыйын жал кайтып,
Калалуу коргон бузулса,

Калаа болбойт там кайтып,
Кетсе дөөлөт колундан,
Келмеги кыйын мал кайтып,
Кедейчилик жигиттин
Кейпин бузат шалдайтып.
«Келе» деп келсе бересен
Кейитет жанды саргайтып.
Берейин десең малың жок,
Бешинди алат далдайтып.
Чырпыгы сынса түбүнөн
Чынар болбойт тал кайтып.
Чындап ажал келген соң,
Чыкса келбейт жан кайтып.
Туйгунуң учса колундан,
Тууруңа конбойт ал кайтып.
Өткөн өмүр качкан куш
Колуңа келбейт ал кайтып.
Кедейди мээнет чырмаса,
Аштыгы чыкпайт жерине,
Катынды мээнет чырмаса,
Каяша айтат эрине.
Атты мээнет чырмаса,
Аягынан басынат.
Байды мээнет чырмаса,
Ашканага жашынат.
Төөнү мээнет чырмаса,
Котур болуп кашынат.
Тузду мээнет чырмаса,
Талкы чыгып шор болот,
Кызды мээнет чырмаса,
Атасынын төрүндө
Көп олтуруп кор болот.
Баланы мээнет чырмаса,
Сары карт чыгып таз болот.
Жакшыны мээнет чырмаса
Жакыны менен кас болот.
Келинди мээнет чырмаса,
Кайненеси кас болот.
Жигитти мээнет чырмаса,

Курдашынан пае болот.
Аскар-аскар, аскар тоо,
Аягы барып чап болот,
Атадан алтоо туулса да,
Сыйлашпаса жат болот.
Дөөлөттүү адам ток болот,
Жашында жигит шок болот,
Колдо дөөлөт жок болсо,
Жабыгып жүрүп жок болот,
Айыбы чыккан жигиттин
Узун бою пас болот.
Жаман болор жигиттер
Жакынына кас болот.
Жарды болор жигиттер
Дөөлөтүнө мас болот.
Теректин түбү тыт болот,
Жаман киши кырт болот,
Каарына алганда
Ак жайдын күнү жут болот.
Карагай башы куу болот,
Кар эресе суу болот,
Кан белгиси туу болот,
Кан сактаган эрендин
Жүрөгүнүн башында
Жүлүндөй сары суу болот.
Ак бөкөн келип жыгылат,
Алдын казып орлосо.
Ак шумкар келип илинет,
Саятчы алдын тордосо.
Душманына кор болот,
Өз тууганы кордосо.
Ийри жыгач түз болот,
Тезге салып морлосо,
Жалтандын башы зоо болот,
Жаман менен дос болсоң,
Акыры бир күн доо болот.
Жакшы менен дос болсоң,
Өлгөнчөктү коштошот.
Жаман менен дос болсоң,

Баягымды бергин деп,
Эки айдан кийин мушташат.
Адыры болбой тоо болбойт,
Аркары болбой зоо болбойт,
Карысы болбой эл болбойт,
Камышы болбой саз болбойт.
Өрдөгү болбой көл болбойт,
Ашуусу болбой бел болбойт.
Кар бузулбай сел болбойт,
Калаасы болбой эл болбойт.
Булутсуз шамал жел болбойт,
Карагай болбой чер болбойт,
Кайратсыз адам эр болбойт.
Кара килең болбой кар кетпейт,
Капсалаң болбой жут болбойт.
Кара өзгөй болбой доо болбойт,
Шагылы болбой зоо болбойт,
Шабыры жок көл болбойт.
Шайыры болбой эл болбойт,
Бейли жакшы кем болбойт.
Оорунун жайын соо билбейт,
Буйласыз атан төө жүрбөйт.
Эки ат минген кеч калбайт,
Элдүү түлкү ач калбайт.
Кайгысыз киши карыбайт,
Калп айткан киши жарыбайт.
Беш тогол өтпөй жаз болбойт,
Пейли тар киши бай болбойт.
Көп болуп жылдыз ай болбойт,
Көөнү тар адам бай болбойт.
Этекти кессең, жең болбойт,
Эзелки душман эл болбойт,
Жеткилең бийик жол болбойт,
Желкени кессең тон болбойт.
Жеке тамчы сел болбойт,
Жээн-тага эл болбойт.
Талды чапсаң кан чыкпайт,
Жалгыз өлсө чуу чыкпайт,
Жар куласа суу чыкпайт.

Бйргайдан катуу шиш болбойт,
Тууганың душман болгондо
Мындан кыйын иш болбойт.
Арык койдун терисин
Алты ашатсаң ий болбойт,
Атадан жаман тууганды
Ак кийизге салдырып,
Көтөргөн менен бий болбойт.
Кум жыйылса тоо болбойт,
Тоо болсо да ошонун
Куш айланган зоо болбойт.
Карганы бакса куш болбойт,
Кара темир курч болбойт,
Тулпардын изи тоголбойт,
Жалгыз жыгач үй болбойт,
Жалгыз адам бий болбойт.
Өлбөстү кудай жасабайт,
Сынбасты уста жасабайт,
Базары жакын байыбайт,
Калп айткан адам жарыбайт.
Уй териси тон болбойт,
Урушчаак киши чоң болбойт.
Бөкөн минсе ат болбойт,
Тууган менен үч бөлүнсө да жат болбойт.
Андышкан айыл конбойт,
Эсептешкен дос болбойт,
Эт жебеген куш болбойт,
Эки жакшы туш болбойт,
Эки жакшы туш болсо,
Жаман кара иш болбойт.
Жапан-жупаң кар жааса,
Жаш куурай башын көтөрбөйт,
Жаман эрден мал тайса,
Жаздыктан башын көтөрбөйт.
Өзөндүү сууга тал бүтөт,
Өлбөгөн кулга мал бүтөт,
Мал бүткөнчө эс кетет,
Ага, инидей дос кетет.
Куурай чыкпас куу такыр,

Куурай чыгып бергенде
Кулун чуркап өтө албайт,
Мал бүтпөгөн куу жакыр,
Мал жыйылып бүткөндө,
Айдап журтка жете албайт.
Жаман атка жал бүтсө,
Жанына торсук байлатпайт,
Жаман эрге мал бүтсө,
Жанына коңшу кондурбайт,
Кондурса да ондурбайт.
Экөөгө бирөө бата албайт,
Аттууга жөө жете албайт.
Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой көтүң ачылбайт.
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Бий болбогон бий болсо,
Айтылбаган сөз калбайт.
Бай болбогон бай болсо,
Башы бүтүн чөп калбайт.
Жетелүү шумкар баласы
Саркыт койбой жем жебейт.
Жетесинде тойбогон,
Тоймоюнча кел дебейт.
Каса шумкар каз алса,
Канатын канга тийгизбейт,
Хан башына күн тууса,
Карага сырын билгизбейт,
Сулуулар жөнсүз керилбейт,
Чечендер сөзгө жеңилбейт.
Буктурбай бугу аттырбайт,
Буралган сулуу өптүрбөйт.
Жаман адам жакшыга
Кебин түзөп айта албайт.
Каза жетпей, күн бүтпөй
Башынан жаздык тартылбайт.
Булбулдун доошун эшитпей,
Буралып талаа ачылбайт,
Күкүктүн доошун эшитпей,

Күн жайланып ачылбайт.
Күйүттүү болгон адамдын
Күндө доошу басылбайт.
Өргө өгүз жүгүрбөйт,
Өлгөн адам тирилбейт.
Кара суу кайта агылбайт,
Кайып койдой багылбайт,
Калган кадыр, чыккан жан
Кош аттап куусаң табылбайт.

Жар башында жапалак
Жапалак көрсөң атып өт.
Жаманды көрсөң качып өт,
Жакшыга азат боюң сатып өт.
Көгүчкөн көрсөң күлүп өт,
Күлүктү көрсөң минип өт,
Сулууну көрсөң сүйүп өт,
Болорунда болуп өт,
Боз жоргодой жылып өт,
Болбосуна келгенде
Болгон кулду бакала,
Боз жоргону такала.

Мүлктү жыйсаң, мылтык жый,
Жоого алдырбайт талаадан.
Малды баксаң, койду бак,
Колуң кетпейт чарадан.
Итти баксаң, сырттан бак,
Кой алдырбайт короодон.

Атаандашпай койбойт абысын,
Ак шумкар карайт чабытын.
Аларман ууру көз салат,
Адырмак тоонун жабытын.

Жаман атты буйга мин,
Түнөп калган уйга мин,
Чанач алып, сууга мин.
Ишенимдүү жакшы атты

Көтөрүлгөн тууга мин,
Кулак тунган чууга мин.
Ажалың чындап жетер да,
Ажалың чындап жетпесе,
Азабыңдан куткарып,
Алып чыгып кетер да.

Көгүчкөн учар жем чыкса,
Көк тулпар чуркайт тер чыкса.
Көрүктүн оту тутанбайт,
Көт жагынан жел чыкса.
Көч жүрө албай токтолот,
Көз учкан бийик бел чыкса,
Көнүлү тынар көпчүлүк
Көзгө толоор эр чыкса.

Арым-арым жүгүрсө,
Аттын чери жазылат,
Алым-алым иштесе,
Катындын чери жазылат.
Күрпөн-күрпөн жүгүрсө,
Күлүктүн чери жазылат.
Күндө үч убак күбүсө,
Мүлктүн чери жазылат.
Масала китеп окуса,
Молдонун чери жазылат.
Бутун шилтеп басканда
Бечелдин чери жазылат.
Мандайлашып айтышса,
Чечендин чери жазылат.
Толтура буудай салганда
Кампанын чери жазылат.
Топ этип жерге түшкөндө,
Жампанын чери жазылат.
Анча-мынча мал күтсө,
Бакырдын чери жазылат.
Көзү көрүп басканда
Сокурдун чери жазылат.
Жакшы санат укканда

Кулактын чери жазылат.
Чабандестер чогулса,
Улактын чери жазылат.
Саралалуу көп жылкы
Кең сайдан келип суу ичсе,
Булактын чери жазылат.
Кээжим жоолук тиккенде
Уздун чери жазылат.
Күйөөлөрү келгенде
Кыздын чери жазылат,
Балдыздары келгенде
Күйөөнүн чери жазылат.
Эрге келет бир кезек,
Эрге кезек келгенде
Эки күлүк ат байлайт,
Ага-иниси бак байлайт.
Жерге келет бир кезек,
Жерге кезек келгенде,
Байчечекей гүл жайнайт.
Бакка келет бир кезек,
Бакка кезек келгенде,
Башына булбул куш сайрайт.
Сартка келет бир кезек,
Сартка кезек келгенде,
Самоорунда чай кайнайт.
Калкка келет бир кезек,
Калкка кезек келгенде
Боорлошуп мактанат,
Жат душмандан сактанат.
Төшүн жайган адамдай,
Закымдап баары оңолот.

Кызаргандын баарысы
Манат болот турбайбы,
Ирмегендин баарысы
Канат болот турбайбы.
Кылган иштин баарысы
Адат болот турбайбы.
Айткан сөздүн баарысы

Санат болот турбайбы.
Улуу сөздөн ырды айтам,
Ар санаттан бирди айтам,
Аттууну коюп, жөөнү айтам,
Арбак конгон дөөнү айтам,
Катар-катар лөктү айтам,
Калпты айтпаган төптү айтам.

Кара кой соймок-барлыктан,
Ханга бармак-жарлыктан.
Калк сурамак-нарлыктан,
Ат жооругмак-тердиктен,
Найза саймак-эрликтен.

Чаң созулат тамандан,
Жакшылык келбейт жамандан.
Булбулдун мукам үнү бар,
Тайлактын таза жүнү бар,
Боло турган азамат
Жоого тийсе сүрү бар.
Тамды тешкен уурунун
Сабы кыска чоту бар,
Боло турган жигиттин
Жүрөгүндө оту бар.
Аргымак мойнун ок кесет,
Азамат мойнун жок кесет,
Аргымактын азганы –
Алыска сапар басканы.
Азамат эрдин азганы –
Көчкөндө жөө басканы.
Аргымакта жал жок – деп,
Жолго таштап кетпенер.
Азаматта мал жок – деп,
Журтка таштап кетпенер.
Өзөндүү сууга тал бүтөр,
Аргымакка жал бүтөр,
Азаматка мал бүтөр.
Мал бүткөнчө эс кетер,
Ооздон отуз эки тиш кетер,

Шам чырактай көз кетер,
Ага-тууган, дос кетер.

Коргондуу жердин ору бар,
Улуктун катте зору бар,
Эжинин бири болбогон,
Кембагал эрдин шору бар.
Экөөгө бергис бирөө бар,
Өгөөгө бергис бүлөө бар,
Атка бергис кунан бар,
Кызга бергис жубан бар.

Алгыр болсо тайганың,
Алтындан таап каргы так,
Ала албаса аңдарды
Айлансын аштан башка чап.
Алтындуу ээр атка бап,
Атка тынчы болбосо,
Алтынын алып отко жак,
Аркалаар тууган болбосо,
Акырын сүйлөп жатка жак,
Күлүк болсо тайганың,
Күмүштөн таап каргы так,
Күрмөлүп аңга жетпесе,
Күйүп жүрбөй башка чап.
Күмүштөн ээр атка бап,
Күлүккө тынчы болбосо,
Күмүшүн алып отко жак.
Күйөр тууган болбосо
Күлө сүйлөп жатка жак.
Ашыгы толук буудандын
Өз колунда болбосо,
Азабы артык туугандын.
Томугу толук буудандын
Өз колунда болбосо,
Тозогу артык туугандын.

Кызың жаман бир болсо,
Ит ичпеген аш мен тең.

Келиниң жаман бир болсо,
Керексиз жаткан таш мен тең.
Уулуң жаман болгон соң,
Апийим ичкен сарт мен тең.
Катының жаман болгон соң,
Кетпес доомат дарт мен тең.
Жеңең жаман бир болсо,
Жети ай кысқан кыш мен тең.
Алганың жаман бир болсо,
Жамбаштан өткөн сыз мен тең.
Сарамжал үйдө жок болсо,
Көтөрүп койгон ыш мен тең.
Жигитке бир ат болбосо,
Минсе чаты толбосо,
Чалгыны сынган куш мен тең.
Жамгыр жаап, сел жүрсө,
Жаз да болсо кыш мен тең.
Үстүнөн жамгыр куюлса,
Үй да болсо тышка тең.
Бетинен бедер кеткен соң,
Кымкап да болсо бөз мен тең.
Акылы жок боз бала
Соо да болсо мас мен тең.
Атаң кежир болгон соң,
Эрегишкен кас мен тең.
Кадырлаш болсо зайыбың,
Картайса да кыз мен тең.
Эрди катын эки жан
Эркелетип сүйөргө
Эркек бала болбосо,
Кулагы туюк нес мен тең.
Кайыры жок байларың
Кабакта жаткан таш мен тең.

Мүнүшкөргө куш жакшы,
Жигиттерге кыз жакшы,
Аш-тамакка туз жакшы,
Тил албаган жаманга
Акыл сөздөн муш жакшы.

Бул жалганда нур жакшы,
Булбулдарга гүл жакшы.
Мундуунун черин жазууга
Булбул күбө тил жакшы.
Уктасаң жатып түн жакшы,
Оокат кылсаң күн жакшы.
Алыска сапар жол жүрсөң,
Аземдүү жорго ат жакшы.
Арбын болот акылың,
Окусаң өнөр кат жакшы.
Пейли бузук сарандан
Бербесе да март жакшы.
Пайдасы жок туугандан
Мамилелүү сарт жакшы.
Бедери жок торкодон
Бек токулган бөз жакшы.
Медери жок туугандан
Бек кармашкан жат жакшы.
Кеби жаман катындан
Келте ооруган дарт жакшы.
Мөмөсү жок дарактан
Жапайы чыккан тал жакшы.
Адамдын учар канаты
Аз да болсо мал жакшы.
Каз, өрдөккө көл жакшы,
Калкаларга эр жакшы.
Кадырынды билүүгө
Кадемден бери эл жакшы.
Чар тарапка мал оттоп,
Чарбага салкын төр жакшы.
Белеселүү жигитке
Берекелүү эл жакшы.
Качса кетет кутулуп,
Кийиктерге зоо жакшы.
Көрө албаган туугандан
Каршылашкан жоо жакшы.
Дыйкандарга жер жакшы,
Сыйлашарга эл жакшы.
Жигитте бир ат болбосо,

Минсе чаты толбосо,
Чалгыны сынган куш жакшы.

Ак чаңгыл тоонун этегин
Адис мерген кийиктейт.
Алганы жакшы жолукса,
Азамат көөнү бийиктейт.
Күндө чобур мингендин
Согончогу шор болор,
Жаман болсо алганың,
Асыл жаның кор болор.
Жакшы болсо катының,
Табыла берет акылың,
Куусаң да кетпейт жакының.
Жаман болсо катының,
Кете берет акылың,
Чакырсаң келбейт жакының.
Алтын мөөр, ай мончок,
Адамга кайдан табылат?
Алганың жаман болгон соң,
Абийирин кайдан жабылат?
Күмүш мөөр, күн мончок,
Жарашабы бир жатса,
Жакшы ургаачы, эр эркек
Адашабы түн катса.
Жаман катын белгиси –
Соксондой басып соку издейт,
Согончоктон ит тиштейт.
Калдырак болот териси –
Карып болот эриси.
Жакшы катын белгиси –
Булгаары болот териси,
Мырза болот эриси,
Ошол эрдин ырысы.
Өтүгүң тар болгон соң,
Байлыгыңдан не пайда?
Ат качаган болгон соң,
Аштан, тойдон калган соң,
Күлүктүгү не пайда?

Алганың сулуу болгон соң,
Аркырап беттен алган соң,
Бир көңүлүң калган соң,
Сулуулугу не пайда?
Ат жакшысы боз болот,
Алганы жакшы жолукса,
Атасы душман дос болот.

Булут минсен жетпейсиң,
Мурунку өткөн жашыңа.
Мууну кетип карыса,
Ажал келет башыңа.
Шамал минсен жетпессин,
Санаа менен өмүргө.
Санасаң айла таппайсың,
Ажал менен өлүмгө.
Тирүүлүктө жүрөбүз,
Тике басып жасаңдап.
Тигине ажал билинбейт,
Андып турат аяңдап.
Ажал келет бир күнү,
Алкымыңдан жакалап.
Абайлабай турабыз,
Андып турат бакалап.
Алып кетет бир күнү,
Аттай бутун такалап.
Пайгамбарлар баары өткөн,
Наманган ылдый дайра өткөн,
Олуялар алда өткөн,
Эчен түрлүү чоң да өткөн,
Ойлоп турсак замана,
Тегенерип кеп жеткен.
Жер титиреп таш кулап,
Мындай заман бир өткөн.
Бирин бири чабышып,
Эртесинде табышып,
Эчен мыкты эр өткөн.

Көгүчкөн учаар жем чыкса,
Көк тулпар чуркаар тер чыкса.

Көнүл тынаар көпчүлүк
Көзгө токтоор эр чыкса.
Көөрүктүн оту тутанбайт,
Күн жагынан жел чыкса.
Көч жүрө албай токтолот,
Көз учкан бийик бел чыкса.

Аңдышпай койбойт абысын,
Ак шумкар карайт чабытын.
Аларман ууру көз салаар,
Адырмак тоонун жыбытын.

Кара куш карайт кардына,
Кара жемсөө азамат
Кайрылбайт жакын – баарына.
Конгуроо такса жарашат,
Койкойгон кара нарына.
Жортуулчу түшөт жолуна,
Кайраты бар эрендер
Карагай найза кармаган
Карыштырып колуна.
Кара жемсөө жигиттер
Канча бүлүк болсо да,
Кайрылбайт экен тобуна.

Бу дүйнөдө не карып?
Сатылбаган бөз карып.
Айтылбаган сөз карып,
Замандашы болбосо
Карыя болоор тез карып.

Кадырын жеңе билбесе,
Бойго жеткен кыз карып.
Эл жакалай конбосо,
Бетегелүү бел карып.
Каз-өрдөгү болбосо,
Айдың чалкар көл карып.
Улук адил болбосо,
Убара болот эл карып.

Шатыратып күн жааса,
Жерге жагат дечү эле.
Жакшы чыккан азамат
Элин билет дечү эле.
Ошол адам ойлосоң,
Кимден чыгат деп айткан.
Ушул турган калайык,
Элден чыгат деп айткан.
Алтын-күмүш асылдар
Жерден чыгат деп айткан.
Текши жерге тегирмен,
Жүрүп турат деп айткан.
Тегеренип баарысын,
Билип турат деп айткан.
Кызыл, кызыл кыялар,
Кыргый талга уялаар.
Такыясын колго алып,
Кыз жигитти кубалаар.
Жашыл ала кыялар,
Жагалмай талга уялаар.
Жакшы заман келгенде,
Жаштар бизди кубалаар.

Өнү сары, көзү көк
Орус чыгат деп айткан.
Миң түтүнгө бир киши,
Болуш чыгат деп айткан.

Буйрук менен кондурган
Конуш чыгат деп айткан.
Узун чөптүн баарысын
Оруп чыгат деп айткан.
Кыска чөптүн баарысын
Коруп чыгат деп айткан.

Жылдан жылга замана
Кыйын чыгат ошондо.
Эсеп кылып, мал алган
Тыйын чыгат ошондо.

Андан кийин билимдүү
Атың чыгат деп уктум.
Түрдүү ошондой акылдуу
Аяр чыгат деп уктум.
Калайыкты бийлеген
Аял чыгат деп уктум.
Албан түрлүү ушундай
Заман чыгат деп уктум.

Кийин чыккан адамы
Илим билген амалдуу
Аяр болот деп уктум.
Кандай кылган жумушка
Даяр болот деп уктум.
Ошондогу адамдар
Молдо болот деп уктум.
Миңген атын карасаң,
Жорго болот деп уктум.

От араба, дилгирем,
Жол кыскарат ошондо.
Этек, жени чолоюп
Тон кыскарат ошондо.

Айттырбаса, жедирбей,
Аяр болот ошолор.
Жоо дегенде, дегдеген
Даяр болот ошолор.
Түн ичинде уктабас
Баатыр болот ошолор.
Бысмылданы айтпаган
Каапыр болот ошолор.
Жарды, байы билинбей
Жалпы болот ошолор.

Кара жердин бетине
Аштык чыкпай, жер калбайт.
Атасынын сөзүнө
Бала кулак көп салбайт.

Атанын тилин бала албайт,
Андан артык биле албайт.

Кыйкырганы бел ашпай,
Үн кыскарган бир заман.
Кылса, жумуш бүтпөгөн,
Күн кыскарган бир заман.
Кожо-молдо жоголуп,
Дин кыскарган бир заман.
Орозо-нимаз окубай,
Тил кыскарган бир заман.
Ошол жакшы, биз жаман
Өтүп барат бир заман.
Биз жүргөн жер тар заман,
Кийин келээр зар заман.

Жаман ишке киришпе
Акылы бар боз бала.
Алал ишти козголо
Акылдууга дос бала.
Акылсызга жолобо,
Жолугасың тайгакка.
Тайгаланып жыгылба,
Кудайга үнүң угузба.

Жаман иштен качып өт —
Жакшылыкка жетесин.
Кокусунан жаманга,
Жолукпагын нааданга,
Арманда болуп кетесин,
Аманат жандан кечесин.
Жакшы кепке шашпагын,
Сабырлык менен барасын.
Акыры түбү ошондон,
Жакшылыкты табасын.

Этеги жок, жеңи жок кийим чыгаар,
Эң кийинки баласы кыйын чыгаар.
Акча кагаз бул болуп тыйын чыгаар,

Атасынан баласы кыйын чыгаар.
Күндө кеңеш бир жакшы жыйын чыгаар,
Андай өндүү бир заман кийин чыгаар.
Этек-жеңи чолоюп чапан чыгаар,
Эң кийинки баласы тапан чыгаар.
Эки башын кайкайтып кайык чыгаар,
«Эримди өзүм бийлейм» деп зайып чыгаар.

Мээнет кетпейт бечелден,
Сөз кутулбайт чеченден.

Алтын мөөр, ай мончок,
Адамга кайдан табылат?
Алганың жаман болгон соң,
Абийириң кайдан жабылат?

Күмүшүн мөөр, кун мончок,
Күндө эле кайдан табылат?
Күйөрүң жаман болгон соң,
Күнөйүң кайдан жабылат?

Унчуккандан унчукпаган жакшыраак,
Унчуккандын башына тиер таяк.

Терме

Айт, айт десе токтобой,
Ашуудан шамал соккондой,
Аксы менен Таласты айт,
Алмамбет менен Манасты айт,
Сыргак менен Чубакты айт,
Журт атасы Бакайды айт,
Казак ханы Көкчөнү айт,
Баатыр баркын билбеген,
Көөдөнүндө бөксөнү айт.
Токтогулдай ырчыны айт,
Толубайдай сынчыны айт.
Кош канаттуу тулпарды айт,
Колго түшкөн ултанды айт,

Каары катуу баатырды айт,
Калкты бузган аксымды айт,
Өтө кызыл манатты айт,
Өткөн элде санатты айт,
Семетейдей уулду айт,
Көзкамандай чуулуну айт.
Болуп өткөн тарыхты айт,
Жалганды айтпай, чындыкты айт,
Укканды айтпай, көргөндү айт,
Кол баштаган чорону айт,
Кордук көргөн эренди айт.
Журт жыйнаган датканы айт,
Кош сүйлөбөй чыныңды айт,
Акылмандын сырын айт,
Акындардын ырын айт,
Кедейлердин мунун айт,
Кейигендин ыйын айт,
Баланын балдай сөзүн айт,
Аптиек китепти айт,
Аны окуган молдону айт,
Калк баштаган энени айт,
Кадими жакшы женени айт,
Гүлдөй бүрдүү кыздарды айт,
Гүлгүн чырак жаштарды айт,
Арыстандын сүрүн айт,
Айбыккандын түрүн айт,
Балбандардын күчүн айт,
Сыр найзанын мизин айт,
Колу чебер узду айт,
Барымта кеткен кызды айт,
Карчыгадай камбылды айт,
Булбулдун мукам үнүн айт,
Ак тайлактын жүнүн айт,
Адамзаттын күнүн айт,
Туулуп өскөн жеринди айт,
Куттуу кыргыз элинди айт.
Чөлүн айтпай, тоосун айт,
Чөбүн айтпай, гүлүн айт.
Талаасын айтпай, төрүн айт,

Тамагын айтпай, наркын айт,
Кадырлашкан калкын айт,
Жети атанды жиктеп айт,
Жетесизди жектеп айт.
Атан төөдөй эрди айт,
Аргымак тууган бээни айт,
Жүк көтөргөн нарды айт,
Коноодон чыккан күлүктү айт,
Карышкыр алган бүркүттү айт,
Калкты кысқан чүрчүттү айт,
Мал уурдаган кескини айт,
Элди бузган эскини айт.
Алганды айтпай, бергенди айт,
Душманды жеңип келгенди айт
Бурама темир, сом темир,
Бурбай соккон устаны айт,
Буулугуп жааган булутту айт,
Булкунуп аккан булакты айт,
Бүлбүлдөгөн чыракты айт,
Кырга капкан салганды айт,
Кызыл түлкү алганды айт.
Жонго капкан салганды айт,
Жолборс атып алганды айт.
Көз мелжиген бийикти айт,
Зоодо жүргөн кийикти айт,
Ардактаган айлыңды айт,
Ыйман күткөн карыңды айт,
Керилип кетмен чапканды айт,
Адал дүйнө тапканды айт,
Ага-тууган бакканды айт,
Жоболондуу жоону айт,
Олжого кеткен бойду айт,
Орукта калган койду айт,
Таттуу болгон өмүрдү айт,
Күйүт тарткан көңүлдү айт,
Шейит болгон жигитти айт,
Жесир калган зайыпты айт.
Жезиттин түшүп торуна
Азап тарткан майыпты айт.

Талкаланган шаарыңды айт,
Талоонго түшкөн малыңды айт,
Ташыркаган жаныңды айт.
Кытайга жеткен кыргызды айт,
Каныкей, Чүрөк нур кызды айт,
Адыр-адыр белиңди айт,
Арманы көп элиңди айт.
Кырдуу-кырдуу жериңди айт,
Күйүткө түшкөн элиңди айт,
Суусамырдын төрүн айт,
Сулайка сындуу сулууну айт,
Мергенчинин көзүн айт,
Берендердин сөзүн айт,
Ынтымак кеткен айылды айт,
Ырыс качкан жайыңды айт.
Тууган элдин туусун айт,
Шаркырап аккан суусун айт,
Кымыздык өскөн тоосун айт,
Кыркышып өткөн жоосун айт.
Баатырларын бөлүп айт,
Басташкандын жөнүн айт.
Жаман тууган жайын айт,
Жараткандын каарын айт.
Кыргын-сүргүн кылганды айт,
Эртели-кеч ыйманды айт,
Кызыл кырман жыйганды айт.
Күмүшту айтпай, алтынды айт,
Баатыр тууган катыңды айт,
Ашкебини сөгүп айт,
Акын болсоң төгүп айт,
Ак, караны ылгап айт,
Адилетти коргоп айт,
Арамзаны кордоп айт.
Көзгө атар мергенди айт,
Кырдан теке тергенди айт,
Аскар тоону басканды айт,
Адашып элден качканды айт,
Кара өзгөй канкорду айт,
Калп сүйлөгөн анткорду айт.

Адам жанын кыйганды айт,
Касам ичкен урганды айт.
Адилеттүү акимди айт,
Айыл башы асылды айт.
Калк ичинде калысты айт,
Ат жетпеген алысты айт,
Элге келген эшенди айт,
Жабыктырган кеселди айт.
Кызыл тилдүү чеченди айт,
Жоо чапкан айылды айт,
Балта тийген кайыңды айт,
Жетим калган баланы айт,
Башчысыз калган калааны айт,
Бейопа келген жалааны айт,
Бейажал келген өлүмдү айт,
Перзентсиз өткөн атаны айт,
Кербен саткан матаны айт,
Үлпөт курган жыйынды айт,
Эл башкарган кыйынды айт.
Энишке түшкөн балбанды айт,
Эңкейип буттан чалганды айт.
Сайышка түшкөн баатырды айт,
Салтты билбес капырды айт,
Кайыры жок байыңды айт,
Калк чогула келгенде
Каржалып турсаң жайыңды айт.
Ак болоттун мизин айт,
Алгыр куштун көзүн айт,
Ала-Тоонун көркүн айт,
Ач албарстын курчун айт,
Ата-бабан, журтун айт.

Ким жакшы?

Элине тийсе кереги,
Элинин Чынар тереги.
Эл кадырлап урматтайт,
Чынар болгон себеби.
Чынында жалгыз күн жакшы,
Андан кийин сен жакшы.

Айтпаса анан ким жакшы?
Молдолор үчүн дин жакшы,
Бакшылар үчүн жин жакшы,
Кемпирлер үчүн чал жакшы,
Дыйкандар үчүн дан жакшы.
Кадырын билип бакканга,
Короо-короо мал жакшы.
Ооруп жаткан кишиге,
Чыкпаган чымын жан жакшы.
Күрөшкө чыккан кишиге,
Денеге кубат эл жакшы.
Күлчөгө казы-жал жакшм,
Аарыга соргон бал жакшы,
Чеченге даана кеп жакшы.
Мал үчүн ыраң чөп жакшы.
Кызың сөзгө сынбаска,
Ата-эпе берген сеп жакшы.
Уулүң сөзгө сынбаска,
Жакшыдан уккан кеп жакшы.
Элиң бейкут болууга,
Бекем курган чеп жакшы.
Угуп, билип керүүгө,
Кулак менен көз жакшы.
Ченеп айрып бөлөргө,
Матага ченем кес жакшы.
Боз үйдү кооз кылууга,
Устага жыгач тес жакшы.
Түнкүсүн дабыш берүүгө,
Кой четинде ит жакшы.
Көнүлдү куунак кылууга,
Жакшы көргөн түш жакшы.
Даамын билип чайноого,
Кадоодой азуу тиш жакшы.
Чансыз ак кар буркулдап,
Учурунда кыш жакшы.
Умурай журтка береке,
Учурунда күз жакшы.
Көп кереги тийбесе,
Көбүндөн да аз жакшы.

Балкытып барын жайнаткан,
Таарлуу келген жаз жакшы.
Ак чөлмөк ойноп ырдоого,
Булутсуз чыккан ай жакшы.
Бейиштин бир белгиси,
Жаз жакшы да, жай жакшы.
Эми гана ким жакшы,
Эки эли кызыл тил жакшы.
Баарын чыдап көтөргөн,
Баарыбыздан жер жакшы.
Ошол жерде жашаган,
Баарыбыздан эл жакшы.
Жоого аттанып женөсөн,
Бек кармаган туу жакшы.
Баарын чайып тазарткан,
Бардыгынан суу жакшы.

Терме

Жаздын күнү кар жааса,
Жабыркап жандык куураса,
Жамаңдыктын белгиси.
Эки айыл катташса,
Амандыктын белгиси.
Жамгыр төгүп, сел жүрсө,
Тоо бузулуп, тоз болсо,
Дөң түзөлүп, түз болсо,
Тамдар урап, таш болсо,
Адам көңүлү пас болсо,
Жан-жаныбар кырылса,
Наристелер ыйласа,
Жаны бирге ата-эне
Жалбарып жанын кыйнаса,
Бул – кыяматтын белгиси.
Киши акысын жегендик
Арамдыктын белгиси.
Мээнет менен жан багыш –
Адалдыктын белгиси.
Тузуна кара санаган,

Айбандыктын белгиси.
Эки киши мушташса,
Араздыктын белгиси.
Эки абысын урушса,
Эки тууган болушуп,
Душман болуп жоолашса,
Топко түшүп доолашса,
Нарк кеткендин белгиси.
Жосунсуз мындай жорукту
Адамдын келбейт көргүсү.
Өндөн азып саргайыш,
Кеселдиктин белгиси.
Кызыл өнүн нур чалып,
Күмүштөн кемер курчанып,
Сүлөөсүн кийип сүлкүлдөп,
Манаттан кийип бүлкүлдөп,
Жаз күнүндөй жаркырап,
Күз күнүндөй күркүрөп,
Жалтанбай топто сүйлөсө,
Бул – жаштыктын белгиси.
Жаш улгайып калганда,
Жаштан мыкты чыкты деп,
Жаш жолборстой ыктуу деп,
Ар кимдин келет көргүсү.
Сөз ыргытса артындан,
Касчылыктын белгиси.
Топто үнү чыкпаса,
Азчылыктын белгиси.
Жамандык башка келгенде,
Жан ачыган адам жок,
Жабыркап жанын кыйнаса,
Көзүнүн жашын тыйбаса,
Жан кейиткен кайгы-зар
Көкүрөккө сыйбаса,
Өйдө чыкса өбөк жок,
Ылдый түшсө жөлөк жок,
Жалгыздыктын белгиси.
Түнүндө терең уктаган,
Санаасыздын белгиси.

Жөрмөлөп уча албаган,
Канатсыздын белгиси.
Үшкүрүп тойдо кайгырса,
Баласыздын белгиси.
Онтоп чыкса түнүндө,
Оору адамдын белгиси.
Аппак болуп кийизи
Түн ичинде заңкайып,
Ото башы көрүнсө,
Меймандын көөнү бөлүнсө,
Сарала жылкы сан болгон,
Санаты элге даң болгон,
Бай адамдын белгиси.
Сөздүн ыгын билбесе,
Сөөдүрөп топто сүйлөсө,
Тантыктыктын белгиси.
Балкытып эмчек эмизбей,
Кимдин уулу дегизбей,
Мазардай өтсө өмүрү
Балкыбай аял көңүлү
Бакытсыздын белгиси.
Артында бала калбаса,
Атакелеп ыйларга,
Аза күтүп сыйларга,
Асыл жанын кыйнарга
Азаптуу ата белгиси.
Арманда байкуш өттү деп,
Артында калбай туягы
Оо дүнүйө көздөй кетти деп,
Чындап аты өчтү деп,
Топурак салып томпойтуп,
Адамдык парстан кутулуп,
Аяп кетер бар киши.
Эртели-кеч жаш төгүш
Мундуулуктун белгиси.
Бир-бирине эркелеш
Курбулуктун белгиси.
Айтса кулак илбесе,
Акылсыздын белгиси.

Адамдын көөнун оорутпай,
Аста-секин кеп айтыш
Асылдыктын белгиси.
Тойдо жорго минбеген,
Торко тонду кийбеген,
Топ жыйында жүрбөгөн,
Жакырдыктын белгиси.
Көчкөндө унаа табалбай,
Салкын төргө баралбай,
Саргарып талаа күзөтүү
Бакырдыктын белгиси.
Топту жарып сөз айтыш
Чечендиктин белгиси.
Кырчоо кармап жүгүрүш
Бечелдиктин белгиси.
Убада сөзүн унутуу –
Эсерликтин белгиси.
Айттырбастан сыр билген,
Кыраакынын белгиси.
Ата журтун ардакташ
Азаматтын белгиси.
Айткан сөздөн жанабы,
Ар намыстуу эр киши?
Айылды түрө кыдыруу
Бекерликтин белгиси.
Түтүн андыга жүгүрүү
Соргоктуктун белгиси.
Алкы бузук нааданды
Кимдин келсин көргүсү.
Келген жоодон качпаган,
Керилип төшөк жатпаган,
Кер-мур сөздү айтпаган,
Баатырлыктын белгиси.
Бет алышкан душманын
Ар кимдин келет жеңгиси.
Ат мингазип, тон жабуу
Аш менен тойдун белгиси.
Көңүл сүйгөн жер болсо,
Айткан сөзүң эм болсо,

Акындын келет келгиси,
Бермет сөздү тергиси.
Чагым салып, эл бузуу
Биймансыздын белгиси.
Сураганын аткаруу
Кыйбастыктын белгиси.
Эки жаман баш кошсо,
Безерликтин белгиси.
Эки жакшы баш кошсо
Эсендиктин белгиси.
Ушак-айың айтпаган,
Илгерки өткөн бир ишти
Улам козгоп каспаган,
Уяттуунун белгиси.
Кара жерди кантарган,
Кажыбастын белгиси.
Табакта түп калбаган,
Жарыбаган түбүндө,
Жалчыбаган күнүндө
Жетесиздин белгиси.
Конок келсе сүйбөгөн,
Күнгүрөнүп сүйлөгөн,
Безгек болгон эмедей,
Кабагын бүркөп калчылдап,
Катын, бала тилдеген,
Сарандыктын белгиси.
Чакыртпай үйтө кирбеген,
Чагым сөздү билбеген,
Пейили актын белгиси.
Кеч бешим үйгө кирбеген,
Бейпай сөздү сүйбөгөн,
Жакшы адамдыш белгиси.
Артын салып чыкпаган,
Карыны көрсө ийменип,
Чыгдан жакка ыктаган,
Бизаттуу келин белгиси.
Биймандуу мындай бүлөөнү
Ата-эне келет көргүсү.
Жок жерден чырды баштаган,

Жалалуунун белгиси.
Үйүндө жылуу сөз айтып,
Сыртка чыга көз артып,
Ушак-айың сөз сүйлөп,
Беделинди түшүрүү,
Арамзанын белгиси.
Алыс жүргүн андайдан
Абийирдүү эр киши.
Базар болсо бака-шак
Балалуунун белгиси.
Жаны кейип онтосо,
Жаралуунун белгиси.
Кызыл-тазыл кийинген,
Мажүрүм талддй ийилген,
Кыз баланын белгиси.
Кырдан ылдый жүгүргөн,
Кыздуу үй андып бүлүнгөн
Боз жигиттин белгиси.
Боз жигит болгон жок белең,
Момураган эр киши.
Кайгыга катуу малынса,
Кара жоолук салынса,
Кара жолтой болду деп,
Катын-калач кагынса,
Кардыккандын белгиси.
Мындай кыйын азапты
Кудурет башка салбаса,
Кимдин бир келсин кергүсү.
Ак өргөө тигип, тай союп,
Катар-катар бээ союп,
Кош оркөчтүү төө союп,
Субай салтаң кой союп,
Арбакка арнап мол союп,
Алакан жайып, бата окуп,
Кэтте молдо таза окуп,
Алыстан мейман чакырса,
Ак үйлөргө батырса,
Жүгүрүп жигит сыйласа,
Бірчылар келип ырдаса,

Сынчылары сындаса,
Кара кийип катыны,
Кызылдан кийип кыздары
Аза күтүп ыйласа,
Эр эңишип, жамбы атып,
Келген мейман дууласа,
Өткөн аштын кабары
Канча бир адам келди деп,
Мынча байге берди деп,
Баланча кулук чыкты деп,
Түкүнчөнүн балбаны
Так көтөрө жыкты деп,
Сайышка түшкөн мыкты деп,
Жар чакырды бул акын,
Жабыркады тиги акын,
Эл оозунда айтылса,
Бул – чоң жыйындын белгиси.
Келбей калса арманда
Кабар жеткен бар киши.
Балаң өлсө жпшында
Келиниң калса кашында,
Өлгөнчө эстен кетпеген,
Көнүлүң өксүп өспөгөн,
Тар дүйнөнүн белгиси.
Кызың өлсө жашында,
Кылыгы калса башында,
Өзүң менен бир көтөр,
Өлгөнүңчө эс кетер,
Бул – армандуу дүйнө белгиси.
Келиниң өлсө жашында,
Неберең турса кашында,
Өгөй эне өксүтүп,
Өчөшүп урса башында
Өчпөгөн кайгы белгиси,
Жашты алганча мени ал деп,
Атанын келет өлгүсү,
Аа дүйнөнү көргүсү.
Оо армандуу дүнүйө,
Башы бүтүн айда бар,

Ботосу өлбөс кайда бар?
Көзү бүтүн күндө бар,
Кызы өлбөс кайда бар?
Жашында өлсө атасы
Жетим бала дедиртип,
Бөксөргөндүн белгиси.
Энеси өлсө жашында
Өгөйдүн түшүп колуна
Өксөгөндүн белгиси.
Кемпирдин калса артында
Алды-артын жыялбай,
Аа дүйнө өзүн кыя албай,
Азаптуу кары белгиси.
Айтылган сырды жашыруу –
Бекемдиктин белгиси.
Эп келтирип сөз айтуу –
Эстүүлүктүн белгиси.
Эркелеп буюм сурашуу –
Жакындыктын белгиси.
Ат арытып, жол жүрүү –
Алыстыктын белгиси.
Туура сөздөн качпаган,
Калыстыктын белгиси.
Меймандан качып жашынуу
Бакырдыктын белгиси.
Өз орду менен сүйлөсө,
Кызыл тилин бүлөсө,
Таасындыктын белгиси.
Кадырлуу болсо журтуна,
Сүйлөгөн сөзү тек кетпей,
Кары, жаш укса умсуна,
Акылдуунун белгиси.
Көп кошунду тоготпой,
Жоону жеңсе жолотпой,
Эр адамдын белгиси,
Беттешкеи жоодон качабы,
Намысы бар эр киши.
Бет алганы жыгылса,
Балбандыктын белгиси.

Эңкейтип аттан оодарса,
Алгандыктын белгиси.
Кылган ишке карганса,
Таңгандыктын белгиси.
Оройлонуп урушуу –
Зөөкүрлүктүн белгиси.
Элге жакса кылганы –
Жакшылыктын белгиси.
Күлө багып, каш кагыш –
Көңүлдөштүн белгиси.
Убада сөздөн качабы,
Уяты бар эр киши.
Жорго минип, жол тосуу
Сүйгөндүктүн белгиси.
Эртели-кеч ырдаса,
Мунканып жашын тыйбаса,
Күйгөндүктүн белгиси.
Дуба окуп, дем салыш
Бакшылыктын белгиси.
Жалган жерден жан бериш –
Пасчылыктын белгиси.
Эчки, теке, кулжа атып,
Төрттөн, бештен кулатып,
Текесин кошо сулатып,
Жаза атпай мээлесе,
Кыраандыктын белгиси.
Көргөндүн көзүн тайгылтып,
Алтын-күмүш кармаса,
Арамдыкка барбаса,
Зергерликтин белгиси.
Бет алган жоосу ыктаса,
Алдынан каршы чыкпаса,
Эли бейпил уктаса,
Жеңгендиктин белгиси.
Жармачтарга карашуу –
Бергендиктин белгиси.
Жардыга камчы чаппаса,
Жетим менен жесирди
Кылбаган пенде кесирди,

Жаман айтып какпаса,
Берендиктин белгиси,
Элинде барбы бул киши?
Жетим козу жоготсо,
Желкелеп урса камчылап,
Кыбыраган жетимдин
Көзүнөн жашы тамчылап,
Бул – кайырсыздын белгиси.
Жез чака сүттү төгөт деп,
Жесирди сөксө сыздатып,
Бүткөн боюн муздатып,
Бул – акмактыктын белгиси,
Айлында барбы ал киши?
Эне-атасын барктаган,
Элин жоодон сактаган,
Жол күзөтүп күн-түнү
Эки ай бою жатпаган,
Эр азамат белгиси.
Көңүлгө толгон адамын
Эл-журттун келет көргүсү.
Калкы турса каржалып,
Калктын камын ойлобой,
Келечегин болжобой,
Казына чачса калактап,
Эки көзү алактап,
Бул – кара өзгөй аким белгиси.
Мындай безер башчыны,
үйрүп камчы чапчууну
Кимдин келет көргүсү.
Бекер карап жатпаган.
Бейопа сөздү айтпаган,
Беделдүүнүн белгиси.
Өрнөктүү өмүр баштаган,
Артына нуска таштаган,
Акылмандын белгиси.
Калдаландап шашпаган,
Адамдын кеенүн ооругуп,
Калпыс сөздү айтпаган,
Калбаттыктын белгиси.

Камчыланса баспаган,
Кашандыктын белгиси.
Бирине бирин тукуруп,
Эл ичине чаң салган,
Бузукунун белгиси.
Кайгыга өңү азбаган,
Кайраттуунун белгиси.
Ат жакшысын тандаган,
Саяпкердин белгиси.
Куш жакшмсын баптаган,
Мүнүшкөрдүн белгиси.
Жарылып кабак ачпаган,
Капалыктын белгиси.
Өйдө-төмөн сүйлөгөн,
Масчылыктын белгиси.
Бекитип тамак катпаган,
Айран, сүтү батпаган,
Берекенин белгиси.
Жолдошун жолго таштаган,
Жосунсуздун белгиси.
Өзүн-өзү мактаган,
Көйрөндүктүн белгиси.
Жакында таң атпаган,
Саналуунун белгиси.
Башкага элин сатпаган,
Бар жакшысын мактаган,
Журт намысын сактаган,
Көсөмдүктүн белгиси.
Жамандыкты кечирүү
Айкөлдүктун белгиси.
Азамат баркын билбеген,
Наадандыктын белгиси.
Андай менен бир жүрсөң,
Адамдын келет өлгүсү.
Эргели-кеч сырдашуу
Татуулуктун белгиси.
Ичпей-жебей мал күтүү
Катуулуктун белгиси.
Айыктырып ооруну

Дарыгердин белгиси.
Чайпалып жүрсө мингенин
Жорголуктун белгиси,
Калем алып кат жазуу —
Молдолуктун белгиси.
Кой көтөрүп, бул берүү,
Соодагердин белгиси.
Кара кийип катыны
Белин чырмап буунуп,
Эл көзүнө көрүнбөй,
Эрте туруп жуунуп,
Башына кара салынып,
Кайгы менен кайыгып,
Кошок кошсо эрте-кеч
Өлгөндүктүн белгиси.
Боз топурак томпойсо,
Көмгөндүктүн белгиси.
Айланайын калайык,
Азирейил азабын
Күндө айтылаар казалым,
Кимдин келет көргүсү?
Кызылы өчсө өңүндүн,
Күчү кетсе белиндин
Карылыктын белгиси.
Муунуң бошоп шалдырап,
Оозунда тишиң жок,
Оюн менен ишиң жок,
Сүйлөсөң сөзүң балдырап,
Күлсөң күлкүң колдурап,
Таш куурчактай сексейип,
Албарстыдай үксөйүп,
Ордунда жатсаң жалдырап,
Адамдын келет өлгүсү.
Аа дүйнөнү көргүсү.
Насыят айтыш балдарга
Карыянын белгиси.
Кайра качыш душмандан,
Бет алып асты чыккандан
Коркоктуктун белгиси.

Эт туураса кол чалыш –
Чоркоктуктун белгиси.
Ашуу ашса жөө жалаң
Качкандыктын белгиси.
Бар айласы түгөнүп,
Шашкандыктын белгиси.
Бар шайманын камдаса,
Эрте жаз эгин айдаса,
Баба дыйкан белгиси.
Аркырап турса аялың,
Ажаандыктын белгиси.
Түндүгүн эрте тартпаса,
Түшкө чейин уктаса,
Жалкоолуктун белгиси.
Агайын-тууган кирбесе,
Алкылдап сүйлөп тилдесе,
Чалпоолуктун белгиси.
Агартып жакан жуубаса,
Арманың күндө арбыса,
Акыл айтсаң астыртан
Аңкылдап сүйлөп чырдаса,
Жамандыктын белгиси.
Мындай бейпай катынды
Салбар кылат эр киши.
Кызың турса кылактап,
Женеси жандап булактап,
Анда бойго жеткени
Бар тынчындын кеткени.
Уулуң турса мунайып,
Сөз айтуудан уялып,
Эрте кетип, кеч келсе,
Эс учун билбей нес келсе,
Анда бойго жеткени,
Мазандын чындап кеткени
Бул – жаштыктын белтаси.
Агайын-тууган айтышса,
Ары-бери тартышса,
Тозгондуктун белгиси.
Эки тууган ыкташса,

Бири-бирин сыйлашса,
Өлгөнүндө ыйлашса,
Жамандыкка кыйбашса,
Озгондуктун белгиси.
Апта, тойдо айтышса,
Ар акын менен тартышса,
Бетине адам чыкпаса,
Беттешем деген ырчылар
Бедели түшүп ыктаса,
Ал – ашкан ырчы белгиси,
Айлында барбы бул киши?
Эл чакырып, той бериш,
Желе тартып, мал бөлүш,
Ат чаптырып алыстан,
Жар чакыртып калыстан,
Бейкуттуктун белгиси,
Ар кимдин келет көргүсү.
Санжыргасы сан болсо,
Сарамжалы мол болсо,
Салтанаты зор болсо,
Ал – жакшы аялдын белгиси.
Эртең менен кечинде
Эринин келет көргүсү.
Зонкулдап орой сүйлөсө,
Топтун сөзүн билбесе,
Жаман уулдун белгиси.
Сөзгө кулак салгандар,
Шыпшынышып турганда,
Атаганат дүнүйө,
Атанын келет өлгүсү.
Сөздүн жайын билбесе,
Сөөдүрөп ушак сүйлөсө,
Жаман келин белгиси.
Кызы жаман экен деп,
Абысын – ажын күлгөндө
Атаны арман дүнүйө
Эненин келет өлгүсү,
Оо дүйнөнү көргүсү.
Кой сураса тай берген,

Карта, жалды мол берген,
Суратгырбай жөн берген,
Март адамдын белгиси.
Суусар кийип суйсалган,
Жорго минип жол салган,
Белине кемер курчанган,
Мырзалыктын белгиси.
Жан-жөкөрү болбосо,
Жүрө алабы бир киши.
Ай чырайлуу, кундуз чач,
Асем сөздүү, алма баш
Бели ичке ийилген,
Кашы тасма чийилген,
Сулуюлуктун белгиси.
Сулую сүйүп суктанбай
Кумары таркап бук канбай,
Жүрө алабы эр киши?
Сөз жакшысын тандаган,
Ашта, тойдо ырдаган,
Ырчылыктын белгиси.
Эки сүйлөп арада
Эпчилдик менен жан баккан,
Куйтулуктун белгиси.
Айыл ичин иритет,
Андай шумпай адамды
Кимдин келет билгиси.
Кабагын ачпай түнөрүп,
Жакшылыгың көрө албас,
Ичи тардын белгиси.
Азан-казан чуу чыкса,
Добулбас уруп, дуу чыкса,
Жоо келгендин белгиси.
Жолунан чыгат жалтанбай,
Калың жоодон калтарбай,
Журт сактаган эр киши.
Ай караңгы түн болсо,
Тутулгандын белгиси.
Агайынды кордосо,
Кутургандын белгиси.

Күн карангы түн болсо,
Туулгандын белгиси.
Өз тууганын кордосо,
Утулгандын белгиси.
Сурабастан мал алыш
Зордогондун белгиси.
Түндө кирсе корооңо
Уурдагандын белгиси.
Кыш жылымык жаз болсо,
Жыйган чебүң аз болсо,
Жут болордун белгиси.
Ынтымак болсо элинде
Кут конордун белгиси.
Күндөп-түндөп токтобой,
Жамгыр жааса кенөктөп,
Сел болордун белгиси.
Элдин камын ойлогон,
Эр азамат белгиси.
Өзү үчүн жан берген,
Өзүмчүлдүн белгиси.
Мындай адам көбөйсө,
Жумурай журт маарыбайт,
Урук-тууган жарыбайт.
Аргый-аргый жүгүрсө,
Аргымактын белгиси.
Азамат көөнү ооруса,
Азгандыктын белгиси.
Күрпөң-күрпөң жүгүрсө,
Күлүк аттын белгиси.
Гүл көңүлүң ооруса,
Күйгөндүктүн белгиси.

Эңкейип белден күч кетет,
Эки колдон иш кетет,
Бул – өлүмдүн белгиси.
Отуз эки тиш кетет,
Бул да өлүмдүн белгиси.
Балдарга жакпай сөз кетет,
Бул да өлүмдүн белгиси.

Урматы кетсе улуунун,
Кадыры кетсе карынын,
Азаматтын курбалы –
Зайыптын кетсе ыйманы,
Кыздын кетсе кылыгы,
Келиндин кетсе келбети,
Мойнуна таккан бермети
Ата-эненин кымбаты –
Уулдун кетсе уяты
Журт бузулуп нарк кетсе,
Ата уулунан барк кетсе,
Саржан салып бөлүнүп,
Сарасы кетсе жериңдин,
Сандырактап ар жерде
Саны кетсе элиндин,
Кадыры кетсе сынчынын
Кадими кетсе ырчынын,
Кайрылып топко турчунун,
Калк көңүлүн бурчунун,
Бул акыр заман белгиси,
Арстандын келбейт көргүсү

Санат

Бир туугандан кем эмес,
Бирге жүргөн айылдаш,
Тирүүлүктө агайын
Бирине бириң кадырлаш
Өтүп кетсе өмүрүн
Экинчи кайра табылбас.
Жеринде күлүк болбосо,
Чоң байгеге чабылбас.
Жоо чаппаса жоголбос,
Жосунсуз адам оңолбос.
Кадырлаш болуп жүрбөсө,
Адамды адам сагынбас,
Оору-сыркоо болбосо,
Жакында адам карыбас.
Санаа тартып күйбөсө,

Сай-сайлап киши арыбас,
Жалкоо адам жарыбас.
Жамандык башка түшпөсө,
Адамга адам зарылбас
Күнүгө алтын тапса да,
Акылсыз жигит байыбас.
Кайратың тоону бузса да,
Кашыгың көлдү сузса да,
Оозундан чыккан сөзүнө,
Зоо куланып учса да,
Эл менен сен адамсың,
Элден чыксаң жамансың.
Кабарың күнгө кетсе да,
Жылдызга колуң жетсе да,
Жараткандын дүйнөсү
Бүт колуңа өтсө да,
Эл менен сен бийиксиң,
Элден чыксаң кийиксиң.
Арзанды кымбат баалаган,
Сүткордун жайы – кара жер,
Айылга бүлүк чыр салган,
Анткордун жайы – кара жер.
Алсызга кайрым кылбаган,
Залимдин жайы – кара жер.
Өмүрүн кыйган адамдын
Канкордун жайы – кара жер.
Ушак-айың суйлөгөн,
Уяттын жайын билбеген,
Жамандын жайы – кара жер.
Адамга жок пайдасы,
Ач көздүн жайы – кара жер.
Күйүткө өзүн алдырган,
Күндө ыйлап зар кылган,
Кайратсыз жайы – кара жер.
Санаага өзүн алдырган,
Заарда ыйлап зар кылган,
Алсыздын жайы – кара жер.
Эртели-кеч ооруса,
Азирейил тооруса,

Адамдын жайы – кара жер.
Ууру кылса түнүндө,
Уктап жатса күнүндө
Андайдын жайы – кара жер.
Зорлугу өтсө жакырга,
Зомбулук кылса бакырга
Зордун түбү – кара жер.
Катарлаш элге кан чачса,
Канкорлорго жан тартса,
Кандын жайы – кара жер.
Кара өзгөй болсо калкына
Калктын жетпей баркына
Жакырдык жанды кыйнаса,
Өйдө-төмөн чарпыла,
Акимдин жайы – кара жер.
Ажаан чыкса катынын
Акыл сөзгө кирбесе,
Алкылдап беттеп сүйлөсө,
Анын жайы – кара жер.
Эрмин деп турса эрдемсип,
Эрдин тиштеп келберсип,
Эртели-кеч корсулдап,
Балага баар кылбаса,
Аялын уруп чырдаса,
Эрдин жайы – кара жер.

Эсиң оосо, эчки бак,
Мейли чебич, мейли улак,
Сүтүн ичсең күлазык,
Эти, майы эң артык,
Уяң тыбыт апапак,
Чөп жакшысын таптаган,
Көк бетеге, көк шыбак.
Эгиндердин жакшысы
Эрте бышкан ар убак
Арпа болот баарыдан,
Ичип алсаң жармасын,
Талканы чын күлазык,
Суу атасы тонбогон,

Кайнап чыккан – таш булак.
Сөз атасы башында
Угуп турган кош кулак.
Чапса күлүк, минсе бек,
Жылкы атасы – Чын буряк.
Таап алып өмүрү
Талыкпастан сылап бак.
Адамзаттын досу экен,
Ажырабас чын ынак.
Тоо бузулуп, таш урап,
Тозулбаган жерде жок.
Чайпалбаган көлдө жок,
Чаалыкпаган жанда жок,
Бөксөрбөгөн сууда жок,
Бөлүнбөгөн элде жок,
Түгөнбөгөн кенде жок,
Түйшөлбөгөн пенде жок,
Терең акыл, кең пейил,
Термелбеген элде жок.
Бирде мырза, бирде кул,
Жаман жакшы элге жак,
Териң төгүп жерге жак.
Бул жакшысы бөз экен,
Кездемени мырзараак.
Мата чепкен Кашкардан
Чыгып турат алжырап,
Алжыракай болсо да,
Бир жыл киет бүрмөлөп.
Ак сурп, шалпар, киритон,
Алты ай сайын бир кийип,
Анан кийим таба албай,
Карап калат жалдырап.
Аны эмне киесин,
Акылы жок калжырак?
Жыгачын арбын кыйбаса,
Кирпичин арбын куйбаса,
Бышыксынган жигитке,
Салынуу турган там кайда?
Арыгын терең казбаса,

Арпасын тегиз чачпаса,
Топондосун чыгарбай,
Токтотуп суун сугарбай,
Дыйкансынган жигитке
Бышып турган дан кайда?

НУРМОЛДО НАРКУЛ УУЛУ

НАСЫЯТ ЫРЛАРЫ

Шарият айтпа жунупка,
Насаат сөздү унутпа,
Болбос адам түнт болот,
Боруму окшош дудукка.
Азезилге алдатсан,
Түштүм деп ойлон кудукка,
Эсирип жүргөн нааданды,
Бука менен кошокто.
Мусулмандын баласы,
Калбасын эгер тозокто.
Эси жок жаман ургандар,
Элүүгө чыкса чоңойбойт.
Акылы жок адамдар
Алтымышка чыкса да,
Сүйлөгөн сөзү оңолбойт.
Урулар таап албаса,
Кылбаттап каткан буюмуң,
Кырк жылга чейин жоголбойт.
Пейли бузук адамдар,
Беш түрлүү малы болсо да,
Береке күтүп жүрө албайт.
Кыянат айткан жаман сөз
Кышкы суук сыркактай.
Бактысы бардын маңдайы,
Жанып турган чырактай.
Түнт кишинин пейили,
Дүлөй болгон кулактай.
Эсиң болсо, эр жигит,

Этиет болгун, көп күлбө,
Эсиргенсип кеп айтып,
Оозунду көптүрбө.
Андабай жаман сөз менен,
Атаңды бошко сөктүрбө.
Алтын такка минсең да,
Ааламды бүт билсең да,
Армансыз болбойт бу дүйнө.
Оокатың колдо аз болсо,
Тезек терип, от үйлө.

Асыл жаның өткөн соң,
Сөөгүн көрдө упурап,
Көзүң тирүү турганда,
Кыласың оокат кыбырап.
Ажал жетсе өлөөрбүз,
Сойгон малдай тыбырап,
Ушакчы болбо, агайын,
Укканыңды шыбырап.
Жакшы, жаман адамдын
Айырмасы башкача.
Алтын менен жезге окшош,
Алыш-бериш кылбаса,
Макоо менен песке окшош.
Акылы жок, жел көөдөн,
Айланбаш болгон неске окшош,
Бузукту жолго салган бар,
Куруп койгон тезге окшош.
Атадан жаман туулса,
Адашып калган көчкө окшош.
Акындардан сөз чыгаар,
Күйүп турган мешке окшош.
Көкүрөк туюк кээ адам,
Сокур болгон көзгө окшош.

Абайлагын сөзүмдү,
Ага, ини, карындаш,
Чыгып кетсе чымын жан,
Издеген менен табылбас.

Ажал жетсе, кар болуп,
Ар жерде калаар алтын баш.
Баркынды билген тууганга
Бастырып барып амандаш.
Атаңдай сыйлап карыны,
Астынан чыгып саламдаш.
Угуту жок урганга,
Убара болот кайран баш.
Абалтан бери адамды,
Азгырган колдо дүнүйө.
Ойлонсоңор, агайин,
Ордуна келбейт кийнине.
Карангы көргө кирген сон,
Кайрылып келбейт үйүнө.

Залимдиги бөрүдөй,
Бу замандын адамы.

НИШАН МОЛДО

ЭСКИ ТЕРМЕ-САНАТ ЫРЛАРЫ

Жашыңда оку илимге,
Жакуттай көзүң ачылат.
Ынтымак болсо бир тууган,
Башкалар кантип батынат.
Алганы жаман чыкканда,
Азамат жигит пас болот.
Амандашаар тууганың
Алыска кетип жат болот.
Көргөндүн көркү көө болот.
Жаман менен достошсоң,
Акыры түбү доо болот.
Этегинде жоо болот,
Жүк көтөргөн лөк болот.
Мээлүү жигит сүйлөсө,
Түшүнүп чоркок тек болот.
Жакшыда көрктүү эрк болот,
Жаралып сөзү эп болот.

Башынан арбак ургандын,
Аркасында чуу болот.
Ынтымагың бар болсо,
Душман да сага эл болот.
Тууганы болсо ынтымак,
Жаңылбай чечен шер болот.

Элге насыят

Ынтымагың бар болсо,
Ар жерден намыс аласың.
Башкадан келген душманга
Батырып найза саласың.
Ынтымагың бар болсо,
Мусапыр келсе, багасың.
Сөздү сылык чыгарсаң,
Кимге да болсо жагасың.

Ынтымагың бар болсо,
Ордунду таап коносун.
Алыстагы душманга
Айбатың шандуу болосун.
Ынтымагың болбосо,
Ач бөрүдөй улуйсун,
Алдырып жатка куруйсун.
Ынтымагың болбосо,
Душманга бута болосун,
Ача албай көзүң оёсун.
Ынтымагың болбосо,
Таранчыдай торуйсун,
Жаңжалды кууп коруйсун.
Ынтымагың болбосо,
Тарп болосун душманга.
Таланат ээрчип жүргөнүң,
Каласың катуу пушманга!
Ынтымагың болбосо,
Өз жашыңды билбейсиң.
Чекеден келген душманга,
Кошоматтап сүйлөйсүң.

Тууганыңды жамандап,
Душманга бетин ачасын.
Ырыскыңды түгөтүп.
Алыскыга чачасың.
Ынтымагың бар болсо,
Толуп турган айдайсың.
Жагымдуу кебиң балдайсың.
Тууганды туура сүйөсүн.
Бикирлешпей душманга,
Бир көңүлдө жүрөсүн,
Абалап учкан шумкардай,
Качканга чеңгел саласың.
Качам десе ырыскын,
Жылдырбай кармап аласың.
Ынтымагың бар болсо,
Өзүңдөн чыккан жакшыны,
Өзгөчө көөнүң сүйөсүн,
Айтканын эки кылбастан,
Көтөрмөлөп жүрөсүн.
Ынтымагың бар болсо,
Түлөйсүн жазгы кунанда
Ынтымак кетсе элинден,
Бекинесиң душмандан,
Бүркүттөн качкан улардай,
Айтканың болот кош жүздүү,
Эрден чыккан жубандай.
Сагызган талап тарп кылып,
Кырчаңгы атты куугандай.
Куйругуң өспөйт узарып,
Турумтай чымчык жулгандай.
Жүргүлө, балдар, ынтымак,
Напсинден кетип булганбай.

Ынтымагың бар болсо,
Кенешесиң жат кандай.
Душман келсе бек карма,
Карышкыр баскан капкандай.

Санат

Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой жонуң ачылбайт,
Башыңа мүшкүл иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Кеспей терек жыгылбайт,
Жетимдин арты жабылбайт.
Куусуз чакмак чагылбайт,
Ылайсыз дубал курулбайт.
Жаманга тандап кеп айтсаң,
Кабаган иттей ырылдайт.
Атылган мылтык сай болбойт,
Эсеп таппай, бай болбойт.
Куш кадырын биле албайт,
Өмүрүндө салбаган.
Пөпөлөсө жарашат
Туйгун таптап кармаган.
Алдейлесе жарашпайт
Алдына бала албаган.
Өлмөйүнчө кор болбойт
Жакшы адамды жандаган.
Ар жерге батпайт ушакчы
Элден элди тандаган.
Сөз кадырын биле албайт
Өзүнөн акыл чыкпаган.
Кеп маанисин биле албайт
Башынан акыл жукпаган.
Жан кадырын биле албайт,
Айтса акылды укпаган.
Тон кадырын биле албайт
Торко тандап кийбеген.
Ашыктык жайын биле албайт
Албырып отко күйбөгөн.
Жар кадырын биле албайт
Жаш кезинде үйлөнгөн.
Жоо кадырын биле албайт
Алты сай бараң атпаган.
Жетелеп жүрүп байге албайт

Мурунтан буудан чаппаган.
Нарк кадырын биле албайт
Жетелеп төө тартпаган.

Колундан дөөлөт тайганда
Агайын сенден жат болот.

Аласа кирбей колуна
Алаган колун мант болот.
Катынды мээнет чырмаса,
Каяша кылат эрине.
Кедейди мээнет чырмаса,
үрөнү жетпейт жерине.
Жакшыны мээнет чырмаса,
Коншусу менен кас болот.
Баланы мээнет чырмаса,
Сары карт түшүп таз болот.

Ак бөкөн келип жыгылат
Алдын казып ордосо.
Ак туйгун келип чалынат
Саятчы алдын торгосо.
Ийри жыгач түз болот
Теске салып оңдосо.
Душманына кор болот
Жигиттер өз тууганын ордосо.
Өзөнгө өскөн тыт болот,
Жаман тууган кырс болот.
Каарына алганда
Ак жайдын күнү жут болот.

Ашыкча доор келгенде
Аргымак минип таптайсың.
Алтынды үйгө чаптайсың,
Алышкан жоону таптайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Айланып издеп таппайсың.
Күлүстөн доор келгенде
Күлүктү минип таптайсың.

Күмүштү үйгө чаптайсың,
Күрөшкөн жоону каптайсың,
Күлүстөн доор кеткенде
Күн сайын издеп таппайсың.

Ашыкча доор келгенде
Аргымак минип дуулдайсың
Айгай салган чуудайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Акпай калган суудайсың.
Ашыкча доор келгенде
Ашуусу бийик белдейсиң,
Агыны катуу селдейсиң.
Ашыкча доор кеткенде
Аңгырап калган жердейсиң...

Күлүстөн доор келгенде
Күн нуру тийген белдейсиң,
Күкүктөп аккан селдейсиң.
Күлүстөн доор кеткенде
Көрүстөн болгон жердейсиң...

Ашыкча доор келгенде
Атылган жоого мылтыксын,
Алтындан мунар чырпыксын.
Ашыкча доор кеткенде
Ажалдуу болгон чымчыксын...

Күлүстөн доор келгенде,
Көгөргөн чалкар көлдөйсүн,
Кийиги көп төрдөйсүн.
Күлүстөн доор кеткенде
Көмүлгөн кара кердөйсүн...

Ашыкча доор келгенде
Агарып аткан таңдайсың,
Аякка куйган балдайсың.
Ашыкча доор кеткенде
Алынан кеткен чалдайсың.

Күлүстөн доор келгенде
Намыстуу жигит карманар.
Намысы жок бир жаман
Какшаган менен кур калар!..

Насыят

Арча менен карагай,
Асман мелжийт
Чаначта Арпа менен ак буудай,
Бүткөн жери Таласта.

Айдын көл бети тунукта,
Адамдын башын кайсаган,
Ашык өлүм улукта.
Айтарга тил жок дудукта.

Капталына жүк арткан,
Карангыда жол тарткан,
Каруу-күч жок бечелде.
Кандай арга кылам деп,
Убайым болот кеселде.

Байкап турсаң калет жок
Жеңижок айткан казалда.
Алып-сатып бакылдап,
Соодасы болот базарда.
Ажал жетип күн бүтсө,
Улуу-кичүү жыйылып,
Уктап жатат мазарда.

Карангыда чакырган,
Калмакча сүйлөп бакырган,
Кара жин болот бакшыда.
Каерге барсаң кел бери
Кадыр жүз болот жакшыда.

Күнгөйдүн бетин кар албайт,
Күндүз чырак жаналбайт.

Чоркок жыгач жаралбайт,
Чогууга жаман баралбайт.

Өйдөгө арык жүрө албайт,
Өксүгөн бөндө күлө албайт.
Өлөөрүн адам биле албайт,
Өзү баш бала тил албайт.

Калкып жаткан дайрадан,
Кайык өтөт илинбей.
Каймактаган кара жер,
Канча жанды шимирди,
Кай кеткени билинбей.

Кеч кирбесе күн батпайт,
Кесенде адам тим жатпайт.
Таң атпаса күн чыкпайт,
Таз башына жүн чыкпайт.

Балык сууда тумчукпайт,
Манапка малай унчукпайт.
Тердебей баштан суу чыкпайт,
Бекер жерден чуу чыкпайт.

Кургак жерден суу чыкпайт,
Жоо көрүнбөй туу чыкпайт.
Иманы бүтүн пендеден
Жалган айтар куу чыкпайт.

Качырып кирип келгенде,
Каман мойнун буралбайт.
Карылуу киши тап берсе
Каруусуз начар канетсин
Каяша кылып туралбайт.

Санат ыр

Жайында чечен буулбайт,
Алалдан арам туу албайт,

Бар болбой малың чачылбайт,
Жок болбой жаның ачылбайт.
Башыңа мүшкул иш түшпөй,
Малың арзан сатылбайт.
Кеспей терек жагылбайт,
Куусуз чакмак чагылбайт,
Жетимдин колу жабылбайт.
Ылайсыз дубал урулбайт,
Устасыз дүкөн курулбайт,
Жаманга толгон кеп айтсаң
Кабаган иттей ырылдайт.
Атылбай мылтык сай болбойт,
Эсеп таппай бай болбойт.
Сөз кадырын биле албайт,
Өзүнөн акыл чыкпаган.
Кеп маанисин биле албайт,
Эзелден кудай муштаган.
Ат кадырын биле албайт,
Алыска сапар чыкпаган.
Тон кадырын биле албайт,
Торко тандап кийбеген.
Ашыктык жайын биле албайт,
Сулуу алып сүйбөгөн.
Нар кадырын биле албайт.
Жетектеп төө тизбеген.
Зер кадырын биле албайт,
Алты пул чака күтпөгөн.
Жоо кадырын биле албайт,
Алты сай бараң атпаган.





МАЗМУНУ

Түзүүчүдөн	3
Баш сөз	5
Санат, насаат ырлары	19

Адабий-көркөм басылма

«Эл адабияты» сериясы

САНАТ, НАСААТ ЫРЛАРЫ

19-том

Т ү з г ө н д ө р:

А. Акматалиев, Н.О.Нарынбаева,

Тойчубек кызы Жазгүл

Техн. редактору *Жусупбекова А.*

Корректорлору: *Нарынбаева Н., Тойчубек кызы Жазгүл*

Компьютердик калыпка салган *Абдыкалыкова А.*

Терүүгө 04.06.2016-ж. берилди.

Басууга 14.06.2016-ж. кол коюлду.

Кагаздын форматы 84x108¹/₃₂.

Көлөмү 29,5 б.т. Нускасы 500. Заказ № 04.

«Басма-полиграфиялык комплекс «Принт Экспресс» ЖЧК
басмаканасында басылды

Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Профсоюз к. 49.